

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

**ARENİT'Çİ PERSPEKTİFTEN TÜRKİYE'DE SİYASAL ŞİDDET
ANALİZİ: 2021 BOĞAZİÇİ EYLEMLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Habibe EKER

Sivas
Aralık 2023

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

**ARENİT'Çİ PERSPEKTİFTEN TÜRKİYE'DE SİYASAL ŞİDDET
ANALİZİ: 2021 BOĞAZİÇİ EYLEMLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Habibe EKER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Gülay ERCİNS

Sivas
Aralık 2023

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../2023

Habibe EKER

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır. “Arendt’çi Perspektiften Türkiye’de Siyasal Şiddet Analizi: 2021 Boğaziçi Eylemleri” adlı bu tez çalışmasında, siyasal şiddetin kavramsallaştırılmasının ardından, toplumsal ve siyasal etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz çerçevesinden siyaset teorisine ve siyaset felsefesine önemli katkıları bulunan Hannah Arendt’in fikirlerinden yararlanılmıştır. Bu tezde, Boğaziçi eylemlerinin siyasal şiddetin örneklerinden biri olarak nasıl değerlendirilebileceği üzerinde durulmuştur. Eylemlerin siyasal taleplerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve öğrenci gruplarının üniversitenin yönetimi ve hükümet politikalarına karşı tepkilerini ifade etmek için kullanıldığı belirtilmiştir.

Bu çalışmanın tamamlanması sürecinde, değerli danışmanım Prof. Dr. Gülay ERCİNS’e kıymetli rehberliği, sabrı ve bilgi birikimi ile tezime olan büyük katkılarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu çalışmanın tamamlanmasında düşünceleri ve tavsiyeleri ile büyük emeği geçen Prof. Dr. Fatih ERTUGAY ve Doç. Dr. Ahmet GÜVEN hocalarıma, son olarak maddi ve manevi anlamda her zaman yanımda olan, bu süreç boyunca yoğunluğumu anlayışla karşılayan ve stresimi azaltıp beni motive eden sevgili annem, babam, ağabeyim ve kardeşim başta olmak üzere tüm aileme ayrıca teşekkür ediyorum.

Habibe EKER

Sivas, 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1.ŞİDDET VE SİYASAL ŞİDDET	5
1.1. Şiddet ve Şiddet Türleri.....	5
1.2. Siyasal Şiddet: Türleri ve Özellikleri	14
1.3. Şiddetin Siyasi Boyutu: İktidar ve Devlet.....	20
İKİNCİ BÖLÜM	27
2.ARENDT'İN EYLEM TEORİSİ VE ŞİDDET: ŞİDDETE KARŞI SÖZ VE EYLEM	27
2.1. Arendt'in Eylem Teorisi: Özgürlük, Kamusal Alan ve Toplumsal Dönüşüm 29	
2.1.1. Arendt'in Siyaset Kavramı	30
2.1.2. Arendt ve Kamusal Alan.....	33
2.1.3. Arendt'in İnsan Faaliyeti Fenomenolojisi: Emek, İş ve Eylem.....	40
2.1.4. Arendt'in Eylem Teorisi	47
2.2. Arendt'in Şiddet Anlayışı: Gücün Karanlık Yüzü	56
2.2.1. Şiddet Araçları	57
2.2.2. Şiddet ve İktidar: Güç Mücadelesindeki Dinamikler	60
2.2.2.1. İktidar Şiddeti (Yukarıdan Şiddet).....	72

2.2.2.2. İktidara Karşı Şiddet (Aşağıdan Şiddet).....	76
2.2.2.2.1. Devrim ve Şiddet	77
2.2.2.2.2. Terörizm ve Şiddet	81
2.2.3. Şiddet Yerine Sivil İtaatsizlik	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	91
3.TÜRKİYE’DE SİYASAL ŞİDDET YANSIMASINA ARENDTÇİ BAKIŞ: 2021 BOĞAZIÇI EYLEMLERİNİN İNCELENMESİ	91
3.1. Boğaziçi Eylemlerinin Gelişimi	95
3.1.1. Boğaziçi Eylemleri Katılımcı Profili	99
3.1.2. Boğaziçi Eylemlerindeki İdeolojik Motivasyon	101
3.1.3. Boğaziçi Eylemleri: Toplumsal Destek ve Kamu Görünürlüğü	103
3.2. Boğaziçi Eylemleri Müdahaleler ve Siyasal Şiddet	104
3.2.1. Boğaziçi Eylemlerine Yönelik Müdahaleler.....	105
3.2.2. Boğaziçi Eylemlerinin Siyasal Şiddet Dinamikleri	106
3.3. Boğaziçi Eylemlerine Yönelik Siyasi Partilerin Tutumları.....	113
3.3.1. Boğaziçi Eylemlerine Yönelik Hükümet Tepkisi	113
3.3.2. Boğaziçi Eylemlerinin Siyasal Muhalefetteki Yönü.....	116
3.4. Boğaziçi Eylemlerinin Arendt’in Şiddet Teorisi Bağlamında Değerlendirilmesi	119
3.4.1. Boğaziçi Eylemlerinde Şiddet ve Arendt’in Eylem Teorisi	120
3.4.2. Boğaziçi Eylemleri ve Sivil İtaatsizlik	131
3.4.3. Boğaziçi Eylemleri: Medya ve Propagandanın Şiddete Teşviki.....	136
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA	149
ÖZ GEÇMİŞ.....	168

KISALTMALAR

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

BBP : Büyük Birlik Partisi

BM : Birleşmiş Milletler

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü

HDP : Halkların Demokratik Partisi

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

s. : Sayfa

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Yapısal Şiddet Çeşitleri ve Şiddet Tiplmeleri	19
Tablo 2. Yaygın ve Arendt'çi İktidar Anlayışlarının Özellikleri	63
Tablo 3. Şiddete Karşı İktidarın Arendt'çi Özellikleri	66

ÖZET

“Arendt’çi Perspektiften Türkiye’de Siyasal Şiddet Analizi: 2021 Boğaziçi Eylemleri” adlı bu çalışmada önce siyasal şiddetin kavramsal açıklaması yapılmış, daha sonra şiddet üzerine önemli çalışmalar yapmış olan Hannah Arendt’in perspektifinden 2021 yılında Türkiye’de yaşanan Boğaziçi eylemlerinin analizi yapılmıştır. Söz konusu analiz ile yaşanan olayların boyutlarına dikkat çekilmiş, toplumda algılanma biçimini değerlendirilmiş ve eylemde uygulanan şiddetin etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmanın temel kavramı olan şiddet, öncelikle tanımsal ve türsel olarak açıklanmıştır. Böylece şiddetin, siyaset ve iktidar ile olan bağlantısı değerlendirilmiştir. Siyasal şiddetin boyutları ve türleri açıklanmış hangi durumların siyasal şiddet olarak belirlenebileceği incelenmiştir. Arendt’çi bakış açısıyla, Türkiye’de siyasal şiddet olgusu 2021 Boğaziçi eylemleri kapsamında irdelenmiştir. Bu tez çalışması, Boğaziçi eylemlerinin ortaya çıkış nedenlerini, etkilerini ve toplum tarafından algılanma biçimlerini, Arendt’in perspektiften açıklamayı amaçlamıştır. Eylemlerin amacını incelemek için öğrenci talepleri, siyasi faktörler, üniversite politikaları ve öğrencilerin motivasyonları gibi faktörler analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma, çeşitli veri kaynaklarından elde edilen bilgilerle desteklenmiş ve literatür taraması ile bütünleştirilmiştir. Eylemlerde şiddet içeren davranışlar, güvenlik güçleri ile eylemciler arasındaki çatışmalar, manipülasyonlar ve eylemlerdeki konulara dair farklı algılanma biçimleri gibi unsurlar üzerinde durulmuştur.

Bu tez, Türkiye’deki siyasal şiddet olaylarının incelenmesi bağlamında, Boğaziçi eylemlerini Arendt’çi bir bakış açısıyla ele alarak, analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu tercih, Arendt’in siyaset ve eylem kuramlarının, siyasal şiddet olaylarını anlama ve çözümleme konusunda sağlam bir teorik temel oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Siyasal Şiddet, Hannah Arendt, Boğaziçi Eylemleri

ABSTRACT

In this study titled “Analysis of Political Violence in Turkey from an Arendtian Perspective: 2021 Boğaziçi Actions”, firstly, a conceptual explanation of political violence was made, and then the Boğaziçi actions in Turkey in 2021 were analysed from the perspective of Hannah Arendt, who has made important studies on violence. With this analysis, it is aimed to draw attention to the dimensions of the events, to evaluate the way they are perceived in society and to reveal the effects of the violence applied in the action.

Violence, which is the basic concept of the research, is firstly explained in terms of definition and type. Thus, the connection of violence with politics and power has been evaluated. The dimensions and types of political violence were explained and the situations that can be defined as political violence were analysed. From an Arendtian perspective, the phenomenon of political violence in Turkey is analysed in the context of the Boğaziçi actions of 2021. This thesis aims to explain the reasons for the emergence of the Boğaziçi actions, their effects and the way they are perceived by the society from Arendt’s perspective. In order to examine the purpose of the actions, factors such as student demands, political factors, university policies and students’ motivations were analysed. The research was supported by information obtained from various data sources and integrated with a literature review. Factors such as violent behaviour, conflicts between security forces and protesters, manipulations, and different perceptions of the issues in the actions have been focused on.

This thesis aims to analyse the Boğaziçi actions from an Arendtian perspective in the context of examining political violence in Turkey. This preference stems from the fact that Arendt’s theories of politics and action provide a solid theoretical basis for understanding and analysing incidents of political violence.

Keywords: Violence, Political Violence, Hannah Arendt, Boğaziçi Actions

GİRİŞ

Siyasal şiddet, siyasi süreçlerin ana faktörleri olan devlet ve toplum arasında kullanılan, şiddet eylemlerini ifade eden bir olgudur. İnsanlar arasındaki fikir ayrılıkları, ideolojik farklılıklar ve siyasal çekişmeler bazen şiddetin ortaya çıkmasına neden olabilir. Siyasal şiddet, genellikle bireylerin ya da grupların siyasal hedeflere ulaşmak amacıyla şiddet kullanımını içerir. Bu şiddet kullanımı demokratik değerlere, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına aykırı bir davranış türüdür. Toplumun en önemli yapı taşı olan bireyler, siyasal alanda var olabilmek adına meşru ya da gayri meşru birçok yola başvurabilmektedir. Bireylerin siyasal alanda var olma çabaları, genellikle demokratik süreçler, barışçıl gösteriler ve sivil toplum faaliyetleri gibi meşru yöntemlerle gerçekleştirilebileceği gibi, zaman zaman şiddet ile istenilen amaca ulaşma gibi gayrimeşru yollarla da sağlanabilmektedir. Siyasal alanda var olma arayışı bireylerin toplumlarına etki etme isteğinden kaynaklanırken, bu etkiyi sağlama çabaları çeşitli eylemleri beraberinde getirebilir. Toplumsal adaletsizlik, ekonomik eşitsizlik, etnik veya dini farklılıklar, güç mücadeleleri ve diğer birçok faktör siyasal şiddetin ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

Dünya genelinde, barışçıl çözüm yollarının güçlendirilmesi, diyalog ve uzlaşma süreçlerinin desteklenmesi ve toplumsal adaletin sağlanması gibi çeşitli yöntemlerle siyasal şiddetin engellenmeye çalışıldığı söylenebilir. Türkiye'nin siyasal tarihine bakıldığında, 60'lı yıllardan itibaren sağ ve sol görüşlü grupların çatışmaları ardından terör örgütlerinin ortaya çıkması, askeri darbelerin yıkıcılığı ardından yaşanan olaylar, etnik sorunlar, toplum mühendisliği çalışmaları ve toplumsal ayaklanmalar gibi birçok siyasal şiddet olayından bahsedilmesi mümkündür.

Türkiye'de yaşanan siyasal şiddet olayları, genellikle karmaşık ve çok boyutlu etkenlerin bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Siyasal şiddet, var olduğu yerde toplumsal huzuru ve siyasal iktidarı tehlike altına sokan ve böylece demokratik süreçleri olumsuz etkileyen bir gerçekliktir. Türkiye'de yaşanan siyasal şiddetin en temel nedenini, ideolojik çatışma ve siyasi ayrışmalar oluşturur. Siyasi görüşleri uyuşmayan gruplar arasında çatışmalar, politik sistemdeki yetersizlikler,

güç mücadeleleri ve radikalleşme siyasal şiddetin temelini oluşturan etkenler arasındadır. Bunun yanı sıra, etnik ve dini farklılıklar da siyasal şiddetin tetikleyicileri arasında yer alabilmektedir; bu tür farklılıklar toplum içinde ayrışmalara yol açarak, toplumsal kutuplaşmaya neden olabilmektedir. Yaşam koşulları ve genel refah düzeyindeki eşitsizlikler de siyasal şiddeti etkileyen önemli faktörler arasındadır. Toplumdaki ekonomik dengesizlikler ve sosyal adaletsizlik bireyler arasında hoşnutsuzluğa ve protesto eylemlerine neden olan ve bunun sonucunda da siyasal şiddetin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan unsurlar olarak belirtilebilir.

Hannah Arendt 20. yüzyılın önemli siyaset teorisyenlerinden birisidir. Yapmış olduğu çalışmalarla toplumsal ve siyasal olayları derinlemesine anlamaya çalışmış ve eserlerinde, siyasal eylemin doğasını, özgürlüğü ve bireyselliği vurgulayarak insan eylemlerinin anlamlandırılmasına yönelik fikirlerini ortaya koymuştur. Arendt'in yaklaşımı, tarih boyunca meydana gelen siyasal şiddet olaylarının anlaşılmasına ve günümüz siyaset olaylarının şiddet içeren eylemlerinin sınıflandırılmasına katkı sağlayacak niteliktedir. Bu tez çalışmasında, Arendt'in perspektifinden yola çıkarak siyasal şiddet olaylarına örnek olacak nitelikte olan, Türkiye'de 2021 yılında Boğaziçi Üniversitesine rektör olarak atanan Prof. Dr. Melih Bulu'nun atama kararını protesto etmek amacıyla başlatılan, Boğaziçi eylemleri ele alınmış ve bu eylemin Arendt'in şiddet ve eylem konusundaki fikirleri ile nasıl değerlendirilebileceğine yönelik analizler yapılmıştır. Bu tez çalışmasında mevcut bilimsel çalışmalardan yararlanılarak analizler yapılmaya çalışılmış, konuyla ilgili literatür taranmış ve bu kapsamda Boğaziçi eylemlerinin değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, siyasal şiddetin diğer şiddet türlerinden farklı olarak hangi unsurları içerdiğini belirlemek ve anlamak amacıyla kavramsal bir çözümleme yapılmıştır. Bu çözümleme de siyasal şiddetin, özgünlüğünü ve karmaşıklığını anlamak için siyasi, sosyal ve kültürel faktörler de göz önünde bulundurulmuş, ayrıca, siyasal şiddetin diğer şiddet türlerinden ayrı olarak siyasi yapıları hedef alması ve siyasi çıkarları etkilemesi gibi özellikleri de ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Arendt'in eylem teorisi ve şiddet anlayışı incelenmiştir. Eylem, insanı insan yapan ve onu görünebilir kılan unsurları ifade eder. Siyaset ve şiddet ilişkisi konusunda özgün bir perspektife sahip olan Arendt, eylemin kamusal alanda var olduğunu ileri sürmüştür. Kamusal alanın demokrasinin temel taşı olduğunu savunmuş, siyasetin bu alanda gerçekleştiğini ifade etmiş ve insanların bir araya gelerek fikir alışverişinde buldukları bir yer olarak bu alanın önemini vurgulamıştır. Kamusal alan, insanların bir araya gelerek ortak bir yaşam inşa ettiği alanı temsil ederken, şiddet ise bu ortak yaşamı tehdit eden bir unsurdur. Dolayısıyla, öncelikle Arendt için eylemin ve kamusal alanın ne anlama geldiği anlatılarak, ardından şiddetin bu alanı hangi yollarla ve nasıl tahrip ettiğinin çözümlenmesi yapılmıştır. Eylem anlayışı içerisinde önce Arendt'in ideal yaşamı nasıl ele aldığı açıklanmış ve bundan hareketle onun, insan faaliyeti, siyaset, eylem ve kamusal alan teorileri incelenmiştir. Şiddet anlayışı içerisinde de politik süreçlerin zıttı olan olayların şiddet ile bağlantısı ele alınmıştır.

Son bölümde, Arendt'in siyasal şiddet değerlendirmesi çerçevesinde Boğaziçi eylemleri irdelenmiştir. Boğaziçi eylemlerindeki amaç, amaca ulaşmak için kullanılan araçlar ve bu araçların meşruluğu, siyasal sistemin bu eylemlere yaklaşımı ve bu eylemde yaşanan siyasal şiddet olaylarının etkileri analiz edilmiştir. Boğaziçi eylemleri içerisinde yaşanan siyasi istikrarın sarsılması, güvenlik sorunları, toplumsal kutuplaşma ve insan hakları ihlalleri gibi konular ele alınarak yaşanan olayın sonuçları değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın, siyasal şiddetin anlaşılmasına ve Arendt'in bakış açısıyla yeni bir bakış açısı sunarak disipline katkıda bulunması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞİDDET VE SİYASAL ŞİDDET

1.1. Şiddet ve Şiddet Türleri

Şiddet, geçmişten günümüze her zaman ve her toplumda görülebilen, gündemi meşgul eden ve varlığı çok uzun bir tarihe dayanan bir olgudur. Toplumların her köşesinde, farklı biçimlerde ve nedenlerle ortaya çıkan şiddet, bireylerin fiziksel, duygusal ve psikolojik sağlığını tehdit eden ciddi bir sorundur. Şiddet, yalnızca bireyler üzerinde etkili bir olgu değil; aynı zamanda toplumları da derinden etkileyen bir olgudur. Şiddetin toplumsal etkisi, daha kalıcı ve derinlemesine olabilmektedir. Bu etkiler, bireylerin yaşamlarını kökten değiştirme, sahip oldukları değerlerinden ve kültürlerinden koparma gibi sonuçlar doğurabilmektedir.

Şiddet, etki ettiği alanın büyüklüğü ve yıkım derecesine göre birçok şekilde tanımlanmaktadır. Türkçe sözlüğe göre şiddet, “1. Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğnilik, sertlik. 2. Hız. 3. Bir hareketten doğan güç: *Rüzgârın şiddeti*. 4. Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma. 5. Kaba güç.” (Akalin 2011: 2223) anlamlarında kullanılır. Michaud’un (1991: 8-9) tanımına göre şiddet, bir kişi veya bir grup tarafından doğrudan veya dolaylı yollarla gerçekleştirilen bir davranıştır. Bu davranışlar, diğer kişilerin bedensel bütünlüğüne, ahlaki veya manevi bütünlüğüne, sembolik ve kültürel değerlerine zarar verme amacı taşır. Koçöz’ün (2011: 247) tanımına göre ise şiddet; güç, zorlama ve baskı gibi yöntemlerle gerçekleştirilen söz, yaklaşım, tutum ve hareketlerin tümünü içerir ve bu davranışlar bedensel veya ruhsal zarara neden olabilir. John Keane (2010: 54-55), şiddetin somut bir olgu olduğunu ve etkilerinin uygulandığı tarafın bedenine temas ettiğini söyler. Ona göre, şiddet eylemleri, kasıtlı ve kısmen kasıtlı olarak başkalarının bedenlerine müdahale eder. Ancak, aynı zamanda şiddet, soyut bir kavram olarak da düşünülebilir; çünkü, sadece fiziksel yaralanma veya mülkiyet kaybı ile sınırlı değildir. Daha detaylı incelendiğinde, şiddetin, duygusal travma, psikolojik etkiler, toplumsal gerilimler ve

insan ilişkilerine zarar veren birçok soyut sonuç da doğurabildiği söylenebilir. Bu nedenle, şiddet bir ihlaldir.

Birleşmiş Milletler (BM), cinsiyet temelli şiddeti daha çok gündemde tutarak, şiddeti fiziksel güç kullanımıyla ilişkilendirir; böylece şiddetin kökenlerini, etkilerini ve toplumsal dinamiklerini anlama ve ele alma gerekliliğini vurgular. Ayrıca, cinsiyet temelli şiddetin, toplumun her seviyesinde yaygın bir sorun olduğunu kabul eder ve kadınlar ve çocuklar gibi toplumun savunmasız gruplarının, şiddet eylemlerinden özellikle etkilendiğine dikkat çeker. BM ayrıca, eşitlikçi ve cinsiyet duyarlı politikaların, eğitimin ve toplumsal değişimin teşvik edilmesinin, cinsiyet temelli şiddeti azaltmada önemli bir rol oynadığını belirtir (United Nations 1993). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre ise şiddet; “bir kişi veya grubun, başka bir kişiye veya gruba fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik zarar veya acı verme amacıyla bilinçli olarak kullanılması veya kullanılma tehdidi” anlamına gelir ve genel anlamda 3 kategoriye ayrılır. Bunlar: “kendi kendine şiddet, kişilerarası şiddet ve kolektif şiddet”tir (World Health Organization 2002: 5-6). Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002 tarihli raporunda yer alan bu üç temel şiddet kategorisi, şiddetin karmaşıklığını ve çeşitliliğini vurgulamaktadır. Kendi kendine şiddet, bireyin içsel sıkıntılarının bir yansıması olarak ortaya çıkarken, kişilerarası şiddet, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerindeki çatışma ve güç dengesizliklerinin sonucu olarak gelişebilir. Öte yandan, kolektif şiddet, toplumun geniş kesimlerini etkileyen, sosyal, politik veya kültürel faktörlerle beslenen büyük ölçekli şiddet olaylarını içerir. Evrensel bir sorun olmasının yanı sıra şiddet, ele alınış ve dikkat derecesine göre ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Daha çok fiziksel zarar üzerine yoğunlaşmasına rağmen şiddetin birçok türü vardır. Şiddet; bedene zarar verebileceği gibi inançlara, değerlere, normlara ve zihne yönelik de zarar verebilir. Bu yönüyle şiddet; bir karşıtın, ötekinin ya da düşmanın belirli bir amaç uğruna birtakım eylemler ile etkilenen üzerinde oluşturduğu tepkisel davranışlar olarak tanımlanabilir. Bu davranışlar belirli duygusal kalıplardan ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; kıskançlık, hırs, öfke, kızgınlık ve sahip olma arzusu gibi çeşitli insani duygular şiddete sebep olabilecek davranışların tetikleyicileri olarak sayılabilir.

Her türden canlı, yaşamının devamlılığını sağlamak için dış etkenler tarafından gelebilecek her türlü zararlar, şiddetle ve tehditle karşı karşıya

kalabilmektedir. Bunun sonucu olarak, tehditlere karşı kendini hazırlamıştır ya da bunun farkındadır (Acar, Karaağaç 2020: 1). İnsan, yaşamı boyunca karşılaştığı şiddet olaylarından herhangi birine karşı ya tepki göstermiş ya da rıza göstermiştir. Bu, şiddet eylemlerine hazırlıklı olmak, bu eylemin etkisinden korunmak veya onu hiç yaşamayacak olmak anlamına gelmez. Kişi, şiddet eyleminden farkında olarak ya da olmayarak muhakkak etkilenecektir. Bu etki giderek şiddetin geleneğe dönüşmesini sağlayabilir. Bu durumda şiddeti daha da kabul edilebilir hale getirirken normalleştirir. Bu normalleşme süreci, şiddetin kalıcı hale gelme sorunuyla karşılaşılmasına da neden olabilir. Her geçen gün şiddetin daha sık rastlanılır hâle gelmesi, şiddetin çözüm yolu olarak görülmesi ve hatta yapılan eylemin şiddet olarak nitelendirilmemesi şiddeti artıran faktörler arasındadır. Şiddetin ağır etkilerinin olacağı düşünülmemesi, şiddeti eyleyenin onu bir çözüm aracı olarak görmesinden kaynaklanır. Böylece bir çözüm aracı olarak görülen şiddet eylemleri, her alanda oluşabilecek problemlerin çözüme kavuşturulması için kullanılabilir.

Şiddet türleri uygulanış biçimine ve uygulandığı topluluğa göre birçok şekilde ele alınabilir. Bunun en nihai sebebi, şiddet eyleminin toplumda normalleştirilmesi sonucunda, eyleyenin şiddeti hayatın her alanında kullanabilme düşüncesinden kaynaklanır. Ergil (1980: 4), şiddetin en genel anlamda 3 türünün olduğundan bahsetmiştir. Bunlar:

- İrade dışı şiddet,
- İradi şiddet,
- Amaçlanmış şiddettir.

İrade dışı oluşan şiddet sınıflandırmasında, şiddet oluşumu belirli bir iradeye dayanmaksızın ya da öngörülemeyen nitelikler sonucu oluşuyorsa irade dışı gerçekleşmiştir. Ancak, şiddet eylemi belirli bir irade ile istenerek yapılıyorsa bu şiddet, iradenin ürünüdür. Amaçlanmış şiddette ise, eylemin irade ile yapılması, bunun sonucunda da oluşacak tepkilerin hesaplanması ve bu tepkilerin sonucunun beklenmesi durumu vardır. Şiddet eyleminde bilinç ve bilinçsizlik durumu mevcuttur. Yapılan eylemi, amacına ve yapılaş şekline göre ele alarak hangi şiddet türü içerisine dahil olacağı değerlendirilebilmesi mümkündür.

Erich Fromm'un, şiddetin psikolojik etkilerini inceleyerek yaptığı şiddet sınıflandırması, insanların neden şiddete yöneldikleri hakkında önemli ipuçları verir. Fromm, şiddet tipolojisini üçe ayırarak incelemiştir. Bunlar: “tepkisel şiddet, ödünleyici şiddet, kana susamışlık” tır (1990: 20-33).

- **Tepkisel Şiddet**, bireyin kendisinin ya da başkasının “yaşamını, özgürlüğünü, onurunu ve malını korumak” sebebiyle başvurduğu bir şiddet çeşididir. Bir nevi bireysel olarak varlığının tehlike altında olma ihtimalini engellemek amacıyla korumaya geçme iç güdüsünü içerir. Tepkisel şiddet kendi içinde birçok farklı türü barındırır. Bireyin bir saldırı karşısında kendini güvensiz ve tehlikede hissetmesi onu *koruma amaçlı şiddete* yöneltebilir. Diğer bir şekilde de ihtiyaçların ya da isteklerin karşılanmadığı durumlarda bireyler, “yok” etmeye yönelik değil “yaşamaya” yönelik tepki verir. Bu da *engellemelerden kaynaklanan şiddet* türüyle açıklanabilir. Herhangi bir nedenden dolayı, zarar görenlerin intikam hırsı ise *öç alıcı şiddeti* oluşturur. Tepkisel şiddetin diğer bir türü ise daha çok umudun yıkıldığı durumlarda karşılaşılabilecek *inancın ve umudun yıkılmasından doğan şiddet* olarak karşımıza çıkmaktadır.
- **Ödünleyici Şiddet**, diğer şiddet türlerinden farklı bir şekilde, şiddete maruz kalan kişinin “ölüm sevgisi” veya “öldürmek isteme” düşüncesiyle hareket etmesini içerir. Bu şiddet türünde kişi, genellikle intikam alma veya başkalarına zarar vererek kendi acısını hafifletme arzusuyla motive olur. Ödünleyici şiddet, diğer şiddet türlerine göre daha hastalıklı veya patolojik olarak kabul edilir, çünkü, temelinde birçok psikolojik sorun yatar. Bu şiddet türünün kaynakları arasında travmatik deneyimler, öfke sorunları, duygusal bozukluklar, düşük özsaygı ve başarısızlık duygusu gibi faktörler yer alabilir. Ödünleyici şiddetin ardında genellikle karmaşık bir iç dünya bulunur ve bu şiddeti uygulayan kişiler çaresizlik, umutsuzluk ve güçsüzlük hissederek. Dengeleyici olarak güçsüzlüğü gizlemeye ve telafi etmeye yönelik bir şiddet türü olarak karşımıza çıkar. Tepkisel şiddet gibi kişi yaşama yönelik arzularını gerçekleştirmez, bizzat yaşama kendisi karar vermek ister. Kendini yaşama değil ölüme

konumlandırır. İntikam ve hırs duygusunu barındırır. Bu duygulara sahip birey, güçsüzlüğünü kabul edememesinin sonucunda iki farklı yola başvurabilir. Karşılaştığı sorun karşısında ya boyun eğip kabul edecek ya da yaşamdan öç aldığını hissederek başkalarını öldürüp kendini kanıtlama yoluna gidecektir. Öldürdükçe yükseldiğini hissedip *sadizm* gibi başkasının acısı üzerinden keyif duyarak bu zevk ile yükseldiği hissine kapılacaktır. Bu şiddet durumu, irade ve irade dışında olabilir.

- **Kana Susamışlık**, bu şiddet sınıflandırmasına göre, birey kan akıtarak kendini üstün görmektedir. Bu tür daha çok geçmişte ilkel toplumlarda olmasına karşı günümüzde de tamamıyla yok olmamıştır.

Yapılan şiddet sınıflandırmaları içerisinde kabul gören diğer sınıflandırma türleri ise Şen'in ifadelerine göre (2018: 67-71), “fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik şiddet, cinsel şiddet, teknolojik-siber şiddet, siyasal şiddet”tir.

- **Fiziksel şiddet**, genellikle şiddet denildiğinde akla ilk gelen şiddet türüdür. Şiddetin etkilerinin ve sonuçlarının diğerlerine oranla daha kolay tespit edilebildiği bir şiddet çeşididir. Herhangi bir canlının bedenine yapılan her türden saldırı fiziksel şiddettir. Doğrudan herhangi bir nesne ile temas, bağırma, tokat, tehditkâr beden dili, alıkoyma, yaralayıcı aletler kullanma, yaşam şartlarını zora koşan durumlar ve öldürme gibi tüm uygulamalar fiziksel şiddettir.
- **Psikolojik şiddet**, bireyi ruhen tehlike altına sokan ve duygularını hedef alan şiddet türüdür. Korkutmak, nefret eylemleri, yetersiz hissettirmek, aşağılamak, alay etmek, küçük düşürmek, zayıf noktalarını kullanarak hareket etmek gibi eylemler psikolojik şiddetin en yaygın türleridir.
- **Ekonomik şiddet**, ekonomik kaynakların bireyler üzerinde tehdit oluşturmasına dayanır. Yani paranın güç kaynağı olarak kontrol edici, aşağılayıcı, cezalandırıcı ve ayrımcılık içeren bir unsur olarak kullanılmasını kapsar. Ekonomik şiddet, politik ve kolektif şiddet ile ortak paydada bulunur; emek sömürüsü, ırkçılık, fırsat eşitsizliği, cinsiyetçilik gibi adaletsizliklerin finansal unsurlardan kaynaklanması, ekonomik şiddetin bir boyutunu oluşturmaktadır.

- **Cinsel şiddet**, bir canlının rızası olmadan herhangi bir cinsel davranışta bulunmaya zorlanması durumudur. Bir cinsiyeti ya da cinsel tercihi aşağılayarak, küçük düşürücü şekilde konuşarak küçümsemek cinsel şiddetin içeriğini oluşturur. En tepe noktasında tecavüz, taciz, istismar ve fuhuşa zorlamak gibi eylemler yer almaktadır.
- **Teknolojik-Siber şiddet**, teknolojinin günümüzde gitgide artan etkisi yeni bir şiddet türü olarak teknolojinin de şiddet barındırmasına yani dijital şiddetin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnternet üzerinden sosyal ağlarla belirli fikre, değere ve ırka saldırmak, kişinin iznini almaksızın mahremini yaymak, sahte bilgiler ortaya atmak ve insanları çeşitli yollarla tehdit etmek teknolojik şiddetin en yaygın örnekleridir.
- **Siyasal şiddet**, bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır ve bir sonraki başlıkta ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır. Siyasal şiddet, bir kitleye, bir cinsiyete, bir ırka, bir inanca, bir düşünceye ya da bir gruba yönelik olarak kitlesel ve sistematik şekilde uygulanan şiddet türünü ifade eder. Genel anlamda, bir tarafta devlet, diğer tarafta ise toplum vardır. Kolektif olarak ele alınan bir şiddet türüdür. İçeriğini zarar vermek amacıyla bütünlüğü dağıtmak, hakaret etmek, yıpratmak, onurunu kırmak, huzurunu bozmak, eritmek ve yok etmek gibi unsurlar oluşturur. Hak ve özgürlüklerin ihlalini içererek bireyleri ya da grupları terörize edip tedirgin hale getirir. Arendt'e göre (2018ç: 22); işkenceler, tehditler, soykırımlar, toplama kampları ve savaşlar siyasal şiddetin en ağır biçimleridir. Her türlü medyada ya da siyasal arenada yapılan söylemler veya uygulamalar ile nefret suçuna kapı açılması da siyasal şiddettir.

Söz konusu şiddet türleri, insanlık tarihinde sıkça karşılaşılan ve dönemsel olarak farklılaşan, toplumun huzurunu ve insanların yaşamını olumsuz yönde etkileyen bir seyir takip etmiştir. Biyolojide insan kavramının, pozitivist olarak ele alındığını belirten Arendt'e göre (2018ç: 74-75); insan, akıl yürütmesi ve dolayısıyla bilimi yaratması bakımından hayvanlardan farklıdır. Arendt, insanların "akıl dışı" olmasını sağlayanın bile "akıl" olduğunu ileri sürerek şiddetin biyolojik açıklamalarına karşı çıkmıştır. Ona göre, şiddet ne "hayvani" ne de "akıldışı"dır. Bu nedenle, dehşet verici bir yıkıma yani akıl almaz derecede ağır eylemlere sebep

olmasına karşın şiddet, hayvani bir iç güdüye denk düşmeyen, bizzat insani unsurlarla ortaya çıkan veya çıkarılan bir kavramdır. İnsan, hayvanlardan akıl ile ayrılır. Bu sebeple şiddet, bilinçsizlik halinden uzaktır. Araştırmacılar tarafından, hayvanların saldırganlığı üzerine yapılan bilimsel araştırmaların sonuçlarının, insanlar içinde sonuç doğurduğu iddia edilse de bu durum Arendt'in bu düşüncesine göre, insanlar için herhangi bir sonuç doğurmaz. Özellikle bu düşüncesiyle Arendt, sosyal ve doğa bilimleri araştırmaları temelinde, şiddet içeren davranışları haklı çıkarmanın etkisine karşı çıkmıştır.

Yaptığı şiddet sınıflandırmalarıyla dikkat çeken Jean-Claude Chesnais, şiddet türlerini iki ana başlık altında toplayarak şiddetin “özel şiddet ve kolektif şiddet” olarak ayrımını yapmış ve siyasal şiddetin kolektif bir olgu olduğunu vurgulamıştır (Chesnais 1981: Akt. Özerkmen, Gölbaşı 2010: 26-27).

A. Özel Şiddet

Cürümsel şiddet;

- Ölümcül sonuçları olan şiddet,
- Fiziksel şiddet,
- Cinsel şiddet.

Cürümsel olmayan şiddet;

- İntihar,
- Kaza.

B. Kolektif Şiddet

- Vatandaşın iktidara karşı şiddeti,
- İktidarın vatandaşa karşı şiddeti,
- Savaş.

Şiddeti özel ve kolektif olarak iki ana kategoriye ayıran bu tasnif, şiddetin çeşitli yönlerini ve bağlamlarını sınıflandırmak için bir çerçeve sunar. Özel şiddet, bireyler arasındaki ölümcül sonuçları olan şiddet, fiziksel şiddet ve cinsel şiddet gibi olayları içerirken, kolektif şiddet vatandaşların iktidara karşı şiddeti, iktidarın vatandaşlara karşı şiddeti ve savaşı ifade eder.

Acar ve Karaağaç (2020: 3) şiddeti, Chesnais'in benzeri bir şekilde sınıflandırarak "bireysel ve kolektif şiddet" olarak ikiye ayırmıştır. Bireysel şiddeti daha çok "cinayet, suikast, yaralanma, zorla ırza geçme" gibi şiddet türleri olarak ele alırken kolektif şiddeti ise, "bireylerin devlete karşı şiddeti (terör, grev, ihtilal), devletin bireylere karşı şiddeti (devlet terörü) ve savaş" olarak 3 temel başlık altında sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırmaya göre, kolektif şiddet ve siyasal unsurlar kamu ile karşı karşıya kalmaktadır. Şiddetin baskı çeşitliliğine göre sınıflandırmalarda farklılıklar olabilir. Yani uygulama şekline göre, şiddetin verdiği zararlar da farklılaşır. Bu nedenle şiddetin türlere göre sınıflandırılması gerekir. Birçok sınıflandırmada bulunan kolektif şiddet, şiddet üzerine çalışma yapmış birçok düşünür tarafından ele alınan önemli bir konudur. Bu konu, şiddetin toplumlar ve devletler üzerindeki etkilerini ve çözüm yollarını anlamak için kullanışlı bir araç sunar. Acar ve Karaağaç yaptığı tasnifin ardından, devletin ya da iktidarın dahlini içeren siyasal şiddetin ve sosyal şiddetin kaynaklarını şu şekilde ifade etmiştir:

"Dogmatizm, karşıt düşünceleri reaksiyoner tutum, demokrasinin yoğunlaştırılması, otoriteye karşı güven kaybı, toplumsal ve ekonomik kırılmalıklar, dış ülkelerin desteği, eğitimsizlik, medya manipülasyonu" (2020: 3).

Toplum ve devlet arasında oluşan şiddetin neden olduğu değişme; eşitsizlik, hak ihlalleri, sosyal hareketlilik, demokrasinin iktidar ve muhalefetçe yozlaştırılması, dogmatik tutumlar, tepeden inmecilik ve bunların sonucunda en önemlisi güven bunalımının ortaya çıkması, adalete ve devlete güvenin tehdit altında olmasına neden olur (Türkdoğan 2016: 155). Bu durum da devlet şiddetinin yani siyasal şiddetin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

Bir aracı, başkalarının olası yargılarını veya görüşlerini öğrenmek ve çözüme kavuşturmak amacıyla, sıkıntılardan kaçmasına ve düşüncesini geliştirmesine katkı sağlayabilir. Yani bir kişinin ya da topluluğun düşüncesinin, fikirlerinin ve olası yargılarının genişlemesini; başkasının fikirlerinin düşüncelerinin ve olası yargılarının farkına varmasını bir aracı sağlar. Bu aracı; bir birey, bir topluluk ve aynı zamanda cansız bir nesne olarak işlev gösterebilir. Ancak, toplumların fikir ve düşüncelerine etki eden bir aracıya duydukları ihtiyacın ardında kendi fikir sistemleri de bulunabilmektedir. Her siyasal toplumda, insanların aşına olma eğiliminde olduğu veya normallik olarak gördüğü bazı özel normlar ve ahlaki ilkeler vardır; insanlar

kendi çevrelerin de kabul görülen bu norm ve inançlardan etkilenir. Örneğin; bazı dini devletler, Tanrılarını adına işlendiğinde öldürmeyi “ahlaki bir eylem” olarak değerlendirebilir. Dünya tarihinde yaşanan olaylara bakıldığında, propaganda ve beyin yıkamanın, insanlar arasında hüküm vermede önemli bir etkisi olduğu görülür. Devlet güvenliği söz konusu olduğunda, laik devletler bile şiddeti kabul edilebilir bir eylem olarak görebilir. Şiddet, yargı ve ahlak oluşturmak için gerçekçi bir dünya görüşü yerine diğer faktörlerle şekillenebilir (Ngarmkham 2020: 127-128). Bu nedenle, insanların inançları, çevreleri ve toplumsal koşulları düşünce ve yargı sistemlerinde aktif rol oynamaktadır.

Şiddetin siyasal alandaki rolü, tarihsel süreçte iktidarın dışavurumu şeklinde görülmüştür. Burada bahsi geçen şiddet, şahsi olarak mala veya cana yapılan eylemlerden ayrı bir şekilde genel kabul görmüş korku halinden farklıdır (Hazır 2001: 25-26). Genel kabul görmüş korku hali, belirli bir eylem veya olay sonucunda toplumda yaygın bir korku, endişe veya tedirginlik hissi yaratır. Bu tür bir korku hali genellikle terör saldırıları, doğal afetler veya toplumsal olaylar gibi geniş çaplı olaylardan kaynaklanabilir. Şiddet eylemleri ve korkunun her ikisi de insanların güvenlik hissini zedeler, ancak, şiddet daha çok bireyler arası ilişkilere odaklanırken, korku hali daha geniş bir toplumsal etki yaratır ve suç teşkil etmez. Şiddet eyleminde bir kasıtlılık ve zarar vardır. Şiddet, insan zihnini ve psikolojisini baskı altına alıp, aşağılık duygusuna kapılmalarını sağlayarak belirli bir kalıba dahil olmaları için dayatma da yapabilmektedir.

Şiddet eylemi yapan kişiye veya kuruma göre türlere ayrılmaktadır. Şiddetin temelini, istenmeyen davranışlar, zorlama ya da güçsel baskınlık sonucu ortaya çıkan ve bir şekilde uygulandığı kesime zarar veren bir durum oluşturur. Arendt'e göre (2018ç: 49); şiddet, insanlığın var olmasından beri içsel bir dürtü olmasının yanı sıra sonradan kazanılan ve öğrenilen bir durumdur. Bunun beraberinde şiddetin, modernizmin ortaya çıkmasıyla da devlet sistemleri üzerindeki etkisi vardır. Bu, şiddet türlerini artırdığı gibi şiddet olaylarını da artırmıştır. Dolayısıyla şiddetin durağan olmadığını zamana, mekâna ve yaşanan olaylara göre değişkenlik gösterdiğini söylenebilir. Teknolojik gelişmelerin hızla artması ve bu yolla da silahlanmanın çeşitlenmesi, savaşların kâğıt üstünde olması, ulaşımın kolaylaşması gibi gelişmeler şiddet araçlarını çeşitlendirmiş ve bu araçlara ulaşılmasını

kolaylaştırmıştır (Alperen, Salur 2008: 65-66). Şiddetin her alanda ve hızlı bir şekilde var olmasını artıran bu gelişmeler, aynı zamanda insanların güvenliği konusunu da endişeli hale getirmektedir.

Sonuç olarak, şiddet kavramı oldukça geniş bir yelpazede incelenmesi gereken bir olgudur. Fiziksel, psikolojik, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla şiddet, bireylerin ve toplulukların yaşamını derinden etkileyen bir gerçekliktir. Şiddet, yalnızca fiziksel bir eylem olarak algılanmasının ötesinde; sözler, davranışlar ve yapılar aracılığıyla da ortaya çıkan karmaşık bir yapıyı ifade eder. Ayrıca şiddet, toplumsal ve kültürel bağlamları etkilediği gibi aynı zamanda bunlardan da etkilenebilmektedir. Toplumların normları, değerleri ve sosyal yapısı, şiddetin ortaya çıkışını şekillendiren temel öğelerdir. Örneğin, bir toplumda yaygın olan ayrımcılık, eşitsizlik ve saldırganlık gibi tutumlar şiddetin daha geniş bir şekilde meydana gelmesine neden olabilir. Bu noktada, siyasal şiddet bu etkileşimlerin önemli bir örneğini sunmaktadır. Siyasal şiddet, diğer şiddet türleri gibi toplumsal ve kültürel bağlamları etkileyebilirken aynı zamanda bu bağlamlardan da etkilenebilmektedir. Bu karmaşık ilişki, siyasal şiddeti anlamak ve önlemek için çoklu perspektiflerin ve birçok disiplinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

1.2. Siyasal Şiddet: Türleri ve Özellikleri

Siyasal şiddet, tarih boyunca toplumların karşılaştığı ve büyük ölçüde siyasi, sosyal ve ideolojik faktörlerden kaynaklanan bir olgu olarak ön plana çıkmaktadır. Siyasi süreçlerin yoğunluğu ve toplumsal dinamiklerin karmaşıklığı, zaman zaman siyasal arenada gerilimlerin yükselmesine ve şiddetin bir çözüm yoluna dönüşmesine neden olabilmektedir. Bu, bireylerin veya grupların siyasi hedeflerini elde etmek amacıyla şiddet yoluyla eyleme geçtiği bir dizi durumu içerebilir. Bu bağlamda, siyasal şiddet olayları, sadece belirli bir bölge ya da ülkenin meselesi olmaktan öte, genellikle uluslararası boyutta da önem taşıyabilmektedir.

Siyasal şiddet; birey, iktidar ya da bizzat devlet eliyle yapılan kendini gerçekleştirme arzusu içerisinde, belirli bir amaç uğruna girişilen ve çeşitli araçlar kullanarak uygulanan şiddet türüdür. Siyasal şiddet, meşru olmayan ve hukuka aykırı yöntemlerle fiziksel gücün kullanılması olarak ifade edildiğinde, bireysel şiddetten

dini ve etnik çatışmalara, gerilla hareketlerinden iç savaşa, devlet teröründen askeri müdahalelere; hatta uluslararası boyuttaki çatışmalara kadar uzanan geniş bir yelpazede karşımıza çıkar (Keleş, Unsal 1982: 1). Siyasal şiddet, fiziksel, sosyal veya kültürel değişimi etkilemek ya da direnmek amacıyla hedef alınan kitleye yönelik bireylere veya mülklere fiziksel, psikolojik ve sembolik olarak zarar vermeyi amaçlayan heterojen bir eylemi içerir (Bosi, Malthaner 2015: 439).

Ted Robert Gurr, siyasal şiddeti ve özellikle “tehdit, gerilim ve şiddet” arasındaki ilişkiyi inceleyen ünlü bir siyaset bilimcisidir. Gurr’un siyasal şiddetle ilgili görüşleri, kitabı “Why Men Rebel” (Erkekler Neden İsyankâr Olur) ile tanınır. Gurr, siyasal şiddeti şu şekilde tanımlar: “Siyasal şiddet, bir siyasi topluluk içinde siyasi rejime, onun aktörlerine -rekabet eden siyasi gruplar ve görevliler dahil olmak üzere- veya politikalarına karşı gerçekleşen tüm kolektif saldırıları ifade etmektedir.” Gurr, siyasal şiddetin arkasındaki ana nedenlerden birinin bireyler veya gruplar arasında algılanan adaletsizlikler olduğunu savunur. Bu adaletsizlikler, ekonomik, siyasi veya toplumsal olabilir. Siyasal şiddetin temel motivasyonlarından biri, insanların bu adaletsizliklere karşı tepki gösterme arzusu ve bu adaletsizlikleri düzeltme amacıdır. Ayrıca, Gurr, “*Görelî Yoksunluk*¹” ve siyasal katılım eksikliği gibi faktörleri siyasal şiddetin temel nedenleri olarak vurgulamıştır (1970: 3-4, 9-11). *Görelî yoksunluk*, duyguları yüzünden hüsrana uğrayan insanların sosyal psikolojisini ifade eder. İnsanlar içinde buldukları yaşamda adaletsizliğin hüküm sürdüğü, ideallerinin, değerlerinin ve özlemlerinin yerine getirilmediğini algıladıklarında ya da bunun böyle olduğuna inandıklarında kendilerini tatminsiz ve öfkeli hissederek son seçenek olarak şiddete başvurma eğilimindedirler (Şen Y. F. 2018: 81-83).

Charles Tilly (2001: 46-48); kolektif şiddeti, siyasal şiddet benzeri bir şekilde, devletin ve diğer siyasi aktörlerin güç mücadelesi sırasında zor kullanma veya tehdit etme eylemi olarak tanımlar. Ona göre, devletin varlığı ve gücü, siyasal şiddeti teşvik edebilir veya bastırabilir. Çünkü, devletler, toprak kontrolü ve zor

---

¹ “Bireyin nesnel konumuna ya da içinde bulunduğu nesnel sosyo-ekonomik eşitsizliğe rağmen, öznel karşılaştırmalar ve yorumlamalar algılanan eşitsizliğe ilişkin farkındalığı ve tepkileri belirlemektedir.” (Özdemir, Tekeş, Öner-Özkan 2019:38).

araçlarının fazlalığına göre ortaya çıkmıştır ve zorun/gücün araçları ne kadar artarsa devlette aynı yönde gelişecektir.

Cezayirli düşünür Frantz Fanon (2007: 41), sömürgecilik ve bağımsızlık mücadelesi bağlamında siyasal şiddeti ele alır. Ona göre, siyasal şiddet, sömürgecilik karşıtı direnişin bir parçası olarak anlam kazanır. Hannah Arendt (2018ç: 61-62) ise, siyasal şiddeti “siyasi bir amacı olan şiddet” olarak tanımlar. Ona göre, siyasal şiddet, insanların siyasi düşünce ve amaçlarını hayata geçirmek için başvurduğu bir araçtır.

Siyasal şiddet, karmaşık, çok yönlü ve tam anlamıyla tanımlanması güç olan bir kavramdır. Siyasal şiddetin çeşitli bağlamlarda ortaya çıkabilmesi, farklı motivasyonlarla gerçekleşebilmesi ve çok sayıda etkenin bir araya gelmesiyle oluşabilmesi onun netleşmesini zorlaştıran unsurlardır. Siyasal şiddetin kaynağında, toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik faktörlerin etkileri geniş bir yelpazede bulunur. Yapılan siyasal şiddet tanımlamalarındaki genel tanımlama, zora dayalı bir eylem ile hedef alınan kitleyi yok etme veya yok etmeye teşebbüs gibi girişimlerin varlığıdır. Siyasal şiddet eyleminde, eyleyen tarafından bir çıkar uğruna, uygulandığı taraf üzerinde, özgürlüğü kısıtlayıcı bir hüküm kurmaya çalışıldığı söylenebilir. Üstünlük kurmak üzerine yoğunlaşmış olan siyasal şiddet, birçok farklı yönde etkileşimde bulunabilmektedir. Bu nedenle siyasal şiddet, genellikle güç, kontrol veya ideolojik üstünlük elde etme amacı güder. Etki altına almak istediği kişi veya sistem üzerinde baskı kurma yolunda ilerler.

Siyasal şiddet, temelde siyasal alanın ulaşabileceği sınırların artmasına karşın ele alınış şekillerine göre de farklılık gösterir. Şiddetin hangi elden ortaya çıktığı ile bireysel ve toplu şekilde uygulanması onun etki alanını da farklılaştırır. Bu yolla ulaşabilirlik düzeyi dahada artabilir. Siyasal şiddetin bireysel ve grup düzeyinde, ulusal ve uluslararası düzeyde ele alınması gerektiğini ifade eden Acar ve Karaağaç’a göre (2020: 6), bireysel düzey, tek eylemci ile gerçekleştirilen bir siyasal şiddet türüdür. Grup düzeyi ise “paramiliter” bir ifadenin ya da yarı profesyonel şekilde siyasal şiddet eylemcileri tarafından yapılan türdür. Ulusal düzey, tam anlamıyla organize bir şekilde ortaya çıkar. Ulusal düzeydeki siyasal şiddet eylemleri örgütlenmiş siyasi gruplar, terör örgütleri veya isyancı hareketler tarafından

gerçekleştirilebilir. Bu gruplar genellikle belirli bir amaç veya ideoloji etrafında birleşmiş bireylerden oluşur. Ulusal düzeydeki siyasal şiddet eylemleri, genellikle hükümetlere, devlet kurumlarına, askeri hedeflere, kamu altyapısına veya politik liderlere yönelik olabilir. Bu tür eylemler, sabotaj, terör saldırıları, isyanlar, suikast girişimleri veya ayaklanmalar gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Uluslararası düzeyde ise, sınırları esas alan eylemler ile global bir etkisi olan küresel siyasal şiddeti kapsar. Bu tür eylemler genellikle farklı ülkeler arasında gerçekleşir ve ulusal güvenliği, diplomatik ilişkileri veya bölgesel istikrarı etkileyebilir. Örnek olarak, bir ülkenin diğer bir ülkeye yönelik terör saldırısı veya savaş eylemleri uluslararası düzeyde siyasal şiddet olarak değerlendirilebilir.

Şiddetin siyaset içerisindeki yerini ve rolünü anlamak açısından siyasal şiddetin türlerini incelemek gereklidir. Şiddet türleri içerisinde siyasal şiddet daha çok kolektif şiddet içerisinde ele alınır. Genel anlamda şiddetin birçok türü ve alanı vardır. Siyasal şiddet de birçok alanda bulunabilir. Şiddet türlerinin çokluğu, anlam karmaşası ortaya çıkararak hangi türe dahil olunduğunun bulunmasını zorlaştırabilmektedir. Bir şiddet eyleminin siyasal olarak nitelendirilebilmesi için şiddeti eyleyen tarafın siyasal bir amaca, ideolojik bir hedefe ya da sembole sahip olması gerekmektedir. Siyasal şiddet genelde devlet ve devlet kurumları adına uygulanan kişilerin, grupların ya da zümrelerin zarara uğratılması olarak kullanılmaktadır (Tekin 2021: 12).

Siyasal şiddet, politikanın işleyişiyle ilgili olarak gerçekleşen ve genellikle aşağıdan yukarıya (toplumsal/iktidara karşı şiddet) veya yukarıdan aşağıya (devlet /iktidar şiddeti) yönelen bir olgudur. Siyasal şiddet türleri, genel olarak beş kategoride incelenmektedir. Bunlar “dağınık siyasal-toplumsal şiddet, iktidara karşı şiddet, iktidar şiddeti, iç savaş ve terörizm” olarak açıklanabilir (Acar, Karaağaç 2020: 6; Michaud, 1991: 19; Şen Y. F. 2018: 90-92).

- **Dağınık Siyasal-Toplumsal Şiddet**, daha çok köy ya da kasaba gibi küçük grupların yaşadıkları ideolojik kutuplaşmaları kapsayan, daha yerel boyutta olan ve etkisinin sınırlı olduğu türdür.
- **İktidara Karşı Şiddet (Aşağıdan Şiddet)**, mevcut iktidara, rejime ya da hükümete karşı girişilen eylemler, devrimler ya da ihtilal gibi siyasal

şiddet türüdür. Bu şiddet türünde genel amaç mevcut anayasayı ve rejim türünü değiştirmektir.

- **İktidar Şiddeti (Devlet terörü/Yukarıdan Şiddet)**, bu tür daha çok iktidarın, yöneticinin, siyasi-askeri bürokratlar tarafından organize edilerek yukarıdan aşağıya doğru direkt uygulanır. İktidara ya da devlete muhalefet konumunda yer alan, ideolojik ya da etnik gruba yönelik devlet eliyle yapılan işkence, sindirme, soykırım ve yoksun bırakılma gibi asimilasyon politikaları iktidarın şiddetini içermektedir.
- **İç Savaş**, bir ülke içinde ortaya çıkan ve düzenli şekilde silahlı eylemler tarafından organize bir biçimde yapılan geniş çaplı bir türdür. İdeolojik, politik, etnik ya da dini bir grubun ülke içindeki bir bölgede devlete yönelik giriştiği silahlı eylemleri iç savaş türü olarak söylenebilir. Bu savaş türünde şiddetli çatışmalar ülke geneline yansımaktadır.
- **Terörizm**, siyasal şiddetin bir türüdür. Siyasal şiddet türleri içerisinde kendine has bir konumu vardır. Genel anlamıyla terörizm, mevcut siyasal ve toplumsal durumu değiştirmek için tasarlanmış bir şiddet tehdididir.

Bu türler, şiddetin farklı yönlerini ve boyutlarının büyüklüğünü ifade etmektedir. Siyasal şiddet, toplumda uygulandığı kesime ve şiddetin hedefine yönelik uygulanabilir ve genellikle bu tür siyasal şiddet eylemleri sonucunda büyük bir yıkımla karşılaşılabilir.

Tablo 1. Yapısal Şiddet Çeşitleri ve Şiddet Tiplerleri

ŞİDDET			
Bireysel			Yapısal (Toplumsal Koşullar veya Sosyal Sistemin Baskı Unsurları)
Fiziki		Psişik	
Kişilere Yönelik (Şiddete Başvurma)	Mala-Eşyaya Yönelik (Vandalizm)		
Cinayet, Yaralama, Rehin alma, Tecavüz Dayak vb.	Zarar verme, Yakma vb.	Şiddetle tehdit, Küfür, Ayrımcılık, Hakaret, Kötü muamele vb.	Hiyerarşi kurma, Görevli kılma, Emir verme, Yoksun bırakma (gelişim şansı vermeme) İşgal, Savaş, Terörizm, Çete- mafya vb.

Kaynak: (Şen Y. F. 2018: 73)

Tablo 1’den görüldüğü ve şiddetin türlerinde bahsedildiği üzere şiddet bedensel zararı içerdiği gibi psikolojik zararları da içerir. Bireysel bir şekilde uygulanacağı gibi bir topluluğun, grubun ya da iktidarın eliyle de uygulanabilmektedir. “Şiddet, iktidarın en çok göze batan dışavurumundan daha fazla bir şey değildir.” diyen Arendt’ten anlaşıldığı üzere iktidar, şiddet kullanmak için çeşitli yolları tercih edebilmektedir (2018: 45). Amacı doğrudan zarar vermeyi içeren vandalizmin tersine siyasal şiddet, şiddeti daha çok amacı çerçevesinde bir strateji olarak görür. Şiddeti kullanacak olan eyleyenin tercihi elinde bulundurduğu araçları ve fırsatları bakımından stratejisine göre şekillenebilecektir. Şiddet üzerindeki kolektif bilinç çizgisinde, çoğunluğa oynamasının birçok amacı olacağı gibi bir grup üzerinde baskı kurmayı ya da kendi konumunu güçlendirmeyi içerebilir. Siyasal şiddet sınıflandırması ve sebeplerini sıralayan düşünürler, bu temel noktadan hareket etmişlerdir. Devletin kendi içinde, topluma ve diğer devletlere karşı; aynı şekilde toplumun topluma ve devletlere karşı uyguladığı çeşitli şiddet biçimlerinden bahsetmek mümkündür (Taşçılar 2008: 33). Siyasal şiddet, kendine siyasal alanda yer bularak, politik bir rejime, bu rejimin unsurlarına ve mevcut iktidarın politikalarına karşı, her türlü toplu ya da bireysel saldırıları kapsayabilmektedir. Siyasal şiddeti uygulayan kişinin amacı, şiddet yoluyla hedef aldığı kitlenin duygularını, tutumlarını

ve zihinlerini ele geçirmektir. Siyasal alanın bir arena gibi birçok tarafının olması, onun üzerinde kurulacak zora dayalı sistemlerin hedef alınan gruba yönelik seçilmesini beraberinde getirmiştir.

Siyasal şiddet, içinde birçok nedeni barındırır. Adaletsizlik, ayrımcılık, yolsuzluk, sömürgecilik, baskı, zorlama, politik istikrarsızlık gibi unsurlar siyasal şiddeti teşvik edebilir. Ayrıca, ideolojik farklılıklar, etnik çatışmalar, dini ayrılıklar da şiddetin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan unsurlardandır. Güven bunalımı, gelir adaletsizliği, adalete güvensizlik ve çıkarıcılık gibi devletin içine işlemiş ana nedenler toplumu şiddete kolayca itebilmektedir (Özerkmen, Gölbaşı 2010: 28). Bir şeyin eksikliği ya da aşırılığı üzerinde oluşan tepkiler genelde şiddetin sebepleri arasında sayılmaktadır. Siyasal şiddetin ayrımcı politikaları, ideolojik kutuplaşmalara neden olarak hedef alınan kitle üzerinde baskıya sebep olmaktadır. Bu baskılar, toplumun bütünlüğünü ve sosyal dokusunu sarsarak, siyasal şiddetin birçok ideolojik temele dayandığı durumlarda, ayrımcılık, önyargı ve nefret duygularını yaygınlaştırarak, toplumun farklı etnik grupları arasında gerilim ve çatışma ortamının oluşmasına yol açabilmektedir.

1.3. Şiddetin Siyasi Boyutu: İktidar ve Devlet

Şiddetin siyasi boyutu, toplumların temel dinamiklerinden olan iktidar ve devletin kritik bir perspektifinden ele alınarak incelenmesi mümkündür. İktidar, belirli bir coğrafyada egemenlik sağlama ve toplum üzerinde etki oluşturma yeteneğini ifade eder. Devlet ise, bu egemenliği yasal ve kurumsal bir çerçevede belirleyen, hükümet ve diğer resmi organları içeren siyasi bir organizasyondur. Şiddet, bu iki kavramın etkileşiminde sıklıkla ortaya çıkar ve siyasi bir araç olarak kullanılabilir. Bu bağlamda, şiddetin siyasi boyutu, iktidarın meşruiyetini sorgulama, statükoyu değiştirme veya toplumsal dönüşüm amacıyla devlet karşıtı hareketlerin başvurduğu bir strateji olarak ortaya çıkabilmektedir.

İktidar kavramı, hem bir özneyi yönetme yetkisine sahip olan bir pozisyonu hem de bir yönetim biçimini ifade etmektedir. Aynı zamanda, bir öznenin konumunu, gücünü ve haklarını da içeren bir anlam taşır. İktidar genel anlamda iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlar: “sosyal iktidar ve siyasal iktidardır”. Sosyal iktidar,

siyasi süreçlerde doğrudan bulunmayan daha çok sivil toplum alanında var olan iktidar türüdür. Siyasal iktidar ise, siyasi sistemin parçaları olan hükümet, parlamento, devlet gibi unsular ile bağlantı içerisinde. Kaynağı tektir ve siyasi süreçlerde ortaya çıkar (Yayla 2017: 26). Diğer iktidar türleri toplum üzerinde dar anlamda yetkili iken siyasal iktidar daha kapsayıcıdır. Bu açıdan toplumu kapsar ve güç ile şiddet kullanımını sürdürebilir kılmak için kullanacağı maddi ve örgütsel olanaklar üzerinde hakimiyet kurar (Gökçe 2018: 95-96). Siyasal iktidarın en önemli özelliği her alandaki kapsayıcılığı ile üzerinde egemenlik kurduğu toplum tarafından meşrulaştırılarak kabul görmesidir. Siyaseti, benimsenen fikirler, değerler, ideolojiler hükümete dayalı umutlar ve korkular şekillendirir. Bireylerin sahip olduğu ideolojiler, değerler ve inançlar siyasi sürece karşı tutumlarını bunun yanı sıra da içinde buldukları siyasal sistem hakkındaki düşüncelerini özellikle de bu sistemi yasal ya da meşru olarak benimseyip benimsemediklerini belirler. Dolayısıyla meşruiyet, siyasi istikrar amacıyla büyük bir öneme sahiptir ve benimsenmiş olan sistemin devam edip etmeyeceğini belirleyerek başarısını besler.

Devlet, belirli bir coğrafi alan üzerinde egemenlik iddiasında bulunan ve bu alan içerisinde otorite kurmuş olan bir siyasi organizasyonu ifade eder. Siyaset, egemenlik kavramının oluşturulduğu ve şekillendiği önemli bir süreçtir. Bu süreç, toplum içindeki farklı aktörlerin, grupların ve bireylerin bir araya gelerek çeşitli politik amaçlar doğrultusunda etkileşimde bulunması anlamına gelir. Siyaset, ödül ve ceza mekanizmalarının işlediği, uzlaşma ve çatışma süreçlerinin bir arada bulunduğu karmaşık bir alanı ifade eder. Politik aktörler, kendi çıkarlarını korumak ve toplumsal hedeflere ulaşmak için farklı politika önerileri geliştirir, seçimlerde yarışarak halkın desteğini kazanmaya çalışırlar. Bu süreçte siyaset, iktidarın güç mücadelesini içerir. “Siyasetin konusu iktidardır.” ve iktidar ilişkilerini ifade eder (Türköne 2014: 45-48) İktidar mücadelesi, temelde devletin sahip olduğu güç ve otoritenin kontrolünü ele geçirmek veya korumak amacıyla şekillenen bir dinamik olarak ortaya çıkar. İktidar, egemen gücü temsil eder ve toplumun genelini kontrol etme yetkisine sahiptir. İktidarın sahipleri, kendi çıkarlarını topluma kabul ettirmek, ortak toplumsal çıkarları belirlemek ve bunları uygulama imkanına sahiptirler. Siyaset, bu iktidar mücadelesinin bir yansıması olarak görülebilir. Siyasal gruplar, iktidarı ele geçirme veya muhafaza etme amacıyla rekabet ederler. Siyaset, iktidarın kontrolünü ele

geçirme veya sürdürme amacı taşıyan bir yarış olarak tanımlandığında, ana odak noktası iktidardır ve bu hedef için her türlü çaba ve strateji kullanılır (Ertugay 2012: 7).

Hannah Arendt, iktidarın doğasını belirtirken Voltaire'in şu sözlerine başvurur: "İktidar, başkalarını benim tercih ettiğim biçimde eylemeye mecbur etmekten ibarettir." Ayrıca, Max Weber'in perspektifinden iktidarı şöyle tanımlar: "İktidar, direnişe rağmen kendi irademi dayatabildiğim sürece her yerde mevcuttur." (Arendt 2018ç: 46). Devlet ise, Weber için insanın insan üzerindeki meşru yani meşru sayılan şiddet araçları ile egemenlik kurmasıdır. Bu yolla da şiddet ve iktidar uzlaşmaktadır. Weber, şiddet araçlarını devletin siyasette kullandığını belirtir. Buradan anlaşıldığı üzere Weber şiddet kullanımında uzlaşmanın yani rızanın olmasıyla modern anlamda siyasal iktidarın meşruiyet kazanmasını belirtir (Weber 2012: 434-436). İktidarın yönetilenlerce kabul edilmesi onu meşru kılar. Ancak, başlangıçta meşru olan iktidar, daha sonra meşruiyetini kaybedebilir; siyasal iktidarın meşruluğunu dayandırdığı hukuk kurallarına uymaması onu meşruluktan uzaklaştırır (Ertugay 2005: 23-24). Şiddet, iktidar mücadelesinin sert bir yüzüdür. İktidar sahipleri veya siyasi gruplar, iktidarı ele geçirmek veya muhafaza etmek amacıyla şiddeti bir araç olarak kullanabilirler. Şiddet, iktidarın kontrolünü sağlama veya rakipleri etkisiz hale getirme amacı için bir yol olarak görülebilir. Özellikle siyasi rekabetin yoğun olduğu durumlarda, siyasi gruplar şiddeti bir strateji olarak kullanabilirler. Bu nedenle, şiddet sıkça iktidar mücadelesi içinde, iktidarın elde edilmesi veya korunması için her türlü yöntemin kullanılmasını içeren sert bir rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Yönetim tarzı fark etmeksizin tüm toplumu kapsayan siyasal iktidarın en temel kontrol mekanizması güç ve şiddet kullanımudur. Siyasal iktidarın elinde bulundurduğu güç ve yetkisi, onun şiddet kullanma potansiyelini dahada artırabilir.

Siyasal şiddetin kullanıcısı genellikle siyasi yelpazedeki aktörlerdir. Her siyasi çekişmenin sonu şiddete varmaz; ancak, siyasal şiddet olaylarında asıl önemli nokta siyasi çekişmelerin şiddete dönüştüğü anın belirlenmesidir (Tilly 2009: 49). Siyasal şiddet kültüre bağımlı olabileceği gibi radikal çekişme olarak devrim ve teröre de dönüşebilir (Bosi, Malthaner 2015: 349). İktidarın bir amacı vardır ve araç olmaktan ziyade eylemeyi mümkün kılan koşulun kendisini oluşturmak istemektedir.

Bunu da eylem ile yapar. Arendt, eylemde bulunmayı inisiyatif almak, başlamak ve harekete geçirmek anlamlarıyla tanımlamıştır. Kişinin eyleyebilir olması, onun beklenemez şeyleri beklenebilir yapabilmesi anlamına gelmektedir (2018a: 260-261). Giddens, insanı insan yapan şeyin eyleyici olduğunu ve bu yolla da eyleyici olan insanın, iktidar sahibi olabileceğini söyler. Ona göre, eyleyici olmak dünyaya farklılık getirmek demektir. Bu farklılığı da iktidar getirebilecektir (2008: 15-16). Ancak, iktidar getirmek istediği değişimi şiddet yoluyla sağlayabilmektedir. Bunu yaparken de iktidar kendini haklılaştırılmaz; fakat, meşruluk kazanmaya ihtiyaç duyar. İktidar ve şiddet bu noktada birbirinden ayrılır. İktidar, meşruluğa ihtiyaç duyarken; şiddet, kendini gerekçeleriyle haklılaştırabilir ancak, asla meşrulaşamaz. Şiddet araçlara ihtiyaç duyar ve keyfilik unsuruna sahiptir (2018ç: 10-11).

İktidardan topluma yönelik oluşan şiddet sınıflandırmasında iktidar: “zorba iktidar, yıldırma-sindirme, terör” olarak üç şekilde ele alınmıştır (Michaud 1991: 23-26).

- **Zorba İktidar:** Eski çağlardan beri var olan, Tiran kadar acımasız ve yerini korumak amacıyla şiddetin en ağır biçimini uygulayan iktidardır. “Akıllı insanların sindirilmesi, nitelikli insanların öldürülmesi, toplantıların yasaklanması, örgütlenme ve eğitimin kısıtlanması, yurttaşların birbirlerinden kuşulanmalarının sağlanması ve özel hayatın -neredeyse- yok edilmesi” bunun örnekleri arasında gösterilebilir.
- **Yıldırma/Sindirme:** Bir ayaklanma çıkınca, iktidar yıldırma için pazarlık eder. Bu iktidarın ödün vermesini içerebilir. Günümüzde de olaya uzmanların güvenlik güçlerinin el koyması örnek olarak gösterilebilir. Burada esas olan ayaklanma ortaya çıktığında müdahalenin belirli kurallara göre yapılmasıdır. Bu noktada yıldırma amacıyla kullanılan iktidarın otoritesini ve egemenliğini korumaya çalışma oranı arttıkça şiddetin oranı da o denli artacaktır. Ayaklanmaların ve direnişlerin devleti tehdit etme boyutu arttıkça devletin buna olan müdahalesi de daha geniş kapsamlı ve şiddetli olur.
- **Terör:** Totaliter zihniyet gibi toplumu düzenlemek amacıyla değil de toplumu değiştirmek amacıyla, işkence ve zora dayalı yıldırma yerine

bambaşka boyutta önlemlere başvurur. Bu durumda iktidar iç ve dış düşmanlarına karşı savunma alanı kurar. Olaylara müdahale hızlıdır ve polis gücü daha çok hissedilir. Gözaltılar, zorla alıkoymalar keyfi tutuklamalar ve yok etmelerle iktidar “devlet içinde devlet olma eğilimindedir”

Burada ayrıma tabi tutulması gereken önemli konu siyasal iktidarın elinde bulundurduğu zor kullanma tekeli ile spesifik şiddetin birbirinden farklı olmasıdır. İlk olarak şiddet daha geniş eylem repertuarlarının bir bileşeni olarak kabul edilir. Aktörler yalnızca şiddet içeren ve şiddet içermeyen eylem biçimleri arasında ileri geri geçiş yapmakla kalmaz; aynı zamanda bunları çeşitli kombinasyonlar olarak kullanırlar. Başka bir deyişle, şiddet tamamen istisnai bir siyasal eylem biçimi değildir, ancak, şiddet içermeyen ve “rutin” olan diğer siyasal eylemler bağlamında incelenmesi gerekmektedir (Bosi, Malthaner 2015: 440). Siyasal çatışma, bir devlette zaman zaman hükümet ile muhalefet veya farklı siyasal gruplar arasında yaşanabilir. Ancak, bu çatışmanın siyasal şiddet olarak kabul edilip edilmemesi, içerdiği şiddet unsuruna bağlıdır. Eğer bu çatışma şiddet içermiyorsa, yasal ve barışçıl bir şekilde ifade edilen siyasal görüş farklılıkları veya politika tartışmaları olarak değerlendirilebilir (Güven, Dülger 2017: 18). Siyasal iktidar, düzeni sağlamak ve oluşabilecek kaosları engellemek amacıyla zor kullanabilir. Buradaki önemli nokta, bu zor kullanımını anayasası ve hukuku çevresinde yürütmesidir. Bu düzen içerisinde aykırılık yapanları da cezalandırma yoluna başvurabilmektedir. Arendt, bu durumdaki iktidarın zor yetkisinin meşruluk kazandığını öne sürer (Arendt 2018ç: 62-63). Foucault, Arendt’in bahsettiği baskıcı iktidar anlayışının ötesine geçer ve iktidarın sadece baskıcı olmadığını iddia eder. Ona göre, iktidar, bireylere yukarıdan dayatılmak yerine bu bireyler arasında dolaşır. Ancak, bu dolaşan iktidar, paradoksal bir şekilde farklı bireylerin bu iktidara daha fazla “itaat etme” olasılığını artırabilir. Foucault’ya göre iktidar, bireylerin veya toplumsal grupların kolayca karşı koyabileceği bir şey değildir; çünkü, onları basitçe bastırmaktan, bir şeyler yapmalarını yasaklamaktan fazlasını yapar. Bireyler, iktidarın çeşitli biçimleri tarafından etkilenebilir ve bu etkiler, onları belirli normlara, değerlere veya kurallara uymaya yönlendirebilir. Aynı zamanda iktidar, yaratıcı, olumlayıcı ve akıllıdır; çünkü, bireylerin davranışlarını şekillendirir ve yönlendirir (2014: 60-73).

Foucault'ya göre, iktidar daha çok insanların davranışlarını şekillendiren ve yönlendiren bir güçtür, ancak, Arendt, iktidarı daha çok toplumsal sözleşmeye dayalı bir meşruiyetle ilişkilendirir.

Siyasal iktidar, halkın bir bütün olarak en iyi tanıdığı siyasetin yüzüdür. Bunun nedeni, yürütme organının siyasi liderliğin kaynağı olmasıdır. Bu rol, devletin sorumluluğunun hem yurtiçinde hem de yurtdışında genişlemesiyle ve medyanın kişisel olarak siyaseti tasvir etmesiyle büyük ölçüde artmıştır (Heywood 2000: 475-476). Toplum; devletin egemenlik, güç ve tarihini ortaya çıkarmıştır. Siyaset, iktidarı ele geçirme ve devlet gücünü yönetme ve elde etme çabasıdır. İktidar, güvenliği sağlamak adına güç tekeli elinde taşır. Bu güç kullanımında adaletten ve hukuktan ayrılma noktasında çizgi aşılsa düzensizlik ortaya çıkar ve güç yerini şiddete bırakır (Karagöz Yerdelen 2016: 29-31).

Siyasal şiddet, iktidarın kasten cezalandırmasını kapsar ve bir siyasi ortamda, mevcut yönetim biçimine, yönetimde rol alan kişilere ve uygulanan politikalara yönelik her türlü toplumsal saldırıyı ifade eder. Bu tanımlamaya göre, asıl önemli olan siyasal amaçtır. Siyasal şiddet, siyasi hedeflere ulaşmak veya siyasi değişiklikler talep etmek amacıyla şiddet içeren bir dizi eylemi ifade eder. Siyasal iktidar ve şiddet, toplumları ve devletleri etkileyen birbirleriyle bağlantılı kavramlardır. Siyasal iktidar, yönetim gücünün sahip olduğu yetenekler ve kaynaklar aracılığıyla toplumu etkileme ve yönlendirme kapasitesini ifade ederken, şiddet ise toplum içinde kullanılan güç ve zorlama yoluyla istenen sonuçları elde etmeye çalışan bir araç olarak karşımıza çıkar. Terörizm, kitlesel protestoların çatışmaya dönüşmesi, iç savaşlar, radikalizm ve aşırıcılık gibi eylemler, siyasal şiddetin örnekleridir. Siyasal şiddetin nedenleri değişkenlik gösterir ve ideolojik farklılıklar, sosyo-ekonomik sorunlar, etnik ve dini ayrılıklar, hükümet karşıtlığı ve yolsuzluk gibi faktörleri içerebilir. Siyasal önceliklerin çıkara dönüştüğü noktada şiddet ortaya çıkmaktadır. Bu şiddetin sonuçları oldukça ciddi sonuçlara sebep olur; can kayıpları, toplumsal gerilim, ekonomik zararlar, hukukun üstünlüğünün zarar görmesi ve siyasi istikrarsızlık gibi etkileri vardır. Şiddet ortaya çıktığında siyasal iktidarın tavım ve tutumları Arendt'çi perspektiften ikinci bölümde detaylı tartışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARENDT'İN EYLEM TEORİSİ VE ŞİDDET: ŞİDDETE KARŞI SÖZ VE EYLEM

Hannah Arendt, 20. yüzyılın en etkili siyaset teorisyenlerinden birisi olmuştur. Siyasal düşüncesinde, özellikle totalitarizm ve modern devlet gibi konulara yoğunlaşmıştır. Arendt'in siyaset anlayışı, insanların bir araya gelerek ortak bir dünyayı oluşturmaları ve bu dünyanın korunması gerektiği üzerine kuruludur. Arendt'e göre siyaset, bir yanıla şiddetle bağlantılıdır. Şiddet, Arendt'in siyaset teorisinde önemli bir yere sahiptir; çünkü, siyasal eylemler ve kararlar şiddet yoluyla uygulanabilmektedir. Böylece, siyasal alanda şiddetin kullanımı muhtemeldir. Ancak, Arendt, şiddeti politikanın temel aracı olarak kabul etmez ve insanların birbirlerine karşı şiddet kullanması yerine, konuşma yoluyla anlaşmaları ve ortak çözümler bulmaları gerektiğini savunur. Böyle yollarla anlaşma sağlanamaması, istenilen amaca ulaşmada şiddetin etkili bir araç olarak kullanılmasına sebep olabilir. Ona göre, şiddet, ulaşmak istenen amaca sessizce ulaşmak için etkili yöntemdir (2018a: 262-263). Arendt'in fikirleri üzerinde, yaşadığı dönemin siyasal olaylarının etkisi vardır. Bu duruma Arendt'in yurttaşlık haklarından mahrum bırakılıp ilgi alanını oluşturan konuları tecrübe etmesi sebep olmuştur. Eserlerinde bu tecrübelerinin etkilerini görmek mümkündür.

Yaşamı merkeze konumlandırarak “ideal yaşam” çizgisini çizmeye çalışan Arendt, “yaşam ve düşünce” izinden ilerlemiş ve tüm çalışmalarında bu fikriyle hareket etmiştir. Ancak, Arendt, ideal yaşamı belirli bir kalıba oturtmak yerine, siyasal katılımın önemine vurgu yaparak insanların özgür ve anlamlı bir yaşam sürdürebilmelerini desteklemiştir (2018f). Arendt'in önemli çalışmalarından biri olan *Totalitarizmin Kaynakları* adlı eserinde totaliter yönetimlerin uyguladığı dehşetin yüzünü açıklamıştır. Bu eserde Arendt, totaliter insanı eleştirmiş ve onun en büyük yıkıcılardan biri olduğunu belirtmiştir (2018d: 34). Wolin'e göre Arendt, totaliter tahakkümün özellikleri hakkında daha önce kimsenin yapmadığı kadar iyi analiz

yapan bir düşünürdür (Wolin 2012: 37). Ona göre, totaliter insan, hayatın var olma nedenini ortadan kaldırarak yaşamı tahrip eder (Fry 2019: 35).

Arendt'in *Totalitarizm Üzerine* adlı eserinde belirttiği gibi, otoriter rejimler insanların özgür eylemlerini kısıtlar ve onları bireysel varlıklara dönüştürür (2018d: 304). Totalitarizmin kısmen düşünce ve ifade özgürlüğünün reddedilmesiyle ortaya çıktığını ve bunun sonucunda ortak aklın gerçeklikten uzaklaştığını iddia eden Arendt'e göre, totaliter yönetici, rejim tarafından işlenen dehşetin kanıtlarını gizler veya erişilemez kılar, böylece dış dünya için bile ortak akıl, toplumda gerçekte neyin yaşandığına inanmayı reddeder (Fry 2019: 32). Totalitarizmin temelinde kontrol edilen düşünce ve ifade özgürlüğünün baskılanması, ortak aklın zayıflamasına ve gerçeklikten kopmasına neden olur. Totaliter bir rejim, korku ve sansür aracılığıyla gerçeği örtbas etmeye çalışarak, toplumda gerçeklerin göz ardı edilmesine neden olur. Bunun sonucunda, toplumda gerçeklerle yüzleşmek yerine, ortak akıl etkilenir ve toplumun gerçek durumu anlamasını engelleyen bir yanılsama ortaya çıkar. Totaliter rejimlerin bu tür manipülasyonları, halkın kontrol altında tutulmasına ve yöneticilerin gücünü korumasına yardımcı olur. Bu nedenle, totalitarizmle mücadele etmek için özgür düşünce, ifade özgürlüğü ve gerçeklere erişim önemli unsurlardır. Bunu bir tehdit olarak kabul eden Arendt, *İnsanlık Durumu* eserinde totaliter tahakküme karşı güçlü bir savunma kurmuştur.

Arendt'in yapmış olduğu tanımlamalar neticesinde *İnsanlık Durumu*'nu oluşturan ana perspektifini şöyle açıklamak mümkündür: Totaliter liderlerin ideolojileri, baskı içeren nitelikleri ve mutlak güce sahip olmalarına karşın, insanların bu baskılar karşısındaki koşullarının ne olduğudur. *İnsanlık Durumu* kitabının girişinde Arendt, ana temasının "yaptıklarımız" olduğundan söz etmiştir (2018a: 33). O bu ifadesiyle, gerçeklere odaklanarak, olması gerekeni açıklamaya çalışmıştır. Bu düşünce Arendt'in ana bakış açısını gösterir. Bu, onun kuramı ile gündelik hayattaki siyasi uygulamaların ilişkisini açıklar. Bu nedenle kitabını, insanın düşünme etkinliği dışında insani faaliyetin önemli unsurları olan emek, iş ve eylem hakkında bilgilendirmelerle ele almıştır.

İdeal yaşam koşullarının nasıl olması gerektiğinin açıklamasını yapan Arendt, aynı zamanda bir liderin baskıcı rejimi altında insanların nasıl davrandığı ve nasıl

tepki gösterdiğini izah etmeye çalışmıştır. Bu, liderlerin ideolojileri ve baskılarının, insanların özgürlüklerini sınırlayabileceği ve insanların yaşamlarını etkileyebileceği anlamına gelir. Ancak, Arendt'e göre, insanlar, baskı altında olsalar bile, farklı şekillerde tepki verebilir ve direnç gösterebilirler. Totaliter rejimlerin insan davranışları üzerindeki etkisini inceleyen Arendt, genel anlamda insanların bu rejimlere karşı itaat, pasif direniş ve aktif direniş olarak tepki gösterdiklerini belirtmiştir. İnsanların tepki verme şekilleri, içinde buldukları koşullara bağlı olarak değişebilir. Rejimin talepleri ve baskısı altındaki insanlardan bazıları direnmeyi tercih etmiş ve itaat etmişlerdir. Bazı insanlar ise açık bir şekilde rejimi eleştirmeyerek, içten içe direnerek sessiz direniş göstermişlerdir. Bazıları ise, Arendt'e göre en cesurları, açıkça baskı rejimine başkaldıran, organize olan, baskının sonlandırılması için çaba harcayan ve aktif bir şekilde direnen özgürlük savunucuları, birer sivil itaatsizlik eylemcisidirler. İnsanların sosyal, ekonomik, politik ve kültürel koşulları, özgürlük, adalet, eşitlik, demokrasi gibi değerlerin varlığı insanların baskılara karşı tepkilerini etkileyebilir.

Bu bölümde, Arendt'in *vita activa*'sı ışığında yine onun şiddet kavramsallaştırmasına doğru ilerlerken ele aldığı ve açıkladığı kavramlar ile şiddetin doğuşuna gitmek daha anlaşılır olacağından ilk olarak eylem teorisi ardından şiddet düşüncesi ele alınacaktır.

2.1. Arendt'in Eylem Teorisi: Özgürlük, Kamusal Alan ve Toplumsal Dönüşüm

İnsanların, özgürlüklerini en yüksek düzeyde yaşadıkları anlarda eylemde bulduklarını ifade eden Arendt'e göre, bu özgürlük, bireylerin kendi iç dünyalarında veya özel alanlarında yalnızca düşünce özgürlüğüyle sınırlı değildir. Arendt'in yapmış olduğu gerçek özgürlük vurgusu insanların bir araya gelerek kendilerini ifade edebildikleri bir alanın gerekliliği üzerine kuruludur. Bu alanda ona göre, diyalog ve tartışmayla, politik katılımı teşvik eden kamusal alandır. Kamusal alan, Arendt'in düşüncelerinde temel taşlarından biridir. Ona göre, kamusal alan, farklı görüşlerin ve bakış açılarının bulunduğu bir yerdir. Kamusal tartışmanın merkezi olan eşitlik ve özgürlüğün sağlandığı bir eylem alanıdır.

Arendt'e göre, kamusal alan sadece bireylerin özgürlüğünü korumakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal dönüşümün de itici gücüdür. Bu alanda bir mücadele vardır. Bu mücadele, farklı bireylerin; farklı görüşleri, değerleri ve hedefleriyle bir araya gelmesiyle başlar. Ona göre, insanlar eylemleriyle dünyayı değiştirebilir. Eylem, insanların kendi düşünce ve inançlarını ifade etmeleri, politik tartışmalara katılmaları ve toplumsal değişimi sağlamaları için kullanabilecekleri güçlü bir araçtır.

Bu başlık içerisinde Arendt'in ideal yaşam çizgisinde kurduğu, toplumsal değişimin ve düzenin temel prensipleri olan eylem, özgürlük ve kamusal alana atfettiği değerler açıklanarak incelenecektir.

2.1.1. Arendt'in Siyaset Kavramı

Siyasal olanın doğasını anlamak için bir araştırma ve düşünce sürecine sahip olan Arendt'in siyaset kavramını, neyin oluşturduğuna ilişkin düşüncesinin anlaşılabilmesi için, öncelikle onun hangi alanla ilgilendiğini açıklamak gereklidir. Kendisiyle yapılan bir röportajda, "Mesleğim, siyaset teorisi. Kendimi ne filozof gibi hissediyorum ne de filozoflar çevresine kabul edildiğime inanıyorum" açıklamasıyla filozof olarak anılmayı reddetmiş ve kendisini siyaset teorisyeni olarak tanımlamıştır (youtube.com/Philosophy Overdose, 2021). Arendt, siyaset teorisine vurgusunu yaparken felsefenin sadece düşünmeyi ilke edinmesine karşı çıkmıştır, çünkü, ona göre, eylemsiz düşünme tek başına yeterli değildir.

Arendt'e göre, siyaset, insanlar arasında hiçbir nesne veya madde aracılığı olmadan doğrudan gerçekleşen tek faaliyettir (Ibrahimi 2016: 36). Siyaset felsefesinin sınırları içinde bile felsefe siyasetten etkilenir. Arendt, bir politika analizinde nesnellik iddiası olamayacağını söyler. Ona göre, felsefe analizi gibi soyut ve nesnel bir yaklaşım, politikayı anlamak için yetersizdir ve siyaset, siyasal varlıklar olarak insanların toplumsal birliktelik içindeki çoğulluğuna başvurmadan, yani insanlar arasındaki ilişkilere dayanmadan anlaşılabilir (2023: 87). Felsefeye veda ettiğini söyleyen Arendt, bu durumu "Bildığınız gibi felsefe okudum ama bu felsefede kaldığım anlamına gelmiyor." şeklinde açıklamıştır (Baehr 2000: 3-4). Onun amacı siyaset araştırması yapmaktır. Siyasetin özü, insanların bir araya gelmesi, etkileşimde bulunması ve toplumsal olayları oluşturmasıdır. Felsefi teoriler

önemlidir; ancak, Arendt'e göre, siyasetin özünü tam anlamak için insanların gerçek deneyimlerine ve etkileşimlerine odaklanmak gerekir. Yani sadece soyut felsefi düşünceyle sınırlı kalınmamalı, aynı zamanda insanların sosyal ve politik ilişkilerine de odaklanılmalıdır. Bu bakış açısıyla Arendt, politikayı anlamak ve analiz etmek için daha bütünsel ve somut bir yaklaşımın gerekli olduğunu ifade etmektedir.

Belirli sınıflandırmalar ve özellikler yaratmak ya da siyaseti belirli kategoriler altında bölmek demek, siyasetin ne olduğunu gözden kaçırmak, yani bu düşüncenin pratikte temellendirilmesi gerektiğini gözden kaçırmak demektir. "Siyasal olan", Arendt'e göre, arzu edilen bir politika durumu olarak hizmet eder; Gerçek siyaset "şüpheli" olduğu için, kaybedilen bir şeyi daha az şüpheli hale getirmek için o şeyin geri kazanılması gerekir. Bu nedenle siyasetin dönüşümü, siyaset kavramında aranır. Arendt'e göre "gerçek" bir siyasi deneyim, öznel-arası söylemdir. Yunanlılar için dostluğun temelini söyleme dayandığını söyleyen Arendt, bir *polis*'de vatandaşları yalnızca sürekli karşılıklı konuşmanın birleştirdiğini savunur (2022: 38). Gerçek siyasi deneyim, bireyler ve toplum arasında karşılıklı iletişim ve söyleme dayanır. Gerçek siyasetin kaybedildiği bir dönemde Arendt'e göre, siyasal olanın yeniden kazanılması siyasetin dönüşümü için büyük önem taşımaktadır.

Arendt için siyaset kavramı, Yunan anlayışıyla yakın bir ilişki içinde özgür ve eşit kimselerden oluşan bir grup arasında konuşma yoluyla kamusal alanda hareket etmeyi kolaylaştırılan etkinliktir. Arendt'in burada belirtmek istediği kamusal ve özel alan arasındaki ayrımın katılığı biraz dolaylıdır ve bu iki alan arasında bir gerilim vardır. Onun amacı, Platon'un başlattığı siyaset felsefesi geleneğini -siyasi eylemi kucaklamak yerine derinlemesine düşünmeye veren gelenek- geride bırakmaktır. İnsanın eylemlerinin anlamını bilmemesinin aksiyomatik olduğunu düşünen Platona göre, insan, eylemlerinin gerçek amacını tam olarak kavrayamamıştır. Platon, insanın özgürce hareket etmediği ve kimin kontrolü altında olduğunu farkında olmadığı kukla gibi manipüle edilen bir varlık olduğunu savunur. Bu yanılsamanın farkına varan Arendt'e göre Platon, "insanla oynayan tanrı gibi", eylemlerini ciddiyetle ele almaktan kaçınır (2018a: 271-272). Bu yaklaşıma göre felsefe, eylemlerde veya aktörlerin kendilerinde bir anlam olabileceği olasılığını reddederek, bunun yerine bu anlamı sahne arkasında duran ve bu eylemleri kontrol eden kişisel olmayan güçlere atfetmeyi tercih eder (Swift 2009: 33). Böylece

eylemleri ciddiyyetten yoksun olarak değerlendirir. Arendt'e göre, insan eylemine ilişkin bu Platoncu görüş, modern dünya için bir norm haline gelmiştir (Dinçer 2015: 125).

İnsanlık kavramının siyasetle doğrudan ilişkili olduğunu belirten Arendt'e göre (2022: 39), insanlık, bir benzerlik ya da ortaklığın işaretidir ve insanların özgürce birbirleriyle ilişki kurması anlamına gelir. O, ortak insanlığın ön plana çıkabileceği bir araç olarak konuşmayı vurgular. Arendt, "Dünyada ve içimizde olup bitenleri yalnızca ondan bahsederek insanileştiririz ve bahsederken insan olmayı öğreniriz." diyerek iletişimin gücünü vurgulamaktadır. İletişim ile insanlar farklı kültürleri, deneyimleri ve bakış açılarını anlayarak, insan olmanın bir gereğini yerine getirmiş olurlar.

İnsanların dünyayı değiştirme gücüne ve bu değişimin yanı sıra yeni başlangıçlar yapma özgürlüğüne sahip olduklarına vurgu yapan Arendt'e göre, var olanı doğrulamak ya da inkâr edebilmek için "evet" ve "hayır" mekanizmasının kullanılması gerekir. Bu kabul ve ret mekanizmasını kullanırken zihinsel özgürlüğün olmaması neticesinde hiçbir eylem mümkün olmaz. Arendt bu durum için "Eylem siyasetin ana malzemesidir" demektedir. Bu konuda Arendt'in ele aldığı "yalan" mevzusu dikkati çekmektedir. Eyleyen insanın yalanı söz konusu olduğu durumlarda bu tesadüfi bir şekilde oluşmamıştır. Bu olayda "kasıtlı yalan" vardır ve bu doğru olma zorunluluğu bulunmayan olumlu olgularla ilgilidir. Yani bu olgular kesin doğrular değildir ve yalanlanmama gibi bir zorunluluk barındırmazlar. Bu olgu her zaman tehdit altındadır (2018c: 14-15).

"Tekil yalanlarla delinme, grup, ulus veya sınıfların örgütlü yalanlarıyla paramparça edilme, ya da çoğu zaman olduğu gibi bir dolu yalanla üstü dikkatlice örtülerek inkâr edilip çarpıtılma veya kendi halinde unutulmaya terkedilme tehlikesi barındırır." (Arendt 2018c: 14)

Arendt'in bu ifadesi, yalanların bireysel ve toplumsal düzeyde ciddi sonuçlara yol açabileceğini vurgulamaktadır. Buradan anlaşılacak durum hiçbir olgusal ifadenin tartışma götürmeyecek kadar güvende ve tehidsiz olmayışıdır. Tekil yalanlar, bireysel düzeyde bir zarar ve güven kaybı yaratabilir. Ancak, Arendt, daha büyük çapta düşünülmesi gereken bir noktanın, grupların, ulusların veya sınıfların

örgütlü yalanları olduğunu belirtir. Bu tür yalanlar, toplumda kutuplaşmaya, düşmanlığa ve hatta şiddete yol açabilir.

Arendt'in siyaset düşüncesi, bireyin özgürlüğünün ve eşitliğinin sağlandığı bir toplumun, demokratik ilkeler temelinde inşa edilmesini içerir. Onun perspektifi, politikanın etkin bir şekilde uygulanması için, aktif katılımın gerekli olduğu yönündedir. Bu yolla da bireylerin kamusal alanda seslerini duyurması, düşüncelerini ifade etmesi ve sorunlara aktif çözüm üretmesi, Arendt'e göre demokrasinin sağlıklı işleyişinin anahtarıdır. Siyaset, iktidarın ve kurumlarının keyfi alanı değil, bireylerin bir araya gelerek, ortak meselelere çözüm üretmek için iş birliği içerisinde çalıştıkları bir mekanizmadır. Bu nedenle Arendt, özel alan ve kamusal alan arasında bir ayrıma giderek kamusal alanın olması gerektiği gibi kullanılmasını vurgulamış ve kamusal alanda görünür olmayı sağlayanın, siyasal eylem olduğunu savunmuştur. Bunun sonucunda da eylemi besleyen konuşma ve düşünme olduğunu belirtmiştir. Böylece, Arendt, insanların yaşadıkları toplumda bir değişim yaratma potansiyeline sahip olduğunu ve politikanın toplumun refahı için önemli bir araç olduğunu vurgulamıştır.

2.1.2. Arendt ve Kamusal Alan

Hannah Arendt'in çalışmalarında tasvir ettiği kamusal alan kavramı, modern siyasi düşüncenin temel tartışma konularından biri olarak önem kazanmıştır. Arendt, bu konuda Eski Yunanlılara ve onların görüşlerine başvurmuştur. Hayat boyunca insanlar zorunluluklardan kurtularak, kendilerini ayırt etmek, kendi/kişisel benzersiz farklılıklarıyla kim olduklarını fiil ve sözle göstermek için *polis* içinde özgürce hareket edebilmişlerdir. *Polis*, kişinin yaptıklarının görüldüğü ve sözlerinin duyulduğu yeri ifade eden, unutulmama ve “ölümsüz” olma şanslarının olduğu bir yerdir. Arendt'in, yenilik arzusuyla dünyaya yeni bir şey getirmek amacıyla spesifik olarak siyasi bir topluluk olarak nitelendirdiği şey, kamusal alanda eylem teorisini tasvir eder (2018a: 65-69, 302). Kamusal alan fiziksel bir üretim eserinden ziyade insana ait bir işi ifade eder. Hem dünya hem de insanlar, kamusal alanla ilgilenmeyerek kaçınabilir ve hatta içsel düşünceye odaklanarak tamamen geri çekilebilir. Arendt'e göre bu yaşantı “insanlık dışıdır”.

Polis'in siyasi çağrışımı vardır. Çünkü, yalnızca burada mekânsal metafor, ilişkisel bir metafor olarak yeniden çerçevelenebilir. Topluluk sınırsız bir alandan, sivil bedenin geri kalanından ayrılmasıyla ortaya çıkar. Oldukça çelişkili bir şekilde, dünya her şeyi kapsayan bir şey olarak görülebilir; oysa Arendt'in çoğulluk kavramı, tanımı gereği topluluğa ait olanlarla sınırlıdır (Ibrahimi 2016: 48-49). *Polis*, kamu meselelerine katılan, zorunluluğun yüküyle sınırlanmayan ve bir yöneticiye tabi olmaktan kurtulmuş kişilerin eşit bir şekilde ortaya çıktığı bir alandır. Öznelerarasılık ancak, dünyayı sınırlama içinde ötekileri, eşit olarak kabul etmenin mümkün olduğu sınır yaratma koşulları altında gerçekleşebilir. Bu, bireylerin konumlarını farklılaştırmada ve anlatılarını ortaya koymada birbirlerinin karşısına çıktığı aşamadır. Böylece de *polis* haneden ayrılmaktadır. Aile, eşitsizliğin merkezde bulunduğu bir yerken *polis*, eşitliğin karşılığıdır. Hane reisi, evinden ayrılıp iktidarı elde etmek açısından özgür sayılmıştır (Arendt 2018a: 70). Ancak, hane sınırları içerisinde özgürlük yoktur. Arendt'in Antik Yunana yaptığı atıflarla, o zamanın yaşam tarzı ve şartları göz önüne alındığında, bu dönemde özel alanda özgürlüğün yerini daha çok hiyerarşinin aldığını söylemek mümkündür. Aile içindeki eşitsizlik, aile reisinin otoritesi üzerinde yoğunlaşmaktadır ve aile reisi evden ayrılıp kamusal alanda iktidar olma özgürlüğünü ve fırsatını elde etmiştir.

Arendt üzerine düşünceleri ile öne çıkan Johnson; Yunan toplumunun özel alan ve kamusal alan arasında kesin bir ayrıma gittiğini ve bu ayrımı Arendt'in politik öncesi özel alan olarak ele aldığını belirtmiştir. Arendt, özel ve kamusal alan arasındaki ayrımı açıklamak için Yunan esaslarına geri dönerken, Johnson'a göre, bu geri dönüşte hocası Heidegger'in fenomenolojisinin etkisi açıkça görülmektedir. Ancak, Arendt; Yunan düşünceleriyle, Antik Yunan'daki olaylara geri dönüşü savunmaz; aksine, Yunan demokrasisinin köleliği kabul ettiğini ve birçok insanın kamusal alandan, yani özgürlüğün alanından dışlandığının farkındadır. Ancak, bu kısıtlamalara karşın, Arendt, Antik Yunan düşüncesinin önemli kavramlarının, günümüzde yaptıklarımızın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabileceğine inanır (2013: 48-49). Bundan dolayı, bu duruma ayrı bir önem vererek özel ve kamusal kavramlarını Antik Yunan esaslarına göre ele almıştır.

Arendt'e göre, Antik Yunan'daki özel alan, insanın arzu ve ihtiyaçlarına atıfta bulunan zorunluluk tarafından yönetilen bir alandır. Aile ve ev bu alanı düzenler. Bu

yapıda yönetim mutlaktır. Erkeklerin bireysel istek ve ihtiyaçları karşılanırken, kadınların, erkeklerin istek ve ihtiyaçlarına hizmet etmesi gerektiği düşünülür. Güç ve şiddet, ihtiyacı sınırlamak için gerekli olduğundan özel alanda meşrulaştırılır. Bu dönemde mülkiyet, aile yapısının bir parçasıdır, aslında bir erkek bir mülkiyet altyapısı oluşturmadan kamu alanında bulunamaz. Bu nedenle, Arendt'e göre, ekonomi özel alana aittir ve dolayısıyla politik değildir (2018a: 116). Ekonomik faaliyetler insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yürütüldüğünden, bu alandaki eylemler özel hayata odaklanırken, özel alan, insanların kendilerini zorunluluktan kurtararak kamusal alanda yeni bir hayata adım atmalarına olanak tanımıştır.

Antik Yunan'da tarif edilen özel alan, modern insana çok baskıcı görünse de Arendt'in iyiye bakışı açısından, doğaları gereği gizli tutulması gereken faaliyetlerin bulunduğu alandır. Bu süreç, insanın özel alanda deneyimlerini koruduğu ve anlam aradığı bir barınak olarak hizmet eder (2018a: 127). Bununla birlikte, Antik Yunan'da özel alan, bir talihsizlik alanı, yani birçok kişinin özgür olmadığı ve en yüksek insani yeteneklerini ortaya çıkaramadığı bir alan anlamına gelir. Birçok eleştirisini modern çağa yükleyen Arendt için, insanların konuşma ve özgürlüğünden kısıtlanması yalnızca bu çağa özgü bir durum değildir. Bunun için Arendt "sebep olduğu üç yönlü hüsrandan -sonuçlarının öngörülemezliği, sürecin geri döndürülemezliği ve faillerin anonimliğinden- ötürü eyleme duyulan kızgınlık neredeyse yazılı tarih kadar eskidir." (2018a: 319) demektedir. Bunun karşısında özel alanda kaybedilen özgürlük, kamusal alanda yeniden kazanılır.

Antik Yunan'da kamusal alan, eylem, konuşma ve politika alanından oluşur. Kamusal alan, ortak bir dünya inşa etmek için özgürlük alanı anlamına gelir. Kamusal alanda kararlar ikna yoluyla alınır. Arendt'e göre; şiddet, özel alanda kabul edilebilir olsa da kamusal alanda geçerli değildir. Antik düşüncede hane zorunluluğun alanı iken kamusal ortak dünyanın, müşterekliğin ve özgürlüğün alanıdır. Özel alan ve kamusal alan arasındaki bu ayrıma göre, kamusal alanın daha çok vurgulanması, özel alanın değersiz olarak görüldüğü yönünde bir yanılsama ortaya çıkarabilmektedir. Ancak, Arendt'e göre, özel tek başına olduğunda değerlidir; kamusal alana sızdığı anda ise kamusal alanı değersizleştirir. Kamusal alan,

insanların birbirlerine karşı eşit olduğu ve bireysel farklılıklarını göstererek öne çıkabildikleri bir alandır (2018a: 62).

Eşitlik ve ayırımın ikili özelliğini taşıyan insan çoğulluğunun hem eylemin hem de sözün temel koşulu olduğuna inanan Arendt'e göre, insanların iletişimi eşitlik durumunu gösterirken tek bir insanın biricikliği, insan olma durumunu gösterir. Farklılık, Arendt'in kendi deyimiyile, insan çoğulluğu olarak benzersiz varlıkların paradoksal çoğulluğudur. Yani basit farklılıklar yerine bu farklılıklarını daha açık hale getirirler. Bunu Arendt "insanların karşısına salt fiziksel nesnelere olarak değil, ama insan sıfatıyla çıkma halleridir bunlar" diyerek açıklamaktadır. Arendt, başlamak kelimesini referans olarak aldığı eylemin "doğum" olgusuna karşılık geldiğinde konuşmanın "farklılık" olgusuna denk geleceğinden bahsetmektedir. Eşitlik, eylem için bir olasılık koşulunu ifade eder ve eylem, diğerlerinin eşit olarak tanınması yoluyla mümkündür. Arendt, Antik Yunan'daki eylemin amacının kendini kamusal alanda öne çıkarmak ve "ölümsüzlük" için çabalamak olduğunu iddia eder. Kişi, kendini ve çevresini ayırt etme isteği nedeniyle eyleme geçme ihtiyacı için bir etkileşim elde etmek ister. Arendt, insanlar eylemde bulunmaya başlamadan önce, belirli bir mekânın güvence altına alınması ve sonraki tüm eylemlerin gerçekleşebileceği bir yapının inşa edilmesi gerektiğini ve bu yolla da ihtiyaç duyulan mekân olarak, *polis*'i kamusal alan olarak kurduklarını söyler (2018a: 50-52, 259-270, 285). Bu ifadesine göre Arendt, insanlar için belirli bir alana öncelik verir. Bu nedenle eylem alanı, önce insanların orada hareket edebilmesi için inşa edilmelidir.

Mekâna olan vurgusu, Arendt'in Yunan modelinin siyasi deneyime getirdiği sınırlamaları kabul ettiği anlamına gelebilir. Ancak, mekânın insanlara göre önceliği, yurttaşlık biçiminde mümkün olan bir birlikteliği ifade eder. Arendt, *polis*'i yapan şeyin mekânın kendisi değil, aktörleri olduğuna: "Siyasetin içeriğini bizzat bu elle tutulur zatiyetler oluşturmuyordu (*polis* olan Atina değil, Atinalıların) " diyerek işaret eder. O, siyasi eylemde halka öncelik verir. Böylece insanlar eylem alanı olarak Atina'nın önüne geldiği için Atinalıların fiziksel eylem alanını göz ardı eder. Ardından Arendt, "Polis, fiziki konum itibarıyla kent-devleti değildir; insanların, birlikte eylemde bulunmalarından ve konuşmalarından doğan bir örgütlenmedir ve [*polis*'in] gerçek mekânı, başlarına ne gelirse gelsin bu amaçla bir arada yaşayan

insanların arasında yer alır.” demektedir (2018a: 285, 289-290). *Polis* fiziksel bir konumdan ziyade insanların birlikte eylemde buldukları ve konuşmalarından ortaya çıkan bir örgüttür. İşte bu sebeple Arendt’e göre, insanların birlikte eylemde buldukları ve toplumsal etkileşimi sağlayan *polis* gerçek mekânı ifade etmektedir. Bu ifade de bir önceki ifadenin yinelenmesi şeklinde Arendt’in kent-devletlerinin değil halk ilişkilerine önem verdiğini göstermektedir. Bu düşünceler bir çelişki gibi görülebilir. Ancak, buradan çıkarılabilecek sonuç her durumda yolun Arendt’in kamusal alan tasvirine çıkmasıdır. Antik Yunandan hareketle Arendt, hem kamusal alana sıkça vurgu yapmış hem de bu alanda özgürlük vurgusuyla eyleme geçen halkı öncemiştir.

Antik Yunanlıların saf yurttaşlık faaliyetlerini içeren *polis* dedikleri agora, kendine özgü mekân ve politik “şeyler” ile ilgilenmeleri anlamına gelir. *Res publica* ile ilgili olarak vatandaşların aynı şekilde hareket ettiği bir mekân ve zamanda; müdahale, konuşma ve eyleme fırsatları, sonuç olarak, özünde eşitlikçi doğal ve özdeş sorumluluklar üstlenmek anlamına gelmektedir. Arendt, özellikle politik bir alana duyulan ihtiyaç konusunda ve kamusal alan ile özel alan arasındaki katı ikilemde ısrar ederek, özel alanın yalnızca toplumsal olduğunu söyleyen *polis*’in mantığını ele alır (2018a: 65, 105, 236). Bu nedenle, eğer Arendt siyaseti kesin bir alanla veya çok keskin bir “özne/nesne” ile sınırlarsa, siyasetin “toplumun” yıkımlarıyla, kamu ile özel arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran her şeyle kirlenmesini önlemiş olacağını düşünür. *Polis*, evin belirli ayrıcalıklarının ve özel ilişkilerin olmadığı bir kamusal alandır. Dolayısıyla istikrarlı ve uygun bir biçim elde edildiğinden ve kolektif ekonomik ihtiyaçları karşılamının ötesinde vatandaşların etkili bir eşitlik ve katılım koşulunun sağlanması bu alanın varlığıyla elde edilmiştir.

“Polis’in özgürlüğünün koşulu, hanede yaşamın zorunluklarına hâkim [efendi] olmaktan geçer”. Bu noktada özgürlüğün kamusal alanda yer aldığını kabul eden filozoflar, özgürlüğün siyaset öncesi bir konu olduğunda hemfikirdirler. Yunan siyasi düşüncesinde özgürlük ve eşitlik arasındaki bu önemin nedeni, özgürlüğün belirli tüm insan faaliyetlerinde ortaya çıktığı ve bu faaliyetlerin başkaları tarafından görülebilir, değerlendirilebilir ve hatırlanabilir olmasındandır. Özgür insan, diğer insanların varlığına ihtiyaç duyar. Bu nedenle Antik Yunan’da özgürlük, insanların

agora, pazar yeri veya *polis*'i, uygun siyasi alanı bir araya getirebilecekleri bir yere ihtiyaç duymasını sağlar (Arendt 2018a: 66-69, 236).

Siyasal eylemlerin insanların görünürlük kazanmasına kolaylık sağladığını belirten Arendt'e göre, kamusal alanda gerçekleştirilen eylemler, diğer insanlara örnek olabilir, etki yapabilir ve beğeni veya eleştiriye tabi tutulabilir. Kamusal alanda gerçekleşen eylemler, insanların beğeni yargılarını şekillendirebilir ve toplumsal normları etkileyebilir. Beğeni yargısının işleyişinde, hayal gücü ile akıl arasındaki "serbest oyun", eylem kavramı ve muhakeme yetisi aktif bir rol oynamaktadır. Güzeli yargılarken hayal gücü ve akıl yetisi her zaman etkindir ve bu iki yetinin bir denge bulmaya çalışması, zevk ve hoşnutsuzluk hissinin ta kendisidir. Onun için kamusal alan, aktif bir karakterle karakterize edilir. Bu, Arendt'in reddettiği durağan ve değiştirilemez felsefe dünyasının zıttını oluşturur. Onun için hiç bitmeyen bir eylem hareketi ve görünüş dünyası, insanın ve yaşamının "gerçek durumu"dur (2019b: 226). Böyle bir yaşam dünyasında konuşma da birincildir. İletilebilirlik, siyaset dünyasında başkalarıyla birlikte yaşayan insanın da temel bir eğilimidir. Böylece iletilebilirlik özelliği taşıyan akıl yetisi, eylem ve siyasetle bağdaşıklığını ortaya koymaktadır. Bu Arendt'in politik düşüncesine uyar. Özetle Arendt, yalnızca estetik alanda kullanılması gereken beğeni yargısının sosyo-politik alana kullanılmasını önermekle kalmamış, aynı zamanda beğeni yargısının kendisinin siyasi bir faaliyet olarak ele alınmasını da önermiştir.

Arendt'in kamusal alanın ne olduğunu öne sürme girişimleri, mekânsız bir mekânın sözde paradoksal bir konumunda sona erer. Yani, onun perspektifinde kamusal alan, sadece coğrafi bir konum veya fiziksel bir mekân değil, aynı zamanda insanların politik etkileşimde bulunduğu bir alan olarak anlaşılmalıdır. Ne iş ne de emek insanın bağımsız yaşamını düzenleyecek kapasitede değildir. Çünkü, bunlar zorunluluk ve yarar sağladıkları için özerklik yaratma konusunda bağımsız davranamazlar ve bunun sonucunda da Arendt'e göre bağımsız davranacak tek etkinlik eylemdir (2018a: 44). Bu nedenle siyasi yaşamı daha olunabilir kılan *polis*, özgürce seçilenlerin yaşam biçimini ifade etmektedir. Arendt'in *İnsanlık Durumu* eseri siyasi bir nitelik taşımaktadır. Kamusal ve özel alan arasındaki ayrımı kavramsallaştıran tanımlamaları, onu bu alanlar arasındaki farkı saptayan önemli düşünürler arasına yerleştirmiştir. Yola çıkarken Aristoteles'in *bios politikos* "en

yüksek insani erdem” düşüncesinden hareketle Arendt, *polis*’in özel yaşamında bulunan iş ve emek etkinliklerinin daha iyi düzenlenmiş günlük faaliyetlerin içerisinde daha gelişmiş olduğunu ve burada yine kamusal alan içerisinde siyasal yaşamın da olması gerektiği gibi bulunduğunu öne sürmektedir. Bu iki alan içerisindeki geçişler yalnızca ayrıcalıklı kişiler tarafından olmaktadır. Çoğunluk kamusal alana dahil olamamış özel alanda kapalı kalmıştır. Bu durum karşısında da Arendt’in birbirinden ayırdığı iş ve emek ile giriştikleri çabalar onları ayrıcalıklı sahip olunan bu azınlığa girmelerini sağlamaktadır. Bu da onları siyasal alan unsurlarıyla etkileşim sağlayabileceklerini göstermektedir. Ancak, Arendt bu çabaların çoğunluğunu “kadınlar ve kölelerin” yaptığını ve bunun da siyasal deneyimlere sahip olmadığını da kabullenmektedir (Moruzzi 2009: 23-24). Bu kavramsallaştırmaları yapıp kamusal ve özel alanın sınırlarını tanımlayan Arendt’in bu konu üzerinde baskın durmayışı onun eleştirilmesine sebep olmuştur.

Modern dünya, sınır tanımaz ve iç içe geçmişliği ilke edindir. Bu anlayışa göre, özel ve kamusal alanı birbiri arasındaki etkileşimlerinin devam etmesiyle birbirlerine karışmaktadır. Arendt, çağlara göre bu alanların tanımlamasında farklılıklar olduğunu belirtmektedir (2018a: 70). Ancak, bu ikisinin ana hizmeti konusunda anlamlarının derinlerde bir yerde aynı olduklarını belirtmektedir. Kamusal alanın bozulması onu “toplumsal alan”a dönüştürmüştür. Bu toplumsallıkla insanlar kamusal alana özgü huylarından vazgeçmiş konuşamaz ve görünmez olmuşlardır (Doğanay 2018: 214).

Kamusal alan Arendt için bir tezahür sahasıdır. Arendt bu alanı tanımlarken hem siyaset felsefesine önemli katkıda bulunmuş hem de toplumun demokratik değerleri, özgürlük ve eşitlik gibi temel unsurların nasıl geliştiği konusunda önemli bir anlayış sağlamıştır. Bu alanın en önemli ifade biçimini, bir araya gelmenin yani eylemde bulunmanın oluşturduğunu belirtir. Eylemde bulunmanın en önemli maddesini de konuşma ve düşünce olarak açıklamıştır. Ona göre, ancak, eylemde bulunan ve konuşan insan kamusal alanda görünürlük kazanabilir. Bu görünürlük, diğer insanları etkileme ve değişimi tetikleme potansiyeline sahip olma anlamına gelir. Genel olarak Arendt, kamusal alan tanımlamasıyla, iş birliği, eylem ve konuşma vurgusu yapmıştır. O, çıkış noktasını her şeyin temelinde olması gereken

düşünmek kavramına dayandırır ve siyasal eylem düşüncesini bu kavram ışığında ele alır.

2.1.3. Arendt'in İnsan Faaliyeti Fenomenolojisi: Emek, İş ve Eylem

“İnsanlık” kavramını, insanın potansiyelini ve varoluşunu şekillendiren eylemlerin başlangıcı sayılan bir nokta olarak ele alan Arendt'e göre, insan faaliyeti, insanın dünyayla etkileşime geçtiği benzersiz bir olgudur. Yaptığı fenomenolojik yaklaşımla insan eylemlerinin düşüncelerini ve duygularını anlamaya odaklanan Arendt, insan faaliyetinin fenomenolojisine dair çalışmalarıyla, insanın özgürlüğü, siyasal katılımı ve toplumsal ilişkilerin dinamiklerini anlamak için önemli bir zemin sunar. Bu zeminde de Antik Yunan geleneğinden yararlanarak insan faaliyetlerini açıklamaya çalışmıştır.

Kavramsal analizler yoluyla kavramların köklerinin izini sürmeye çalışan Arendt, bu hususta çeşitli ve genellikle çelişkili kavramsal bağlamları iç içe geçirerek sistematikleştirmeye çalışmıştır (Young-Bruehl 1982: 75). Bu şekilde de bir kavramın zaman içindeki değişimini analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu yolla da kavramlar arasında anlam karmaşasının ne zaman ortaya çıktığını belirlemek amacıyla bunların ortaya çıkmasına neden olan siyasi koşulları incelemiştir. Dolayısıyla da Arendt'in, tarihsel olayları sistematik bir şekilde sunduğunu ve yöntemlerini açıkça belirttiğini söylemek mümkün olmayabilir (Günel 2017: 23). Ancak, onun yazdıkları ışığında tarihsel olaylara yaklaşımlarından onun önceliklerinin belirlenmesi olasıdır. Arendt, tarihi olayların incelemesini yapmadığını, tarihsel olayların neden ortaya çıktığının analizini yaptığını belirtir (Berktaş 2012: 78). Bu nedenle Arendt, tarihsel olaylarla ilgilenmekten ziyade bu olaylara sebep olan dinamikleri ele almıştır.

Arendt'in insan faaliyetleri fenomenolojisi onu anlamak için önem arz eden bir konudur. Fenomenoloji ve hermenötik fark edilebilir ölçülerde apolitiktir veya Heidegger ve Carl Schmitt'in ellerinde otoriteryanizme yatkındır. Ancak, fenomenoloji siyasal eylemin ve tecrübenin anti-otoriteryan olduğunu belirten Arendt'in ellerinde Cumhuriyetçi bir hareket elde eder (West 2020: 152) Bu anlamda Arendt'e göre, fenomenoloji ve hermenötik, siyasal eylemi anlamak ve değerlendirmek için kullanıldığında anti-otoriter bir yaklaşımı teşvik eder. Gerekli

süreçlerin yanında insan faaliyetlerinin sürdürülmesi, özel alanda insanın deneyimlerini koruyan bir barınak alanı olarak hizmet eder. Bu deneyimler arasında hem ölüm hem doğum yer alır. İnsanın bu organik evrelerinin günümüzde daha iyi bilinmesine rağmen hâlâ gizemli kaldığı durumlar bulunmaktadır. Arendt'in deyiimiyle "insan nereden geldiğini bilemez" (Jacobson 2012: 25). O, bu ifadeyle, insanın kökenine ilişkin belirsizlikleri ve insanın varoluşsal sorularına yanıt arama çabalarını vurgulamaktadır. İnsanın kökeni ve anlamı hakkındaki arayışı hem bilimsel bilginin gelişmesiyle hem de insanın bireysel düşüncesi ve anlam inşasıyla iç içe geçmiştir. Bu sebeple, Arendt için her şeyden önce insanı anlamak gereklidir.

Politik yaşamda insan ilişkileri alanını ifade etmek için Aristoteles'in kullandığı *bios politikos* (*politik yaşam*) kavramı, Arendt ve siyasal şiddet üzerine bu çalışma için son derece önemli olan bir felsefi etki taşımaktadır. Arendt, *vita activa* kavramını ve nihayetinde halkla ilişkiler anlayışını bu Aristotelesçi kavram temelinde inşa etmiştir. Bütün yaptığı kavramsallaştırmalar *vita activa* kavramı ışığında ilerlemiş ve bu kavramı insanın sahip olduğu üç temel insani faaliyet üzerinden açıklamıştır. Bunlar: emek, iş ve eylemdir. Arendt *bios politikos* kavramını "ne emek ne de iş, tam bir bios yani özerk ve sahici bir insani yaşam tarzı oluşturabilecek yeterlikte itibara sahip" olan şekilde ele almıştır (2018a: 44). Arendt'e göre, *bios politikos*, sadece emek veya iş üzerinde yükselen bir yaşam biçimi değildir. Emek, Arendt'in çalışmalarında, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için üretken faaliyetlerde bulunmasını ifade eder. İş ise, bir ürün veya hizmet üretmek için yapılan etkinliktir. Bunlar, insanların yaşamını sürdürebilmesi için gereklidir; ancak, ona göre, bu tür faaliyetler yalnızca insanların fiziksel varlıklarını sürdürebilmeleri için zorunludur; bu sebeple tam anlamıyla özgür ve insani bir yaşam biçimi oluşturmazlar. İnsanların gerçek anlamda özgür ve insani bir yaşam tarzı oluşturabilmesi için "eylem" kavramını vurgulayan Arendt (2018a: 42), bu kavramlarla kurduğu yapı ile, insani bir eylem olan şiddetin yerini belirlemeyi amaçlamaktadır. *Vita activa*'daki üçlü ayrımın sürdürülmesi, bu etkinliklerin gerçekleştiği özel ve kamusal alan ayrımı ile sonuçlanmıştır. Arendt, insani varoluşun temel işleyişini açıklamak için bu alanlara emek, iş ve eylem etkinliklerini konumlandırır.

“Vita activa terimini, üç temel insani etkinliği, emek, iş ve eylemi ifade etmek amacıyla öneriyorum. Bunların her biri, yer yüzündeki yaşamın insana içinde [o şartla] verildiği temel koşullardan birine karşılık geldiği için asildirler.” (Arendt 2018a: 35).

İnsani yaşamın etkinliklerinden ilki Arendt’e göre, **emektir (çalışma/labor)**. Emek, insanın yaşamı boyunca karşılaştığı hayati zorlukları aşmak için, başardığı biyolojik evreyi tanımlamaktadır. İnsanlar *animal laborans* yani emek harcayan çalışan varlıklardır. Emek harcamak hayatın bizzat kendisini oluşturur (Arendt 2018a: 35). Emek aynı zamanda tüketilebilir ve bitmeyen bir süreçtir. Emegın ürünleri kalıcı değildir ve bu nedenle sürekli olarak yeniden üretilmesi gerekir. Bu durum, emegın anlamsız ve belirsiz olduğu izlenimine yol açar, bu da acı ve sıkıntının sebep olduğu köleliği kaçınılmaz hale getirir. Emek, “yaşamın kendisinin” insani durumuna tekabül eder (Ibrahimi 2016: 39). Emek, bir döngü içerisindedir ve sürekli dönüşümü içerir. Arendt emek için, “insani bedenin dünyayı temiz tutmak ve çürümesini engellemek için giriştiği günlük ve sürekli bitmeyen mücadelesidir.” demektedir (2018a: 158). Bu sürekliliğın acımasız bir tekrar olduğunu ve kimseyi özgürlüğe taşıyamadığını belirten Arendt, bu süreklilik içerisinde olan bir kimsenin ilkel bir hayata mahkûm olduğunu söylemiştir (2018a: 37). Bu durumda emek, yalnızca kişinin hayatını güvence altına almaz türünün hayatını da güvence altına alır.

Yunanlıları örnek alan Arendt, emegi zorunluluktan doğan bir etkinlik olarak anlatır. Antik Yunan’da emegın ve dolayısıyla onu uygulayan köleliğin gerekliliğinin, tek amacını yaşamı sürdürmek olan tüm mesleklerin kölece doğasından kurtulmanın bir yolu olarak görmüştür. Yoksulluk, özgür bir bireyi köle gibi davranmaya zorlayabilir. Bu nedenle, özel servetin kamusal alana girişı, bireyin serveti biriktirmek için çabalaması değil, kullanım ve tüketim araçlarını temin etmesiyle ilgilidir. Bu araçlara sahip olamayan insanlar, kamusal faaliyetlerde özgür olamazlar. Kamusal yaşam, birincil ihtiyaçlar karşılandıktan sonra mümkün olur. Bu ihtiyaçların karşılanmasının yolu ise emektir. Bir kişinin serveti, emegiyle ilişkili olan emekçilerin, yani kölelerin sayısı ile ölçülebilir. Bu, Arendt’e göre yoksulluğın nedenidir (2018a: 111-112).

İnsani etkinliğin ikincisini **iş (work)** oluşturur. İş, doğal çevreden farklı yapay çevreyi oluşturan bir etkinliktir. Bu, işin doğal dünya üzerinde iz bırakan maddi

eserlerin yaratımını sağlayan bir etkinlik olduğunu ifade eder (Arendt 2018a: 205). Arendt'e göre, insanlar birer *homo faber* yani kullanmak için araç ve gereç yapanlardır. Arendt'in işçiyi *homo faber*, emekçiyi *animal laborans* olarak betimlemiştir (2018a: 216). Bu betimlemesinin çıkış noktası, insanoğlunun üretebildiği maddi nesnelere çeşitliliğinden kaynaklanır.

Bununla birlikte, emeğin aksine iş sonucunda üretilen eserler, belirli bir dereceye kadar kalıcıdır ve zamanla kullanılır. Böylece iş, gelip geçiciliğe bir kalıcılık ve süreklilik kazandırır (Arendt 2018a: 37). Buna göre iş, insanın *dünyevi* durumuna veya maddi bir dünyaya dalmış olma durumuna karşılık gelir. Arendt, emek ve iş arasında yaptığı ayrımın sıra dışı olduğunu kabul eder. Bu iki kelimenin antik ve modern zamanda aynı anlamda kullanılmasının sıkıntılı bir durum olduğunu belirtir (2018a: 132-133). İşin sonuçları, emeğin sonuçları gibi tüketilmez. Ayrıca iş etkinliği, dünyanın yok edilmesini içerirken, doğadan tamamen insani faaliyet biçimlerine geçişi de sağlar.

İş, toplumun oluşumunu ve kalıcılığını sağlayan amaçlara hizmet eder. Sürekli tekrarlanan emek döngüsü yerine daha kalıcı bir dünyanın inşasına katkıda bulunur. Buna rağmen, Arendt'in analizi, çalışmasının araçsal karakterini ve ürettiği evrensel formun sınırlarını vurgular. Ona göre, "iş süreci esnasında her şey, arzulan amaç/ürün bakımından taşıdığı kararlılığa ve uygunluğa göre değerlendirilir." (2018a: 227). İş, araçların amaçlarla olan ilişkisine odaklandığından, araçlarla amaçlar zincirinin parçası haline gelir. Bir amaç olarak tanımlanan şey, hızla başka bir amaç için bir araç haline gelir ve başka bir amaca faydalı olmaları açısından değerlendirilir.

Arendt'in felsefe ve siyaset anlayışının temelini oluşturan ve ona göre, insani faaliyetin en önemli etkinlik türü ise **eylemdir (action)**. Eylem, insanın insan olmasını sağlayan onu hayvandan ayrı, konuşan ve eyleyebilen yapan böylece de onu kamusal alanda görünür kılan evredir. Kamusal alan, konuştuğumuz, işitildiğimiz ve görüldüğümüz alandır. Emek ve işin tersine eylem, doğrudan *şeyler* üretmeyen, insanlar arası olan tek etkinliktir. Eylem, kamusal ve siyasal alanın faaliyetidir. Arendt, insani faaliyetin üç etkinliğinden en çok eylem ile dolayısıyla kamusal alan ile ilgilenmiştir. Bu alanın ve bu alanda oluşan eylem etkinliğinin bu kadar önemli

olmasının başlıca nedeni, bu alanı yalnızca insanların oluşturması ve insanların yıkmasıdır. Eylem, özgür yurttaşlık kültürünün orijinal temsilcisi olarak kolektif bir ifade etme etkinliğidir. Eylemin tüm etkinlikler ile bağlantısı vardır. Arendt, eylemin bağıni yeni doğmuş bebeğin dünya ile bağlantı kurmasıyla benzer bir şekilde açıklar. Kişilerin birbirleriyle bağ kurması var oluşun bir gereğidir (2018a: 37, 369). Onun yeni doğmuş bir bebek benzetmesi ile anlaşılır kıldığı eylem insanın doğa ile bağlantı kurmasını sağlayan onu eyleyici yapan ilk kapıdır. Eylem kamusal alana özgüdür ve insan eyleyerek kamusal alanda var olabilir. Eylem, toplu ve karşılıklılığı ifade ederken Arendt'e göre, bu durum için kişiler akranlarına ihtiyaç duyar.

“Kamusal alanda yapılan her etkinliğin özel alanda karşılığı olmayan bir fazilete ulaşması mümkündür. Fazilet, tanımı gereği başkalarının mevcudiyetini gerektiği gibi, bu mevcudiyet de kişinin akranlarının oluşturduğu kamusal alanın resmîyetini gerektirir; o yüzden kamusal alanda bireyin, kendisinden aşağı bulunanların ya da eşiti olanların gelişigüzel ve ailevi varoluşuna değil, bizzat akranlarına ihtiyacı vardır” (Arendt 2018a: 90-91).

Kamusal alanda akranlara ihtiyaç vardır. Bu akranlar aslında bireysel anlamda kamusal alandakilerin eşitidir. Kamusal alandaki bu birlik sayesinde eylem daha anlamlı ve değerli hale gelir. Eylem, insanların bir araya gelip fikirlerini ifade edebildikleri, tartışabildikleri ve kolektif bir şekilde kararlar alabildikleri kamusal alanda gerçekleşir. Bu kamusal alan, bireylerin özgürlüğünü ve politik katılımını destekler. Bireylerin kamusal alanda birlikte eylemde bulunmaları, bu eylemlere anlam ve değer katar. Arendt'e göre, eylem sadece bireylerin kendi çıkarlarına hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumun kendisini tanımlamasına ve yönlendirmesine olanak tanır (2018a: 263). Bu nedenle, kamusal alandaki birlik, toplumun ortak değerlerini ve amaçlarını paylaşma fırsatı sunar ve bu da eylemlerin toplum için daha büyük bir anlam taşımasına olanak sağlar. Sonuç olarak Arendt, eylemi yeniden canlandırarak tanımlamak istememiş, eylem kavramını güncelleyerek tanıtmak istemiştir. Bunu yaparken de siyasal alanın nasıl kurumsallaşacağı düşüncesiyle bunun felsefi kökenini araştırmak yerine, Atinalıların demokratik yaşamında siyasetin ve *vita activa*'nın önemine değinerek felsefe-öncesi konuları ele almıştır.

Arendt'in bu tanımlamaları ve açıklamalarındaki temel odak nokta, bu etkinliklerin her birinin kendi faaliyet alanında önemli olmasıdır. Birbirinin alanına

dahil olan bu etkinlikler ona göre, modern toplumun bir getirisidir. Emeğin kamusal alana dahil olması Arendt'e göre, süreçsel özelliğinin ortadan kalkmasıyla değil, aksine sürecin döngüsellikinden kurtulmasıyla sonuçlanır. Bu, yavaş dönüşümü hızlandırmış olur. Böylece doğal gelişim yapay gelişime uğrar. Ancak, bu süreç karşısında sürekli büyüyen toplumsal yapı ne kamusal alan karşısında ne de özel alan karşısında kendini koruyacak durumda olamaz (2018a: 88). Kamusal ve özel alanın karışımı, yeni bir alan olan toplumsal alanı ortaya çıkarmıştır. Sanayileşmenin gelişmesi ile kullanışlılığının ve yararın önem kazanması, diğer önemli bir nokta olan eylemin karşısında işin öncelik kazanmasına sebep olmuştur. Bilim ve teknoloji, konuşma ve eylemin dünyasını bastırmış ve insan bunun sonucunda dünyaya yabancılaşmıştır. Sanayileşmenin ardından nükleer teknolojinin de artması Arendt'e göre, tedirgin edici durumlardan biridir (2018a: 222; 2019a: 92). Bu teknoloji ile fabrikasyon yani imalat ürünlerinin hızla artması, tüketiciliği yükseltmiştir. Üretilen ürünlerin, hızla kullanıp hızla atılması, onların imalat yani iş ürünü olmasını engellemiş ve onları emek ürünü haline getirmiştir. Arendt'in dünyada maddi eserler yaratımı olarak tanımladığı iş ürünleri olan mobilya, araba, eşyalar gibi ürünler, emek ürünü gibi hızla tüketilir hale gelmiştir. Teknolojinin eylemin karşısına işi konumlandırması *homo faber* düşüncesinin artmasına olanak sağlamıştır. Ancak, nükleer teknolojinin artması ise *homo faber*liği azaltarak *animal laborans*ı yani emeği arttırmıştır. Böylelikle insanlar özgürlükten ve eylemden uzaklaşarak, emekçi haline gelmişlerdir (Fry 2019: 85-93). Günümüzde, tüketim kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte, insanların yaşam modeli değişmiş ve insanlar hayatta kalmak ve servet biriktirmek gibi hedeflere daha fazla odaklanmaya başlamıştır.

Modern mülkiyetin kişinin yaşamıyla son bulduğundan söz eden Arendt'e göre, servet, kamusal mesele haline dönüşerek, özel mülkiyet tarafından kontrol edilemez bir hal almıştır (2018a: 119). Bunun üzerine Arendt, bir ayrıma giderek kamusal alan ve özel alan arasına bir çizgi çekmiştir. Onun için, kamusal alan eylem, özel alan ise emek ve iş alanıdır. Arendt, bu çizginin aşılması gerektiğini savunmaktadır. Kamuda görülebilmek, düşüncelerini ifade edebilmek ve bu sebeple eyleyebilmek insanı görünür kılar ve varoluşunu kanıtlar (Alperen, Salur 2008: 69-70). Ancak, özel alana ait iş ve çıkarların kamusal alana doğru hızla geçişi, kişilerin kamusal alanı var eden ve onun varoluşunu sağlayan eylem etkinliğinden mahrum

kalmasına neden olmuştur. Aynı şekilde, kamusal alanın çıkarlarının özel alana geçişi de göz önünde bulundurulmalıdır. Kamusal alanın bireylerin özel yaşamlarına müdahale ettiği veya kişisel çıkarların ön plana alındığı durumlar da mevcuttur. Bu, bireylerin kişisel mahremiyetlerinin korunmasıyla ilgili endişeleri artırarak, özel alanın gizlilik, özerklik ve kişisellik gibi temel özelliklerini kaybetmesine yol açmıştır. Arendt, bu durumun farkına varan önemli bir düşünürdür. Ortaya çıkan bu olay ona göre, tahribe yol açar ve bunun sonucunda da insanlar dünyayı hapisane olarak görerek bu hapishaneden kaçmak ister. Arendt, bunun en temel amacını tekdüzelik, emek harcamamak ve düşünmemek şeklinde açıklar. Yani ona göre, dünyadan kaçmak, kitle toplumunun getirdiği bu kısıtlayıcı durumlardan kurtulmak istemeleriyle bağlantılıdır. Ancak, ona göre, kitle toplumunun bu yıkıcı etkisinden, dünyadan kurtularak değil, aksine dünyada bir araya gelerek konuşulduğu sürece kurtulunur (2018a: 118).

Özetle, siyaset anlayışını insanlık durumu yani üretken/etkin hayat üzerine konumlandıran Arendt'in, *İnsanlık Durumu* kitabında insani faaliyetin üç önemli bileşeni olan emek, iş ve eylemi, özel alan ve kamusal alan olarak iki ayrı alana dağıttığı görülmektedir. Kamusal ve özel alanların birbirine karışmasıyla, insan hayatında özel alanın yani mahremiyetin ortak bir hale dönüşmesi sonucunda, kamusal ve özel alanın özgüllüklerinin kaybolduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Mahrem karanlıktır ve başkaları tarafından görülmez. Belirgin, kısıtlayıcı, sınırları açıkça belirlenmiş gizli bir alana işaret eder ve belirli bir utanma duygusunu içerir. Bu nedenle, özel alanda duygular ve özel hisler söz konusudur. Özel alan, çoğulluğun üyeleri arasındaki etkileşimlerle ilgili olmayan bir alandır. Kamunun müşterekliğinden kurtulunabildiği insanın görülme ve duyulma gibi her türlü karşılıklı faaliyetlerden kaçtığı yani saklanabildiği güven alanıdır (Arendt 2018a: 120) Emek ve iş, özel alanda gerçekleşen faaliyetlerdir ve insanların özel ihtiyaçlarını karşılamak için önemlidir. Ancak, politika ve eylem, kamusal alanda gerçekleşir ve toplumun yönlendirilmesi ve özgürlüğünün korunması için kritik öneme sahiptir. Arendt'in eylem alanına bir hayli önem vermesinin sebebi onun kamusal alanı olduğu gibi kullanılmasının en önemli anahtarı saymasındandır. Arendt'in eylem teorisi içerisinde, neden kamusal alanın bu denli hayati bir rol

oynadığı ve eylemin toplumun şekillenmesine nasıl katkıda bulunduğu bir sonraki başlıkta incelenecektir.

2.1.4. Arendt'in Eylem Teorisi

Hannah Arendt'in eylem teorisi, insanların özgürlüklerini kullanarak dünyayı etkileme ve anlam yaratma çabalarına odaklanan bir düşünce sistemidir. Aktif hayatın yani *vita activa*'nın en iyi hayat olduğunu düşünen Arendt, ilkel bir aktivite olan emeğin ve bireyi izole eden işin tersine eylemin, diğer insanların birlikteliğiyle olduğunu belirtir. Arendt'e göre sözler ve bağışlama, bireylerin bir araya gelmelerinde gücün kalıcı olmasını garanti eden önemli etkileşim biçimleridir. Yalnızca, eylem insana özgüdür. Ayrıca bu, eylemin yalnızca bir toplulukta anlam ve tanım kazandığını da gösterir.

Toplumun ana yapı taşı olan insanların her bir ferdi farklı, özgün ve eşittir. Arendt'e göre eylem, ilişkileri açığa çıkarır ve eylemi açığa çıkarmanın en önemli biçimi konuşmadır. İnsanlar kim olduklarını ortaya çıkarmak ve kendilerini ifade etmek için konuşurlar. Arendt, bu eylemin izole bireylerin eylemi olmadığını, daha çok insanlar arasında gerçekleştiğini belirtir. İnsanlar topluluk önünde yani kamusal alanda konuşma yoluyla birbirlerine açılırlar, üstelik eylem, “özgöl içeriği ne olursa olsun daima ilişkiler üretir, dolayısıyla yapısında, bütün kısıtlamaları kaldırmaya ve tüm sınırları aşmaya yönelik bir eğilim bulunmaktadır.” Eylem, yeni başlangıçların gerçekleşmesine imkân tanıyarak insanların kendilerini organize etmelerini ve ortak bir dünya yaratmalarını sağlar. Arendt, bu paylaşılan dünyayı “herkese görünen alan” olarak adlandırır. Aristoteles'ten “çünkü, herkese görünen şeye varlık deriz” alıntısını yapmıştır. Bu görünüm alanından yoksun bırakılma durumu Arendt'e göre, gerçeklikten uzak ve genel geçerdir (2018a: 190, 279-290). Kamusal alan, eylemin ve konuşmanın kamusal olarak gerçekleşebileceği alandır. İnsanlar bu alanda bir araya geldiklerinde hem gücü hem de siyasi toplulukları oluştururlar. Eylem siyasetle alakalıdır ve içerisinde özgür insanları barındırır. Bu noktada Arendt'in bahsettiği “çoğulluk” gereğince insanlar bir aradadırlar ve eşittirler.

Bir aradalığı yıkan önemli unsurlardan birisi, Arendt'e göre kitle toplumdur. Kitle toplumu, sadece ailenin baskı altında kaldığı ve eşitsiz alana farklı toplumsal

grupların da dahil edildiği yerdir. Bu durum toplumda her alan altında denetime neden olan bir eşitlik yakalamıştır. Modern anlamda gerçekleşen bu eşitlik Arendt'e göre, Yunan devletindeki eşitlik anlayışından farklıdır. Antik kent-devletlerindeki eşitlik anlayışına göre, kamusal alanda birbirini kanıtlama yarışları ve başarılı olmak için girilen çekişmeler bulunur. Kamusal alan böylece bireyselliği barındırarak, özel alanın aksine kendini gösterme arzusuyla kamusal işlerin yapılmasında eşit bir anlayışla yardım eder. Böylesine kendini gösterme alanı olarak hizmet eden bir alanın varlığının arka planında, mahrum bırakılanların, yalnızlıkla başa çıkmaya çalıştığı özel alan vardır. İnsanın yalnızlık korkusunca yoksunlaşmasının nedenleri arasında kitle toplumunun kamusal alanı yanı sıra özel alanı da etkisi altına alması sayılabilir. Özel alanda kendini gösterebilecekken orda da mahrum bırakılıp, korunmuş hissettikleri hanelerinde yalnızlık fenomenine kapılmışlardır (Arendt 2018a: 81-82, 105). Kitle toplumunun, toplumun bütün alanlarında hâkim olduğu ve “toplumsal davranışın” bütün alanlarda ölçüt kabul edildiği görülmektedir.

Arendt'in kitle toplumuna eleştirisi, kamusal ve özel alan arasındaki çizginin aşılması konusundadır. Arendt modernizmin ortaya çıkmasıyla birlikte 18. ve 20. yüzyıllar arasında kamusal alana sızmalar olduğunu düşünür. Bu iki alanı birbirinden farklı tutmasındaki önem, özel alan çıkarlarının siyasete dahil olması ve bu iç içe geçmişlik sonucunda da özel alanın aktörlerinin devlet ile etkileşim içerisinde olmasıdır. Totaliter ideoloji de bunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü, bu ideolojinin asıl amacı tüm alanlara hükmetmektir. Arendt, buna sebep olan durumların başında kitle insanının olduğunu söyler. Totalitarizmin bu yıkıcı gücü ve insanın özel alan ile kamusal alan arasındaki çizgiyi kaldırması, eylemsizliği ve kendi özünü kaybetmesi kitle kültürünün bir sonucudur. Kitle toplumu insanlığın neslinin devamı açısından da bir tehdit oluşturur. Bu durumda da insan baskı altına daha kolay girebilmiş ve bastırılmıştır. Artık eylem yetisinden arındırılmış konuşamayan insana dönüşmüştür ve şiddet ortaya çıkmıştır. Çünkü, insan artık susmaktadır. Arendt, şiddetin suskunluktan beslendiğini belirterek “katıksız şiddet, suskunluktur” (2018a: 62, 87) demektedir.

Konuşma, düşünce veya yargı gibi eylemler herhangi birinden emir olarak ya da emirlerden bağımsız olarak yapılmışsa, yani aktif bir şekilde gerçekleştirilmişse Arendt'e göre bu, insana yeni bir şeye başlaması için fırsat sunar (2018a: 270). Bu

durumdaki yeni bir şey ise daha önce hiç yapılmamış “tamamen yeni” anlamına gelmez. Arendt’in bahsettiğine göre, asıl önemli olan, düşünce ve eylem sürecini baştan başlatarak ortaya çıkması anlamında yeni olmasıdır. Yargılama ve eylem sonuçlarının, inceleme sürecinden geçmemiş yargı veya eylemlere benzer veya farklı olması önemli değildir (Ngarmkham 2020: 48) Arendt bunu, söz ve eylem arasındaki yakınlığı öne sürerek iletir ve her ikisini de “failin ifşası” olarak görmeyi önerir. “Özne” yerine “fail” terimini kullanmak, okuyucuya, eylemin aktif bir özelliğinin farkında olmasını hatırlatır (2018a: 268). Arendt’in vurgulamak istediği insanın varlığı ya da potansiyeli ile eylem ve konuşma yoluyla kendini ifşa etmek için kendini diğerlerinden ayırmasıdır; böylece orijinal fiziksel görünümünün ötesine geçerek insan dünyasına girer ve daha önce hiç olmamış yeni bir şeyi başlatır.

Zihinsel yetiler, özellikle akıl ve eylem arasındaki uyumluluk, Arendt’in yazıları boyunca resmedilmiştir. Ortaklaşa paylaştıkları önemli anahtar özellikleri olan özgürlük ve çoğulluğa ek olarak, “doğurganlık ve iletilebilirlik” de bunun içinde görülebilen diğer özelliklerdir (Ngarmkham 2020: 48). Arendt’in siyaset düşüncesinde, doğurganlık kavramı, her yeni insanın dünyaya gelmesiyle birlikte yeni başlangıçların ve siyasal eylemlerin mümkün olduğunu ifade eder (Arendt 2018a: 355; Johnson 2013: 62). Aynı şekilde iletilebilirlik, Arendt’e göre, siyasal ve toplumsal yaşamda bireylerin düşüncelerini, fikirlerini ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşma ve iletişim kurma sürecidir. Bu, insanı kendi içindeki hapsolünmüşlüğünden kurtarır (2018a: 248).

Yalnızca insanların çoğulluğunda, eylem ve konuşma yoluyla insan kendini başkalarına karşı açığa çıkarır. “Açığa çıkarmak”, bir failin aktif bir özelliği olması fikrine rağmen, aynı zamanda bir fail olmanın edilgen biçimine de işaret eder. Böylece açığa çıkarma, başkaları tarafından algılanıp onaylandığında kişi, kendini bir insan olarak eylem ve konuşma yoluyla açığa çıkarır. Kendisinin “ne” olduğunu değil, “kim” olduğunu açıklamasının tek yolu budur. Başka bir deyişle, eylem ve konuşmanın insanların yaşamındaki bu vurgu, ancak, insanlar birlikte yaşarken mümkündür; yalnız yaşarken değil. Bu sebeple, insanlar siyasetle “kim” olduklarını bulurlar ve ortaya sunarlar (Arendt 2018a: 263). Siyasal eylem, kamusal bir çözüm makinesidir. Kamusal meseleler hakkında söz sahibi ve çözüm sonucudur. Ancak, bu noktada Arendt’e göre karar vericiler “izleyiciler”dir (Fry 2019: 81-83)

Eylem ve konuşmanın açığa çıkabileceği tek yer, insanların ilişki ağıdır. Aslında eyleyen, eylemine ve konuşmasına başlar ama hikâyeyi yapan o değildir. Bir faili ortaya çıkararak hikâyedir. Başka bir deyişle, eylemi ve sözü yargılayan, hikâyeyi yaratandır ve failin kendisi dışında herkes olabilir. Arendt için failin ifşası, eylemin kesinlikle hayati bir özelliğidir. Kendini ifşa etmeden hareket etmek, onun tarafından, insanın yalnızca daha yüksek bir nesneye ulaşmak için bir araç olarak kullanıldığı bir uydurma biçimi olarak kabul edilir (2018a: 270).

Arendt'e göre politika, öngörülemezliğin ve yeniliğin ayrı bir alanıdır; amacı, spesifik olarak siyasal eylemi yeniden canlandırmaktır. Arendt'e göre, siyasal eylem öngörülemez ve geri döndürülemezdir. İnsanların eylem hakkında ne düşünüp ne düşünmeyeceği ellerinde değildir; çünkü, eylem öngörülemezdir. Bu nedenle de insanlar arasındaki ilişkisel bağ fazladır. Yine Arendt, siyasal eylemlerde bulunan bu engellerin “bağışlama ve söz verebilme” kabiliyetleri ile azaltılabileceğini söylemiş ve bunun sebep olduğu sonuçların giderilmesi, bundan sonraki yapılacak eylemler için söz verme ile gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Ancak, verilen sözlerin tutulması gerekir. Eylemin geri döndürülemez hatalara sebep olması durumu ise geçmiş yaşantıların hatırına bağışlamaları ile dindirilebilir (Fry 2019: 79-80). Arendt, belirli koşulları sağlayabilecek kurallar ve çözümler koymaya çalışmak yerine, belirsizliğin sürdürülmesini teşvik etmiş ve öngörülemezliğin sona erdirilmesi gerektiği fikrini reddetmiştir. Bu belirsizliği korumak, yalnızca insan onurunu korumakla kalmaz, aynı zamanda “insani çoğulluk” durumunu da güçlendirir (2018a: 319-320). Kuşkusuz, insan, pek çok türde ilişki ve somut ürün yoluyla başkalarıyla bağlanabilir. Başkalarıyla bir kurum, bir bina, bir sanat eseri aracılığıyla ve ürünleri tüketerek ilişki kurabilir ancak, eylem ve konuşma, insanların fiziksel nesnelere aracılığıyla doğrudan ilişki kurabilecekleri yegâne faaliyetlerdir. Emek ve iş yoluyla da insanlar birbirleriyle ilişki kurar. Ancak, burada önemli olan sürecin kendisidir, öyle ki bu tür bir süreçten beklenebilecek şey kesin bir cevap değil daha çok yeni bir şey yaratma şansı veya fırsattır. Eylem gibi, insanlar da onları çevreleyen öngörülemeyen koşullar altında yargıda bulunur. Bu nedenle, hiçbir kural veya kesin kılavuz mümkün değildir ve belirsizlik olağandır.

Son nokta, insanlığın iletilebilirliği ile ilgilidir. Eylemlerin ve sözlerin ağır bastığı *vita activa*'da insanlar birbirleriyle iletişim kurabildikleri için birbirlerini

anlamaları mümkündür ve bu iletişim her şeyden önce ihtiyaçların ifadesidir. Özellikle kamusal alan ister toplumsal ister siyasal bir alan olsun, konuşma ile var olur ve onun hakimiyetindedir. Konuşma, canlılar dünyasındaki insanlar için yetkili bir ortamdır. Bununla birlikte, iletilebilirlik sadece konuşma ile sınırlı değildir; aynı zamanda insanlarda ortak olan bazı yetileri de içerir. Kantçı bir terim olan *sensus communis* (ortak duyu), Arendt'in nazarında, insanların aynı yetileri paylaşmasını ve iletişim kurmasını sağladığına inandığı şeydir (2019b: 135). Eylemsiz konuşma hem açığa çıkarma işlevini yok eder hem de öznesini yitirir. Böylece, insani edinimleri yok edecek ve Arendt'in ifadesiyle “robotlar” ortaya çıkacaktır. Bu durumda da eyleyeni olmayan eylem ortadan kalkacaktır. Çünkü, eyleyenin eylemi yapması onun yaptığı ve yapacağını vadettiği şeyleri sözselsel olarak bildirmesiyle anlamlı hale gelmektedir. Bunu daha iyi açıklamak için Arendt, (2018a: 262), “Başka hiçbir siyasal etkinlik, konuşmaya duyduğu ihtiyaç bakımından” eylemle yarışamaz demektir. Bu nedenle eylemin, konuşma olmadan varlığını sürdürmesi pek mümkün değildir.

Arendt'in iddiası, ötekinin insanlığı siyasal alan aracılığıyla ifşa ettiğidir. Herhangi bir söylemin başlangıcında, biri diğerini zaten insanlığın bir parçası olarak kabul etmiştir; akıl, ne anlama gelirse gelsin, en azından öteki kavramı kiminle akıl yürütürsek onu içermelidir. Arendt'in ortak bir insan doğasından bahsetmemesi, bunun yerine insanlık durumunun diyalojik bir özelliğini vurgulaması da bu nedendir. Arendt'e göre anlamlı bir varoluşun, yalnızca biyolojik zorunluluğa yenik düşmeyen, aynı zamanda dünyaya uydurma ve konuşmadaki katkısıyla ayırt edilebilir hale gelen bir varoluş olduğu da burada aynı şekilde hatırlanmalıdır. Ona göre, siyasal teşekkülden yoksun kalmak insan yaşamını yalnızca şiddetten uzaklaştırmaz aynı zamanda onur ve anlamdan da uzaklaştırır (2019a: 109). Kamusal alandan yoksun olan insan ardında kalıcı eserler bırakamaz ve politika meselelerinde söz sahibi olamaz.

İnsan topluluğu içindeki tüm gerekli faaliyetler arasında yalnızca eylem ve konuşmanın politik olarak kabul edildiğini düşünen Arendt, her ikisinin de Aristoteles'in *bios politikos* dediği şeyi oluşturduğunu iddia etmiştir. Konuşma, Aristoteles'in siyaset teorisinde son derece önemli bir rol oynar. Çünkü, kent-devletlerinin faaliyetleri aracılığıyla insanların amaçlarına (*telos*) ulaşmalarına yardımcı olur. Kent-devletleri *bios politikos*'u elde etmelerini sağlamıştır ve bu

durumda *polis*'in kurulması, feodal örgütlenmeleri ortadan kaldırmıştır (2018a: 60-76). Arendt, *zoon politikon* (siyasal hayvan) teriminin, Aristotelesçi tarzda ancak, *zoon logon echon* yani konuşabilen bir canlı terimi olarak düşünüldüğünde anlaşılabilirliğini açıklar. Bunu yapmasındaki amacını ise, Yunanı barbardan, özgür insanı da köleden ayırmak olarak belirtir (2019a: 46). Eski Yunan'da eylem anlayışı; doğru zamanda doğru kelimeleri bulmak, “politik olmak” ve güç ve şiddet yerine işlerin ikna yoluyla kararlaştırılması anlamında kullanılmıştır. Şiddet, tıpkı köleler gibi siyaset öncesi ve *polis*'in dışında kabul edilmiş ve barbarlar “konuşmadan yaşayanlar” olarak görülmüştür (2018a: 63). Dolayısıyla, Antik Yunan'da şiddet bir çözüm yolu olarak kullanılmamış, sorunlar konuşma ve ikna ile çözülmeye çalışılmıştır.

Konuşma, yalnızca başkaları için ya da onlara karşı kullanıldığında amaca ulaşmak için bir şiddet aracı olarak kullanıldığında Arendt'e göre, “salt lakırdı” haline gelecek ve eylem karakterini kaybedecektir. Bu nedenle, artık eylem olmayacak ve insan nihayetinde kendisini benzersiz, özerk bir insan olarak ifşa edemez hale gelecektir. İnsan, zaten var olan ilişkiler ağına kendini sokar ve aynı zamanda, her eylemde bulunup konuştuğunda bu ağ aracılığıyla yeni bir ilişki başlatır (2018a: 264-270). Eylem, insanları birbirine bağlar ve eylemin kendisi herkesi birbirine bağlayan soyut bir ağa dönüşür. Onun yeri insanla insan arasındadır. Kasıtlı olsun ya da olmasın, ilişkiler ağı aracılığıyla, eylem ve konuşma, fabrikasyonun bu dünyaya maddi ürünler üretmesi gibi, insanların “hikayelerini” üretir.

Emeğe karşı eylemi savunan Arendt'in bu konuda yaptığı eleştirilerden birisi de Liberalizm ve Marksizm gibi ideolojileri apolitik zemine oturarak Marx'ı hedef almasıdır. Arendt, Marx'ın konuşmaya karşı tutumunun gelenek karşıtlığından kaynaklandığını ve bunun şiddet olaylarının yüceltilmesiyle tetiklenmesine sebep olduğunu söyler (2019a: 47). Totalitarizme sebep olan eylem karşıtı emek savunusunun popülerleşmesini sağlayanın Marksizm olduğunu ifade eden Arendt, Marx'ın aksine ‘emeğin’, insan olmayı açıklamadığını savunur (2018a: 160-161).

İnsanlık Durumu, Arendt'in totalitarizm ile Marksizm arasındaki entelektüel ilişki üzerine yazdığı bir kitaptır. Marx'a odaklanması, Arendt'i emek ve iş kavramlarının Marx'ın düşüncesinde birbirleri ile karıştırılmasına ve bunun da

siyasal eylemin daha fazla yanlış anlaşılmasına yol açtığına inanmasına neden olmuştur. Arendt'e göre, Marx'ın teorisi, tüm insanların öncelikle emekçi olduğu böylece de tüm siyaset biçimlerini emekle ilişkilendirdiği yönündedir (Öztürk 2019: 83). Arendt'in *İnsanlık Durumu*'ndaki siyaset tanımı, bu eleştirinin gelişimiyle şekillenmiştir.

Marksizm, toplum ve insan niteliklerinin değişmez, hareketsiz ve bütüncül biçimde birbiriyle bağlantı olduğunu reddeder. Dolayısıyla kendiliğinden uyum varsayımını tasdik etmez. Bu noktada insanda ve toplumda birtakım tezatlıklar bulunduğunu belirterek bunları ortaya çıkarır. Söz gelimi, özel yani kişisel çıkar, ortak çıkarlar ile çatışabilir. Tıpkı Arendt gibi Marx'ta çıkarların alanlarının değişmesinin sorun doğuracağını ve bunlar arasında bulduklarını zannettikleri uyum diye bir şeyin olmadığı gerçeğini vurgular (Lefebvre 2019: 11). Her ikisinin de ortak noktası, çıkarların belirli bir alanın üstünde hüküm sürmesinin toplumsal sorunlara yol açabileceğini ve bu çıkarların, insanların etkileşimlerini yönlendirdiği ve toplumsal uyumu zorlaştırdığı konusundaki farkındalıklarıdır. Her ikisi de insanların yalnızca kendi çıkarlarını takip ettiği bir toplum sürdürülemez olduğunu ve toplumsal uyumun sağlanabilmesi için bu çıkarların denge altında tutulması gerektiğini savunmuşlardır.

Marx ve Arendt, özel ve kamusal alandaki çıkar çatışmasına modernizmin sebep olduğunu düşünmüşler ve modernizme eleştirel bakarak, insanın yabancılaşmasında en büyük faktör olarak modernizmi görmüşlerdir. İki düşünürü göre de insanların, önceliği emek etkinliğine vermeleri sonucunda tüketim toplumu ortaya çıkmıştır. Tüketim toplumunun ortaya çıkmasında hemfikir olsalar da çözüm arayışı noktasında birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Arendt'e göre Marx, üretim ve tüketimin emeği tanımladığını iddia etmekte haklıdır (2018a: 140). Ancak, böyle bir toplumda tüketime odaklanmak, insanları, konuşma ve eyleminin gerçek özgürlüğüne izin veren insani bir dünya yaratabilecek avantajlardan uzaklaştırır (Johnson 2013: 54-58). Aslında emek, sürekli yeniden yapılanma gerektirmeyen daha istikrarlı bir dünya için insanın arzusunu artırır. Ortaya çıkan eşitsizliklere karşı Marx, daha çok emeğin üretim tarzı üzerindeki etkilerini araştırarak eşitlik konusunda bilinçlenmenin yanı sıra üretim konusunda da bilinçlenmeyi savunmaktadır. Ancak, Arendt, maddi aygıtların büyük bir etki ile büyük sorunlara

neden olduğunu ve bu sorunların büyük bir nedeni olduğunu savunmaktadır. Bu sorun emek ve işin Antik Yunan'da, yaygın olarak kadınlar ve kölelere mahsus olduğu yönündedir ve bu modern insanlara göre onların hor görülmesine sebep olmuştur. Ancak, Arendt'in sıklıkla başvurduğu Antik çağda insanların yaşamını sürdürmesi için gerekli ihtiyaçları karşılaması köleler yoluyla (Pehlivan 2011: 35). Kölelik bu gerekçe ile zorunluluğun gidericileri olarak görülmüştür. Arendt'e göre, Marx emekçi sınıfları kurtarma peşinde değil insanı emekten kurtarma peşindedir. Arendt, bu görüşü doğru bulmamaktadır; ona göre emeğin yok olduğu yerde özgürlük ve zorunluluk da ortadan kalkacaktır.

Arendt, insan yaşamının ihtiyaçlarını, insan özgürlüğünün ifadesine yönelik eylemlerden ayırdığını söylemiştir (Johnson 2013: 50-51). Zorunluluk, temel ihtiyaçları oluşturur. Antik Yunanda da bunu kadın ve köleler sağlar; zorunluluk yani emek, özel alana aittir. Bu konuya yönelik düşüncesini Arendt, şu şekilde ifade eder:

“Başkalarınca görülenler ve duyulanlar, anlamlarını, herkesin farklı bir konumdan görüyor ve duyuyor olmasından alır. Kamusal yaşamın bu anlamı, en zengin ve en tatminkâr aile yaşamının, oradan edinilen veçheleri ve perspektifiyle sadece bir kişinin konumunun genişletilmesini ya da çoklaştırılmasını sağlayabileceği düşünülürse belirginlik kazanır.” (Arendt 2018a: 101-102)

İhtiyaç ve özgürlük, Arendt'e göre birbirinden ayrılır. *Devrim Üzerine* kitabında daha detaylı ele aldığı ve yapmış olduğu açıklamalarda belirttiği gibi, Fransa'da ortaya çıkan eylemler ve devrim girişimlerinin, Amerikan devrimine göre başarısız olmasının asıl sebebi, ihtiyaçların ön plana çıkarılarak özgürlüğü geri plana atmasıdır (2012: 145). Zorunluluğun hükmettiği eylem hareketlerinde kaygı çoktur ve yurttaşlar bedensel ihtiyaçların mutlak dayatması altındadırlar. Amerika devriminin daha iyi örgütlenmesinin ve başarıya ulaşmasının sebebi Arendt için, aklın egemenliğini desteklemesinden kaynaklanır (Fry 2019: 94-96). Zorunluluk özel alana aittir ve kamusal alandaki amaçlara ulaşmak için kullanıldığında Arendt'e göre, başarısız olmaya mahkumdur (2019a: 169-170). İnsan zorunluluğa tabi olmazsa özgürde olamaz. Bu da onu hiçbir zaman başarılı yapmayacaktır; çünkü zorunluluktan kısılarak özgürlüğe ulaşılmaz.

Arendt'in ihtiyaç ve özgürlük konusunda yapmış olduğu kesin ayrımlar onun eleştirilmesine sebep olmuştur. İnsanların açlığa, sefalete ve genel anlamda yoksun

olduğu şeylere yönelik eylem yapması, Arendt'in ekonomik meseleleri özel alana dahil etmesi, onun yoksul ve emekçileri dışladığı yönünde algılanmasına sebep olmuştur. Özel ve kamusal arasında bu kadar güçlü bir ayırım dezavantajlı durumlara da sebep olabilir. Örneğin, Antik Yunan'da kadınlar ve köleler dolayısıyla emekçiler, kamusal alana ayrılmış tamamen insani faaliyetlere katılmaktan mahrum bırakılmışlardır. Bununla birlikte, hiç kimsenin tamamen özgür olmadığı emek etkinliği özel alanın bizzat kendisinde meydana gelir. Arendt'e göre, insanlar özgürlüğü, siyasi faaliyetlere katılım ve kamusal alanda kendilerini ifade etme yoluyla elde ederler. Ancak, bir araya gelme ve konuşma özel alandaki özgürlüğe değil kamusal alandaki özgürlüğe tekabül eder. Özgürlük, özel alanın dışında, kamusal alanda toplumun içinde gerçekleşen siyasi eylemlerle ilişkilendirilir (Fry 2019: 100-101, 173-174). Kamusal alanda insanlar eşitlik ve özgürlük ilkesi doğrultusunda bir araya gelir, fikirlerini paylaşır ve kararlar alır. Ancak, kamusal alana birkaç ayrıcalıklı kişi girebilirken kadınlar ve köleler siyasal alana uygun görülmemekle özel alana hapsedilmiştir. Arendt, siyaset yapma özgürlüğünü emekçi gruplara, yani kadınlara ve kölelere atfederken önemli bir perspektif sunmuştur. O, kadın ve kölelerin kamusal alandan dışlanarak, siyasetten dışlandığını ve böylece bir zorunluluk alanı olan özel alana hapsedildiğini söylemektedir. Özel alanının ihtiyacı olan emek faaliyetlerini kadınlar ve köleler yürütmeye çalışmışlardır. Bunun yanı sıra erkekler ise bu alandan çıkabilmiş, emek harcamaktan kurtulmuş ve kamusal alana girerek özgürleşmiştir. Arendt'e göre (2018a: 120-122), siyaset yapma özgürlüğü, bireylerin kamusal alanda görünür olmaları, karar süreçlerine katılmaları ve kolektif eylemlere dahil olmalarıyla gerçekleşir. Ancak, tarih boyunca bu haklar genellikle sınırlı bir grup tarafından sahip olunmuş, kadınlar ve köleler gibi toplumun ezilen kesimleri bu haklardan mahrum bırakılmıştır.

Arendt'in eylem teorisi, insanların aktif olarak kamusal alanda gerçekleştirdikleri eylemlerinin, demokrasinin temelini oluşturduğu yönündedir. Eylem, insanın kendi özgür iradesiyle, yeni bir şeyi başlatma, düşünceyi ifade etme veya dünya ile etkileşime geçme yeteneği olarak tanımlanır. Eylem, insanları bireysellikten çoğulluğa taşıyan önemli bir etkidir. Eylem, Arendt'in "nesneleşmemiş" bir insan olarak tanımladığı özgür iradenin bir yansımasıdır. Bu nedenle emek karşısında eylem önemlidir. Eylem, insanların düşüncelerini ifade

etme, tartışma yoluyla fikirlerini geliştirme ve toplumda etkileyici değişiklikler yapma fırsatı sunar. İnsanlar özgür iradeleriyle hareket ederek dünyayı değiştirme kapasitesine sahiptirler. İnsan emek ve iş etkinlikleri ile zorunluluktan doğan ihtiyaçlarını karşılar; eylemde bulunarak ise, bu zorunluluklar arasında eşit ve özgür şekilde yaşamalarını sağlar. Ancak, tarih boyunca eylemin asıl amacından saparak politik meselelerde şiddete başvurulması, toplumsal sorunları çözme yerine daha fazla karmaşıklık ve çatışmanın ortaya çıkmasına yol açan bir olgu haline gelmiştir. Bu noktada eylem, politik meseleler için insanları bir araya getiren önemli bir unsur iken, kamusal alanda şiddetin var olması bu işlevini yerine getirmesini engellemiştir.

Bir sonraki konu başlıklarında, Arendt'in şiddet kavramı açıklanacak ve siyasal eylemler içerisinde şiddetin anlamı tanımlanacaktır.

2.2. Arendt'in Şiddet Anlayışı: Gücün Karanlık Yüzü

Şiddet, son yüzyılda dünya çapında endişe verici oranlarda büyüyen bir olgudur. Belirli bir amaca illegal yollarla ulaşmak için bir araç olarak kullanılabilen şiddet, birçok tehdidi içerisinde barındırmaktadır. Toplumsal ve siyasal alanlarda birçok şekilde görülebilmektedir. Toplumun geleceğe yönelik endişesini içeren bir tür olan siyasal şiddet, şiddetin en önemli konusunu oluşturmaktadır. Siyasal şiddet, toplumun temel politik süreçlerini sarsan ve istikrarını tehdit eden bir olgu olarak önemli bir tartışma konusu olmuştur. Birçok şiddet türünün önemli nedenleri arasında olan “iletişim ve ilişki yoksunluğu” siyasal şiddet içinde geçerlidir. İnsanlar adaletsizliğin ve hayal kırıklığının son seçenek olduğunu algıladıkları zaman bu duruma inandıklarında şiddet gösterme eğiliminde olabilirler. Bunun sonucunda da tüm şiddet biçimleri gibi siyasal şiddet olayları da gündelik faktörleri ve politik sistemler üzerindeki etkileri ile rahatsız edici ciddi sorunlar doğurabilmektedir.

Şiddet Üzerine adlı kitabında daha ayrıntılı bir şekilde şiddet temasını ele alan Arendt, bunu yanı sıra diğer eserlerinde de şiddet üzerine düşüncelerine sıkça yer vermiştir. Arendt, şiddetin modernizmle yaygınlaştığına vurgu yaparak, modern çağdan önceki çağlarda şiddetin övülesi bir durum olarak ele alınmadığını, ancak, modern çağla beraber şiddete bir özlem duyulduğunu belirtir (2018a: 33, 329). Şiddetin modern sonrası etkili olması modern çağın getirisiyle yeni siyasal

sistemlerin kurulmasındaki eski toplumların duydukları heyecan ve “şiddet övgüsü” belirtileri ile görülmektedir. Bu duruma Marx’ın sözüne yaptığı atıfla Arendt, eski toplumlar yeni toplumların “ebesidir” düşüncesiyle kendi fikrini desteklemektedir. Bu noktada şiddeti tarihin ebesi yapmasının anlamı, tarihin altına gömülen insanların eyleyebileceği gizli güçlerin devrim ve şiddet ile ortaya çıkarılmasıdır. Böylece istenilen amaca şiddet ile daha kolay ulaşılabileceklerdir (2019a: 44-46). Bu hususa istinaden, Arendt, insanların “araç-amaç” ilişkisinde amaca ulaşmada kullanılan her aracı mübah saymasının sebep olduğunu düşünmektedir (2018a: 330). Ona göre, “Şiddet daima araçlara muhtaçtır.” (2018ç: 10). Şiddet, siyasal araç olarak daima özgül koşullara ihtiyaç duyar. Şiddetin etkili olabilmesi için fiziksel güçten ilave hem meşruiyet kazanması hem de toplumsal olarak kabul edilmesi gerekir. Şiddetin bu durumu Arendt’in araç-amaç kategorisine göre açıklanabilir. Amaç, haklı olduğu durumda gerçekleşmesi için kullanılan araçların altında kalır ve bu onu ezebilir. Dolayısıyla siyasal amaca ulaşmada kullanılan araçlar, -örneğin meşruiyet kazanma amacıyla kendini haklılaştırmak için araç olarak kullanılan şiddet-, amaçlara göre daha belirleyicidir.

Arendt (2018ç: 9-10) *Şiddet Üzerine* kitabının girişinde değişim ve dönüşüm ile savaş ve devrimlerin, şiddeti ortaya çıkardığını ve şiddet araçlarının gelişmesine katkı sağladığını ifade etmiştir. Günümüzde şiddet araçlarının hızlı evrimi, insan zihni tarafından erişilemeyecek derecede karmaşıklık ve gelişmişlik düzeylerine ulaşmıştır. Savaşın etikliğini yitirmesi sonucunda şiddet, meşrulaşmaya başlamış ve durdurulamayacak bir güç halini almaya başlamıştır. Fiili savaşlar azalarak ülke içerisinde birçok savaş türünün oluşumuna sebep olmuştur.

2.2.1. Şiddet Araçları

Şiddet araçları, bir şiddet eyleminde olması muhtemel olan, özellikle fiziksel zarar verme veya tehdit oluşturma amacı taşıyan araçları ifade eder. Savaş ve terör gibi şiddetin yıkıcı yönlerinin fazlaca olduğu alanlarda amaca ulaşmak için kullanılan silahlar, yaralayıcı aletler, bombalar gibi şiddet araçları insanların hayatlarına ve toplumsal düzene ciddi zarar verebilen araçlardır. Siyasal şiddet, bir strateji üzerine odaklanan ve genellikle çeşitli şiddet araçlarının kullanılmasını içeren bir türdür. Bu şiddet türü, yalnızca bedensel veya psikolojik şiddeti değil, aynı

zamanda siyasal hedeflere ulaşmak amacıyla kullanılan tüm şiddet biçimlerini içerebilir. Bu nedenle şiddet araçları, sadece fiziksel zarar verme amacı taşımakla sınırlı değildir; aynı zamanda psikolojik etkiler yaratma amacıyla, siyasal şiddet eylemlerinde sıkça kullanılan, toplumsal manipülasyon veya propaganda gibi araçlarla da kendini gösterebilmektedir.

Siyasal çatışmada kullanılan araçlar genel anlamda “şiddete dayalı olan ve şiddete dayalı olmayan” olarak ikiye ayrılır. Şiddet, siyasal çatışmanın yaygın bir aracı olarak kullanılmaktadır. Bunun en önemli göstergesini de Kışlalı “eğer yaygın aracı olmasaydı, şatolara, kalelere gerek kalmaz, sarayların etrafı yüksek duvarlar ve surlarla çevrilmezdi” (2018: 31) şeklinde belirtmektedir. Şiddet, geçmişte olduğu gibi günümüzde de varlığını sürdüren bir olgudur. Genellikle şiddet araçları devletin denetimindedir ki bu, onu siyasal sistemin hâkimi gibi gösterebilir. Şiddet araçları kullanan bir siyasi örgüt elbette siyasal sistemin patronu değildir; ancak, yasal olarak tasarlanmış ve kültürel olarak onaylanmış toplumsal yapılar tarafından yeterince karşılanmayan bazı gizli işlevleri yerine getirebilir. Şiddet, özellikle bireylerin doğrudan eylem yoluyla kamusal alana katılımın demokratik ilkelerini uç noktalarına taşıdıkları durumlarda, meşru olmayan yollarla, güçlü ve meşru bir siyasi katılım ihtiyacını ifade etmek amacıyla hareket ettirilebilir.

Şiddetin siyaset ile anılması, birçok farklı bakış açısını ortaya çıkarmıştır. Şiddet ile siyasetin birlikte olmayacağı, şiddetle siyasetin birbirinden farklı olduğu ve bu iki eylemin farklı alanları içerdiği zaman zaman bir araya gelseler de yine birbirlerini yok ettiği üzerine birçok tartışma mevcuttur. Genel bir durum vardır ki bu da siyasetin bir araya getirici ve düzenleyici gibi eylemlerinin şiddet ile birleşmesi sonucunda siyasetin, siyaset dışı bir alana çıkmasına sebep olmasıdır. Böylece müdahaleyi içeren bu davranış insanların eyleme kabiliyetlerini kaybetmelerine sebep olmaktadır. “Siyasal şiddet, siyaseti önemli ölçüde, şayet bir araç haline gelmediyse örseleyen bir durumdur” (Şen Y. F. 2018: 74).

Şiddetin her zaman araçlara ihtiyaç duyduğunu ifade eden Arendt’e göre (2018ç: 10) şiddet, araçlara dayanır ve şiddet eylemcisi de kendine bu araçlarla meşruiyet kazandırır. Semboller, toplumun inançlarını, değerlerini yansıtan ve güçlendiren yapılardır. Davranışları, fikirleri, olayları ve kişileri temsil ederek

toplum içinde birleştirici veya çatışmalara neden olabilen anlamlar taşıyabilirler. Semboller, bireylerin toplumsal yapısında fazlasıyla bulunduğu gibi, aynı zamanda siyasi dünyada da oldukça fazladır. İktidar sahipleri, sembollerini manipüle aracı olarak kullanarak kitlelere kendi fikirlerini empoze ettirebilir ve bu yolla da meşruiyet kazanmaya çalışabilirler (Kartal 2021: 157-159). Semboller ve araçlar ile meşruiyet kazanan şiddet; psikolojik, bedensel ve teknolojik gibi zararların yanı sıra daha fazla korkutucu ve daha olağan bir hale gelir. Semboller, şiddetin meşrulaştırılmasına ve kabul edilmesine yardımcı olabilir. Bu, toplumun bu tür şiddeti normalleştirmesine ve daha yaygın hale getirmesine yol açabilir. Şiddeti bir araç olarak kullanan şiddet eylemcisi, Arendt'e göre, şiddetine hiçbir şekilde meşruiyet kazandıramaz. Yani eylemci şiddetini belirli bir sembol üzerinden ve bu yolla da belirli bir sembol üzerine doğru yönlendirirse toplum tarafından kabul görebilir ancak, bu onu meşru kılmaz.

Varlığını şiddet araçlarıyla kanıtlamaya çalışan devlet Arendt'e göre hiçbir zaman var olmamıştır. Çünkü, şiddet araçlarına sahip olan iktidar yenilgiyi çoktan kabul etmiştir. Arendt'in, şiddetin araçlara muhtaç olduğu vurgusu, iktidarı sayılara dayandırmasından kaynaklanır. İktidarın uç noktasını bire karşı herkes oluştururken, şiddetin en uç noktasını da herkese karşı bir oluşturur. Bu da ancak, şiddet araçlarıyla mümkün kılınır (2018ç: 15, 52, 61). Şiddet kullanımı dünyayı değiştirebilir ancak, bu değişim olumlu değişim değildir. Şiddet ile inşa edilen yeni dünya daha da şiddetli bir dünyadır. Bu nedenle Arendt, şiddetin siyasi amaçlara ulaşmadaki etkisizliğine ve şiddet araçlarının güvensizliğine vurgu yapar (Fry 2019: 109-110). Şiddetin bu kadar güvensiz bir araç olması, iktidarın kazanılmasında veya sürdürülmesinde şiddet kullanımını normalleştirebilir ve egemenliğe yönelik bir yol gibi gösterebilir.

Arendt (2019a: 231), egemenliğin genellikle şiddet araçlarıyla sürdürülebilen bir kavram olarak görüldüğünü ve bu nedenle insanlar arasında özgürlük ile egemenliğin özdeş olmadığını belirtir. Yani, insanlar birbirlerinin egemeni olmak istediklerinde, genellikle istemlerini dayatmak için şiddet veya baskı gibi siyasi olmayan araçlara ihtiyaç duyarlar. Arendt (2009: 295), "hikmet-i hükümet" ilkesini açıklarken, devletin faaliyetleri ile vatandaşların faaliyetlerinin aynı kurallara tabi olmayabileceğini ve bu sebeple de devletin başlıca sorumluluğunun, ülkenin yaşamını ve varlığını sürdürmek olduğunu söyler. Devlet bazen uluslararası

ilişkilerde veya iç politikada suç olarak kabul edilen faaliyetlerde bulunabilir. Bu ilke her ne kadar şiddeti ve karşıtların savaşını önlemek amacıyla tasarlanmış olsa da kendi varlığını sürdürebilmesi için şiddet araçlarına bağımlı olabilir.

Arendt'in şiddet araçları konusundaki düşünceleri, günümüzdeki siyasi ve toplumsal gerçekliklerle uyumlu bir şekilde değerlendirildiğinde oldukça anlamlıdır. Ona göre, şiddetin iktidarla eşitlenmesi, hükümet kavramının şekillenmesi ve insanın insan üzerindeki şiddet araçlarına dayalı iktidarı, toplumsal ilişkilerin temelini oluşturur. Bugün, teknolojik gelişmeler ve silahların daha önce görülmemiş bir etkiye sahip olması, şiddetin yıkıcı potansiyelini artırmıştır. Arendt'in vurguladığı gibi, bu durum siyasi amaçlar için şiddetin kullanılmasını daha tehlikeli hale getirirken, aynı zamanda toplumların daha fazla silahlanmasını teşvik edebilir. Arendt'in şiddet araçlarına dayalı iktidarın insan doğası ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini anlatırken bahsettiği “muazzam olumsuz birlik” kavramı, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu kavram, iktidarın dayandığı şiddet araçları ile, bir azınlığın çoğunluğu etkileyebileceğini ve hükümetlerin bu tür eylemlere karşı çoğunluğun rızasını kazanma ihtiyacını vurgular. Bu nedenle, şiddetin siyasi etkisi, toplumun desteği ve rızasıyla şekillenir. Böylece, sivil itaatsizlik ve kamuoyunun desteği gibi barışçıl araçlarla da iktidar dengesini değiştirmek mümkün olabilir.

2.2.2. Şiddet ve İktidar: Güç Mücadelesindeki Dinamikler

Hannah Arendt'in, siyaset teorisinin temel kavramları olan iktidar ve şiddet konularına yönelik fikirleri önemlidir. Arendt, bu kavramları ayrıştırarak ve özgün bir perspektiften ele alarak, toplumsal ve siyasal olayların altında yatan dinamiklerin anlaşılmasına olanak tanımıştır. Onun eserlerinde, iktidarın siyasi süreçlerdeki rolü ve şiddetin toplumsal dinamiklerde nasıl tezahür ettiği konuları, bu kavramların karmaşık ilişkilerini aydınlatmıştır.

Arendt, siyaset, iktidar ve şiddet üzerine kapsamlı bir düşünce ve analiz geleneği kurmuş bir düşündürüdür. Toplumsal ve siyasal olayları anlamak ve açıklamak için “iktidar, kuvvet, güç, otorite ve şiddet” gibi kavramları ayrıştırmış ve tanımlamıştır. Bu kavramların doğru bir şekilde anlaşılması, toplumların nasıl

işlediğinin anlaşılmasına ve siyasi güç dinamiklerinin daha iyi kavranmasına yardımcı olabilir (2018ç: 54-57).

- **İktidar (power)**, bir gruba ait bir tanımlamadır. Grupla birlikte var olur ve grup var olduğu sürece iktidar da var olur. Kolektifin temsilcisidir. Ait olduğu grubun sözcüsü bir eyleyicisidir. İktidar, dayatmak istediği eylemi kuvvet yoluyla değil şiddet kullanarak yapabilmektedir ve bu meşruluğa denk düşmemektedir. Yalnızca yasa çerçevesinde şiddet olaylarını bastırmak amacıyla şiddet kullanabilmektedir. Bu durum da şiddet olarak görülmemekte ve yasanın verdiği bir zor kullanma yetkisi olarak kabul edilmektedir. İktidar, birlikte olmayı özgürce seçtikleri zaman insanlar arasında akan bir şey olduğunu belirten Arendt için, farklı bireylerin kamusal alanda bir arada olduklarında ortaya çıkar ve konuşmalarıyla kendini gösterir. Arendt'e göre iktidar, insan topluluklarına içkindir; ancak, bu, insanlar ortak bir çıkar doğrultusunda hareket etmeye başladıklarında gerçekleşir.
- **Kuvvet (strength)** kavramı gereği zor kullanımı değildir ve şiddetten ayrı olarak kullanıldığı durumda yasaya aykırı sayılmamaktadır. Tek başına olduğunda kuvvetten bahsedilmesi mümkündür; çünkü, özde bağımsız ve bireyseldir. Bu da kuvveti diğerleri ile ilişki içerisinde, kendini gösterme amacıyla karşımıza çıkarmaktadır. Kuvvet, fiziksel güç olarak tanımlanır. İktidarın korunması için kullanılan kuvvet, genellikle askeri güçler veya polis gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. Arendt için kuvvet, doğal bir olgudur dolayısıyla insanın kontrolü dışında gerçekleşir. Bu nedenle kuvvet, siyasi bir araç değildir. İnsanların hayatta kalmasına yardımcı olur. Kuvvet, içinde zoru barındırmaz. Zor, politik bir kavramdır ve insanların birbirine karşı kullanmasıyla ortaya çıkar ve bu da çatışmaları artırır. Bir nevi gövde gösterisidir ve şiddete neden olur.
- **Güç/Zor (force)**, Arendt'e göre, bir kişinin veya grubun başkalarını yönlendirmek ve etkilemek için sahip olduğu niteliklerdir. Fiziksel ve toplumsal hareketlerin bir dışavurumu sonucu oluşan enerjiyi belirtmek için kullanılır. Kamu düzenini korumak ve siyasi kararlar almak için güce

ihtiyaç vardır. Ancak, güç, doğal olmayan bir şekilde baskı aracı olarak kullanıldığında şiddete de dönüşebilir.

- **Otorite (authority)**, itaat etme üzerine kurulmuş baskı ve zor kullanma olmadan kendiliğinden ikna olmuş olma durumunu oluşturmaktadır. Otoritenin itaat üzerine kurulmasından dolayı şiddet ve iktidar ile karıştırılmaktadır. Ancak, otoritenin buradaki tutumu zor kullanma araçlarını reddetmesidir. Bu nedenle, güç varsa otoritede ortadan kalkmış olacaktır.
- **Şiddet (violence)**, kuvvetten farklı olarak benimsetmek (empoze edilmesi) istenen şeyin doğal olarak yasaya aykırılık durumu fark etmeksizin kabul ettirmeye çalışılmasıdır. Devletin dolayısıyla iktidarın, düzeni sağlamak amacıyla başvurduğu yöntem, şiddet sayılmamakta eş anlamlı sayılarak karıştırılan kuvvet kullanımına denk düşmektedir. Arendt, kuvveti olumlu bir durum olarak kabul etmekte ve kuvvet kullanırken yapılan zorlama yasaya aykırı saymamaktadır. Kuvvetin zayıfladığı durumda da şiddet ortaya çıkar. Şiddetin araçsız düşünülemediğini söyleyen Arendt, şiddetin iktidarın tehlikeye girdiği anda ortaya çıktığını belirtir.

Politik meselelerde asıl önemli nokta yönetim erkine kimin sahip olacağıdır. Politika daha çok egemenlik ile alakalı durumları ifade eder. Bu nedenle “iktidar, güç, kuvvet, otorite ve şiddet” kavramları daha çok insan üstünde egemenlik kurmak şeklindeki tanımlamaları ile benzerlik göstermektedir. Arendt’in de üzerinde durduğu nokta bunların eş anlamlı gibi kullanılmalarının önüne geçmektir. Baskıcı ve egemenlik üzerine kurulu olan Arşimetçi temele dayalı olan iktidarı eleştirmektedir. Arşimet, evrende, dünyayı yerinden oynatacak bir kaldırıcın yerleştirilebileceği bir nokta olduğuna inanmıştır (Fry 2019: 87). Modern çağda yabancılaşmaya sebep olan faktörleri sıralayan Arendt’in, bu sıralamalarından biri teleskopun icadıdır (2018a: 369). Teleskop Arendt’e göre, insanın, bedeninin görüş noktasından değil cisimsiz uzay noktasından görmesini sağlar. Bu noktada da Arşimet noktasının ifade ettiği şeye denk düşer. Arşimet noktasından felsefe yapmayı reddeden Arendt, bu noktanın insanların çoğulluğu ve ilişkilerinin dışında bir yerde konumlandırılmasının yanlış olduğunu belirtir (Fry 2019: 87). İktidar da bu noktadan ele alındığında insanlar ile ilişkisi olmayan ve insan bedeninden değil cisimsiz bedenden bakan bir varlık

olacaktır. Filozofların, politikaya birinin yönetici olduğu, diğerlerinin ise ona boyun eğdiği bir sistem olarak bakmaları Arendt'e göre doğru değildir. O, siyasal olanı anlamak için bir araştırma ve düşünce sürecine ihtiyaç duyulmasının sebeplerini açıklarken, yöneticinin emirler vererek yönettiği ve işin hazır bir şekilde sunulduğu bir ortamdan bahsetmektedir. Arendt, iktidar, kuvvet, güç, otorite ve şiddet gibi kavramları ayrı ayrı ele alarak toplumsal olayların analizinde önemli bir rol oynamıştır. İktidar, şiddet kullanımı, kuvvet ve otorite ile birleşerek bir kişi veya grubun kontrol ettiği alanı tanımlar. İktidar sahipleri, bu araçları kullanarak belirli bir alanda egemenliklerini sürdürürler. Ancak, bu kavramların kullanımı ve ilişkileri toplumda farklı yorumlanabilir. Bazıları, iktidarın barışçıl yollarla kazanılması gerektiğini savunurken bazıları da şiddet kullanımının gerektiğini düşünebilir. Kavramların kullanımı ve anlamı, toplumun değerleri ve inançları tarafından etkilenebilmektedir. Bu nedenle Arendt, bu kavramlar üzerindeki düşüncelerine sık sık yer vermiştir.

Arendt, kavramların kullanımını ve anlamını toplumun değerleri ve inançlarına bağlı olarak gördüğü için, iktidarın tanımı ve işleyişi konusunda da özgün bir bakış açısını benimsemiştir. Bu bağlamda yaygın kullanılan iktidar anlayışı ve Arendt'in iktidar anlayışı farklılık göstermektedir. Yaygın olarak benimsenen iktidar anlayışı genellikle otoritenin merkezi bir yapıda ve hiyerarşik bir düzen içinde konumlandığını savunur. Bu perspektife göre iktidar, genellikle devletin ve kurumların belirli bir otoriteye dayanarak, yukarıdan aşağıya doğru yönetimini içerir. Ancak, Arendt'in iktidar anlayışı, bu geleneksel yaklaşıma meydan okur.

Tablo 2. Yaygın ve Arendt'çi İktidar Anlayışlarının Özellikleri

	Tezahür	Temel	Ön Koşullar	Özellikler	Sonuç
Yaygın olan iktidar anlayışı	Şiddet	Komuta	İtaat	Mesafeli / Bölünmüş	Geçici
Arendt'in iktidar anlayışı	Eylem ile uyumlu	İmtiyaz	Destekleyici	Yakın / Birleşmiş	Kalıcı

Kaynak: (Sasnal 2020: 46)

Tablo 2'ye göre, yaygın olarak kullanılan iktidar anlayışının, şiddetle bağlantılı olduğu görülmektedir. Ancak, Arendt'in iktidar anlayışına göre iktidar, şiddet ile yan yana anılmayan bir olgudur. Arendt, eylem ile uyumlu bir iktidar biçimini vurgular. Bu, insanların özgürce bir araya gelip düşüncelerini ifade etmelerini ve toplumsal sorunları çözmek için iş birliği yapmalarını içerir. Temel olarak imtiyaz kavramını benimser, yani iktidar sadece belli bir grubun elinde değil, tüm toplumun katılımıyla oluşur. Bu iktidar biçimi, destekleyici ve işbirlikçidir; insanların fikirlerini ve görüşlerini paylaşmalarına olanak tanır. Toplumda insanlar arasında yakınlık ve birlik duygusunu teşvik eder. Sonuçları genellikle daha kalıcıdır, çünkü, toplumun geniş kesimlerinin katılımını içerir ve sürdürülebilir bir şekilde var olabilir. Dahası yönetilenlerle iç içe geçmiş olan iktidar genel kullanımda daha baskın ve yüksektir. Emir-komuta ilişkisini bir kenara koyan Arendt'e göre, insanları bir arada tutan onları örgütleyen şey iktidardır. Bu durumda da kendini örgütlenme dışında tutan kişi ne kadar kuvvet sahibi olursa olsun bunu da yitirecektir.

Arendt, iktidarı, insanların toplumsal yapılarda bir araya gelerek kurdukları sosyal etkileşimde zorlayıcı bir faktör olmaktan ziyade temelde kolaylaştırıcı bir faktör olarak düşünür. Bu noktada yönetici ve egemenlik sistemine lideri katar. Lider yöneticinin aksine olayın içerisinde ve birlikte iş yürüterek emir-itaat ilişkisini ortadan kaldırır. Bu da onu yöneticiden ayıran önemli farklardandır. Bu nedenle Arendt iktidarın tek bir kişiye değil eyleyen kolektif topluluğa verilmesini savunmaktadır. Arendt için iktidar bir yönetici olarak toplumdan uzak olmamalı ve bir baskı unsurunu içermemelidir. İktidar için lider, aktif bir iktidarı betimler (Pehlivan 2011: 92). İktidarın toplum ile aktif birlikteliğinin olmadığı yerde baskı ve boyun eğme beraberinde gelecektir. Arendt'in kitle toplumu, özünü yitirmiş bir toplum olarak ele alınır. Bu toplumun yöneticisi olan totaliter sistemler de toplumun her alanında var oldukça "sayısız total liderler ve lidercikler" ortaya çıkaracaktır (Doğanay 2018: 220).

İktidar insani yaşam durumunda şiddet araçlarını ele geçirmek için kuvveti değil gücü kullanır. Arendt, "Ama şiddet, iktidarı yok edebilirse de asla onun yerini alamaz" ifadesiyle şiddetin sınırlı bir etkiye sahip olduğunu ve kalıcı çözümler getiremeyeceğini vurgular. Ona göre, şiddet, iktidarı yok etme potansiyeline sahip

olabilir, ancak, bu, yeni bir politik düzenin otomatik olarak ortaya çıkmasına veya daha iyi bir toplumun inşa edilmesine yol açmaz. İktidar bölünebilir ancak, kuvvet bölünemez. Güç ve iktidarsızlık tarihte “tiranlık” olarak karşımıza çıkmaktadır. Tiranlık, kamusal alanın tamamında bir yıkıma sebep olur ve iktidarı engeller. Arendt, tiranlığın kamusal alanda var olmaya çalışan iktidarın oluşmasını engelleyen tek yönetim biçimi olduğunu söylemektedir. İktidarın kuvveti yok ettiği gibi, şiddet de iktidarı yok eder. Tiranın eylemek ve konuşmaktan aciz halkı, bu durumlarından dolayı zayıflamaz, aksine bu durumlarda gelişebilmektedir. Kuvvet iktidarın tersine yıkımlar karşısında şiddetle daha kolay başa çıkabilmektedir. Ancak, iktidarın kuvveti yıkabileceği gerçeğinden dolayı da birleşmiş topluluklar her zaman kuvvet için bir tehdit oluşturmaktadır (2018a: 294-296). Merkezileşmiş gücü kullanan devlet yönetimi nerede olursa olsun diğer egemenler tarafından kısıtlanmadığı ve engellenmediği sürece, şiddet araçlarının tekeline sahip olan bu güç, tüm siyasal hayatı yok edebilecektir. Ortaya çıkan bu yeni düzenin şiddet araçlarına dayandırılması insanların birliğini tehlike altına almaktadır. Bu, Arendt’e göre geleneklerini, köklerini ve kültürel birikimlerini yok ederek, insanı derin tarihi karşısında sığlaştıracaktır (2022: 103-110). İktidarın şiddetle yıkılmasını sağlamaya çalışan, tiranlık gibi yönetimlerde kitle yönetimini, iktidarın yerine kuvveti geçirme gibi bir gaye de görmek olağandır. Çünkü, iktidarın kuvveti yok etmesi durumunda halk nezdinde hiçbir şey bilmeyen ve yapamayanların ortaya çıkması artmaktadır (2018a: 297). Görülüyor ki iktidar varlığıyla kamusal alanı dolayısıyla tezahür sahasının bir bekçisidir. İnsanların eyleyebildiği ve konuşabildiği birbirleriyle ilişki içerisinde oldukları biraradalıklarını taçlandırdıkları bir yerdir. İktidar olmadan güven, eylem ve konuşma ortadan kalkacaktır. Tarihsel olaylara bakıldığında, iktidarın zaman zaman şiddetle elde edilmeye çalışıldığı ve şiddetin iktidar mücadelesinin bir parçası olduğu görülebilir. Ancak, Arendt’e göre, iktidar ile şiddet aynı şey değildir.

Tablo 3. Şiddete Karşı İktidarın Arendt’çi Özellikleri

	Olmaza olmaz	Gereklilik	Durum	Siyaset ile ilişkisi	Birbiri ile ilişkisi	Hükümet sistemi
İktidar	Meşrutiyyet > İktidardan önce gelir	Destekleyici /sayısal/ görüşler	Kendini sonlandır -ır	Esasen politiktir	Şiddete ihtiyaç duymaz	Katılımcı demokrasi
Şiddet	Gerekçe <şiddetten sonra gelir	Uygulanır	Hedefe ulaşmak, sonucu alt etmektir	Kontrol edilemez / anti- politiktir	İktidarı yok eder	Terör

Kaynak: (Sasnal 2020: 48)

Tablo 3’e göre; İktidar, Arendt’e göre meşrutiyyetle başlar, yani insanların katılımı ve destekleri ile oluşur. İktidar, toplumun birbiriyle iş birliği yapma ve fikirlerini ifade etme yeteneğine dayanır. Destekleyici bir yapıya sahiptir; birçok insanın katılımını içerir ve farklı görüşlere saygı gösterir. Kendini sonlandırır, yani iktidar sahipleri sürekli olarak iktidarı ellerinde tutmaya çalışmazlar. İktidar, toplumsal ihtiyaçlar ve koşullar değiştikçe değişebilir. Esasen politik bir süreçtir, yani toplumsal sorunları çözmek ve fikirleri tartışmak için kullanılır. Şiddete ihtiyaç duymaz, çünkü, bu iktidar biçimi fikirlerin ve görüşlerin özgürce ifade edilebildiği bir ortamı teşvik eder. Hükümet sistemi olarak katılımcı demokrasiyi teşvik eder; birçok insanın aktif olarak katıldığı ve kararların demokratik yollarla alındığı bir sistemdir. Şiddet, meşrutiyyetin ötesinde gelir; şiddetle iktidarı ele geçirme girişimleri meşru değildir. Uygulanabilir bir yöntemdir ve fiziksel güç kullanarak hedeflere ulaşma amacını taşır. Hedefe ulaşmak, genellikle karşı tarafı zorla alt etmek veya kontrol etmek anlamına gelir. Kontrol edilemezdir ve anti-politiktir, çünkü, şiddetle sorunlar çözülmez, aksine toplumu daha fazla parçalar. İktidarı yok eder; çünkü, şiddet, mevcut iktidar yapılarını yıkmaya veya zayıflatma eğilimindedir. Hükümet sistemi olarak terörü temsil eder ve şiddeti politik bir araç olarak kullanır. Arendt, eylem etkinliğiyle ilişkilendirmek için iktidar kavramını çoğulluğa ve özerkliğe bağlar. Onun için iktidar, şiddet ve kuvvete benzemez. Araçsal bir niteliğe sahip olan şiddet, belli bir amaca yönelik olarak bir araçla kullanılmaktadır. Bu nedenle özgür değildir. Bir bireyin gücüne atıfta bulunan kuvvet, çoğul bir niteliğe sahip değildir.

Arendt'e göre, benzer özellikleri paylaştıkları için eylem ve siyasetle yalnızca iktidar ilişki kurabilir. Öte yandan iş ve emek, araçsal özelliklerinden dolayı şiddetle ilişkilidir. Arendt, eylem, kamusal alan ve iktidar arasındaki ilişkinin, eylemin kamusal alana karşılık gelen bir etkinlik olduğunu, ancak, kamusal alanı ayakta tutanın iktidar olduğunu belirtir. Kısacası iktidar, eylemin temel koşuludur, çünkü, eylemin ortaya çıkması için kamusal alanı yaratabilen iktidardır.

İktidar tanımlamalarında kullanılan “kumanda” ve “itaat” üzerine konumlandırılmış iktidar kavramı Arendt'e göre, doğru değildir. İktidarı var eden şey ona verilen komutlar olamaz. Şayet öyle olsaydı, iktidar silahın namlusunda büyürdü ve onun önüne kimse geçemezdi. Fakat iktidarı elinde tutan grubun elindeki tahakküm aracı olarak görülen devlet, siyasal iktidar örgütlemesi olarak görülür. Bu nedenle siyasal iktidarı şiddetin örgütlemesi olarak görmek kabul edilemez (2018ç: 48-49). İktidar, kamusal alana özgü ise şiddet kamusal alanda yer alabilecek bir olgu değildir. İktidar ve şiddet birlikteliği olduğu durumlarda ise bir çatışma ortaya çıkmaktadır. Bu durumda da şiddet baskın gelir; iktidar ise şiddet karşısında savrulmuş durumdadır. Şiddet, siyasi kurumlarda var olamayacak bir olgudur. “Arendt'in şiddeti özel alan içerisinde değerlendirışı, Antik Yunan düşüncesine denk düşecek şekilde, özel alanın siyasi bir topluluk olarak görülmeşiinden kaynaklanmaktadır” (Yılmaz 2015: 5). Arendt, Yunan düşüncesinin devrime değil “ikna” yoluna dayandırıldığını belirtmektedir. Ancak, bu olgu siyasal yaşamının yani *polis*'in dışına çıkarılamaz (2012: 11-12).

İktidarın “itaat” olarak anlaşılması durumu karşısında Arendt, kamu işlerini emir-itaat ilişkisine indirgeme durumunun, iktidarı şiddetle bağdaştırmak zorunda bırakmasından kaynaklandığını belirtmiştir. İnsanın insana itaatinin olamayacağından söz eden Arendt'e göre, itaat kavramı bu, iyi bir anlama işaret etmektedir. İtaat vardır ancak, itaat “erdemdir” ve var olmadan hiçbir topluluk işlerini düzenli yürütemez. Bu noktada Arendt'e göre, itaat vardır ancak, bu yasaya itaattir (Yılmaz 2015: 201-202). Özgür insan *polis*in yasalarına itaat eden insan demektir. Bu itaat zorla değil ikna ile sağlanmaktadır ve itaat Arendt'e göre bir disiplindir (2019a: 46-47).

Arendt'in çalışmalarının ve yaşadığı deneyimin merkezinde, totaliter yönetimin Avrupa'ya getirdiği dehşetler yer almaktadır. Bizzat Nazi iktidarını ve savaş zamanlarını deneyimlemiş olan Arendt, bunların tekrar yaşanmaması için buna neden olan sebepleri incelemeye çalışmıştır. Bu nedenle ilk eserlerinden sayılan *Totalitarizmin Kaynakları*, onun bu savaş durumlarında ortaya çıkan şiddet olaylarının gerçekleşmesini mümkün kılan koşulların incelenmesi eseridir. Arendt'e göre, Almanya'da 1933 ile 1945 arasında ve Sovyetler Birliği'nde Stalin döneminde yaşananlar ağır şiddet olaylarının yaşandığı dönemleri ifade eder. Ona göre bunlar, herhangi bir sistematik sınıflandırma biçimine dahil olmayan anlaması zor olan olayları oluşturur. Arendt'in totaliter yönetim dönemini anlama çabasının önemli bir yönü, Nazi Almanyası'na karşı kazanılan zaferden sonraki yıllarda çok hızlı bir şekilde şekillenen ve katılaştıran totaliterliğin doğası hakkında bazı eksik bilgilerin tamamlanması çabasıdır. Bu dönemde onun ilgisini, Hitler'in iktidara yükselişinin "siyasi" gerçeği değil, çoğu arkadaşı ve tanıdık olan Alman entelektüel sınıfının nasıl iş birliği yaptığı çekmiştir (Swift 2009: 2-3, 11). Onun çalışmaları, kamusal ve özel, politik ve kişisel arasındaki ayrımın bilinciyle yönetilmeyi içerir. Arendt, bu ayrımın farkındalığını sürdürmek istemektedir. Ancak, aynı zamanda ikisinin belirli bir yaşam öyküsüne nasıl kolayca karışabileceğinin de farkındadır ve bunun farkına varılmasını sağlamaya çalışır.

Özel alan ve kamusal alan arasındaki ayrımın kalkması totaliter zihniyetin işlerini kolaylaştırmıştır. Nazi ve Sovyet rejiminin baskıcı döneminde yoğun şiddet olaylarına maruz kalınmıştır. Bunlardan en büyüğü toplama kamplarıdır (Giddens 2008: 388-389). Arendt'te bu dönemlerde gözaltı kamplarına gönderilen kişiler arasındadır (Johnson 2013: 16-17). Ona göre, bu kamplar:

"İktidardaki totalitarizm, uzun vadeli dünya zaferi hedefi ve hareketin kollarının yönlendirilmesi için devlet yönetimini kullanır; yurtiçindeki sürekli gerçeği kurguya dönüştürme deneyinin yürütücüleri ve muhafızları olarak gizli polis teşkilatını kurar; sonunda topyekün tahakküm deneyini gerçekleştirmek üzere özel laboratuvarlar olarak toplama kamplarını kurar." (Arendt 2018e: 174)

Toplama kampları totaliter ideolojinin fikirlerini empoze etme "laboratuvarları" olarak kurulmuştur. Bu kamplar, totaliter devletlerin baskı altına aldığı ülke içerisinde kurdukları bir cezalandırma sistemidir. Totaliter rejimler,

toplumu kontrol altında tutmak için şiddet ve korkuyu kullanarak kültürel faaliyetleri etkisi altına alır ve propagandanın aracıyla bunları kabul ettirmeye çalışır (Giddens 2008: 383, 389). Totaliterlikle birlikte ortaya çıkan baskı ve zulmün en somut göstergelerinden olan bu kamplar; muhalifleri susturmak, kontrolü sağlamak ve toplumu korkutmak amacıyla baskı rejimleri tarafından kullanılır.

Arendt, bu konu üzerine “Propaganda ‘psikolojik savaşın’ gerçekten en önemli kısmını oluşturur; ancak, terör çok daha fazla bir şeydir” diyerek, terör ve propagandanın totaliter rejimlerin silahı olduğunu vurgulamıştır (2018e: 97). Agamben, toplama kamplarını istisnai bir yer olarak yoruma açık ve Arendt’in analizleri ile bu totaliter rejimler vasıtasıyla her şeyin mümkün olduğunu söyleyen ayrıcalıklı konumuna ilişkin analizinden yararlanarak ele alır. Arendt de bu düşünce ile benzer bir şekilde, toplama kampının, varsayılan doğal ve evrensel insan haklarının, yalnızca uluslararası anlaşmalarla mümkün olan en geniş ölçüde garanti altına alındığında ve mevcut bir devletin yasalarında ve uygulamalarında somutlaşmadığında dahi anlamsız olduğunu iddia eder (West 2020: 410). Bu noktada “toplama kampları, işkence ve açlık felaketi” gibi cezalandırma sistemlerindeki şiddetin, hiddetten kaynaklanmadığını belirtir. Böyle bir durumda gösterilen hayvansı tepki hiddet ve şiddet varlığından değil bunların yokluğundan kaynaklanır. Ancak, koşulların devamı adalet duygusunu aşındıracağından bu durumda hiddet ortaya çıkabilir (Arendt 2018ç: 75).

İnsani eylem, sürekliliği inşa eder ve insan yaşamının devamlılığını düzenler. Arendt, işin “insanların, doğaları durmadan değişse de aynı masa ve aynı sandalyeyle ilişkili olmaları bakımından aynılarını, yani kimliklerini koyabilecekleri gerçeğinde” yatmasından dolayı istikrarı desteklediğini söylemiştir (2018a: 207-208). Topluluğu insan birlikteliğinin bir koşulu olarak tanımlayan Arendt’e göre, dünya bir masa gibi insanları birbirine bağlar. Ancak, bu masada mesafe de önemli bir faktördür. Bu masa, Arendt’in düşüncesinde insanları birbirleriyle ilişkilendiren ve aynı zamanda onları ayırıp aralarındaki mesafeyi koruyan şeydir (Swift 2009: 14). Buna göre Arendt, topluluk ve totaliter rejim arasındaki farklılıkları vurgularken mesafenin önemine dolayısıyla eşitliğin önemine dikkat çeker. İnsanların özgürce etkileşimde bulunabildiği, fikirlerini ifade edebildiği ve bireysel kimliklerini ortaya koyabildiği

bir ortam Arendt'e göre topluluktur. Totaliter rejimler ise insanların birbirleri arasında kurdukları bağlantıları yok eder.

Arendt'in totalitarizm üzerine yaptığı incelemedeki dikkat edilmesi gereken husus; totaliter rejimlerin ne olduğunu ortaya koymaktan ziyade bu rejimlerin uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkan durumlar ve bu durumlara nelerin neden olduğunu incelemektir. Arendt, totaliter rejimin ortaya çıkmasındaki ana unsurun "kitle kültürü" olduğunu belirtmektedir. Kitle toplumu, masa etrafında birleşen insanları ne kadar mücadele ederlerse etsinler masadan koparabilecek bir güçtür. Totaliter rejimin ayrıştırıcı politikaları, ötekileştirme unsurunu daha çok ön plana çıkararak kitle insanının kendinden olmayı yok etmeye çalışması durumuna getirmiştir. İşte bu noktada Arendt'in deyişiyle düşünemeyen insan, konuşamayan insan ve eyleyemeyen insan ortaya çıkmış ve şiddet oluşmuştur. "Şiddet, totaliter sistemin aracıdır" (Pehlivan 2011: 87) ve bahsedildiği üzere şiddet araçlara mahkumdur.

Arendt, insanın kendini gerçekleştirme uğruna yaptığı girişimlerin kendini savunma ve çıkarları doğrultusunda ilerleme şekline dönüşebileceğini söyler; ancak, bu noktada kullanılan eylemin amaç olmaktan, araç olmaya doğru kopuşu esnasında amaca şiddet ile de ulaşılabilir (2018ç: 10). Bu nedenle konuşmadan mahrum bırakılan eylem, şiddete döner. Arendt'in örneğiyle konuşmanın yerini işaret dilinin alması nasıl ters bir durumsa eylemin yerini de şiddetin alması olmaması gereken bir durumdur (2018a: 262-263).

Kamusal alanı yok edebilecek tek unsurun şiddet olduğunu düşünen Arendt için, kamusal alanda şiddetin var olması kabul edilemez. Bu alanda ortaya çıkan şiddet toplumsaldır ve bu nedenle de kolektiftir. Bu tür şiddetin ortaya çıkarabileceği birçok etkinin yanı sıra en tepedekilerini; savaş, katliam ve soykırımlar oluşturur (Alperen, Salur 2008: 72). Arendt'in *Totalitarizmin Kaynakları* eserinde, önemli bir vurgusu, kamusal alanın totalitarizm tarafından şiddet politikalarıyla tehdit edilmesinin ardından, iktidarın nasıl ele geçirilebileceğine dair yapılan manipülasyonları ve totaliter rejimlerin bu tehdidi kullanarak iktidarı ele geçirmeye çalıştığını açıkça göstermektedir.

Tezahür sahası, insanların iletişimde oldukları, konuştukları ve eyleyebildikleri alandır ve kamusal alanın ortaya çıkmasına önderlik yapmaktadır. İktidar, kamusal alanda konuştuğu ve eyleyebildiği sürece vardır. İktidar daima “bilkuvve²” halinde olmalıdır. Yani iktidar da eylemeli ve düşünmelidir. Arendt uygarlıkların çöküşünü bu durum ile bağdaştırmaktadır. Kamusal alanda var olan, eylem ve konuşmadan mahrum bırakılan imparatorluklar nihayetinde iktidar kaybına ve siyasi toplulukların ortadan kalkmasına doğru yol alacaktır. İktidar, insanlar ortaklaşa eyledikçe var olan ayırdıklarında ise yok olan bir olgudur. İktidar şiddete dayalı araçlar gibi birikip sonradan kullanılabilecek bir şey değildir. Ancak, Arendt, bunun edimselleşmekle olabileceğini söyler. Kuvvetten fiile çıkamayan iktidar yok olmaya mahkûm olacaktır.

“İktidar söz ile edimin birbirinden ayrılmadığı, kelimelerin boş, edimlerinse zalimane olmadığı, kelimelerin niyetleri gizlemek için değil, gerçeği açığa vurmak için kullanıldıkları ve edimlerinde ilişkileri bozmak ve yıkmak için değil, kurmak ve yeni gerçeklikler yaratmak için kullanıldıkları yerde gerçekleşir.” (Arendt 2018a: 292).

İktidarın maddi etkilerden bağımsız olduğunu söyleyen Arendt, iktidarın çokluk ve azlıkla ilişkisinin olmadığını belirterek bir grup insanın iktidarı yıkabileceğine işaret etmektedir. Buradaki önemli noktayı iktidar olarak değil kuvvet olarak belirtmek gerekmektedir. Karşılıklı mücadelede esas olan kuvvettir. Aynı şekilde halk isyanlarında da şiddete başvurmadan örgütlense dahi karşı konulamaz bir iktidar oluşturmaktadır (2018a: 293).

İktidar, otoriteye muhtaçtır ve otoritede ikna ile sağlanmaktadır. Otoriteyi elde etmek amacıyla çeşitli eylemlerde bulunabilmektir. Arendt (2018ç: 11, 67), tarafından ifade edilen görüşe göre, şiddet eylemleri iktidarın zayıfladığı veya kaybedildiği anlarda ortaya çıkar ve bu tür siyasal şiddet olayları, iktidar ile toplum arasında karmaşık bir ilişkiyi yansıtır. Bu ilişki, iktidarın toplumu şekillendiren bir unsuru ve toplumun da iktidarı etkileyen bir faktör olduğunu vurgular. Bu döngünün, siyasal süreçlerin dinamiklerini anlamak için kritik bir perspektif sunarak iktidarın doğasının keşfedilmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür. Arendt, iktidarın

² “Düşünce ve fikir hâlinde, iş hâline geçmeden, fiil durumuna gelmeden”

(<http://www.lugatim.com/s/bilkuvve> Et:7.02.23)

Arendt (2018a: 292), *bilkuvve* için kitabında yunanca karşılığı *dynamis* olan “güç, kapasite, yeti, etki/nüfuz, potansiyellik” olarak kullanmıştır.

toplumla etkileşiminin karşılıklı ve bağımlı bir ilişki olduğunu vurgular. Bu bağlamda, şiddetin ortaya çıkışı ve iktidarın kaybı arasındaki bu ilişki, siyasal süreçlerin karmaşıklığını gözler önüne sermektedir. Toplum, iktidar olmak adına; iktidar da topluma sahip olmak adına çeşitli siyasal mücadelelere girişebilmektedir. Bu mücadeleler yasal yollarla sağlanabileceği gibi kimi zamanda şiddet ile sonuçlanabilmektedir. Arendt, daha çok şiddetin siyasi boyutunu ele alarak bu konuda önemli analizler yapmıştır. Eserlerinde ve verdiği röportajlarda, Arendt, siyasal şiddetin genellikle iktidardan topluma ve toplumdaki iktidara doğru olan dinamiklerini incelemiş ve bu konuda görüşlerini beyan etmiştir.

2.2.2.1. İktidar Şiddeti (Yukarıdan Şiddet)

İktidarın zor/güç kullanma yetkisinin hangi durumlarda olacağı tartışmalarına karşın Arendt, iktidarın şiddet kullanamayacağını söylemektedir. Arendt'e göre, şiddet, siyasi hareketlerin amacına ulaşmasına yardımcı olmak yerine, siyasi mücadeleleri dahada karmaşık hale getirir. Siyasi mücadelelerde şiddet kullanımı, insanların birbirlerine düşmanlık duymasına neden olur ve karşıtlıkları dahada artırır. Ancak, Arendt'in bahsettiği kuvvet, genel olarak onunla aynı manada kullanılan güç kullanımı yasal olabilmektedir. Arendt'in düşüncelerine göre şiddet kullanımı, siyasi olarak tehlikeli ve zararlı bir durumdur. Ona göre, zor kullanımı, bireylerin ve grupların güçlerini gösterme aracıdır ve çizgisi aşıldığında şiddete neden olur. Zor kullanımı, bir kişinin ya da bir grubun diğerlerine karşı üstünlüğünü ve egemenliğini gösterme unsurudur. Güç, insanların birbirlerini ikna etmek, etkilemek ve yönlendirmek için kullandıkları bir araçtır. Toplumun kabul ettiği normlar ve değerler etrafında şekillenir ve toplumsal değişimler yaratmak için kullanılır. Güç, insanlar arasında bir ayırım yapar ve bazı insanların diğerlerinin üzerinde daha etkili olmasına olanak tanır (2018ç: 55-58). Güç, bir kişi ya da grubun diğerlerini etkileyebilme yeteneği olarak elinde bulundurduğu bir yetki iken, iktidar bu yetkiyi kullanabilme becerisiyle alakalıdır (Gökçe 2018: 93-95).

Bir ülkedeki siyasal iktidarın en önemli özelliklerinden birisi zor kullanma yetkisini elinde tutmasıdır. Bu da onu diğer iktidarlardan ayıran bir konuma götürür. Burada bahsedilen zor kullanımı, insanlar arasında eşitlik sağlamak, birbirlerine zarar vermelerini engellemek ve böylece de refahı temin etmek amacıyla

iktidarın kanun yetkisiyle zor kullanılmasıdır. Arendt, bir arada hareket etmeye ve iktidar üretmeye iten gücün, karşılıklı vaat veya sözleşmenin gücü olduğunu belirtir (2012: 228). Yöneten ve yönetilen arasında kurulan bu meşru sözleşme yönetilenlerin korunmasını içerir. Siyasal haklar tanınan halkın bu hakları tek başına koruyamayacağı nedeniyle bir otoriteye ihtiyaçları olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, bu noktada haklarının güvencesini siyasi otoriteye teslim eden halkın haklarının kötüye kullanma sonucuyla karışılıp karşılaşılacağı sorunuyla karşılaşılması olağandır (Ngarmkham 2020: 147). Mevcut otoritenin meşruluğu otoritenin güç kullanma yetkisini kullanmasıyla alakalıdır. Siyasi otoriteye verilen güç kullanma yetkisi ve yükümlülükleri bu otoritenin meşruluğunun kaynağını da ortaya çıkarmaktadır. İkisi arasında bir sözleşme ortaya çıkarır (Yağanak 2016: 166). Ancak, güç kullanımının aşması durumunda güç şiddete dönebilecektir ve bu da onu meşrulaştırmaz.

Zor kullanmanın kaynağı iktidarın meşruiyetini ortaya çıkarmaktadır. Rousseau, Kant, Hobbes gibi doğa durumunu yorumlayan düşünürlere göre sivil alan ile siyasal alanın arasındaki ilişkileri düzenleyen sözleşmedir. Ancak, sözleşmeyi daha doğrusu sözleşme sonrasında, riskli kılan durum hak devri ile ilişkilerin değişmesidir (Yağanak 2016: 156). Arendt, egemenliğin ve hükümranlığının dayalı olduğu sözleşme ve anlaşmaların tehlikeli durumunun, insanların “öngörülemez ve güvenilemez” olmasından kaynaklandığını söyler. Ancak, avantajlı durumunu da böylesi bir ortamda kendilerine güven ortamı sağlayabilmeleri ve böylece öngörülebilir olmalarını sağlamaları olduğunu belirtir. İktidar insanlar eyleyebildiklerinde ortaya çıkar, dağıldıkları zaman ise iktidar da ortadan kaybolur. Bu uyumluluk durumu insanların kamusal alanda, iktidar ile birlikte oluşturdukları karşılıklı sözleşmelerden kaynaklanmaktadır. Ancak, bu durumda, sözleşme gereği verilen sözler uygulanmadığı takdirde, güven ile oluşturdukları ortamlar kaybolacak ve kendi kendine yok olacaklardır. Arendt’e göre, toplum ve iktidar arasında kurulan karşılıklı vaatlerin verildiği sözleşmeler ile birbirlerine bağlandıkları durumda oluşan sınırlar belli ve keskindir. Egemenliğin bir getirisi olan geleceğin öngörülemez oluşu onu sözleşmeyle “bağımsız sınırlı” hale getirir ve bu sınırlar söz verme ve söz tutma durumuna göre ortaya çıkar (2018a: 352-353). Verilen sözler bir “ittifak”tır. Toplumu yeni bir iktidar yapısında birbirine bağlar (Arendt 2012: 228).

Zor kullanımı, zorunluluktan ortaya çıkmıştır. Kamusal düzenin sağlanması ya da bozulmuş olan kamusal sistemin yeniden inşa edilmesine karşın zor kullanma yetkisi kamu görevlilerine verilmiştir. Ancak, bu noktada insan haklarının ve verilen zor kullanma yetkisinin arasındaki ihmalkârlıkların var olmaması ya da artmamasını sağlamak amacıyla cezalandırma yapılması dikkat edilmesi gereken bir konudur (Şen Y. F. 2018: 45). Kurulan karşılıklı sözleşme sonucunda kişiler haklarını siyasi iktidara teslim ederler. İnsanların bir arada demokratik bir şekilde yaşaması için can ve mallarının korunması yani hak ve özgürlüklerinin eşit bir şekilde sağlanması önemlidir. Bunun uygulanması ve denetlenmesi böylece kamusal düzenin sağlanması gerekmektedir. Oluşturulan bu sözleşmenin sonucunda, hakların siyasal iktidara devredilmesiyle oluşturulan siyasi birlik insanların başkalarına karşı korunmasını içerir. Ancak, tehlike her zaman başka insanlardan kaynaklanmamaktadır. Bu tehlike siyasi iktidar tarafından da gelebilmektedir (Yağanak 2016: 157). Bir yandan insan haklarının ve özgürlüklerinin koruma altına alınması için bir sözleşmeye ihtiyaç duyulduğu gibi diğer yandan da bu hakların korunması aşamasında tehlikeye uğraması çelişkili bir durumdur. Siyasal iktidarın güven kazanması, özgürlük ve güvenlik meselelerinin ayrı tutulmaması “özgürlük içinde güvenlik” anlayışıyla sağlanması gerekmektedir.

Esasen karşılıklı sözleşme ile verilen bir yetki olan ve korunmayı içeren güç/zorun halk tarafından kolayca kabul edilmesinin temel sebebi meşru olduğunun düşünülmesidir. Bu da insanların haklarını ve özgürlüklerini güvence altına aldıkları inancına sahip oldukları anlamına gelmektedir. Ancak, meşru bir şekilde iktidara verilmiş olan zor kullanma yetkisinin keyfilik içermediği belirtilmelidir. Keyfilikten yoksun olan bu durum eğer içerisinde keyfilik barındırmaya başlarsa, şiddet ortaya çıkacaktır. İktidarın sahip olduğu bu zor kullanımı meşruluk gerekçesini kötüye kullanmasıyla arttıkça zor kullanımı da bir o kadar artacaktır. Meşru sayılan ve halk üzerinde baskıyı arttıran bu güvence, arkasına rızayı alabilir ancak, bu rızanın meşru olup olmadığı tartışmalı bir durumdur. Otoritenin yok olması totalitarizmin bir sonucudur. Şiddet iktidar elden gittiğinde ortaya çıkar (Özsöz 2009: 27). İktidarın egemenliğini korumak uğruna giriştiği şiddet eylemleri, otorite eksikliğinden kaynaklanır. Totalitarizm gibi yoğun şiddet içeren rejimlerde de otoritenin yok olması bu nedendir. Arendt'e göre, modern dünya otoritenin şiddet ile özleşmesini

sağlamıştır. İnsanların bir arada yaşamalarını korumak amacıyla temel kolon görevi gören otorite, şiddet ile harmanlanmıştır. Totaliter tahakküm, kitlelerin zora dayalı bir biçim olan ve insanların bir arada yaşamayı dayattıran terörü, yeni bir otorite türü olarak faaliyete geçirmiştir. Arendt'in itaatinde özgürlük insanların kötülüklerden muhafaza olmasıdır. Dolayısıyla bu sistemde özgürlük ortadan kalkarsa otorite yok olacak yerini şiddete bırakacaktır.

“Çöküş halindeki demokrasilerde direnişin meşruiyetiyle ilgili kesin sınırlamalar getirilebilir gibi gözükmemektedir. Şiddetin ağır mağduriyetlere yol açan bütün biçimleri; yani terör, siyasi cinayet, kanlı devrim olarak iç savaş, sadece devletin propaganda tekeli, bürokratik oyunlar, taraflı adalet mekanizması, gizli polis ve toplama kampları gibi şiddet araçlarını kullanarak kişisel bir tiranlık ya da totaliter bir sistem kurması, bütün yurttaşları potansiyel kurban haline getirmesi durumunda, anlayacağınız pratikte bir terör ve cinayet devletine dönüşmesi durumunda meşru görülebilirler. Keyfi biçimde uygulanan zor, sistemi ve temsilcilerini hedef alması kaydıyla her tür karşı eylemi meşrulaştırır” (Saner 2018: 178).

Arendt, totaliter rejimin “evrensel geçerlilik iddiası” ve “istikrarsızlık” özelliklerini taşıdığını belirtmektedir. Bu rejimlerin konum sınırlaması olmadan ilkelerinin dünyanın her tarafında geçerli olması onun “evrensel geçerlilik iddiasına” karşılık gelmektedir. Dünyayı çevreleyen daha doğrusu her yerde kabul edilen mutlak doğrular, liderlerin veya partilerin kararlarına göre sürekli değişmektedir. Bu nedenle totaliter rejim istikrarsızdır ve bu totalitarizmin “keyfilik (istikrarsızlık)” unsuruna denk düşmektedir. Aynı zamanda totaliter rejimin bir unsuru da halk üzerinde egemenlik kurmasıdır. Bu rejimin egemenlik anlayışı, toplumsalın susturulması ve denetim altına alınması anlamına gelmektedir (Coşar 2018: 20-21). Bu durumda da böylesine baskıcı bir rejimin, azınlığın haklarını düşünmesi söz konusu olamaz. Toplum da tamamıyla ya da azınlığıyla bu baskıcı rejimler karşısında herhangi bir eyleme kalkışmaz ve genelden farklı düşünemez.

Totaliter rejimin tekdüzeliği ve baskıcı rejimi toplumun direnmesini engellemektedir. Arendt “erdem sahibi devlet adamı, devlete kendi dünya görüşünü dayatan değil, olabildiğince çok bakış açısını anlamaya çalışan kişidir.” Demektedir (Fry 2019: 69). Yine Arendt'e göre, bu gibi baskıcı rejimler karşısında insanların yapabileceği tek şeyin kötülüğe ortak olmamak için bu anlamda da kamusal alandan çekilmek zorunda kalmasıdır. Böylece kamusal alan baskıcı rejime teslim edilmiş olacaktır. Henry Thoreau (2018: 29-39), bu durum için hükümetin

kabullenemeyeceği tek şeyin otoritesinin bilinçli bir şekilde reddedilmesidir, demektir.

Devletin meşru yasalarla halkı üzerinde cezalandırma kullanması hukuka dayandığı taktirde olağandır. Bu, devlet terörizmi anlamına gelmemektedir (Acar, Karaağaç 2020: 5). İktidarın yerini şiddetin alması anlık zafer getirebilir ancak, bunun en büyük kaybı yine iktidardır (Arendt 2018ç: 64). Sonuç olarak, Arendt, zor kullanımının siyasi olarak tehlikeli olduğuna inanır ve toplumsal çatışmayı artırdığını düşünür. Onun yerine, siyasi gücün kullanımını önerir. Güç, toplumun kabul ettiği normlar ve değerler etrafında şekillenir ve toplumsal değişimler yaratmak için kullanılır. Güç, insanlar arasında bir ayırım yapar ve bazı insanların diğerlerinin üzerinde daha etkili olmasına olanak tanır.

2.2.2.2. İktidara Karşı Şiddet (Aşağıdan Şiddet)

İktidara yönelik şiddet, insanlık tarihinde sık sık karşılaşılan, büyük, sosyal ve politik etkilere yol açabilen karmaşık bir konudur. Bu tür şiddet eylemleri, genellikle toplumsal değişim, siyasi mücadele ve iktidarın yeniden dağıtılması gibi büyük sorunlarla ilişkilendirilir. İnsanlar, siyasi, ekonomik veya sosyal nedenlerle mevcut iktidarı değiştirmek veya yıkmak amacıyla şiddet kullanma yoluna gitmişlerdir.

İktidara yönelik şiddet, iktidarı yeniden örgütlemeyi amaçlamaktadır. Bu kavram ayaklanmaları, devrimleri, ihtilalleri ve darbeleri ifade eder (Çakırtaş 2007: 10). Özel nitelikli olanlar da dahil olmak üzere tüm suçlar toplumu genel olarak rahatsız eder. Ancak, bu suçlar toplumu tamamen yok etmeyi amaçlamaz. Şiddet eylemleriyle tiranlar, insanların fikirlerini gasp eder ve gerçeğin farkında olmayanlar, bir duygu seline kapılarak tiranlık tehlikesini görmezden gelebilir. Dolayısıyla, suçların en büyüğü olan aşağıdan gelen siyasal şiddet, bu sebeplerle kullanılmaya başlayabilmektedir (Ruggiero 2006: 17). Michaud (1991: 23), iktidara karşı yapılan şiddetin birçok biçiminin olduğunu belirtmektedir. Bu duruma sebep olan en önemli unsur iktidarın “acımasızlık” seviyesi olarak açıklar. İktidara karşı şiddet, baskının ve şiddetin daha fazla oranda olduğu totaliter rejimlerde olağandır. Bu nedenle demokratik hükümetler, kolluk kuvvetlerinin baskı altına alındığı, baskı ve şiddetin caydırıcı olarak kullanıldığı katı ve totaliter hükümetlere göre daha zor durumdadır.

Demokratik yönetimlerin iktidara karşı şiddetle nasıl başa çıktığı ve bunun hükümet üzerindeki etkisinin ne olduğu önemli bir meseledir. Şiddet kullanımı genellikle demokratik değerlere aykırı olduğu için, demokratik sistemler, şiddeti bastırma ve bir siyasi eylem biçimi olarak halkın şiddete yönelmesini düşük düzeyde tutmaya çalışır. Bu olaylarda demokratik değerlerin korunması, insan haklarının ön planda tutulması ve hukukun üstünlüğünün sağlanması gibi prensiplerle yola çıkan devlet yönetimlerinin, iktidara karşı şiddeti kontrol altına almak için daha fazla baskı ve sertlikte bulunduğu düşünülebilir.

Hobbes, sözleşmeden bireylerin özgürlükten vazgeçmesi olarak bahsettiğinde, korku ve çıkar, bu tür bir vazgeçişin en önemli nedenleri olarak kabul edilir. Bu görüşe göre, yukarıdan şiddet arttığında aşağıdan gelen şiddet azalır. Rousseau'da da aşağıdan gelen şiddetin paralel bir şekilde azalmasını belirleyecek olanın, yukarıdan gelen şiddetin azaltılması olduğunu söyler (Ruggiero 2006: 14). Ayaklanmaların şiddeti arttıkça devlet, daha fazla tehditle karşı karşıya kalır. Böyle bir durumda da aldığı önlemlerin kapsamı genişler ve daha fazla şiddetli olur. Michaud'a göre (1991: 25), ayaklanmaları baskı altına almak isteyen devletin amacı egemenliğini kanıtlama çabasıdır.

Aşağıdan şiddet, adaletsizlik, eşitsizlik, baskı, etnik çatışmalar, toplumsal ayrışma ve devletin zayıflığı gibi faktörlerden dolayı ortaya çıkabilir. Bu gibi durumlar birbiriyle etkileşim halindedir ve şiddeti ortaya çıkarabilecek önemli nedenler arasındadır. Aşağıdan şiddet, genellikle ayaklanmalar şeklinde ortaya çıkarak toplu eylemler, devrim, terör saldırıları ve sivil itaatsizlik eylemlerinin şiddete dönüşmesiyle kendini gösterebilmektedir.

2.2.2.2.1. Devrim ve Şiddet

Devrim, genellikle mevcut politik, ekonomik veya sosyal düzeni temelden değiştirmeyi amaçlayan büyük ve radikal bir toplumsal dönüşüm olarak tanımlanır. Devrimler, toplumun alt kesimlerinden gelen baskılar, talepler veya hoşnutsuzluklar sonucunda ortaya çıkar. Bu nedenle, devrimler genellikle "aşağıdan gelen" bir hareketin ürünü olarak görülür. *Devrim Üzerine* Arendt'in devrim hakkındaki düşüncelerinin daha baskın olarak görüldüğü kitaplarından biridir. Bu kitapta Arendt'in, devrimin ne olduğu ve ne olmadığı üzerine düşünceleri yer alır. Arendt,

devrimlerin ardından ortaya çıkan yeni düzenlerin, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlara nasıl yaklaştığını ve bu kavramların pratiğe nasıl döküldüğünü incelemiş ve eleştirel bir bakış sunmuştur. Arendt'in analizi, devrimlerin sadece eski düzeni yıkmakla kalmayıp aynı zamanda yeni bir düzenin inşasını da içerdiğini ve bu sürecin karmaşıklığını vurgular. *İnsanlık Durumu* kitabında, Atina polis'i üzerinden yaptığı siyasal alan konumlandırmasına karşın Arendt, *Devrim Üzerine* kitabında Fransız ve Amerikan devrimlerinin başarıları ve başarısızlıkları üzerine bir değerlendirme yapmış ve bunun yanı sıra devrimin toplumsalın içine nasıl dahil olduğunu analiz etmiştir.

Devrim, siyasal ve sosyal ilişkilerde şiddetin kullanılmasını içerir. Bu özel toplumsal değişim biçimidir. Toplumun herhangi bir noktasında dayandığı hukuk ve adalet anlamında toplumun anayasasına saldırı hedefi vardır. Devrim, mevcut hükümeti ve rejimi devirmek için devletin kamusal anlamda ele geçirilmesi olarak tanımlanabilir. Birçok faktörü vardır. Birincisi, devrimler halkın katılımının bir unsurunu içerir. Yani genellikle kilit rol oynayan devrimin liderleri, organizatörleri ve kışkırtıcıları vardır. Devrimde örgütlü halk iktidarı ele geçirmede önemli rol oynar. İkincisi, devrimin ana liderleri devletin kontrolünü ele geçirirler. Bu yönüyle devrimi, kendi grupları içinde yerel kontrolü ele geçirmek, hatta bağımsızlık arayışı içinde olan ancak, devletin tamamını ele geçirmeyen ya da alamayan şiddet eylemlerinden ayırmaktadır. Son olarak, devrimin amacı sadece iktidardakileri ortadan kaldırmak değil, tüm rejimin kendisini değiştirmektir. Devrimler, siyaset kurumlarını ve çoğu zaman ekonomik ve toplumsal kurumları da temelden yeniden şekillendirmeye çalışır (Mahakul 2014: 4).

Devrim, modern anlamda kullanıldığında bir özgürleşme aracı olarak görülmektedir. Bu noktada da Arendt "özgürlük" ve "özgürleşme" arasındaki farka değinir (2012: 35-36). Olumlu anlamda özgürlük kavramı insanın siyasal eyleme giriştiği anda ortaya çıkmaktadır. Özgürleşme ise, olumsuz anlama gelmektedir. Çünkü, bu durumda özgürleşme, baskıdan kurtulmak ve bağımsızlığını kazanmak anlamında kullanılmaktadır. Devrim, baskı durumundan kurtulmaya çalışır, bu nedenle "negatif özgürlük" getirir. Böylece amacı baskıdan kurtulmak için özgürlüğü tesis etmek olan devrim, yeni bir başlangıç anlamında değişimi harekete geçirir ve şiddet yoluyla yeni bir siyasi yapı oluşturur. Bir devrim bir kez başladı mı, dairesel

hareketini tamamlamadan durdurulamaz, çünkü, iyi bilinen bir tarihsel yasaya göre işler (Doğanay 2018: 222). Böylece devrim bir insan işi olarak değil, karşı konulamaz bir süreç olarak görülmektedir.

Özel alanda yoksun olanlar kamusal alanda görünür olmak adına devrime girişirler. Yoksun bırakılan insanların, çıkarları uğruna şiddete başvurmaları kaçınılmazdır (Arendt 2018ç: 93). Sahip olduğundan daha fazlasını isteyen birey saldırgan bir tutum sergileyebilir. Arendt, kitaplarında (2018a; 2018ç) özgürlükten, iktidar yaratma kabiliyetinden, erk istencinden, sınama yetisinden, idrak ve düşünceden, akıldan, insani yeteneklerden, başarıma olanağından ve gerçeklikten yoksun olmak gibi birçok durumdan yoksun kalma üzerine düşüncelerini ifade etmiştir. Arendt'e göre, insanlık durumu, insanların bir dizi yoksunlukla karşılaşabileceği birçok boyutu içerir. O, siyasal alandan yoksun bırakılanların kamusal alana yani eyleme geçmelerinin önemli olduğunu vurgular. Ona göre, bu şekilde insanlar var olabilir. Toplumsal ve siyasal alandan yoksun bırakılan insanların devrime girişmesi olağandır. Günümüz toplumunun en göze çarpan özelliklerinden biri de bireyler ve gruplar arasında gerçek ya da algılanan Arendt'in de bahsettiği yoksunluk duygusunun oluşturduğu sürekli rekabet halidir. Özellikle ihmal edilen insanlar hedeflerine ulaşmak için kestirme bir yol izlediklerinde, normal çatışma-çözme ilkelerine aykırı bir yöntem kullanırlar. Çoğu zaman, şiddeti taktikle bir araç olarak benimserler. Çünkü, aralarında hem güçlü hem de zayıf olanlar sınırlı kaynakların yardımıyla hedeflerine ulaşabileceklerini inanırlar. Gerçek talepler ve algılanan çıkarlar, mevcut siyasi ve yasal kurumlar tarafından meşru ya da barışçıl kanallarla yerine getirilmezse; bu talepler ve çıkarlar, olumsuz bir biçimde toplanarak, toplumsal barışı ve siyasi istikrarı bozacaktır. Kamusal alanda görünür olunmalıdır ancak, bu devrim yoluyla sağlanamaz.

Yasaya itaat noktasında vurgu yapan Arendt, devrimcilere karşı onlardan önce bir düzen olduğunu ve bu düzen ayak uydurmak zorunda olma durumuna karşı devrimcilerin bu düzene ayak uydurmak yerine düzeni bozup istila etmek istemelerinden bahsetmektedir. Arendt, bu durumu yalnızca "itaatsizlik" olarak almaz, aynı zamanda bu durumda ona göre, devrimciler insan topluluğuna katılmayı da reddederler (Yılmaz 2015: 202). İktidarın sınırlanması ve kontrol altına alınması için yasaların kullanılması yaygın bir yanılgıdır. Çünkü, Arendt'e göre, yasalar

iktidarın kontrolünü sağlayamaz ve sözde iktidarlık şiddetle gerçekleşir. Anayasal çerçevede sınırları yasalarla düzenlenmiş iktidarın sahip olduğu güç, aslında gerçek iktidar değil şiddetin bir tezahürünü oluşturur. Bir kişinin çoğunluğunun iktidarının tekelleştirilmesiyle ortaya çıkan bu güç gerçek anlamda iktidarı temsil etmez. Dolayısıyla Arendt, çoğunluğun iktidarının yasaları kendi tarafına çekme tehlikesinin olduğunu belirtir. Demokratik yönetimler, keyfi tiranlığa dönüşmemesi için yasal bir temele dayanmalıdır. Ancak, Arendt, yasaları iktidarın kontrol edebileceği fikrine katılmaz. İktidar, temelinde zoru barındırır ve hukuk ve iktidarın karşı karşıya geldiği durumda hukukun kazanması nadirdir. Arendt'e göre (2012: 201) iktidarın kontrolü yasalarla güvenli şekilde sağlanamaz. "İktidar yalnızca iktidarla durdurulabilir." Bu nedenle iktidar sınırlanmalıdır. İktidarın sınırlanması onun keyfilığının önüne geçer.

"Devrim hareketinin sonraki aşaması, yani mutlak tanrısal iktidarın ikamesi olacak yeni bir mutlakiyet arayışı çözümsüzdür; çünkü, insani çoğulluk durumunda iktidar her şeye kadir değildir ve insani iktidarda temellenmiş yasalar da asla mutlak olamazlar." (Arendt 2012: 49)

Şiddetin hüküm sürdüğü yerde yalnızca yasalar sessiz kalmaz aynı zamanda her şey ve herkes sessiz kalmak zorundadır. Arendt, totaliter rejimlerin devrimler, savaşlar veya toplama kampları gibi şiddetin baskın olduğu durumlarda yasaları etkisiz hale getirdiğini ve sessizleştirdiğini belirtir. Böylece sessizleşen herkes siyasal alanın dışında duran bir olgu haline gelir. Ona göre, insanlar siyasi varlıklardır ve konuşma yetenekleriyle donatılmıştır. Ancak, böylesine baskı içeren durumlarda, kamusal alan daralır ve şiddet hüküm sürer (2012: 20-21). Arendt'in bu ifadeleri şiddetin siyasetin doğasını bozduğunu ve insanların siyasal eylemlerini engellediğini vurgular. Yasaların toplum için bir anlam ifade etmemesi, insanların özgürlüklerini kaybettikleri ve siyasal potansiyellerini gerçekleştirememeleri anlamına gelir.

Arendt'in *Devrim Üzerine* adlı kitabında Amerikan ve Fransız devrimlerini ele almasındaki en büyük sebeplerden birisi Fransız devriminin batı tarihi açısından bir dönüm noktası olduğunu ve Amerikan devriminin ise bunun karşısında daha başarılı olduğunu düşünmesindedir. Ona göre, Fransız devrimi daha kısıtlayıcı bir niteliktedir ancak, ikisinin de ana noktası "kamusal özgürlüğü sivil özgürlüğe tercih" etmesidir. Bu devrimlerin çıkış noktası "özgürlük" olmuştur. Amerikan devrimi, Arendt'e göre "insanlara ait olan gerçek iktidarı açığa çıkarmıştır" (Johnson 2013:

100). Bu durumda Arendt'in şiddete giden yolda açıklamaya çalıştığı iktidar ve otorite arasındaki farkları özgürlük ve eşitlik gibi nedenlerle değerlendirdiğini göstermektedir. O, iktidarı gruplara dayandırırken, otoriteyi bu grupların eline bırakmıştır. Amerikan devrimi de buna göre otoritenin değil iktidarın kontrolünde olan bir devrimdir. Bu nedenle, iktidar otoriteyi sunan kişilere aittir ve otoriteyi sunmak için iktidara ihtiyaç vardır.

Devrim, şiddetin en ağır etkileri içinde barındıran ve büyük yıkımlara sebep olabilen bir olgudur. Devrimler yalnızca mevcut düzeni ve iktidarı yıkmakla kalmaz, aynı zamanda mevcut normların ve değerlerin radikal bir şekilde değiştirilmesi süreci olarak görülür. Antik Yunan'daki siyasal özgürlük anlayışı, insanların bir araya geldikleri kamusal alanın, yani *polis*'in bir sonucu olarak ortaya çıkar. Özgürlük, insanların eşitlerinin olduğu bir ortaklıkta yaşamalarına dayanır. Modern devrimler, bu antik Yunan geleneğini takip ederler ve özgürlüğü önemli bir hedef olarak belirlerler. Ancak, Arendt'in de bahsettiği modern devrimler, Antik Yunan'dan farklıdır. Modern anlamda özgürlük, insanların doğuştan eşit oldukları ve daha sonra sosyal ve siyasal kurumlar tarafından bu eşitliğin kaybedildiği bir anlayışı içerir. Arendt, modern devrimlerin yeterince devrimci olmadığını düşünmüştür. Onun bir bütün olarak eserinin ortaya koyduğu önemli bir iddia, onun devrimci toplumdaki modern deneyin başarısızlığının öyküsünü anlatması aracılığıyla örülüdür. Arendt, devrimlerin siyasal şiddeti bir araç olarak kullanmaktan kaçınması gerektiği konusunda ısrar etmiştir. Ona göre, şiddetli devrimler sadece mevcut sistemin yıkılmasına değil, aynı zamanda yeni bir otoriter düzenin inşasına da yol açabilir.

2.2.2.2.2. Terörizm ve Şiddet

Terörizmin birçok tanımı vardır, ancak, genellikle şiddetin siyasal veya ideolojik amaçlar için sivil halka veya sivil nesnelere yönlendirilmesi olarak tanımlanır. Terörizm, bu tanım gereği siyasal şiddetle yakından ilişkilidir. Terörist gruplar, genellikle bir devleti veya diğer siyasi aktörleri etkilemek veya zorlamak amacıyla şiddet kullanır. Ancak, terörizmin sivil halkı hedef alarak gerçekleştirme özelliği, onu diğer siyasal şiddet biçimlerinden ayıran önemli bir özelliktir. Terörizm konusundaki fikirler, terörizmin ne zaman ve ne şekilde kullanılması gerektiği, terörün kökenleri, teröristlerin provokasyonları ve etik açıdan nasıl değerlendirilmesi

gerektiği gibi konulara odaklanır. Kimi durumlarda, terörizm kendi başına bir siyasal şiddet türü olarak ele alınır ve bu tür şiddeti destekleyen teoriler ortaya konulur. Diğer durumlarda ise terörizm, toplumsal hoşnutsuzlukların veya politik taleplerin ifadesi olarak görülür ve bu bağlamda “aşağıdan gelen” bir hareketin bir parçası olarak da ele alınabilmektedir.

Arendt için “terör ile şiddet aynı şey değildir”. Ona göre terör, şiddetin iktidarı yok ettikten sonra hâlâ sahada olduğu ve vazgeçmediği durumda bütün kontrollerin elinde olduğu anda ortaya çıkan hükümet şeklidir (2018ç: 66). Dolayısıyla güçlenen ve asla vazgeçmeyen direniş karşısında terörizm, “siyasal şiddet ve yıldırıcılık” olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle terör faaliyetleri, iktidara yani yönetime karşı korku salmak onu yıldırmak amacıyla kullanılmaktadır. Ancak, bu, ağır bir şiddet içerdiğinden “zayıflık” göstergesidir. Bu durumda zayıf olan yani teröristler daha çok gizli saklı hareket ederek saldırırlar. Bundan dolayı, terörizmde “şiddet amaç değil araçtır” (Kışlalı 2018: 45-46). “Şiddet, terörizmin hem aracı hem de ön şartıdır” (Şen Y. F. 2018: 155). Siyasal şiddetin hedefi halk ya da devlet olabilir. Siyasal şiddette asıl amaç hedef alınan kitleye yönelik saldırı girişimidir. Bu nedenle üzerinde siyasal etki yaratma dayatması terörizm içinde olağandır.

Terör hem şiddetin bir aracıdır hem de şiddet, terörün aracıdır. Bu durumda Arendt’in de bahsettiği şiddetin araçlara muhtaçlığı karşımıza çıkmaktadır. İkisi içinde hedefe giden yolda bir yıkım durumu vardır ve ikisi de birbirini amaç için kullanmaktadır. Siyasal şiddet, daha çok devlet kurumlarına yönelik ya da devlet kurumlarının topluma yönelik zararını ifade etmektedir. Terör ise, hangi amaçla ortaya çıkmış ise bu amaç uğrunda girişilen şiddet eylemleridir. Bu amaç devlete yönelik siyasal amaç taşıyabilmektedir. Bu nedenle terör de siyasal şiddetin bir türünü içerir. Terör siyasal şiddet içerisinde kendine has bir konuma sahiptir.

Terör olayları, bazen plansız, akıl dışı ve zayıf kimseler tarafından gerçekleşir. Bazen ise belli bir amaç uğruna birleşmiş insanlar tarafından da gerçekleşebilmektedir. Bu insanlar davaları için belirli eğitimlerden geçerek can almaya hazır hale getirilirler. Terörizm, her zaman siyasi bir amaç için gerçekleştirilmeyebilir. Aynı zamanda kişisel çıkar için ya da dehşet ruhuna sahip eylemciler (teröristler) tarafından da gerçekleştirilir (Solak 2017: 2-3). Bir örgütün

terör ile bağdaştırılabilmesi için o örgütün örgütsel özelliklerine, şiddet unsurlarına, ideolojisine ve propagandasına bakılabilmektedir. Terörizm genelde bir örgütlenme içerir, bu örgüt içerisinde belirli bir amaç uğruna bir araya gelmiş insanlar bulunur. Aynı ideolojiyi benimseyen hedef kitleleri aynı olan bu grup yasadışı ve gizli bir örgüttür. Amaçları uğruna şiddeti meşru olarak gören eylemciler şiddetin her türlüünü kullanabilirler. Böylece amaç için her yolu mübah gören bu örgütlenme hedef aldığı kitleye bir mesaj iletmek için propaganda yolunu kullanır (Şen Y. F. 2018: 149-158). Totaliter rejimler, baskıcı bir şekilde halkın düşünce ve davranışlarını kontrol etmeye çalışırlar. Bu rejimler, birey özgürlüğünü sınırlar, ifade özgürlüğünü bastırır ve muhalefeti sindirirler.

Totaliter ve terör rejimi ile kurulan tiranlıkların en belirleyici farkı, totalitarizmde hem düşman hem de dostlara karşı bir baskı kurulabilmesidir. Bunun nedenini Arendt, totaliter sistemin korkaklığına bağlar. Bu korkaklık düşmanın üstelik dostunun da iktidar olmasından ileri gelir (2018ç: 67). Tiran, iktidarda kalabilmek için giriştiği propagandalarla birlikte destekleyicilere ihtiyaç duyar ve yerini korumak için teröristlere başvurur (Michaud 1991: 24). Bu da onların siyasal gücünü terörü kullansalar dahi sınırlar. Bu özgürlük sınırlı bir özgürlüktür (Arendt 2018f: 463). Bu nedenle, düşüncüyü ve yaşamı yok eden totalitarizmin dehşetine karşı Arendt'in doğumla özdeşleştirdiği özgürlükte ısrar etmek, politik açıdan önemlidir, çünkü, felsefi açıdan gereklidir: Bu özgürlük, insanlar doğdukları anda yeni bir dünyaya başlamasıdır. Aksine terör, doğumla eş değer olan özgürlük anlayışı gibi insanın yeni bir başlangıç olma yeteneğini yok eder; aynı zamanda insanların özgürlüğünü ve düşünme yeteneklerini ortadan kaldırarak, insanlara yeniden doğma yeteneğini engeller ve böylece insanların özgür düşünce ve eylemlerini bastırır (Kristeva 2012: 188). Düşünce ve yaşam özgürlüğü totalitarizme karşı önemlidir; bu özgürlük insan doğumuyla ilişkilendirilir ve bir başlangıç sayılır. Terörizm insanlara özgürlük ve yeni başlangıçlar sunuyor gibi görülebilir; ancak, bu onun ideolojilerinin özgürlüğü zehirlediği ve gerçek özgürlükten mahrum bıraktığı anlamına gelir.

Terörizmin ve siyasal şiddetin ortaya çıkmasına sebep olan faktörler, “sosyoekonomik düzeydeki yoksunluk ve yoksulluk, siyasi ve medeni haklarındaki eksiklik, azınlık nüfusunun toplandan bilinçli veya bilinçsizce izole edilmesi, ülke ekonomisindeki istikrarsızlık, politik güven bunalımı ve ayrıcalık” (Acar, Karaağaç

2020: 9) olarak sıralanabilir. Terörizm tanımlamaları genelde onun tarafsız olmadığına yöneliktir fakat terörizmin en önemli unsurlarından birisi birçok değişkene bağımlı olmasıdır. Bu değişkenler “siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel” olabilir (Silva 2020: 59). Bu da hangi alanla alakalı olursa olsun şiddet oluşumuna katkı sağlayacaktır. Siyasal şiddetin oluşumunda etkili olan terör faaliyetleri, protesto ve militan davranışlarıyla daha uygulanabilir bir hal almasına yardım eder.

Devlet, yasanın tanıdığı haklar gereği bazı ayrıcalıklara sahiptir. Ancak, yine yasanın koyduğu kısıtlamalarla gerekli görülen durumdan fazlasına müdahale etme hakkına sahip değildir. Ancak, tarihe ve yaşanan olaylara bakıldığında devletler her zaman yasa çerçevesinde ilerlememiştir. Aşırılığa kaçılması durumunda terör kullanılması yalnızca karşı tarafa özgü bir davranış olmayabilir. Böyle bir durumda devletinde terör kullanabileceğinden söz edilmesi mümkündür (Michaud 1991: 50). Yukarıdan ve aşağıdan gelen siyasal şiddet arasında bariz bir asimetri vardır ve bu asimetri aynı zamanda devlet terörizmini ve onun en yüksek ifadesi olarak savaşı karakterize eder. Askeri güce sahip iki devlet arasındaki çatışmada, her ikisi için de yararlı olan, üzerinde anlaşmaya varılmış geleneksel kuralların uygulanmasıdır. Bu kurallar, belirli silahların öngörülebilir kullanımlarının ve etkilerinin yanı sıra savaş esirlerine nasıl muamele edileceğinin kesin yollarını belirlemede yardımcı olacak rasyonel bir zemin sağlayabilir. Ancak, iki tarafında eşit olmadığı bir durumda genel kabul görmemiş yöntemlerin kullanılması muhtemeldir. Güçlü tarafın üstünlüğünü gösterme isteği sebebiyle zayıf olana baskı uygulayabilmektedir. Savaş, devlet terörünün nihai biçimidir. Uluslararası yasaları göz ardı etmesi ve rastgele yürütülmesi açısından teröre benzemektedir.

Terör totaliter bir rejimin iktidarını korumak ve tahakkümünü sürdürmek için kullandığı bir araçtır. Terör, şiddetten farklı bir şekilde, iktidarın kontrolünü elinde tuttuğu bir anın sonucu olarak ortaya çıkar. Arendt'e göre, terörün etkililiği toplumsal atomizasyon derecesine bağlıdır. Terörün gücünü tam anlamıyla kullanabilmesi için öncelikle muhalefetin tümüyle ortadan kaldırılması gerekir. Bu, muhbirlerle dayalı bir sistemin sürdürülmesiyle sağlanır. Totaliter bir rejim kurmak için terörün belli bir ideolojiyle meşrulaştırılması gerektiğini belirten Arendt, bu ideolojinin önce çokluğun veya çoğunluğun taraftarlığını kazanması gerektiğini ifade

eder. Ancak, terör, bu ideolojiyi tam anlamıyla benimsemiş insanları hedeflemekten ziyade, tamamen boyun eğmiş halk kitlelerini yönetmek için kullanılır. Arendt'in analizine göre, terör totaliter rejimlerin insanları korkutmak ve itaat ettirmek amacıyla kullandığı bir araçtır. Terör, sadece muhalefeti bastırmakla kalmaz, aynı zamanda totaliter rejimin dostlarına ve destekçilerine karşı da kullanılabilir. Bu, totalitarizmin, kendilerinin bile iktidarlarından korktuğu bir durumu yaratma yeteneğini gösterir. Terör, totaliter rejimin tüm iktidarlarından, hatta dostlarının iktidarlarından bile korktuğu anın bir göstergesidir. Sonuç olarak, Arendt'e göre terör, totaliter rejimlerin iktidarlarını sürdürmek ve toplumu kontrol etmek için kullandığı ölümcül bir araçtır. Terör, totalitarizmin temel özelliklerinden biridir ve insanların özgürlüğünü ve haklarını tehlikeye atar.

Özetle, Arendt eylem kavramından yola çıkarak şiddetin siyasi boyutunu ele almıştır. Eylemin, bireylerin politik katılımının temel taşı olduğunu vurgulayarak, kamusal alanda gerçekleşen eylemlerin demokratik bir toplumun olmazsa olmazı olduğunu savunmuştur. Politikanın, farklı düşüncelerin tartışılması ve kamusal alanda ifade edilmesi yoluyla şekillendiğini belirtmiştir. Bu da demokratik bir toplumun temel prensiplerinden biridir. Ancak, şiddetin zaman zaman bu demokratik birliği zedelediği görülmektedir. Arendt'in perspektifinden, şiddet, politikanın temel prensiplerine aykırıdır ve demokratik bir toplumu tehdit eder. Ona göre, demokratik toplumlar, kamusal alanda diyalog, tartışma ve eylem yoluyla sorunları çözmek için tasarlanmıştır. Ancak, şiddet, bu süreci bozarak insanların seslerini ifade etme özgürlüğünü sınırlar ve toplumun kamusal alanını kaosa sürükler. Şiddet, otoriter yönetimlerin veya totaliter rejimlerin karakteristik bir özelliği olarak kabul edilir ve demokratik değerlerle uyumsuzdur. Siyasal şiddetin, daha çok iki yönlü etkisi vardır. Tarih boyunca devletler ve toplum arasında, iktidar ve toplum arasında gidip gelen bir şiddet türüdür. Devlet, siyasal şiddeti kullanarak toplumu kontrol etmeye veya baskı altına almaya çalışabilir. Aynı şekilde toplum, hükümetin politikalarına veya uygulamalarına karşı şiddet kullanarak protesto edebilir veya direnebilir.

2.2.3. Şiddet Yerine Sivil İtaatsizlik

Sivil itaatsizlik, toplumsal değişim ve etik değerlerin çatıştığı anlarda bireylerin harekete geçtiği etkili bir muhalefet biçimidir. Bu eylem, hukuka uymama

değil, aksine bireylerin içsel değerlerine olan bağlılığını ve adalet arayışını yansıtır. Sivil itaatsizlik, dünya tarihinde birçok önemli değişimin ateşleyicisi olmuş ve toplumsal adaletin teminatı olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu eylemin riskler içerdiği ve bireylerin eylem esnasında yanlış tutumlar sergileyerek yaptırımlarla karşılaşabileceği bir gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda, sivil itaatsizlik kavramını daha yakından incelemek, bireylerin etik değerlerle (şiddetsiz), toplumsal düzeni nasıl etkileyebileceğinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Sivil itaatsizlik kavramı, 19. yüzyılın ortalarında Amerikalı yazar, filozof ve düşünür Henry David Thoreau tarafından geliştirilmiş ve literatüre kazandırılmıştır. Thoreau, “Sivil İtaatsizlik” (Civil Disobedience) adlı denemesinde, bireylerin haksız veya adaletsiz yasalara karşı gelmeleri gerektiğini ve vicdani bir görev olarak sivil itaatsizliği savunmuştur (Thoreau 2013: 22). Thoreau, sivil itaatsizliği sadece bir itiraz biçimi olarak değil, aynı zamanda demokratik bir toplumda aktif bir yurttaşlık eylemi olarak görmüştür. Bu düşünce, sivil itaatsizlik kavramının temelini atmış ve daha sonraki düşünürler ve toplumsal hareketler için ilham kaynağı olmuştur.

Sivil itaatsizlik, devletin veya hükümetin belirli yasaları veya politikaları haksız veya adaletsiz bulan bireylerin, bu yasalara veya politikalara doğrudan bilinçli bir şekilde uymama veya itiraz etme eylemidir. Devrimsel değil sisteme ilişkin bir eylemdir. Bir eylemin sivil itaatsizlik eylemi olarak ele alınabilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bunlar: “yasaya aykırılık (illegalite); şiddetsizlik; kamuya açıklık; hukuk devleti idesiyle çelişmeyen siyasal ahlaksal güdülenme (motivasyon); çiğnenen pozitif hukuk normunun yaptırımına katılma ve katlanma tutumu”dur (Ökçesiz 1994: 108-110, 114).

Sivil itaatsizlik eylemi, haksız veya adaletsiz bir uygulamaya karşı yasal yollar denendikten sonra durumda girilen “yasadışı” bir eylemdir. Thoreau (2013: 22), yasa seni zorunluluğa tabii bırakıp haksızlığa uğratıyorsa “yasayı çiğne!” demektedir. Bu eylemler yasanın çiğnenmesinin savunulması anlamına gelmemektedir; bu “hukuka aykırılık” değildir. Adaletsiz uygulamalara, yönetimlere ya da kurumlara yönelik çarenin kalmadığı durumlarda başvurulmuş bir eylemdir. Yasadışı olmasına karşın sivil itaatsizlik, kamuya açık ve aleni bir eylemdir. Eyleme katılanlar kendilerini gizlemezler ve bu eylem, kamuoyunun fark edebileceği bir

şekilde gerçekleştirilir. Sivil itaatsizlik eylemcisi, politik sorumluluğu üstlenir ve eylemi kamuoyunun gözü önünde gerçekleştirir. Sivil itaatsizlik, toplumda ortak bir adalet anlayışının varlığına dayanır. Eylem, toplumun adalet anlayışına uygun olmalı ve adaleti sağlama amacını taşımalıdır. Sivil itaatsizlik eylemleri çeşitli dünya görüşlerini temsil eder ve bu eylem içerisinde birçok fikre sahip kişilerin bulunması olağandır. Sivil itaatsizlik örgütlenmeleri, genellikle ademi merkezîyetçi ve demokratik bir yapıya sahiptir. Haksızlıklara karşı dururken kimin yaptığına bakılmaz, önemli olan haksızlığın kendisidir (Coşar 2018: 10-16). Sivil itaatsizlik şiddeti reddeder. Yani haksızlığı beslemez. Eylemler semboliktir ve barışçıl olmalıdır. Yasa çiğnenmektedir; ancak, yasaya bağlılık bu eylemin şiddetsiz ve aleni oluşunda kendini göstermektedir (Ökçesiz 1994: 117-120). Bu nedenle suç niteliğinde olamayan sivil itaatsizlik eylemleri siyasal şiddet kategorisi içerisinde yer almamaktadır. Bu eylemlerde nihai amaç haksızlığın giderilmesidir. Sivil itaatsizlik eylemi içerisinde şiddet ve çıkar bulunmaz.

John Rawls, *Adalet Teorisi* adlı eserinde, haklı bir sivil itaatsizlik eyleminin taşınması gereken üç şarttan söz etmiştir (Rawls 2018: 127):

“Protesto eylemi, açık biçimde ifade edilebilecek çok ciddi haksızlıklara yönelik olmalıdır; sonuç getirecek yasal yollar denenmiş ve tükenmiş olmalıdır ve sivil itaatsizlik eylemleri anayasal düzenin işlerliğini tehlikeye düşürecek boyutlara ulaşmamalıdır.”

Arendt, sivil itaatsizlik kavramını Thoreau ve Sokrates’in fikirleri üzerinden açıklamaktadır ve bu kavramı ele alırken eylemcilerin vicdani retçi olmaları ile sivil itaatsizlik eylemcisi olmaları arasında bir ayrıma gitmiştir (2018b: 80). Sokrates için mesele hapisten kaçıp ölüm cezasını reddetmek iken; Thoreau için ise tehlikede olan mesele, köleliğe müsamaha gösteren ve Thoreau’nun karşı olduğu Meksika ile savaşa giren hükümeti desteklemek için vergi ödeyip ödememek olmuştur. Sokrates cezasını kabul eder ve Arendt’in de belirttiği gibi, yasaların kendilerine asla karşı çıkmaz, yalnızca yasaların kendi davasında yargıçlar tarafından uygulanmasına karşı çıkar. Thoreau ise yasaların adaletsizliğini bizzat protesto eder ve vergilerini ödemeyi reddettiği için bir geceyi hapiste geçirir (Fry 2019: 126). Bu iki olayın karşılaştırmasıyla Arendt, “vicdan” kavramına vurgu yapmaktadır. Arendt’e göre, Sokrates’in, ölümü tercih etmesi, bu kararın, kendi değerleri ve vicdanı ile uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır. Thoreau ise sivil itaatsizliği, yasaların adaletsizliğini

protesto etmek olarak görerek, bireylerin kişisel vicdanları ve ahlaki değerleri ile, hükümetin haksız politikalarına karşı çıkmalarını, dolayısıyla, kişisel vicdanın, sivil itaatsizliği destekleyen bir temel olduğunu savunmuştur. Ancak, Arendt'e göre "vicdan her yerde apolitiktir." (2018b: 86-87). Thoreau, "sivil itaatsizlik" kavramının yaygın olarak kullanılmasını başlatan kişi olmasına rağmen, Arendt'e göre, yalnızca bireysel vicdana dayalı yasaları reddetmek için bir dava açtığı için sivil itaatsizlik olarak nitelendirilmez.

Vicdan, politik sonuçlarla ilgilenmez, bireysel sorumluluk ve değerler temelinde hareket eder. Bir sivil itaatsizlik eyleminde birlik olması gerekliliğini vurgulayan Arendt'e göre (2018b: 118), yasaya bireysel karşı çıkışlar sivil itaatsizlik olarak değil vicdani ret olarak görülmektedir. Sivil itaatsizlik eylemcileri çoğunluk karşısında azınlık olarak kalsalar dahi grupla var oldukları ve grup ile hareket ettikleri için kazanma ihtimalleri vardır. Çünkü, onlar artık tek başına hareket etmeyerek kamunun sesi olmuşlardır (Pehlivan 2011: 156). Sivil itaatsizliğin uygulanabilmesi için söze değil eyleme ihtiyaç vardır. Bu eylem tek başına bireyin eylemi değil bir grubun eylemidir (Çiçek 2021: 113). Sivil itaatsizlik, benzer görüşte olan bir grup insanı temsil eder. Bu nedenle, bu tür eylemler sadece kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden suçlu bir örgütün eylemleri ile karıştırılmamalıdır. Vicdani retçilerin sorunları genellikle bireysel olarak kendilerini ilgilendirir.

Arendt, sivil itaatsizliği ve suç niteliğindeki itaatsizliklerin bir karşılaştırmasına gitmiştir. 1960'lardaki yapmış olduğu öğrenci eylemlerinin genelini suç niteliğindeki itaatsizliklere girdiğini belirtir. İtaatsizlik eyleminde "vandalizm, mülke zarar verme ve şiddet" gibi özellikler taşıması Arendt'in desteklemediği bir durumdur (Fry 2019: 127). Sivil itaatsizlik eylemleri şiddeti dışlar (Arendt 2018b: 100). Ancak, bu, devrimci bir değişim isteği taşıyanlarla karıştırılmamalıdır, çünkü, sivil itaatsizlik, genellikle mevcut otoritenin çerçevesini ve hukuk düzeninin meşruiyetini kabul eder. Sonuç olarak, Arendt, sivil itaatsizliğin demokratik toplumlar içindeki önemini ve değerini vurgulamaktadır. Sivil itaatsizlik, bireylerin özgürlüklerini koruma, politik katılım sağlama, toplumsal değişim için bir araç olarak kullanma ve eşitlik mücadelesinde etkili olma konularında önemli bir rol oynar. Ancak, bu eylemin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için toplumun politik kurumları ve tartışma mekanizmalarıyla iş birliği yapması gerekmektedir. Bu

sebeple, sivil itaatsizlik eylemleri gibi toplu eylemler, anayasal düzeni tehlikeye sokacak boyutlara ulaşmamalıdır, yani şiddet içermemelidir. Bir eylemin şiddet içermesi, onu sivil itaatsizlik eylemi yapmaktan alı koyar.

Siyasal şiddet ve Arendt'in düşünceleri, dünya genelinde pek çok ülkede ve Türkiye'de de siyasetin ve toplumun karmaşık dinamiklerini anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Türkiye'de tarih boyunca siyasal şiddetin iki yönlü etkisinin görüldüğü söylenebilir. Darbeler, terör faaliyetleri, toplumsal ayaklanmalar, direnişler gibi siyasal şiddet örnekleri bu etkilerin görüldüğü başlıca örneklerdir. Özellikle darbeler, Türkiye'nin siyasi tarihinde belirgin bir şekilde görülmüş ve devletin otoritesini artırmayı hedeflerken aynı zamanda toplumun siyasi katılımını kısıtlamıştır. Terör faaliyetleri, özellikle PKK gibi örgütlerin etkisi altında uzun yıllardır Türkiye'de önemli bir sorun olmuştur. Ancak, siyasal şiddetin bu olumsuz etkilerine karşı Türkiye'de sivil itaatsizlik gibi barışçıl eylemler de gözlemlenmiştir. Sivil itaatsizlik, bireylerin demokratik haklarını savunma ve toplumsal değişimi teşvik etme amacıyla, siyasi otoriteye karşı pasif ve şiddetsiz direniş yollarını benimsemelerini içerir. Sivil itaatsizlik, siyasal şiddetin olumsuz etkilerine karşı bir çözüm yolu olarak öne çıkabilir, çünkü barışçıl mücadele yöntemleriyle demokratik katılımın güçlenmesine katkıda bulunabilir.

Türkiye'nin siyasal tarihi içerisinde birçok siyasal şiddet eylemlerinin yanı sıra günümüzde yaşanan şiddet içerici ve şiddet teşvik edici eylemler de önem taşımaktadır. Bu olaylar, ülkenin siyasi atmosferini etkileyerek toplumsal gerilimleri artırmakta ve demokratik süreçleri zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin geçmişten günümüze uzanan siyasal tarihindeki siyasal şiddet örneklerinin yanı sıra, günümüzde yaşanan şiddet içerici eylemler de gelecek açısından önemlidir. Bu eylemlerden biri olan 2021 Boğaziçi eylemleri, siyasal şiddet eylemlerine örnek olacak niteliktedir. Bir sonraki bölümde, Boğaziçi eylemlerinin, siyasal şiddet unsurları açıklanacak ve bunların etkileri Arendt'in şiddet teorisi bağlamında değerlendirilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE’DE SİYASAL ŞİDDET YANSIMASINA ARENDTÇİ BAKIŞ: 2021 BOĞAZIÇI EYLEMLERİNİN İNCELENMESİ

Hannah Arendt, siyasetin yöneten ve yönetilen arasındaki ayrıma bağlı olmadığını belirterek siyaseti, herkesin yapabileceği ve kolayca da ulaşabileceği bir iş olarak görmüştür. Ancak, günümüz pratik siyaset anlayışı, daha çok teknik bir iş olarak kabul edilmekte ve bu tekniğe sahip olanlar tarafından yapılması kabul görülmektedir. Bu durum siyaset ile özgürlük anlayışı arasındaki bağın değişmesine sebep olmuştur. Arendt, özgürlüğü bireylerin eyleme kabiliyetine bağlamıştır. Bundan mahrum bırakılan kişi, kamusal alandan yani siyaset yapmaktan alıkonulduğu için özgür olamayacaktır. Ona göre, eyleyebilen ve kamusal alanda var olan insan özgürdür (Doğanay 2018: 218-219). Ancak, toplumun yükselişe geçmesi sonucunda kamusal alanı işgal etmesi ve emek etkinliğine karşılık gelen eylemin, tüketimin yerini alması bir kitle toplumunun oluşmasına yol açmıştır (Arendt 2018a: 81). Kitle toplumunun davranış kalıpları, varlığını hâlâ hissettirmekte ve aynı şekilde tüketmek, aynı şekilde davranmak, farklı fikirleri duymamak günümüzde de görülmektedir. Günümüze Arendt’çi bir bakışla bakıldığında, özel alanın yani hane halkının hiyerarşik ilişkileri ve ihtiyaçlarının kamusal alana sızdığı söylenebilmektedir. Bu, kamusal alanın yozlaşmasına sebep olmuş, bunun sonucunda da kamusal alan ve özel alan arasındaki çizgi aşınmaya başlamış ve totaliter ideolojiler hâkim olmaya başlamıştır.

Modernizme eleştirel bakan bir perspektife sahip olan Arendt’e göre, modernizm, bireyselliğin ve özgürlüğün artmasına yardımcı olmasının yanı sıra yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir. O, bu anlayış ile, insanların siyasal eylemden uzaklaştığı ve daha çok kişisel çıkarlara yöneldiğini gözlemlemiştir (Çınar 2016: 152). Modernizm ile oluşan modern toplumlar da insanlar, giderek daha fazla özel alanlara yönelmekte ve kamusal alandan uzaklaşmaktadır. Bu da toplumsal ilişkilerin ve siyasal katılımın azalmasına yol açmaktadır. Modernizm, insanların

eylemlerinin sonuçlarından dolayı sorumluluk duygusunun zayıflatmasına neden olabilmektedir. Teknolojik ilerlemeler ve bürokratik yapılar, bireyleri eylemlerinin sonuçlarından uzaklaştıran ve sorumluluklarını dağıtan etkiler arasındadır. Arendt “kamusal yaşam ne kadar bürokratikleştirilirse, şiddetin cazibesi de o kadar artacaktır” (2018ç: 95) şeklindeki ifadesiyle bir nevi bürokrasinin kamusal alana ne kadar çok zarar verdiğini açıklamıştır. Arendt’e göre bürokrasi, şiddetin temel sebeplerindendir. İstenilen yere ulaşamama, eşitlik ve özgürlüğü tam anlamıyla sağlayamayacağından Arendt’in düşüncesine göre, şiddeti artıracak ve insanlar arasında çıkarların hüküm sürdüğü eylem etkinliğinden yoksun toplumlar oluşacaktır.

Modernleşme çağı, toplumsal değişimleri beraberinde getirerek, özellikle değişim talebiyle ortaya çıkan protesto hareketleri aracılığıyla toplumun özgürlük, eşitlik ve adalet gibi taleplerine dikkat çekmektedir. Ancak, bu sürecin olumsuz yönleri de göz ardı edilemez. Toplumsal değişimler ve hızlı gelişim, kimlik bunalımı gibi toplumsal bunalımlara neden olarak karmaşaya yol açabilir. Michel Foucault’nun belirttiği gibi, modernleşme süreci, insanları iktidarın keyfi yönlendirmelerine göre şekillendirerek, düşünceleri akılcılaştırma ve benzerleştirme eğilimi gösterir (Dağ 2011: 52-53). Siyasal eylem, Arendt için kamusal alanda var olanların görüş ve düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmesini içerir. Belirli bir amaç uğruna insanlar bir araya gelebilir ve görüşlerini beyan edebilir. Bu durum demokrasinin bir gereğidir. Ancak, siyasal eylem, modernizmin etkisiyle, “özgür ve demokratik denen ülkelerde” azalmaya başlamıştır. Eylem üzerinde bir hayli önemle duran Arendt, insanların bir araya gelerek eylemde bulunmasının başarma becerisi kazandırdığını söyler (2018ç: 96-97). Modernleşme sürecinin olumlu ve olumsuz birçok yönü vardır. Arendt daha çok modernizmin neden olduğu olumsuz tutumları değerlendirmiştir. Bu olumsuz durumlardan en önemlisi şiddet eylemleridir.

Şiddet, insanın dünyaya geldiği andan itibaren karşı karşıya kaldığı bir durumdur ve insanın doğasında vardır (Hobbes 2007: 11). Dolayısıyla insanlar, bir rekabet halindedir ve birbirlerini yenme arzusu taşırlar. Şiddet, birçok yolla öğrenilebilir ve bunun yanı sıra birçok alanda da uygulanabilir. Şiddetsiz toplum düşünülmez hale gelmiştir. Arendt, bu durumun totaliter ideolojinin bir sonucu olduğunu ve insanın doğasını değiştirmeye çalışmasından kaynaklandığını belirtir.

Arendt'e göre bu, insanın doğasını tehlike altına alır ve böylece insan, nihilist bir toplum yaratmaya çalışır (2018e: 280). Bu, insanların birbirine karşı tamamen acımasız ve merhametsiz davrandıkları anlamına gelir. Ancak, bu tutarlı bir toplum modeli değildir. Çünkü, insanlar arasındaki güveni ve iş birliğini yok eder.

Toplum içinde birlik duygusunun olmaması ve herkesin kendi çıkarları için savaşması, toplumun istikrarını ve gelişimini tehlikeye atan unsurlar arasındadır. Eğer insanlar arasında uyum ve iş birliği sağlanamazsa, toplumsal huzursuzluk, düşmanlık ve bunalım ortaya çıkabilir. Bu durumda güven eksikliği, şiddet ve çatışma gibi olumsuz etkileri ortaya çıkarır. Birlik olma unsurunu zedeleyen en önemli unsurlardan biri olan siyasal şiddet gibi zararlı eylemler, toplumun demokratik değerlerine ve hukuk düzenine zarar verir. Böylece insan haklarının ihlaline yol açar ve toplumsal dengesizliği artırır. Siyasal şiddet, toplumun her kesiminde varlığını sürdürmekte ve demokratik ülkelerde bile görülebilmektedir (Şen Y. F. 2018: 101-103). Demokrasinin yerleşmesi sadece yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda toplumun genel siyasal kültürü, değerleri ve katılım düzeyi ile de ilgilidir. Eğer bir toplumda demokratik değerlere olan inanç ve uygulama düzeyi düşükse, bu durum demokrasiyi güçlendirmeyi zorlaştırabilir. Türkiye'de kurumsallaşma açısından demokratikleşme düzeyinde önemli adımlar atılmıştır; ancak, bu süreçte demokrasinin önünde birçok toplumsal engel oluşmuştur (Ercins 2012: 87). Türkiye gibi birçok ülkede siyasal şiddet olarak kendini gösteren bu engeller, genellikle terör faaliyetleri ve örgütlü saldırılar şeklinde ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, öğrenci eylemleri de Türkiye'nin gündemini meşgul eden bir konudur. Birçok sebeple ortaya çıkan, öğrenci eylemleri de belirli durumlarda şiddete dönüşebilir ve ülke genelinde çatışmaya sebep olabilir. Bu nedenle, siyasal şiddet ve öğrenci eylemleri gibi konular, Türkiye'nin demokratik gelişimi ve iç huzuru açısından önem arz eder.

İfade özgürlüğü neticesinde, görüş beyan edebilme hakkına sahip olanlar arasında en önemli kesimi öğrenciler oluşturur. Öğrenciler, taleplerini dile getirebilmek, değişimi teşvik etmek, adalet talep etmek ve toplumsal meselelere duyarlık yaratmak gibi amaçlarla bir araya gelebilirler. Öğrenci eylemleri, küresel bir olgu olmasına rağmen, ortaya çıkış biçimleri ülkeden ülkeye ve hatta üniversiteden üniversiteye farklılık gösterir (Arendt 2018ç: 28). Öğrenciler, demokratik haklarını

kullanarak, barışçıl eylemler düzenlemekte ve taleplerini dile getirebilmektedirler. Hem ifade özgürlüğünün bir gereği hem de eylemde bulunabilme hakkı gereğince öğrenciler daha genel anlamda vatandaşlar; “görüş ve fikirlerini, başkalarının haklarını gözetmek koşuluyla, şiddet çağrısı ve hakaret içermeden özgürce ifade edebilir.” (boun.edu.tr, 2023). Öğrenci eylemlerinin nedeni, psikolojik, biyolojik veya diğer birçok alan ile açıklanmaya çalışılmıştır. Arendt (2018ç: 95-96), dünya çapında öğrenci eylemlerinin temel özelliğinin egemen bürokrasiye yönelik karşı çıkma eylemi olduğunu belirtir. Öğrenciler, beklentilerinin karşılanmasına yönelik hareketlenme başlatabilirler. Bu, öğrencilerin onlara verilen hakların ne kadarını kullanabildikleriyle ilgilendiklerini gösterir. Böylece eylemlerin konusu, öğrencilerin demokratik haklarının kullanımı, özgürlük, üniversitelerindeki eğitim kalitesi, ücretler, öğrenci hakları, öğretim görevlilerinin tutumu, işsizlik ve geleceklerine dair endişeleri ile ilgili olabilir.

Kışlalı (1974: 54), Alman ve Amerikan üniversitelerinden hareketle bu üniversitelerin modernlik seviyelerindeki artışla paralel olarak öğrenci eylemlerinin üniversitenin özel sorunundan ziyade genel siyasal soruna doğru yöneldiğini ve bu nedenle de ortaya çıkan eylem hareketi içerisindeki şiddetin değişkenlik göstermesinin öğrenci kalitesine bağlı olduğunu söylemektedir. Üniversitedeki öğrencilerin kalitesine eş değer olarak şiddet hareketleri de o derece fazlaşmaktadır. Arendt ise (2018ç: 28), Almanya ve Amerika’daki öğrenci eylemleri ile ilgili incelemesinde, Almanya’da kuşaklararası çatışmanın somut grupların çıkarlarıyla çatışmadığından dolayı şiddetin daha çok kuramsal bir düzeyde kaldığını belirtmiştir. Ancak, Amerika’da durum farklıdır; burada polisin “özde şiddet içermeyen gösterilere” müdahalesi, öğrencilerin bu eyleminin radikalleşmesine yol açtığını ve bu durumun “polis barbarlığı” olduğunu belirtmiştir. Eylemin radikalleşmesi ise, kampüslere farklı azınlık gruplarının girerek bu eyleme dahil olmasını sağlamıştır. Radikalleşme, siyasî gündemi etkilemek amacıyla yaygın olarak kullanılan bir süreci ifade eder (Silva 2020: 88). Türkiye’deki üniversitelerde de öğrenci eylemleri zaman zaman ortaya çıkmakta ve bu durum üniversite özelinde kalmayarak genel siyasal soruna yönelebilmektedir. Üniversitelerdeki öğrenci kalitesi ile şiddet hareketleri arasında bir ilişki kurmak, çok sayıda faktörün etkileşimini içerdiğinden kesin bir sonuca varmak zor olabilir. Ancak, öğrenci

kalitesinin artmasıyla birlikte akademik başarı, fikir çeşitliliği, demokratik değerlere saygı gibi unsurların da artması beklenir. Bu da gençlerin daha zengin bir akademik deneyim yaşamasına ve daha barışçıl bir ortamda fikirlerini ifade etmelerine olanak tanır. Bununla birlikte, şiddet içeren eylemler genellikle çeşitli faktörlerin birleşimi sonucunda ortaya çıkar. Örneğin, siyasi baskılar, ekonomik sıkıntılar, toplumsal adaletsizlik gibi etkenler gençler arasında huzursuzluğa ve isyana yol açabilir. Bu tür faktörler, gençlerin öfkelerini ifade etme yöntemi olarak şiddeti seçmelerine neden olabilir. Aynı şekilde öğrencilerin eylemlerini durduramayan devletler de müzakere yerine şiddeti tercih edebilir. Bundan dolayı hareketlerin şiddetinin yönü değişkenlik gösterebilir.

Boğaziçi eylemleri, Boğaziçi Üniversitesi içerisinde başlayan, öğrencilerin rektör atamasını protesto etmek amacıyla bir araya gelmesini içeren bir eylem sürecini ifade eder ve eylem içerisinde yaşanan şiddet olayları, bu eylemin siyasal şiddet eylemleri olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu bölümde, öğrenci eylemlerinin Boğaziçi Üniversitesi eylemleri bağlamında şiddete dönüşmesi fenomeninin Arendt'in düşünceleri ışığında incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu inceleme, öğrenci eylem hakları ile şiddet arasındaki karmaşık ilişkinin anlaşılmasına yardımcı olacak ve aynı zamanda öğrenci eylemlerinin etkinliği, şiddete tanık olması, sınırları ve sonuçları konusunda önemli bir perspektif sunacaktır.

3.1. Boğaziçi Eylemlerinin Gelişimi

Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye'nin önde gelen yükseköğrenim kurumlarından biridir. Yaptığı çalışmalar, eylemler ve özgür düşünceye olan vurgularıyla tanınır. Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri, üniversite özelinde ya da ülke meseleleriyle ilgili görüşlerini ifade etmek amacıyla düzenli olarak üniversite içinde toplanarak açıklama veya eylem hareketleri gerçekleştirmektedirler. Bu tür eylemler, genellikle öğrencilerin belli bir konuda duyarlılık veya eleştiri gösterdiği durumlarda ortaya çıkar. Bu eylemlerden birisi de 2021 yılında, Boğaziçi Üniversitesine rektör olarak Prof. Dr. Melih Bulu'nun atanması (resmigazete.gov.tr, 2021a) neticesinde olmuştur. Atama kararının üniversite topluluğu içinde büyük rahatsızlık yaratmış olması, öğrencilerin uzun bir süre boyunca devam eden bir eylem hareketi başlatmalarına yol

açmıştır. Literatürde, bunun gibi benzer eylem hareketleri için, demokratik yönetim, öğrenci katılımı, yönetimde şeffaflık ve paydaşlar arasındaki iletişim gibi konular ön plana çıkmaktadır. Boğaziçi eylem hareketi de üniversite topluluğunun, bu prensiplerin uygulanmasını istemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, bu eylem hareketinin arkasındaki temel nedenler ve sonuçlar konusunda daha fazla açıklama gereklidir.

2 Ocak 2021 tarihinde yapılan atama kararı ardından bazı öğretim görevlileri, atanan rektöre yönelik 3 Ocak günü “Kabul Etmiyoruz, Vazgeçmiyoruz!” başlıklı ortak bir bildiri yayınlamışlardır (Kahraman 2023: 53). Ardından, öğrenciler ve akademisyenler rektör atamasının anti-demokratik olduğunu, bunun sonucunda da özerkliği zedelediğini belirterek ve bu karara tepki göstermek amacıyla 4 Ocak günü bir araya gelerek “Kayyum Rektöre Hayır!” eylemini başlatmış ve böylece sokaklardaki ilk tepkilerini göstermişlerdir. Bu eylemlerinin ortaya çıkma motivasyonları üç önemli bileşen etrafında şekillenmiştir. İlk olarak, Boğaziçi Üniversitesine atanan Prof. Dr. Melih Bulu’nun, 1980 darbesinin ardından ilk kez kurum dışından atamasının yapılması eylemin ortaya çıkmasındaki temel sebeptir. Bu atama yetkisi eylemciler tarafından “kayyumluk” olarak değerlendirilmiştir. Prof. Dr. Melih Bulu’nun atama kararının büyük bir tepkiyle karşılanmasının önde gelen nedenlerinden diğeri de kendisinin siyasi ve akademik geçmişinin öğrenci ve üniversite topluluğu arasındaki birçok paydaş tarafından dikkate alınmasıdır. Prof. Dr. Melih Bulu’nun AK Parti ile olan siyasi bağlantısının akademik kariyerinin önüne geçtiğini ifade eden eylemciler, bu kararın üniversitenin yararı gözetilmeksizin, kişisel çikara yönelik yapıldığını belirtmişlerdir. Prof. Dr. Melih Bulu’ya yapılan tepkilerden bir diğeri de doktora tezinde intihal yaptığı iddiasıdır (teyit.org, 2021a). Bu iddia birçok doğrulama kanalları üzerinden araştırılmış ve sonuç olarak Prof. Dr. Melih Bulu’nun doktora tezinin özgün olduğu, ancak tezin belirli bir kısımlarında intihal yaptığı ve bunları alıntı kurallarına göre belirtmediği tespit edilmiştir. Bu durum, rektörün atanması yerine seçilmesi gerektiğini vurgulayan eylemcilerin demokratik yönetim talebini daha da önemli hale getirmiştir.

Boğaziçi Üniversitesine yapılan rektör atamasının kayyumluk olarak değerlendirilmesi tartışmalı bir durumdur. Kayyumluk, uzun bir tarihe dayanan bir

uygulamadır ve Türkiye’de hukuk kuralları çerçevesinde atama yetkisiyle ilgili bir mekanizmayı ifade etmektedir. Bu uygulama, 2017 Referandumu ile kabul edilen Başkanlık Sistemi çerçevesinde Cumhurbaşkanına tanınan yetkilerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Başkanlık Sistemi, Cumhurbaşkanına geniş yetkiler ve sorumluluklar tanıyan bir yönetim modelidir. Başkanlık Sisteminin tanıdığı kayyumluk yetkisi, Türkiye’de özellikle terör örgütlerine yardım yapan belediyeler üzerinde kullanılmıştır (Gürbüz 2019: 42-43). Bu uygulama Türkiye’de sadece belediyelerle sınırlı değildir; aynı zamanda üniversitelerle ilgili durumlarda da kullanılabilir. Ancak, üniversitelerde kullanılan kayyumluk uygulaması daha nadir bir durumdur. Genellikle belirli koşulların varlığında gerçekleştirilir. Üniversitelerde kayyumluk yetkisi, yönetsel veya mali sorunlar, kurumsal zayıflıklar veya yolsuzluk gibi ciddi durumlar söz konusu olduğunda devreye girebilir. Ancak, Boğaziçi eylemlerinin savunucularına göre iktidar, belirli kurumları kendi ideolojik kalıplarına oturtmaya çalışarak bu yetkisini kullanmaktadır (Eyit 2021: 31-32). Üniversitelerin düzgün işleyişini sağlamak ve kamu kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasını temin etmek amacıyla Cumhurbaşkanı, üniversitelere rektör atama yetkisini kullanır; bu nedenle Boğaziçi Üniversitesi nazarında yapılan bu atamayı, belirli koşulların varlığında gerçekleşen kayyum ataması olarak değerlendirmek doğru olmayabilir.

Yapılan atama kararının demokratik olmadığı eylemciler tarafından birçok kez vurgulanmıştır. Rektör atamasına ilişkin kanuna ve yapılan atama süreçlerine yönelik öğretim üyelerinin rektör atamasında oy sahibi olması için demokrasinin vurgulanması konusu Gözler’e göre, demokrasinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanır. Rektör atamasındaki demokrasi vurgusunu “ampirik ve normatif demokrasi teorisi” olarak inceleyen Gözler’in açıklamasına göre; normatif demokrasi, halkın yönetimidir ve yönetimin halk tarafından, halk için gerçekleştirilmesi gerektiğini savunur. Üniversite yönetimine normatif demokrasi açısından bakıldığında, rektör halkı değil öğretim elemanlarını ve öğrencilerini yönetir. Üniversite yönetimiyle demokrasi arasında bir ilgi kurulabilmesi için öğretim elemanları, idari personel ve öğrenciler genel anlamda “halk” kavramına dahil olmalıdır. Öğretim elemanlarının, idari personelin ve öğrencilerin “halk” kavramına dahil olduğu varsayılırsa, bu sefer de mevcut seçim sisteminin

demokrasiyle bağdaşmadığı sonucuna varılır. Çünkü, rektör seçimlerine aday olarak yalnızca öğretim üyeleri katılabilmektedir. Araştırma görevlileri, idari personel ve öğrenciler rektör seçimlerine katılma hakkına sahip değildir. O halde, üniversitede rektör seçiminde demokrasiyi savunanların, araştırma görevlilerine, idari personele ve öğrencilere de oy hakkının verilmesini savunmaları gerekir. Ayrıca, ideal anlamda demokrasi düşüncesinin gerçekleşebilmesi için rektörlerin üniversitenin bulunduğu şehir halkı tarafından seçilmesi gerekir. Çünkü, demokrasi bu şekliyle doğru bir biçimde uygulanacaktır. Aynı şekilde ampirik demokrasi teorisine göre ise, mevcut demokratik rejimlerin gerçek dünyadaki işleyişini incelemek önemlidir. Bu teori, demokrasinin, tam anlamıyla bir ideal değil, gerçek dünya koşullarına uygun şekilde işlediğini öne sürer. Bu bağlamda, demokratik rejimlerin temel özellikleri vurgulanır; ancak, bu özellikler üniversite rektörlerinin öğretim üyeleri tarafından seçilmesini gerektirmez. Sonuç olarak, “üniversite rektörlüğü etkin bir siyasal makam değil bir idari makamdır” (Gözler 2001: 41-43). Bu nedenle rektörlük makamına yönelik yapılan itirazların siyasal bir amaç taşımaması gerekmektedir.

Üniversitelerde, Cumhurbaşkanı tarafından yapılan atamalar, hükümetin üniversitelerin akademik özgürlüğüne müdahale ettiği şeklinde eleştirilere neden olmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri ve akademik personeli, rektör atamasına diğer üniversiteler özelinde daha çok tepki göstermiştir. Bunun sebebi, rektör atamasının kayyumluk olduğunu düşünen eylemcilerin, Boğaziçi Üniversitesine yapılan bu kurum dışı atamanın üniversitenin yapısını daha doğrusu “geleneğini” bozduğunu düşünmeleridir. Bazı akademisyenler, yaptıkları röportajlarda Boğaziçi Üniversitesinin “dokunulmaz” bir statüye sahip olduğunu ve bu durumun üniversitenin akademik kadrosunun etkili bir eğitim vermesi ve mezunlarının başarılı kariyerlere sahip olmalarıyla ilişkilendirildiğini ifade etmişlerdir ([youtube.com/Boğaziçi Direnişi, 2022](https://www.youtube.com/watch?v=Boğaziçi_Direnişi_2022)). Bu durumu bir ayrıcalık olarak düşünerek, üniversite rektörünün kurum dışı olmasını kabul etmemişlerdir. Bir üniversitenin kayyumluk tartışmalarına maruz kalması, sadece akademik başarıyla açıklanamayacağı gibi çeşitli siyasal, sosyal ve kurumsal faktörlerden kaynaklanabilir. Bu faktörler arasında üniversitenin toplumsal etkinliği, öğrenci ve personel profilinin çeşitliliği, üniversite yönetiminin politik tutumu ve genel siyasal atmosfer gibi unsurlar yer alabilir.

15 Temmuz 2021 tarihinde Boğaziçi eylemlerinin altıncı ayının içerisinde Prof. Dr. Melih Bulu rektörlük görevinden alınmıştır (resmigazete.org, 2021b). Yerine ise yine Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile rektör yardımcısı olan Prof. Dr. Naci İnci vekaleten atanmıştır. Eylemciler bu süreçte verdikleri mücadeleden isteklerini içeren bir sonuç elde etmişlerdir. Ancak, yine rektör seçimi istedikleri biçimde gerçekleşmemiştir. Öğrenciler tarafından bu durumda “Kayyum (Vekalet) Rektör İstemiyoruz!” şeklinde tepkiyle karşılanmıştır (sivilalanarastirmalari.org.tr, 2023). Öğrenciler bu kararın demokratik olmayışını eleştirerek seçim isteklerini yinelemişlerdir. Vekaleten yapılan atama ardından, yeni rektör seçimi için adaylar belirlenmiş ve Prof. Dr. Naci İnci, Prof. Dr. Gürkan Kumbaroğlu, Prof. Dr. Mine Eder, Prof. Dr. Ünal Zenginobuz, Prof. Dr. Cem Say ve Prof. Dr. Ali Tekcan gibi akademisyenler aday olarak gösterilmiştir (evrensel.net, 2021). 20 Ağustos 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile rektörlüğe Prof. Dr. Naci İnci atanmıştır (resmigazete.gov.tr, 2021c). Eylemcilerin istediği adaylardan birinin seçilmemesi, Prof. Dr. Melih Bulu'nun atanması sürecinde yaşanan eylemlerin ve tepkilerin benzerini göstermelerine sebep olmuştur.

Boğaziçi eylemleri, rektör atamasını protesto etmek amacıyla ortaya çıkan ve ardından birçok şehirde ve platformda konuşulan bir eylem hareketidir. Başlangıç amacı rutin bir atama kararını eleştirmek iken ardından yaşanan olaylar, eylem içerisindeki çarpıtılan mesajlar ve eylem sürecinde yaşanan şiddet olayları, eylemin ana sorunlarını oluşturmaktadır. Bu, eylem hakkı ile düşünce özgürlüğü açısından tehlike doğurabilecek bir meseledir. Eylem hakkı, demokratik toplumların vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilirken, düşünce özgürlüğü ise bireylerin fikirlerini özgürce ifade etme hakkını temsil eder. Ancak, bu hakların kullanımıyla birlikte sorumluluk da gelir. Eylemlerin barışçıl, demokratik ve hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi, demokratik değerlere saygı gösterilmesi ve şiddetten uzak durulması büyük önem taşır. Şiddet olayları, eylem hakkı ve düşünce özgürlüğünün sınırlarını zorlayabilir ve halkın eyleme olan desteğini azaltabilir.

3.1.1. Boğaziçi Eylemleri Katılımcı Profili

Boğaziçi Üniversitesinde başlayan “Kayyumluğa Tepki Eylemleri”, her gün düzenli bir şekilde sürmüştür. Bu süreklilik neticesinde, destekler ve eleştiriler de

buna paralel bir şekilde ilerlemiştir. Eylemin etkisi üniversite sınırlarını aşmış ve toplumun geniş kesimlerini de etkilemiştir. Başlangıçta üniversite öğrencileri tarafından, üniversite yönetimini etkileyen bir durum olarak ortaya çıkmış olsa da eylemcilere yönelik müdahaleler sonucunda diğer üniversitelerdeki öğrenciler, akademisyenler, sanatçılar, aktivistler, siyasi partiler ve milletvekilleri gibi toplumun çeşitli kesimlerinden de bu eylem hareketi destek görmüştür.

Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri, eylemlerin önde gelen katılımcıları arasındadır. Bu eylem hareketi ilk olarak Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri tarafından başlatılmıştır. Bu nedenle, Boğaziçi eylemlerine katılanların büyük çoğunluğunu Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrenciler, üniversitelerinin bağımsızlığına ve demokratik yönetimine vurgu yaparak bu eylem hareketini devam ettirmişlerdir (yeniyasamgazetesi5.com, 2021). Ancak, yapılan gözaltılar ve açıklamalara göre, bu eyleme yalnızca Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri katılmamıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin diğer üniversitelerinde öğrenim gören öğrenciler ve öğrenci olmayanlar da bu eylem hareketi içerisinde bulunan katılımcılar arasındadır.

Boğaziçi Üniversitesinin bazı akademisyenleri ve öğretim görevlileri de eylemler içerisinde bulunan önemli katılımcılar arasındadır. Eylem süresi boyunca rektörlük atamasına tepki göstermek amacıyla düzenli olarak rektörlük binasına sınırlarını dönerek eylemde bulunmuşlar (cumhuriyet.com, 2021; haberturk.com, 2021) ve halâ da bulunmaktadır. Bu eylemlere öğretim görevlilerinin katılmasının, derslerin aksaması ve haksız yere maaş alınması gibi sorunlara yol açtığı tartışması da ortaya çıkmıştır.

Boğaziçi eylemleri katılımcıları sadece öğrencilerle sınırlı değildir. Toplumun farklı kesimlerinden bireyler, bu eyleme destek vermiş ve kendi uzmanlık alanlarından hareketle eyleme katkıda bulunmuşlardır. Özellikle, eylemler sırasında öğrencilere yönelik yapılan tutuklamalar sonucunda birçok baro bu eyleme destek vermiş (t24.com.tr, 2021) ve tutuklanan öğrencilerin hukuki temsilini üstlenmiştir. Ayrıca, birçok milletvekili ve siyasi parti üyeleri de eylemlere katılarak destek vermişlerdir. Sivil toplum örgütleri de bu eylemlere destek vermiş ve çeşitli şekillerde katkıda bulunmuşlardır. Bu örgütler arasında uluslararası bağlantılara

sahip insan hakları örgütleri (tr.euronews.com, 2021; ahvalnews.com, 2022), LGBTİ+ hakları savunucuları ve aktivistleri gibi gruplar bulunmaktadır. Bu toplumsal kesimler, eylemlerin amaçlarına ve taleplerine destek sağlamış aynı zamanda farklı perspektiflerle katkı sunmuşlardır.

3.1.2. Boğaziçi Eylemlerindeki İdeolojik Motivasyon

Boğaziçi Üniversitesi, öğretim üyeleri, öğrencileri ve personeli arasında çeşitli ideolojik eğilimlere sahip bir topluluk barındırmaktadır. Üniversite, kuruluş döneminde liberal, özgürlükçü ve bireyci değerlere sahip bir kurum olarak başlamış olmasına rağmen, zaman içinde ideolojik değişimlere tabi tutulmuş ve farklı siyasi görüşlere ev sahipliği yapmıştır. Son yıllardaki protesto ve eylemler, üniversite topluluğunun bu ideolojik çeşitliliğini yansıtan ve çeşitli siyasi görüşlerin bulunduğu bir platform olduğunu göstermektedir. Özellikle Gezi Parkı eylemlerinden sonra, bazı gözlemciler göre, üniversite topluluğu daha radikal bir muhalif kimlik sergilemektedir. Bu değişim, özellikle mevcut iktidara ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı birleşik ve güçlü bir muhalefetin oluşmasına yol açmıştır (Köse 2021). Bu değişim, üniversitenin toplumsal ve siyasi olaylara nasıl yanıt verdiğini yansıtmaktadır. Bu nedenle de Boğaziçi Üniversitesinde yaşanan eylem hareketlerinde daha fazla ideolojik çeşitlilik ve siyasal çatışma beklenebilir bir durumdur.

2021 yılında başlayan Boğaziçi eylemleri içerisinde eylemcilerin ve eyleme destek verenlerin ideolojilerini yansıtan birçok ideolojik unsur yer almıştır. Boğaziçi eylemlerinin en temel ideolojik motivasyonlarının arasında, demokrasi ve akademik özerkliğin savunusu öne çıkmaktadır. Eylemciler, üniversitenin rektör atamalarının demokratik süreçlere uygun olmadığı iddiasıyla harekete geçmişlerdir. Bu, eğitim kurumlarının bağımsızlığına vurgu yaparak, demokratik değerlerin korunmasını amaçlayan bir ideolojik tutum olmuştur. Bu düşünceler, liberal ve demokratik düşüncelerin temel amaçları arasında yer almaktadır, çünkü demokratik bir toplumda eğitim kurumlarının bağımsızlığı ve yönetime katılım, temel demokratik değerlerin sürdürülmesi için kritik öneme sahiptir. Ancak, bu kararda istikrar önemli bir tutumdur. Bağımsızlık, demokratik bir yönetim için ne kadar gerekliyse, bunun sağlanmasını isteyenlerin de bu istek ve amaçlarında aynı ölçüde tarafsızlık ve

bağımsızlık sergilemeleri gerekmektedir. Demokratik değerleri koruma amacıyla hareket edenlerin, bu değerleri savunurken tarafsızlığı ve bağımsızlığı gözetmeleri, demokratik bir toplumun istikrarını ve işleyişini sürdürmesi açısından aynı şekilde büyük öneme sahiptir.

Ayrıca, Boğaziçi eylemlerindeki bazı eylemcilerin, sol siyasi görüşe sahip olduğu söylenebilir (derintahkik.com/Şahin, 2021; kozgazetesi5.org, 2021). Eylem, içerisindeki sol görüşlü bu grup, hükümetin politikalarını eleştiren bir tavır içerisinde olmuşlardır. Bazı eylemciler, hükümet karşıtlığı motivasyonunun da birleşerek iktidarın politikalarını ve liderliğini eleştirmiştir. Yapılan atama kararı, bu konuyla bağdaştırılarak, hükümetin muhalefeti bastırma ve sivil toplumu kısıtlama amacıyla bu atamayı yaptığı şeklinde yorumlanmıştır. Eylemin hükümet karşıtlığı içermesi eyleme siyasal boyut kazandıran bir unsurdur. Bu, eylemin sadece üniversite yönetimiyle ilgili olmayıp, aynı zamanda genel siyasi görüş ve hükümet politikalarıyla ilgili bir protesto olarak algılanmasına sebep olmuştur.

Boğaziçi eylemlerinde dikkat çeken diğer bir nokta farklı ideolojik grupların bir araya gelmesi ve eylemleri işlevselleştirmesi olmuştur. Protestolara katılanlar arasında HDP, LGBTİ+, aşırı sol örgütler ve AK Parti karşıtı muhafazakârlar gibi farklı kesimler bulunmaktadır (Köse 2021). Bu gruplar, ortak bir radikal tavır benimseyerek, siyasal otoriteye karşı birleşmiş bir muhalefet olarak görülebilir. Bu eylemler sırasında, bazı radikal gruplar veya bireylerin terörle ilişkilendirilen ideolojilere sahip oldukları iddiası da bu eylem hareketi içerisinde çokça gündemde tutulan bir konu olmuştur. Aynı zamanda, eylemlerde LGBTİ+ hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konular da önemli bir rol oynamıştır. Bu motivasyonla eyleme katılanlar, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa karşı tepki göstermişlerdir. Bu konuda yaşanan olaylar eylemin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Boğaziçi eylemleri, karmaşık ideolojik motivasyonların bulunduğu bir eylemdir, katılan kişiler arasında farklı inançlar ve hedefler bulunmaktadır. Bu eylem hareketi içerisinde birçok ideolojiye sahip olan radikal grupların varlığı, genel eylem kitlesinin aynı ideolojiye sahip olduğunu göstermeyebilir. Aynı zamanda Boğaziçi Üniversitesinde başlayan ve temelinde öğrencilerin başlattığı bu eylem hareketindeki

kitle tüm üniversiteyi kapsamamaktadır. Boğaziçi eylemlerindeki eylemciler üniversite geneline bakıldığında azınlıktadırlar. Sonuç olarak, Boğaziçi eylemlerine katılan katılımcılar arasında farklı yaş, eğitim düzeyi, siyasi görüş, toplumsal kimlik ve duyarlılıklara sahip kişilerin olduğu söylenebilir.

3.1.3. Boğaziçi Eylemleri: Toplumsal Destek ve Kamu Görünürlüğü

Boğaziçi eylemleri, sadece İstanbul Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri arasında değil, Türkiye genelinde geniş bir toplumsal destek kazanmış ve büyük bir kamu görünürlüğü elde etmiş bir olaydır. Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri, ilk başta rektör atamasına karşı olan eylemciler arasında yoğun bir şekilde yer almışlardır. Öğrenciler, öğretim görevlileri ve akademisyenler, üniversite yönetiminin demokratik süreçlere uygun bir şekilde seçilmediği konusundaki fikir ayrılıklarını ilk başta üniversite içerisinde dile getirmişlerdir. Bu, eylemlerin başlangıcında yerel bir destek ağı oluşturulmasına yardımcı olan ilk aşamadır.

Ardından, eylemler özellikle sosyal medya platformları üzerinden büyük bir kamuoyu ilgisi yaratmıştır. Twitter, Instagram ve diğer platformlar da etiketler, paylaşımlar ve canlı yayınlar eylemin yayılmasını sağlayan önemli unsurlardır. İnternet üzerinden paylaşılan görsel ve video içerikler, eylemleri destekleyen birçok kişiye ulaşmış ve daha geniş bir izleyici kitlesi oluşturmuştur. Boğaziçi eylemleri, aynı fikre sahip olan diğer üniversite öğrencileri tarafından da destek görmüş ve bu eylem hareketine destek vermek amacıyla diğer şehirlerdeki öğrenciler tarafından birçok yerde “Boğaziçililere Destek” eylemleri düzenlenmiştir (dogruhaber.com.tr, 2021).

Boğaziçi eylemleri sadece üniversite öğrencileri arasında değil, aynı zamanda sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve iş dünyası temsilcileri arasında da gündem olan hem desteklenen hem de eleştirilen konular arasında olmuştur (evrensel.net, 2021). Bu gruplardan bazıları, demokrasi, akademik özgürlükler ve insan hakları konularındaki vurgularıyla eylemcilere destek vermişlerdir. Bazıları ise, eylemler içerisinde yer alan dini değerlere saygısızlık yapan ve terör örgütleri iltisaklı kişilere yönelik eleştirel bir tutumda olmuşlardır. Ayrıca, Boğaziçi eylemleri ülke içerisinde tartışılan bir konu olmakla kalmamış uluslararası platformlarda da dikkat çeken bir

konu olmuştur. Uluslararası kuruluşlar ve yabancı hükümetlerden bazıları (Örneğin, ABD, Fransa, Almanya) eylemcilere destek verdiklerini ifade etmişlerdir.

Boğaziçi eylemleri içerisinde istenen talepler aynı zamanda toplumun bazı kesimleri tarafından “ayrıcalıklı talepler” olarak algılanmıştır. Bu çerçevede, Boğaziçi Üniversitesinin taleplerinin kamuoyunda ayrıcalık talebi olarak algılanması, özgün bir çözüm oluşturma şansını zayıflatmıştır (Köse 2021). Bununla birlikte, eylem sırasında uygulanan kısıtlamaların; eylemlerin yaygınlaşmasına ve etkisini artırmasına engel olamadığı görülmüştür. Boğaziçi eylemlerinin yürütülmesinde, sosyal medya platformları gibi dijital kanalların kullanımı yoğun bir şekilde gerçekleştirilmiş ve bu sayede eylemin etki alanı genişletilmiştir. Dolayısıyla, Boğaziçi eylemleri, görünürlük açısından sesini duyurabilmiş bir eylem olmuştur. Eylemlerin devamlı ve istikrarlı devam etmesi, eylemin gündemde kalmasına sebep olmuştur (Sivil Alan Araştırmaları Derneği, 2021).

Boğaziçi eylemine karşı yapılan müdahalelerin toplum tarafından ne şekilde algılandığı üzerine uygulanan bir anket çalışması, katılımcıların yüzde 62’sinin “Öğrenciler demokratik haklarını kullanıyor, polis müdahalesi haksızdı.” Yanıtını verdiğini göstermiştir (KONDA, 2021). Bu anket sonucuna göre, ankete katılanların büyük bir çoğunluğu öğrencilerin demokratik haklarının kullanılmasının önemli olduğunu ve bunun kısıtlanması durumunun haksızlık olduğunu düşünmektedir. Toplum tarafından öğrencilerin demokratik haklarını kullanmaları düşüncesi, toplumda aktif vatandaşlık bilincinin artması ve demokratik süreçlere katılımın teşvik edilmesi açısından olumlu bir tutumdur. Ancak, bu konuda incelenmesi gereken önemli bir nokta bu eylemin demokratik bir hak gereği ortaya çıkıp ve eylem süresince demokratik tutumların izlenip izlenmediğidir.

3.2. Boğaziçi Eylemleri Müdahaleler ve Siyasal Şiddet

Siyasal eylemler, toplumsal değişim taleplerini ifade etmek, dikkat çekmek ve etki yaratmak amacıyla kullanılan önemli bir araçtır ve ne amaç ile yapılırsa yapılsın barışçıl ve demokratik yöntemlerle gerçekleşip insan haklarına saygı göstermelidir. Ancak, bazen eylemler, beklenmedik bir şekilde şiddete dönüşebilir. Şiddet içeren eylemler, toplumda endişe ve kargaşa yaratırken, zarar verme, yıkım ve

kayıplara yol açabilir. Müdahaleler, eylemin şiddete dönüşmesini önlemek, kontrol etmek veya sonlandırmak amacıyla yapılabilir. Bu müdahaleler genellikle emniyet güçleri, hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili aktörler tarafından gerçekleştirilir. Bu Arendt'in "kuvvet" kavramına denk düşmektedir. Devletin kuvvet yetkisi gereği, amacı, şiddeti durdurarak barışçıl bir çözüm yolunu teşvik etmek, güvenlik sağlamak ve toplumun düzenini korumaktır. Ancak, müdahalelerin doğru zamanlaması, uygun yöntemlerin kullanılması ve etkin bir iletişim stratejisinin izlenmesi son derece önemlidir. Aksi takdirde, hatalı müdahaleler iktidarın güç/zor kullanma yetkesinin şiddete dönüşmesini sağlayacak ve toplumdaki gerginlikler artarak daha fazla şiddet tetiklenecektir.

3.2.1. Boğaziçi Eylemlerine Yönelik Müdahaleler

Boğaziçi Üniversitesi eylemleri sırasında hükümetin müdahalesi, olayların seyrini belirleyen kritik bir faktör olmuştur. Hükümet yetkilileri, eylemleri sıkı bir şekilde kontrol etme ve kamu düzenini sağlama amacıyla polis gücünün kullanılmasının gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda eylemlerin terörle olan ilişkisi ve eylemcilerin şiddet içeren faaliyetlerinin var olduğu gerekçesinden hareketle buna karşı önlem alınmasının gerekli olduğunu savunmuşlardır. Boğaziçi Üniversitesinde 4 Ocak 2021 tarihinde gerçekleşen bir basın açıklamasının ardından başlayan eylemde, aynı gün içinde eyleme katılmak amacıyla üniversiteye girmek isteyen öğrencilere emniyet güçleri tarafından müdahale edilmiştir (sessizkalma.org, 2023). Eylemin başlamasının ardından eylemin üniversite dışına çıkmaması amacıyla okul kapıları kapatılmıştır (Köse 2021). Bu müdahalenin sebebi, Boğaziçi eylemlerinin, küresel bir pandemi dönemi olan koronavirüs zaman aralığında yaşanması nedeniyle bu dönemde "her türlü toplantı, gösteri ve yürüyüş yasağı" kapsamında (T. C. İstanbul Valiliği, 2021-2) mevcut kısıtlamaların insan sağlığına olan olası etkileri konusunda tedbirlerin alınması gerekliliği yönünde açıklanmıştır.

Olay anında ve sonrasında 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na (mevzuat.gov.tr, 1983) muhalefetten ve Görevli Memura Mukavemet suçundan dolayı eylemcilere yönelik gözaltılar olmuştur (T. C. İstanbul Valiliği, 2021-1). Ülkenin farklı illerinde de bu eyleme destek vermek amacıyla yürüyüşler düzenlenmiştir. Aynı şekilde diğer illerdeki güvenlik güçleri de bu yasak kapsamında

göstericilere ve eylemcilere yönelik müdahalede bulunmuşlardır. Eylemler sırasında, emniyet güçlerinin bazı eylemcileri gözaltına alması ve zorunlu kimlik sorgulaması gibi olaylar, eylemin atmosferini dahada gerginleştirmiştir. Bu müdahaleler, Türkiye’de demokrasi, insan hakları ve özgürlük konularında uzun vadeli bir tartışma başlatmıştır. Müdahalelerin tartışmalı bir noktası, eylemcilere karşı polis gücünün kullanılması ve gözaltıların artmasıdır. Bazı insan hakları örgütleri ve eleştirmenler, eylemcilere karşı aşırı güç kullanımı ve insan hakları ihlalleri iddialarını dile getirmişlerdir. Boğaziçi Üniversitesi eylemleri sırasında, özellikle üniversite kapısına bir emniyet görevlisi tarafından kelepçe takılması (birgun.net, 2021), büyük bir tartışma ve eleştiri konusu olmuştur. Bu işlemi gerçekleştiren polis memurunun “inisiyatif kullandım” (ntv.com.tr, 2021) şeklinde yaptığı açıklamalar, geniş bir kesim tarafından eleştirilmiş ve bu hareket demokrasiye bir müdahale olarak algılanmıştır.

Protesto hakkı ve ifade özgürlüğü gibi temel demokratik ilkelerin korunması, çatışma ve şiddetin önlenmesi adına önemlidir. Ancak, bu tür olaylarda asılan hukuki düzenlemelerdir. Bu tür vakaların adil ve bağımsız bir şekilde soruşturulması, demokratik bir toplumun işleyişinde önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Hukuki düzenlemeler, protesto ve ifade özgürlüğünün korunmasını ve aynı zamanda toplumun güvenliğini sağlamayı amaçlar. Bu nedenle, toplumun güvenliğine zarar verebilecek her türlü kanunsuz eylemi durdurmak devletin sorumluluğundadır.

3.2.2. Boğaziçi Eylemlerinin Siyasal Şiddet Dinamikleri

Demokratik eylemler açısından, siyasal şiddet olayları, Boğaziçi eylemleri içerisinde analiz edilmesi ve değerlendirilmesi gereken önemli bir unsurdur. Boğaziçi eylemleri, içerisinde şiddet olaylarını barındırması bakımından ortaya çıkma amacının farklı boyutlara taşınmasına sebep olmuştur. Alınan bir karara tepki göstermek amacıyla başlayan bu eylem hareketinde kısa süre içerisinde emniyet güçleri ile öğrenciler arasında birçok gerginlik yaşanmıştır. Boğaziçi eylemleri içerisinde şiddet göstergesi olan olaylardan birisi güvenlik güçleri ve eylemciler arasında yaşanan arbedelerdir. Yapılan gözaltılar ve kimlik sorgulamaları sonucunda, eylem hareketi içerisinde üniversite öğrencisi olmayan birçok kişiye rastlanmıştır (T. C. İstanbul Valiliği, 2021-19). Bu durum, üniversiteye giriş ve çıkışların artık

öğrenci kimlik kartıyla yapılmasına neden olmuştur. Ancak, eylemciler, polisin bu kısıtlamalarına tepki göstermiş ve kurulan barikatları aşarak üniversiteden çıkmaya ve üniversiteye girmeye çalışmışlardır. Emniyet güçleri, 2911 sayılı kanun gereğince, öğrencilerin protesto eylemleri yapmalarına izin vermemiş “Dikkat dikkat polis konuşuyor, yapmak istediğiniz eylem kanunsuzdur” (youtube.com/32. Gün Arşivi, 2023) açıklamalarıyla eylemcileri devamlı olarak durdurmaya çalışmıştır. Bu çatışmalar sonucunda eylemcilerin, polislere ve barikatlara yönelik tekmeler ve yumruklarla şiddet içeren davranışlarına rastlanmaktadır (yenisafak.com, 2021; gazeteduvar.com.tr, 2021). Eylemcilerin, çatışmalar sırasında polislere ve barikatlara yönelik şiddet içeren davranışlar sergilediği gerçeği, bu olayın karmaşıklığını ve tansiyonunu daha da artırmıştır. Bu şiddet unsurları, protestoların başlangıcında dile getirilen taleplerin ötesine geçmiş ve protestonun doğasını değiştirmiştir. Özellikle medya ve hükümet yetkilileri tarafından vurgulanmış olan bu tür şiddet olayları, eylem hareketlerinin eleştiriye açık bir yönünü temsil etmektedir.

Emniyet güçleri tarafından yapılan müdahaleler, eylemcilerin tepkilerini artırarak, olayın şiddet eğilimli bir hal almasına yol açmıştır. Prof. Dr. Melih Bulu'nun atanması sonrasında şahsına ve makamına yönelik birçok tepki oluşmuştur. Göreve gelmesinden ardından, LGBTİ+ Çalışmaları Aday Kulübünün eylem sırasındaki yürüyüşleri esnasında kullanılan afişlerde Kâbe fotoğrafı üzerine şahmeran tasvirini asması, eylemcilere yönelik büyük tepkiye sebep olmuştur (diken.com.tr, 2021). Bu olaya karışan öğrenciler arasından bazıları tutuklanarak “Halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etme” suçundan hapis istemi ile yargılanmışlardır. Ayrıca, bu olay sonucunda LGBTİ+ Kulübüne yapılan aramalarda terör örgütüne ilişkin kitaplar ele geçirilmiştir (T. C. İstanbul Valiliği, 2021-12). Bunun üzerine bu kulüp Prof. Dr. Melih Bulu tarafından kapatılmıştır (Eyit 2021: 30). Bu olay Boğaziçi eylemlerinin seyrini değiştirmiş ve aynı zamanda bu eylem LGBTİ+ grubunun haklarını savunmak amacıyla toplantılar ve yürüyüşlerle de desteklenmiştir. Ortaya çıkma amacı, Prof. Dr. Melih Bulu'nun göreve gelmesini protesto etmek olan bu eylemler, LGBTİ+ savunusu yürüyüşlerine de ev sahipliği yapmıştır.

İfade özgürlüğü, bir demokratik toplumun temel bir unsuru olarak kabul edilir ve bireylere düşüncelerini ifade etme ve fikirlerini dile getirme hakkı tanır (Karan

2018: 3). Ancak, ifade özgürlüğü de bazı sınırlamalara tabidir. Bu sınırlamalar, genellikle şiddet içermeyen, demokratik ve barışçıl yollarla ifade edilen fikirler için daha geniş bir koruma sağlar. Bu, eylem içerisinde başkasının dini değerlerine saygısızlık gösterme bir şiddet örneğidir ve suçtur (Artuk, Alşahin 2014: 992). Bu durumda eylemcilerin yaptığı eylemlere müdahale edilmesi gereklidir. Şiddet içeren eylemler, başkalarının güvenliğini tehlikeye atar ve kamu düzenini bozar. Bu nedenle demokratik olarak nitelendirilemezler ve bu tür eylemlere karşı hukuki yaptırımlar gereklidir.

Boğaziçi eylemlerinde yer alan eylemciler, hak arayışı içerisinde olduklarını sıkça ifade etmişler ve Rektör Prof. Dr. Melih Bulu'nun istifa etmesini dile getiren birçok slogan atmışlardır. Eylemlerde kullanılan slogan ve afişlere bakıldığında, “Üniversitelerde Kayyuma Hayır!”, “Atanmış Rektör İstemiyoruz!”, “Gözaltılar Serbest Bırakılsın!”, “Vesayet Bitecek Üniversiteler Özgürleşecek!”, “Cinsiyetçi, Kayyum Rektör İstemiyoruz!”, “#BizSiziSoruşturuyoruz”, “Tüm Kayyumları Gündereceğiz!”, “Siyasetten Korkmuyoruz!”, “Öğrenci Düşmanı İşbirlikçi Güvenlik İstemiyoruz!”, “İntihal Akademik Suçtur!” (Uğurlu 2021) “Direne, Direne Kazanacağız” (nethaberajansi.com, 2021) “Katil Polis Üniversiteden Defol!” (ajanshaber.com.tr, 2021) gibi birçok mesaj içeren sloganın Boğaziçi eylemleri içerisinde yer aldığı söylenebilir. Bu sloganlar yaşanan olaylara göre şekillenmiştir. Sloganlar, iletilmek istenen mesajın kısa ve öz olarak aktarılmasını sağlayan önemli bir araçtır. Ancak, aynı zamanda sloganlarda kullanılan dil ve ifadeler sloganların birer manipülasyon aracı olmalarını da sağlar. Manipülasyon siyasal şiddetin kullandığı önemli araçlardan biri olarak sayılabilir. Bunun gibi harici aktörler, siyasal şiddeti meşrulaştıran veya teşvik eden bir rol oynayabilirler. Bu aktörler, aynı zamanda, şiddeti ahlaki olarak kabul edilebilir bir eylem biçimi olarak sunarak radikalleşmeyi de teşvik edebilirler (Bodur Ün, Timur 2016: 535). Ayrıca, sloganlarda kullanılan manipülatif, kışkırtıcı veya yanıltıcı ifadeler insanları yanlış bilgilendirme veya istismar etme amacı taşıyabilir ve sahte haber aracısı da olabilir.

Türkiye’de 2010’lu yıllardan bu yana internet ve sosyal medya kullanımının toplumsal hareketler üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Özellikle Gezi Parkı eylemleri, sosyal medyanın kitlesel mobilizasyon ve organizasyon amacıyla kullanımında önemli rol oynamıştır. Bu eylemde dezenformasyon ve yanlış bilgi

dijital kanallar ile çok hızlı bir şekilde yayılmıştır (Akyüz 2021: 30). Medya kaynakları, siyasal şiddetin kullanımında önemli bir araç olarak işlev görmektedir. Haber kaynaklarının yapılan açıklamaları eksik, yanlış veya çarpıtılarak sunmaları birçok yanılgıya sebep olabilir. Bu durum, Boğaziçi eylem hareketinde de gazetelerin, medya kaynaklarının ve haber sitelerinin yaptığı açıklamalarda kendini göstermektedir. Bu sahte haberlerden büyük tartışma yaratanlardan biri, eylemin okul içerisinde devam etmesini sağlamaya çalışan emniyet görevlilerinin çabalarına rağmen, eylemcilerin okul dışında eylem yapmak istemesi sırasında Yol TV'nin haberine göre emniyet görevlisinin müdahalesi esnasında eylemcilere yönelik olarak “aşağı bak” dediği iddiasıdır (archive.is/twitter.com-@YolTv, 2021). Bu iddia sonrasında sosyal medyada ve birçok dijital platformda “#aşağıbakmıyoruz” etiketiyle birçok paylaşımda bulunulmuştur. Ancak, yapılan araştırmalar sonucunda emniyet görevlisinin pandemi sebebi ile toplu eylemlerin yasak olması gerekçesiyle “aşağıdan, toplu gezmek yok” (teyit.org, 2021b; twitter.com/@EmniyetGm, 2021) dediği görülmektedir. Aynı şekilde, bu dönemde ortaya çıkan başka bir iddia da okulun çevresindeki binalarda keskin nişancıların bulunduğu yönünde olmuştur. Bu iddiaya yönelik yapılan açıklamada, emniyet görevlisinin elindeki cihazın bir silah değil, “dronesavar” olduğu belirtilmiştir (teyit.org, 2021b). Eylem süresince, polislerin eylemcileri başından yaraladığı, Boğaziçi eylemleri sırasında çekildiği algısı yaratan bir fotoğrafta polisler arasında eli kelepçeli bir kadının görüldüğü (dogrulugune.org, 2021) ve “Boğaziçi misafirhanemiz sizi bekliyor” paylaşımını yapan kişinin polis olduğu (T. C. İstanbul Valiliği, 2021-25) gibi birçok iddia gündeme gelmiştir. Bu iddiaların gerçeği yansıtmadığı kanıtlandığı gibi, eylem süresi boyunca, yapılan birçok sahte haberin, zaten gerilmiş olan tarafların çatışmasını ve toplumun şiddete yönelik eğilimini daha da artırdığı gözlemlenmiştir.

En başta eylemin muhatabı olan Rektör Prof. Dr. Melih Bulu yapılan birçok eleştiri ve tepki üzerine “Asla istifa etmeyi düşünmüyorum” açıklamasını yapmış ve yapılan güvenlik güçlerinin müdahalesine karşı düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Boğaziçi Üniversitesi Türkiye'nin en güzide kurumlarından birisidir. Boğaziçi öğrencilerinin ve hocalarının her türlü görüşü çok kıymetli. Boğaziçi'nde demokratik sınırlara uyduğu sürece insanların kendini ifade etme hakları vardır. Ben de buna sonuna kadar izin veren bir rektörüm. Bununla birlikte başkalarının haklarını suistimal eden, onların

zorlayan noktaya geldiği zaman ben de bunları olabildiğince engellemeye çalışıyorum. Demokratik eleştiri kültürünü mutlaka korumamız lazım. Bu ülkemiz için de Boğaziçi için de çok kıymetli. Boğaziçi Üniversitesinde maalesef bazı gruplar, bu protesto kültürünü aşırıya götürdüler.” (yenisafak.com, 2021)

Aynı zamanda, Prof. Dr. Melih Bulu, siyasal geçmişiyle ilgili yapılan tartışmalara atıfta bulunarak, üniversite eğitimi sırasında siyasete CHP’de başladığını, ancak kendisinin siyasal geçmişindeki AKP ile ilişkilendirilen yönlerin daha fazla vurgulandığını ifade etmiştir (tr.euronews.com, 2021). Bulu, siyasi geçmişine dair yapılan vurgunun, akademik kariyeri ve görev sürecine adil bir bakış açısı getirilmesini engellediğini belirtmiştir. Ayrıca, bu tartışmaların akademik kimliği üzerindeki olumsuz etkilerini ele alarak, öncelikle akademik başarılarla ve bilime yönelmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Her şiddetin belirli bir zararı olduğu gibi bu şiddet eylemlerinin de birçok zararı bulunmaktadır. Bu duruma sebep olan birçok hak arayışı ve taleplerin yanı sıra sosyal ve siyasal meselelerde etkili olmuştur. Üniversiteye giriş ve çıkışlarda yaşanan şiddet eylemlerinin ardından üniversiteye yönelik malzeme zararları da değinilmesi gereken şiddet olaylarındandır. Eylemciler, rektör atamasını protesto etmek amacıyla Prof. Dr. Melih Bulu’nun ve Prof. Dr. Naci İnci’nin atandıkları dönemlerde, polis aracına (aa.com.tr, 2021), rektörlük binasına (ihavideo.com, 2023) ve rektör makam aracına (youtube.com/CNN Türk, 2021) yönelik zarar vermişlerdir. Bu tür şiddet eylemleri, üniversiteye yönelik malzeme zararlarına yol açtığı gibi, aynı zamanda öğrencilerin güvenliğini tehdit eden ve eğitim ortamını olumsuz etkileyen sonuçlara da yol açabilmektedir.

Boğaziçi eylemleri boyunca gerek söylemlerde gerekse açıklamalarda kullanılan en temel eleştiri, bazı öğrenci grupları veya protestocuların terör örgütleriyle bağlantıları olduğu veya terör örgütlerine destek verdikleri yönünde olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bunun en büyük dayanağı, medya kaynaklarına göre, “terör örgütü PKK’nın sözde üst düzey yöneticisi Duran Kalkan, Boğaziçi Üniversitesi eylemlerinin hükümetin devrilmesi için yapıldığını belirterek, “Daha fazla destek verilmeli” çağrısında bulundu” (turkiyegazetesi.com.tr, 2021) şeklindeki açıklamalarının yanı sıra yapılan tutuklamalar ve aramalar sonucunda elde edilen bilgiler ve belgelerdir. Aynı şekilde, Fransa’da terör örgütü PKK

yandaşlarının Boğaziçi eylemlerine destek vermek amacıyla bir araya gelmesi bu düşünceyi güçlendirmektedir (yenisafak.com, 2021). Yine bu düşünceyi artıran bir diğer önemli haberde Boğaziçi Üniversitesi eylemlerine destek amacıyla gerçekleştirilen 192 eylem sırasında 725 kişinin gözaltına alınmasıdır. Gözaltına alınan kişiler arasında yapılan incelemeler sonucunda, 179 kişinin adli sicil kaydının olduğu tespit edilmiştir. Bu tutuklamalar neticesinde “179 kişiden 42’sinin MLKP, 35’inin PKK/KCK, 25’inin THKP/C-DEV-YOL, 19’unun DKP/BÖG, 18’inin DHKP/C, 15’inin TKP/ML, 9’unun TKEP/L, 6’sının THKP-C, 4’ünün TKİP, 2’sinin DSİH birinin FETÖ/PDY ve 3’ünün diğer terör örgütleriyle” ilişkisinin olduğu belirlenmiştir (hurriyet.com.tr, 2021). Eylemlerin çıkış noktasının yasal olup olmadığını ve taleplere karşı kullanılan şiddetin sonuçlarını ve karşılıklılık durumunu değerlendirmek için Boğaziçi eylemlerinin hukuki ve etik boyutlarını analiz etmek gerekmektedir. Nefret suçları, İslami değerlere saygısızlık ve terör faaliyetleriyle bağlantı gibi gerekçelerle öğrenci eylemlerinin durdurulması kararı, siyasal şiddetin önüne geçilmesi açısından gereklidir. Yasalar, nefret suçlarını ve terör faaliyetlerini ciddiye almaktadır ve bu tür eylemlere karşı önlemler içermektedir.

Terör, siyasal şiddetin en önemli yansımalarından biridir. Bu nedenle Boğaziçi eylemleri gibi birçok eylemde terör örgütleri hükümetin zayıflamasına yönelik birçok çağrı ve açıklamada bulunmuşlardır. Ancak, Hazır’a göre (2001: 58-59); anlaşmazlık olduğu durumda çözüm sağlanacak imkân ve vasıtalar olmasına rağmen Türkiye’de, siyasal teröre karşı bağımsızlık kazanılamamıştır. Dolayısıyla Türkiye’de bir çatışma çıktığında terör örgütleri bundan faydalanarak çözüm yollarını işlemez hale getirmesi olağandır. Demokrasi, siyasal şiddet tartışmalarını barışçıl yoldan çözmek için kullanılan bir rejimdir. Bu nedenle, terörizm ve siyasal şiddet demokrasinin işleyişine ve değerlerine önemli bir tehdit oluşturur. Toplumda hazır bir karışıklık çıkmışken terör örgütleri, demokratik süreçleri bozmaya, toplumu bölüp aşırılıkları körüklemeye çalışması kaçınılmaz bir gerçek olmuştur.

Boğaziçi eylemleri gibi birçok eylemde terör örgütlerinin ülke içerisinde çıkan herhangi bir karışıklığı fırsat haline çevirmek için eylemleri sabote ettiği birçok örnek mevcuttur. Bunlardan biri, Türkiye’de 2013 yılında Taksim meydanı Gezi Parkında gerçekleştirilen eylemdir. Bu eylem, Boğaziçi eylemleri gibi önce belirli amaç ile ortaya çıkmış ardından geniş kitlelerin katılımıyla büyük bir eylem

hareketine dönüşmüştür. Çevre eylemi olarak ortaya çıkan Gezi Parkı eylemleri sonrasında hükümet karşıtlığı ile iktidarın devrim ile yıkılması protestolarını içeren bir eylem haline gelmiştir (Bayhan 2014: 40). Bu eylem hareketinde terör örgütleri desteklerini açık bir şekilde ifade etmiş ve terör örgütüne bağlı grupları ile Gezi Parkı eylemcileri meydanlarda yan yana hareket etmiştir (Yiğit 2013: 10). Boğaziçi eylemleri sırasında, PKK terör örgütü mensubu Ufuk Göllü isimli terörist “Boğaziçi eylemlerini destekliyoruz mesele rektör değil aralarında üyelerimiz var” şeklinde açıklama yaptığı video kaydıyla bu eyleme destek verdiklerini ve olayın Gezi Parkı eylemlerinden farklı olduğunu söylemiştir. Boğaziçi eylemlerindeki eylemcilere destek veren terör örgütleri bu eyleminde devrim ile sonuçlanmasını ve iktidarın yıkılması gerektiği çağrısında bulunmuştur (yenisafak.com, 2021). İktidara ve hükümete yönelik tepkiler, Boğaziçi eylemlerinde “darbe imaları”nı andıran söylemler gibi unsurlar (star.com.tr, 2021), Gezi Parkı olayları benzeri bir kalkışma amaçlandığı gibi bir izlenim yaratmıştır. Boğaziçi eylemleri sırasında eylemcilerden bazılarının “ellerinde sapanlar, vuruyor çocuklar” sözlerini içeren ve bazı medya kaynaklarına göre DHKP-C terör örgütüyle ilişkilendirilen bir marşı söyleyerek halay çekmesi (youtube.com/Takvim, 2021) birçok eleştirmen tarafından eylemin içerisinde terör örgütü üyelerinin yer aldığını gösteren unsurlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Bu gibi durumlar, ülke içerisinde hükümet ve eylemciler arasında anlaşmazlık çıktığında terör örgütlerinin bunu fırsata çevirebileceğiyle bağdaşır. Terör örgütlerinin içeride çıkan karışıklıkları fırsat olarak kullanması, çeşitli nedenlere dayanabilir. Öncelikle, bir protesto hareketinin başlangıcında belirli bir amaç ve talebe odaklanılabilirken zamanla bu protesto hareketine destek büyüyebilir. Bu süreçte, terör örgütleri veya aşırılık yanlısı gruplar protesto hareketinin büyümesinden faydalanarak kendi çıkarlarını ileri sürebilirler. Terör örgütlerinin protesto hareketlerine destek vermesi ve protestocularla beraber hareket etmesi onun stratejisine bağlı olabilir. Bu durumda terör örgütünün eylemi açık ya da kapalı bir şekilde desteklemesi bu hareketlerin radikalleşmesine veya şiddetin artmasına katkıda bulunacağı düşüncesini akla getirmektedir. Bir eylemin, terör örgütü faaliyetleriyle ilişkilendirilmesi veya terör örgütünün amacını desteklemesi, bu eylemi siyasal şiddet eylemi kategorisine dahil eder. Hükümete karşı geliştirilen eleştirel tepkiler, darbe girişimlerine yönelik ima ve açıklamalar, iktidar ile

eylemciler arasındaki anlaşmazlıklar gibi faktörler, bu eylemlerin şiddet içeren olaylar olarak sınıflandırılmasını haklı çıkarabilir.

Bu durumdaki şiddet olaylarına dikkat çekmek önemlidir, çünkü, barışçıl protestoların şiddete dönüşmesi istenmeyen sonuçlara yol açabilir. Emniyet güçleri görevlisinin okul kapılarını kelepçelemesi öğrencilerin demokratik haklarını kullanma ve ifade özgürlükleri konusunda eleştirilere sebep olan olaylar arasındadır. Aynı zamanda, eylemcilerin barikatları aşma çabaları sırasında meydana gelen şiddet olayları, emniyet güçleri ile eylemciler arasındaki gerilimi artıran ve dikkatle ele alınması gereken önemli unsurlardan biridir. Boğaziçi Üniversitesi eylemleri bağlamında, öğrencilerin kısıtlanması ve alınan tepkilere karşı hızlı bir şekilde örgütlenmeleri, çeşitli iletişim kanalları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu eylemlerde yaşanan şiddet olayları; siyasal, psikolojik, fiziksel ve teknolojik boyutlarıyla çeşitli açılardan incelenebilir. Esasen siyasal şiddetin varlığı, genellikle diğer şiddet türlerinin de bu bağlamda ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3.3. Boğaziçi Eylemlerine Yönelik Siyasi Partilerin Tutumları

Bir ülke içerisindeki siyasal yapının en önemli kurumunu siyasi partiler oluşturmaktadır. Ülke içerisinde ve dışarısında yaşanan olaylara genel başkanların ve akabinde parti üyelerinin verdiği tepki halk tarafından benimsenip kabul edilmekte ve aynı şekilde de partilerin tavır ve tutumları eleştirilebilmektedir. Demokrasinin işleyişinde ve mevcut yönetimin denetlenmesinde siyasi partilerin önemli rolü vardır. Ülke içerisinde çıkan karışıklıkların çözüm sürecinde de siyasi partilerin aktif rol oynamaları çözüm sürecini kolaylaştırabilmektedir. Boğaziçi eylemlerinde de siyasi partilerin tavır ve tutumları bu nedenle önemlidir.

3.3.1. Boğaziçi Eylemlerine Yönelik Hükümet Tepkisi

Dönemin iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan, bu eylem sürecinde eylem ve eylemcilere yönelik bir dizi eleştiri yapmıştır. En başta eylemin başlama sebebinin rektör ataması kaynaklı olmasını eleştirerek bu atamayı bir “rutin” olarak ifade etmiş ve şu ifadelerle açıklamada bulunmuştur:

“Rutin bir atamayı üniversitelerimizi karıştırmak için fırsata çevirenleri hep birlikte takip ediyoruz. Terör örgütü iltisaklı kişilerin en ön safta yer aldığı bu tür eylemlerin demokrasiyle hak arayışıyla fikir ve ifade özgürlüğüyle uzaktan yakından ilgisi yoktur” (haberturk.com, 2021).

Cumhurbaşkanı bu açıklaması ile, öğrencilerin üniversite yönetimine yapılan rutin bir atamaya karşı gösterdikleri tepkiyi değerlendirmiş ve eylemin ifade özgürlüğü ile bağdaştırılmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Bu açıklamaya bakıldığında öğrencilerin bu karara tepki verme yolları ve yöntemlerinin doğruluğu dönem içerisinde eleştirilen temel konulardan birisi olduğunu gösterir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, öğrencilerin demokratik bir şekilde düşünce ve görüşlerini ifade etme hakkı vardır. Öğrencilerin, alınan bir atama kararına tepki vermesi ve bu duruma karşı toplantı ve yürüyüş düzenleneceğini bildirmek şartıyla hakkı mevcuttur (Ekinci 2019: 758-760). Ancak, bu hak, şiddet içeren eylemleri veya terörle bağlantılı eylemleri kapsamaz. Bu bağlamda, öğrencilerin tepkilerini dile getirirken şiddet içeren eylemlere başvurmasının, demokrasi, fikir ve ifade özgürlüğü ile uyumlu olmadığına dair birçok görüş ortaya konmuştur. Aynı şekilde Boğaziçi eylemlerinde terör örgütü ile bağlantılı kişilerin olması, eylemin amacını saptırmak ve kaos yaratmak amacını taşıdığına işaret edebilir. Bu da protesto eyleminin gerçek amacını bulandıran eylemcilerin, başka amaçlara hizmet etmeye yönelik hedefleri olduğunu gösterebilir. Olaylar esnasında, Cumhurbaşkanı Erdoğan, rektöre yönelik takınılan şiddetli tavırlarını da eleştirerek,

“Rektörünün arabasının üstüne çıkıp orada tepinen bir öğrencinin olduğu bir Türkiye’yi ben kabullenemiyorum. Rektörünüz aracın içinde, siz önünü kesiyorsunuz, daha sonra aracın üstüne çıkıp tepinmeye başlıyorsunuz. Böyle bir öğrenci olamaz. Onlar olsa olsa üniversitelerin içine sızmış teröristlerdir.” (cumhuriyet.com, 2021)

bu açıklamayı yapmıştır. Bu, Cumhurbaşkanı’nın, öğrencileri “terörist” ilan etmesi olarak anlaşılmış ve kamuoyunda büyük bir tartışma ortamı yaratmıştır. Eylemin ana noktasına odaklanılması düşünülürken olayın terör ile anılması eylemi farklı bir boyuta taşımıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Boğaziçi eylemleriyle ilgili olarak terör ile bağlantı iddiasının ardından öğrencilerle bir görüşme planlayıp planlamayacağı sorusu üzerine eyleme destek vermek amacıyla öğrencilerle birlikte eylemde yer alan CHP İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu’na yönelik şu ifadeleri kullanmıştır:

“Arkadaşlar ben öğrencilerle neden görüşeyim? Öğrenciler bu işin içinde değil. Bu işin içinde olan teröristler var. Ne yazık ki öğrencilikle alakası olmayan CHP'nin İstanbul İl Başkanı orada. Kendisi bir DHKP-C militanıdır.” (bbc.com/turkce, 2021)

Cumhurbaşkanı, eylemde bulunan ve bulunduğu kanıtlanan kişilerin terör örgütleri ile bağlantısı olmasından kaynaklı, bu eylem hareketini öğrenci odaklı bir eylem hareketi olarak görmemiş ve bu olayın arkasında gerçekleşmesi istenilen farklı bir olaya işaret etmiştir.

“Şunu çok açık ve net söylemeliyim, sizler zaten tespit etmiş durumdasınız şuanda Boğaziçi Üniversitesi'ndeki olayları, oradaki öğrencilerimizin bir olayı olarak tanımlamak, o şekilde kabul etmek mümkün değil. Bunun bir defa oradaki öğrencilerimizle yakından uzaktan alakası yok. Bu işin başını maalesef hem siyasetin bir boyutu çekiyor, ki dün akşam dağdan beslenenlerin, yani HDP'nin, Kadıköy'de yapmış olduğu çağrı ve orada yapmış olduğu gösteriler bunun çok açık ve net ifadesidir. Aynı şekilde ana muhalefet partisinin başının bu işte üstlendiği görev ortadadır. Bütün bunlarla beraber ortak hareket ettikleri akademisyenler de maalesef bu işin içinde yer alıyor.” (t24.com.tr, 2021)

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Boğaziçi Üniversitesi eylemleri sürecinde, eylemin siyasi bir boyutu olduğunu vurgulayarak, destek veren siyasetçilerin terör örgütü geçmişlerine dikkat çekmiştir. Terör örgütlerinin siyasi partiler üzerinden yaptığı açıklamalarla eyleme verdikleri destek, Erdoğan tarafından eleştirilen temel konulardan biridir. Boğaziçi eylemlerinin “öğrenci” merkezli bir eylem olarak nitelendirilmesinin temelinde, bu olayların arkasında yer alan terör örgütüyle ilişkilendirilme konusu da mevcuttur. Öğrenci eylemlerinin terör örgütleriyle ilişkilendirilmesi ciddi bir iddiadır. Bu nedenle yapılan müdahalelerin gerekçesinin terör örgütüyle bağlantılı olması ve eylem içerisindeki yasa dışı faaliyetlerin varlığı gibi konular hukuki süreçlerin yürütülmesini gerekli kılmaktadır.

Erdoğan'ın terör örgütlerinin siyasi partiler üzerinden yaptığı açıklamalarla eyleme verdikleri destek konusundaki eleştirisiyle bağlantılı olarak, AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik, Boğaziçi Üniversitesine atanan Rektör Prof. Dr. Melih Bulu'nun siyasi geçmişinin eylemin gündemindeki bir konu olarak ele alınmasının yersiz olduğunu belirterek, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Cumhurbaşkanlığı makamının takdiri, yasalar çerçevesinde gelişen bir haktır. Dolayısıyla akademik özerklik yok ediliyor gibisinden ortaya konulan yaklaşımın geçerliliği yoktur. Rektör olarak atanan hocamızın siyasi kimliği üzerinden bir tartışma yürütülüyor.

Demokrasilerde siyasi kimlik sahibi olmak ayıp bir şey değildir. Boğaziçi göz bebeğimizdir. Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri Türkiye'nin kıymetlileridir. Boğaziçi Üniversitesi'nin hocalarına müteşekkiz. Ama şimdi görüyorum ki onları temsil etmeyecek bazıları öğrencileri eyleme çağrı yapıyor.” (euronews.com, 2021)

Boğaziçi eylemlerine yönelik hükümetin tepkisi, genel anlamda eylemin siyasi amacına odaklanmıştır. Temelde atama kararına yönelik tepkiler Cumhurbaşkanı'nın, yasalar çerçevesinde rektör atamalarını yapma yetkisine sahip olmasının eleştirilmesini içermektedir. Bu noktada, Boğaziçi eylemlerinde protesto edilen atama kararı, Cumhurbaşkanı makamına rektör atamalarını yapmasına yönelik verilmiş bir yasal haktır. Bu, akademik özerklik kavramının yasal düzenlemelerle tanımladığı ve takip edildiği anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra bu eylem hareketinde Prof. Dr. Melih Bulu'nun siyasi kimliğinin olması eleştirilen konular arasındadır. Siyasal kimlik, bir bireyin veya grubun siyasi görüşleri, parti üyeliği veya politik tercihleri gibi siyasi inançlarını dayalı olan toplumsal kimliğini ifade eder (Doğan, Batar 2019: 933-935). Hükümet sözcüleri ve iktidar, Prof. Dr. Melih Bulu'nun siyasi kimliğiyle ilgili yapılan eleştirilerin gereksiz olduğu yönünde birçok açıklama yapmıştır. Siyasi kimlik, demokratik bir toplumda her bireyin sahip olduğu bir özgürlüktür. Bu, bireylerin siyasi görüşlerini ifade etme hakkını içerir. Kimlik üzerinden yapılan tartışmaların objektif olup olmadığı ve bir kişinin siyasi inançları ile görev yaptığı kurumun amaçları arasındaki denge konusunda birçok görüşün olması muhtemeldir. Ancak, buradaki önemli nokta, göreve geldikten sonra bir yöneticinin siyasi kimliğinin, kamu çıkarlarından önce geldiği ve bunun yönetimde olumsuz etkilere yol açtığı gözlemlenirse, bu durumun yargılanmasını haklılaştırabilir. Bir kişinin göreve başlamadan önce siyasi ya da diğer kimlikleri üzerinden eleştirilmesi, atama sürecine ve kişinin performansına dayalı bir şekilde değerlendirilmeden yapılan eleştiriler, haksız ve önyargılıdır. Bu nedenle, Prof. Dr. Melih Bulu'nun atanması ardından siyasi kimliği üzerinden eleştirilmesi uygun olmamıştır.

3.3.2. Boğaziçi Eylemlerinin Siyasal Muhalefetteki Yönü

Boğaziçi eylemleri, siyasi gündemde yer etmiş önemli bir eylem olarak değerlendirilebilir. Hemen hemen her partinin bu eylem üzerine yapmış olduğu açıklamaları mevcuttur. Öncelikle, ana muhalefet partisi, Cumhuriyet Halk Partisi

Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu öğrencilerin hak arayışına destek vermiş, rektör atamasını “kayyum” olarak değerlendirmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

“Hiç kimse istemiyor. Öğrenciler istemiyor, öğretim üyeleri istemiyor, eski mezunlar istemiyor. Zaten çalışacak kişi de bulamadı. Ama gerginlik artıyor. Çocuklarımıza şiddet uygulanıyor.” (aa.com.tr, 2021)

Aynı zamanda Kılıçdaroğlu, bu açıklamanın devamında,

“Karşımızda kontrolünü kaybetmiş bir siyasi iktidar var. Gerginlikten besleniyor. Bizler akılselim sahibi olmak zorundayız. Sağduyuyla hareket etmek zorundayız. İktidarın değirmenine su taşımamak zorundayız. Buradan siyasi iktidara açık bir çağrıda bulunuyorum, Türkiye'nin evlatlarını serbest bırakın ve yarattığınız gerginliğe son verin.” (aykiri.com.tr, 2021)

ifadeleri ile yaşanan olayların kontrolsüz bir şekilde devam ettiğine ve bu gerginliğinin sebebinin iktidar olduğuna dikkat çekmiştir. Kılıçdaroğlu iktidarın, bu gerginlikten beslendiğini ileri sürmüş ve eyleme son verilmesinin daha yararlı olacağını belirtmiştir. Bu eylem içerisindeki müdahalelere yönelik ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Öğrenciler ne yaptılar Allah aşkına? Cam çerçeve mi kırdılar? Bir yeri mi tahrip ettiler? Hayır. Toplantı ve gösteri yaptılar. Bir anayasa hak mı? Evet anayasal hak. Cam çerçeve kırmadılar. Haklarını arıyorlar bunlar. Anayasa'nın verdiği haklarını kullanıyorlar” (yenisafak.com, 2021)

Kılıçdaroğlu, öğrencilerin hak arayışlarına destek vererek, anayasal hakları olan toplantı ve gösteri yapma hakkını kullandıklarını vurgulamıştır. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi Boğaziçi eylemlerinde eylemciler, pandemi koşulları ve buna ek olarak toplantı ve yürüyüş yasağına muhalefet eden davranışlardan dolayı emniyet görevlilerinin müdahalesine maruz kalmışlardır. Bu kanun tüm halkı kapsamaktadır, dolayısıyla, bu husus Boğaziçi Üniversitesi özelinde bir mesele olarak tartışılmamalıdır. Kılıçdaroğlu'nun vurguladığı ve genel anlamda eylemin amacını oluşturan rektörlük ataması, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 13'üncü maddesi (mevzuat.gov.tr, 1981) uyarınca Cumhurbaşkanınca yapılır. Bu sebeple, bu, yalnızca Boğaziçi Üniversitesine özgü bir durum değildir.

İktidarla Cumhuriyet İttifakı ortağı olan Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli ise, Boğaziçi eylemlerine tepki gösteren siyasi liderlerden birisidir. Bahçeli, hükümet ile aynı görüşe sahip olarak, rektör atamalarının yasal olduğuna

vurgu yapmış ve aynı dönem boyunca eylemlerde bulunan terör örgütü bağlantılı kişilere yönelik eleştirilerini sürdürmüş ve bu konuda görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Boğaziçi Üniversitesi’ne yasal yollardan Rektör atanmış ve konu kapanmıştır. Buna tahammül edemeyenlerin şanslarını fazla zorlamamaları, anarşist projelere kapılmamaları hassaten tavsiyemdir” (birgun.net, 2021)

İYİ Parti Grup Başkanvekili Lütfü Türkkan ise, partisi adına eyleme destek verdiklerini belirterek, Cumhurbaşkanı’na hitaben, öğrencilerin terörist olarak nitelendirilmemesi gerektiğini vurgulamış ve tepkilerini şöyle ifade etmiştir:

“Bu rektörün orada Boğaziçi üniversitesi kifayetsiz olduğunu, intihal yapan bir profesörün Boğaziçi Üniversite rektörü olamayacağını söyleyen öğrencileri terörist olarak vurgulama, Sayın Cumhurbaşkanı. Bu çocuklar terörist değil. Bu çocuklar bizim ve bu çocuklar bizim geleceğimiz” (cumhuriyet.com, 2021)

Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu ve partisi içinde kararsızlık hâkim olmuştur. Saadet Partisi hem Boğaziçi eylemlerine destek vermiş hem de İslam karşıtı provokasyonları da eleştirmiştir.

“İnancımızla dalga geçirmeyiz ama eylemleri destekliyoruz. Boğaziçi rektör atamasına karşı yapılan çağrılara kulak verilmelidir. Ancak, inanç değerlerimizle alay edilmesini kesinlikle kabul edemeyiz. Sınırların hiçbir zaman aşılmaması gerektiğine vurgu yapıyorum. Türkiye’imizin şu anda hiçbir sorununu çözememesinin asıl nedeni, liyakatsiz insanları görev başına getirmesidir.” (ensonhaber.com, 2021)

Boğaziçi eylemleri, siyasal bir tartışma ve polemik konusu olmuş ve bu olayların terör eylemcileri ile ilişkilendirilmesi, siyasi görüş ayrılıklarına ve ifade özgürlüğüne yönelik eleştirilere yol açmıştır. Muhalefet partilerinin tepkileri, genellikle iktidar karşıtı bir yönde yoğunlaşmıştır. Ancak, siyasi tercihler, bu görüşleri etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Cumhuriyet İttifakı ortakları, diğer muhalefet partilerinden ayrı bir görüşe sahiptir. Özellikle CHP, HDP ve İyi Parti gibi partilerin büyük bir bölümü, eylemi desteklemiş ve öğrencilerin haklı olduğunu düşünmüş, ancak AKP, BBP ve MHP gibi partiler eylemin arka planında yatan olaylara dikkat çekmiş ve bu eylemin öğrenci odaklı bir eylem olmadığına vurgu yaparak tepki göstermiştir.

3.4. Boğaziçi Eylemlerinin Arendt'in Şiddet Teorisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Hannah Arendt, Modern çağı “karanlık yüzyıl” ve 20. yüzyılı da “şiddet yüzyılı” olarak adlandırarak, bu dönemin derin şiddet olaylarına tanıklık ettiğini belirtmiştir (2018ç: 9). Ancak, şiddet yalnızca bu yüzyıla özgü bir durum değildir; geçmişte ve günümüzde de birçok alanda var olmuş ve hâlâ var olmaktadır. Günümüzde, şiddet araçlarının artması ve şiddetin her alanda daha fazla fark edilebilir hale gelmesi nedeniyle, şiddet eylemlerinin arttığı söylenebilir. Arendt’e göre (2018a: 36) eylem, özgürlük ve insanlık onuru için vazgeçilmez bir unsurdur. Eylem, insanların dünyayı değiştirmek ve dönüştürmek için bir araya gelmesi ve belirli bir amaç için harekete geçmesi anlamına gelir. Bu açıdan, Boğaziçi eylemleri de bir tür eylem olarak değerlendirilebilir. Öğrenciler, üniversite yönetimini protesto etmek için bir araya gelmişlerdir. İfade özgürlüğü, demokratik bir toplumda temel bir hak olarak kabul edilir ve bireylerin farklı düşüncelerini ve perspektiflerini ifade etmelerini sağlar. Bu, toplumda çeşitlilik, tartışma ve eleştiriye yer vererek demokratik bir ortamın gelişmesine katkıda bulunur. Eylemlerdeki ifade özgürlüğü, protestolar, mitingler, sanatsal performanslar veya diğer toplumsal eylemler aracılığıyla somut bir şekilde gösterilebilir. Bu tür eylemler, toplumdaki belirli bir konuya dikkat çekmek veya değişim taleplerini dile getirmek amacıyla gerçekleştirilebilir.

Arendt, 1960’larda gündemi meşgul eden öğrenci hareketlerini ve öğrenci eylemlerindeki şiddet olaylarını siyasal amaçla açıklamaya çalışmıştır. O, siyasal eyleme geçmeyi iş birliği ve bir aradalık ile açıklasa da 1960 yıllarında ortaya çıkan öğrenci hareketlerinin şiddet yanlısı eylemleri, onun görüşüne ters düşmektedir. Amaca ulaşmak için şiddet, bir araç olarak kullanılsa da Arendt’e göre “yeni bir şey başlatabilmenin yek yolu siyasal eylemdir.” (Fry 2019: 109, 112). Siyasal eylemler toplumsal değişimi tetikleyeceği gibi dönüşümünü de sağlar. Bireylerin ya da grupların taleplerini dile getirmek amacıyla adalet, özgürlük ve eşitlik gibi hedefler için kullanılan önemli araçtır. Bu eylemlerin ortaya çıkmasındaki asıl amaç dikkat çekmek, sorunları gündeme getirmek ve değişim talep etmektir. Ancak, eylemlerin ortaya çıkış amacından sapması, demokratik değerlerin zedelenerek eylemin şiddet

içermesine sebep olabilir. Siyasal eylemlerin sonuçları karmaşık ve çok yönlüdür. Etkili bir değişim talebiyle yapılan siyasal eylemler, toplumun çeşitli kesimleriyle iş birliği, hukukun üstünlüğü, adalet ve demokratik kurumların güçlendirilmesi gibi faktörlerle birlikte değerlendirilmelidir.

3.4.1. Boğaziçi Eylemlerinde Şiddet ve Arendt'in Eylem Teorisi

Arendt, toplumsal eylem ve siyasal eylem konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. O, siyasal eylemler ile hareket eden bireylerin ortak amaçlarına ulaşmak için kendilerini özgürce ifade etmeleri ve demokratik haklarını kullanmaları gerektiğini savunur. Birçok öğrenci eylemlerinin de bu tür siyasal eylemler arasında yer aldığı söylenebilir. Arendt'e göre, öğrenciler, üniversite ve eğitim sistemi içinde kendi hakları için mücadele ederek, toplumsal değişime katkıda bulunabilirler. Arendt, öğrenci eylemlerinin, toplumsal hareketlilik ve toplumsal değişim açısından önemli olduğunu vurgular ve ona göre insanlar ancak, toplumsal ve siyasal olaylara katılarak kendilerini gerçekleştirebilirler (Arendt 2018a: 303; Arendt 2019a: 11; Fry 2019: 127). Bu anlamda, Boğaziçi eylemleri başlangıçta öğrencilerin siyasal katılımlarını ve fikirlerini ifade etmek için başlattıkları bir eylem olarak görülebilir. Arendt'in düşünceleri, öğrenci eylemlerinin demokratik haklar çerçevesinde yapıldığında olumlu sonuçlar doğurabileceği yönündedir. Ancak, Arendt (2018ç: 52), şiddet içeren eylemlerin politik mücadele açısından değersiz olduğunu ve toplumsal barışa zarar verebileceğini savunmuştur. Bu nedenle, öğrencilerin eylemlerini demokratik haklar çerçevesinde ve barışçıl bir şekilde sürdürmeleri Arendt'in vurguladığı eylem kavramının bir gereği olarak ortaya çıkması açısından önemlidir.

Özgürlüğün kamusal alanda gerçekleştiğini ve bu alandaki etkileşimlerin demokratik bir toplumun temelini oluşturduğunu savunan Arendt'e göre, kamusal alan demokratik tartışmanın ve özgür ifadenin olduğu bir alandır. Boğaziçi eylemlerine Arendt'in kamusal alan perspektifinden bakıldığında bu eylemlerde özgürlük ve eşitlik vurgusu dikkat çekmektedir. Ancak, yaşanan olayların zaman zaman kamusal alanın aşırı derecede işgal edilmesine veya engellenmesine neden olduğu görülmüştür. Kamusal alanın olmazsa olmazı eylem, şiddet içeren hiçbir faaliyeti kabul edemez. Öyle ki Arendt kamusal alana şiddeti hiç dahil etmemiştir.

Boğaziçi eylemlerinde de şiddet içeren eylemlerin bulunması onu kamusal alanda vurgulanan Arendt'in "siyasal eylem" faaliyetinden alıkoymuştur.

Boğaziçi eylemleri sırasında, öğrencilerin ve akademisyenlerin farklı bakış açılarını ifade etme ve tartışma ortamlarında buluşmaları Arendt'in kamusal alan vurgusundaki fikir çeşitliliği ve birlik olma gerekliliği ile bağdaştırılabilir. O, farklı düşüncelerin çatışma ve tartışma yoluyla ilerlemeyi sağlaması gerektiğini belirtir (2019a: 326). Bu çatışma Arendt'e göre, kamusal alanda var olan unsurlar arasındadır ve çeşitliliğin teşvikinde önemli rol oynar. Günümüzde özel alanın çıkarlarının kamusal alana doğru hızlıca aktığı yönünde eleştirel tutuma sahip olan Arendt, bu durumda ortaya çıkan tüketim toplumunun, kamusal alanda var oldukça özgürleştiğini düşünme sorunu gibi bir soruna sebep olduğunu söyler. Ancak, ona göre, eşitlik ve özgürlük, birlikte tüketerek değil farklı düşüncelerin serbestçe ifade edildiğinde mümkündür. Böylesi bir toplumda düşüncelerin birbirinden farksız oluşu eylemi pasifleştirir. Dolayısıyla, yaşanan durumlara farklı tepki verilmesi aslında kamusal alanın amacının bu olduğunu gösterir. Çünkü, herkes, kendi hakikatinin arayışındadır (Doğanay 2018: 217). Arendt'in vurguladığı gibi, kamusal alanın işlevini yerine getirebilmesi için farklı düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi ve çeşitliliğin kabul edilmesi gereklidir. Boğaziçi eylemlerinde de alınan bir kararın herkes tarafından aynı düşünceyle kabul edilmesi beklenemez. Bireylerin farklı tepkiler vermesi, düşüncelerin çeşitliliği ve kamusal alanın doğru kullanımı anlamına gelir. Arendt'in kendisi de derslerindeki ateşli tartışma ortamını takdir etmiş ve sınıfında farklı ideolojilere sahip öğrencilerin bulunmasını olumlu bir unsur olarak görmüştür (Fry 2019: 124). Farklı düşüncelerin ifade edildiği bir ortamda çatışma ve anlaşmazlık doğal bir durumdur; ancak, bu sürecin anlayışlı ve şiddetsiz bir şekilde yönetilmesi önemlidir. Şiddetin ve anlayışsızlığın hâkim olduğu durumlar, kamusal alanın amacına hizmet etmeyen bir şekilde farklı düşüncelerin ifade edildiği bu ortamı zedeleyebilir. Boğaziçi eylemlerinde de farklı düşüncelere sahip olan gruplar arasında gerilimler ve anlaşmazlıkların yaşanması bu alandaki birçok olumsuz siyasal amaçları ortaya çıkarmaktadır. Arendt'in vurgusundaki fikirlerin farklı oluşu, çatışma ve tartışma siyasal arenanın olması gerektiği gibi kullanıldığında olağandır. En başta farklı fikirlere saygı ve duyarlılık bulunmalıdır. Arendt, kamusal alanın önemini ve farklı düşüncelerin ifade edilmesi gerekliliğini vurgulamış olsa da

Boğaziçi eylemlerinde, anlaşmazlıkların şiddetle sonuçlanması gibi olaylar, bu ideal durumu zedelemiştir.

Arendt'in perspektifine göre, kamusal alanın işgal edilmesi veya engellenmesi, demokratik değerler ve siyasal katılım açısından ciddi bir sorundur. Bu nedenle, kamusal alanın hem özgürce kullanılmasını teşvik etmek hem de toplumsal eylemlerin düzenlenmesi için uygun politikaların yapılmasını dengelemek önemlidir. Arendt, yaşadığı dönemin olaylarını esas alarak yaptığı açıklamaları ile öğrencilerin, yaşanan olaylara tepki göstermelerinin ortak bir paydasından kaynaklı, bu kuşağın ortak bir özelliği olduğundan bahseder. Bu öğrenciler ona göre, “ödün vermez bir cesaret, şaşırtıcı bir eylem istenci ve değişimin olanakları konusunda aynı ölçüde şaşırtıcı bir güven” özelliklerini taşımaktadırlar. Türkiye’de de görülen öğrenci eylemlerindeki öğrencilerin birçoğu aktivist, eleştirel düşünme yeteneğine sahip, demokrasi ve özgürlük konusunda mücadeleci ruh, öğrenci birliği ve dayanışma konusunda duyarlı, insanlık hakları savunuculuğu gibi özellikler taşıdığı söylenebilir. Arendt, bu özelliklerin öğrenci eylemlerinin konusunun sebebi olarak sayılmaması gerektiğini belirterek dünyanın her yerindeki üniversiteler de ortaya çıkan bu durumun nedenini “teknolojik ilerleme” olarak görmüştür. Öğrenciler, dünyanın farklı yerlerinde otoriteye tepki, özgürlük, işsizlik ve çevre konularıyla alakalı sorumlu tutulacak bir taraf aramış ve bu tarafa karşı eylem hareketi içerisinde olmuşlardır. Arendt’e göre (2018ç: 24), bu amaçlarla yola çıkan öğrencilerin birçoğu başarıya ulaşmıştır.

Boğaziçi eylemlerine bu düşünce ile bakıldığında bu eylemi sadece öğrencilere yüklemek doğru olmayabilir. Boğaziçi eylemlerinin katılımcı profili oldukça çeşitlidir ve yalnızca öğrencilerden oluşmaz. Bu nedenle, olayın sadece öğrencilerin konuyla ilgisi olduğu gibi bir sadeleştirme yapmak doğru olmaz. Bu eylem içerisinde birçok farklı siyasal amaç ile bir araya gelen kişiler bulunmaktadır. Arendt'in öğrenci eylemleri adı altında vurguladığı eylemciler, öğrencilerdir ve bu öğrenciler kendi çıkarları için mücadele eden bir kesimi oluşturur. Dolayısıyla geleceği ve eğitimi hakkındaki endişelerini dile getirirler ve üniversitenin politikleştirilmesini istemezler. Boğaziçi eylemlerine yönelik eleştirilerini dile getiren birçok yazar, bu protesto eyleminde öğrencilerin konuyla çok fazla ilgisi olmadığını belirtmiş ve olayın arka planına dikkat çekmeye çalışmıştır (Köse 2021).

Arendt de üniversitenin “politizasyonundan” şikayetçi olanların genellikle öğrencileri suçlama eğiliminde olduğunu iddia eder. Bu durumdan şikayetçi olanlara göre öğrenciler üniversitenin kurulu düzenini bozmaya çalışır. Üniversite üzerinde böylesine bir ezici politikanın amacı ise Arendt’e göre, üniversitelerin “kurulu düzenin en zayıf halkası” olmasından kaynaklanır. Boğaziçi eylemlerinde üniversite özelinde bakıldığında öğrenciler bu kurulu düzenin en zayıf halkası olarak görülebilir. Bu noktada Arendt, “üniversiteler, bugün öğrencilerce politikleştirilmeden önce kurulu iktidarca politikleştirilmişti” şeklindeki ifadesiyle, öğrencileri suçlayanlara karşı çıkmaktadır (2018ç: 25-26). Boğaziçi eylemlerindeki üniversite mensupları, Cumhurbaşkanı tarafından yapılan kurum dışı rektör atamasını, Boğaziçi Üniversitesini iktidarın partisince hareket ettirmeye mecbur bırakılmasını amaçlayan bir atama olarak yorumlamıştır (youtube.com/32. Gün Arşivi, 2023). Ancak, bu konuda yapılan çalışmalar, öğrencilerin vurguladığı bağımsız üniversite ve akademik özerklik taleplerinin, Boğaziçi Üniversitesi kadrosunun genel eğilimleriyle örtüşmediğini göstermiştir (yenisafak.com, 2021). Öğrencilerin atanan rektöre yönelik taraflılık ve siyasal kimlik vurguları, üniversitenin politikleştirilmesine karşı bir savunma olarak algılanabilir. Ancak, bu eylemler Boğaziçi Üniversitesinin kendi siyasal ideolojik tutumunu da barındırmaktadır. Boğaziçi Üniversitesinde görev yapan akademik kadro ve öğretim elemanları tarafından “Boğaziçi geleneği” olarak adlandırılan ortak bir değerden sıkça bahsedilmektedir (islamianaliz.com/Gültekin, 2021). Bu da üniversitenin siyasal geçmişi ve belirli bir ideolojik yönelimi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, atanan rektörün bu geleneğe mensup olmaması, bazı üniversite mensupları arasında rahatsızlık yaratmıştır. Bu durum, öğrencilerin demokrasi ve özerklik taleplerini, bazı kesimlerin kendi ideolojik perspektiflerine dayandırmalarına olanak sağlamış olabilir.

Arendt’in endişelerinden biri de eylemlerin politik hareketlerle manipüle edilmesidir. Manipülasyon Arendt’in kitaplarında bir strateji olarak ele alınır. İnsanların duygularıyla oynayarak kendi veya başkalarının en iyi çıkarlarına karşı irrasyonel davranmalarını sağlamak amacıyla kullanılan bir stratejidir (2018e: 149). Boğaziçi eylemleri gibi öğrenci odaklı eylemde, bu konuda dikkate değer bazı örneklerin ortaya çıktığı söylenebilir. Arendt, totalitarizmin yükselişi sırasında

propaganda ve manipülasyonun insanları etkileme ve kitlesel hareketleri şekillendirme gücünü vurgular. Boğaziçi eylemleri sürecinde, siyasi aktörler veya gruplar tarafından manipülatif retorik ve popülist söylemler kullanılarak, öğrenci eylemleri istismar edilmiştir. Bu durum, eylemlerin orijinal amacının yanı sıra farklı siyasi ajandaların da etkisi altına girmesine neden olmuştur. Boğaziçi eylemlerinde siyasal güçlerin eylem içerisinde yer alması, eyleme destek açısından önemli bir tutumdur. Arendt, siyasi liderlerin ve temsilcilerin toplumu yönlendirmek ve talepleri ifade etmek için önemli olduğunu belirtir. Ancak, Boğaziçi eylemleri sırasında liderlik eksikliği veya yetersiz temsil, toplumsal taleplerin doğru bir şekilde ifade edilmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca, eylemlerde öğrencilerin öne çıkması, istenen taleplerin öğrencilerle uyumlu bir şekilde nasıl kurulacağını belirlemede zorluklar yaratmıştır. Bu konuda görüşlerini ifade eden birçok kişi, eyleme destek veren terör mensubu kişilerin olmasını eleştirmiş ve öğrencilerin bunun gibi bir radikal tavır tarafından temsil edilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrenciler, kendi taleplerini ve demokratik hakları için mücadele ettiklerini ifade ederken, siyasal aktörlerin bu eylemleri kendi politik ajandalarına hizmet edecek şekilde yönlendirmeye çalışması yaptıkları açıklamalarından ve ifadelerinden anlaşılabilir. Aynı zamanda eylemler içerisinde farklı amaçlar taşıyan grupların varlığı da söz konusudur. Eylemler sırasında terör örgütlerinin etkisi veya radikal ifadelerin kullanılması demokrasi açısından şaibeli bir durumdur. Bu da eylemin özgünlüğünü zedeleyen durumlar arasında sayılabilir.

Propaganda ve yanlış bilgilendirme gibi yöntemlerin şiddet eylemlerine yol açabileceğini belirten Arendt (2018e: 94), bunun topluluğun rasyonel seçimler yapma yeteneklerini engelleyebileceğini vurgular. Bu tür manipülasyonlar sonucunda insanlar yanıltılarak onay kazanılabilir. Boğaziçi eylemleri gibi olaylarda, birçok yanlış ve çarpıtıcı iddiaların ortaya atıldığı görülmektedir. Bu, toplumda karmaşa yaratmayı amaçlayan ve toplumun fikirlerini yönlendirmeye çalışan bir manipülatif harekettir. Eylemlerdeki birçok manipülasyon, bilgiye dayalı ve rasyonel tartışmanın yerine duygusal tepkilere dayalı bir atmosfer yaratarak insanların düşünme yeteneklerini olumsuz etkilemiştir. Bu da Arendt'in vurguladığı gibi, toplumsal olaylarda şiddetin nedenlerinden biri olarak görülebilir.

Kamusal alanda sembollerin ve imajların gücünü vurgulayan Arendt'in düşüncelerinden hareketle Boğaziçi eylemleri sırasında, sembollerin ve imajların yoğun olarak kullanılması, eylemlerin amacını bulandırarak kamuoyu algısını etkilemiştir. Rektörlük binasına 'kırmızı' boya atılması gibi eylemler, protestocuların duygu ve düşüncelerini ifade etmek için semboller ve eylem biçimleri kullanmalarının bir örneğidir. Kırmızı rengi, birçok kültürde farklı anlamlarla ilişkilendirilen güçlü bir sembol olarak kabul edilir. Genel anlamda kırmızı; tutku, aşk, özgürlük, devrim ve başkaldırı (Varlı Gürer, Gürer 2013: 76) gibi duyguları ifade eden bir renk olarak bilinir. Siyasette ise kırmızı genellikle sol ideolojilere ve devrimci hareketlere olan yakınlığı nedeniyle sol ideolojilerin sembollerinden biri olmuştur (Saraç 2022: 376). Rektörlük binasına kırmızı boya atılması, protestocuların eylemlerini bu sembolizm aracılığıyla güçlendirmek ve devrimsel mesaj içeren bir ifade sunmak amacıyla tercih ettikleri bir eylem olabilir. Ancak, Arendt devrimi ve devrimsel söylemleri siyasal şiddetin bir unsuru olarak saymış ve bu yolla hiçbir düzenin kurulamayacağını ifade etmiştir.

Boğaziçi eylemleri sırasında sıkça kullanılan bayraklar, Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerinin ve akademisyenlerinin mesajlarını ifade etmek için kullandıkları önemli sembollerden birisi olmuştur. Özellikle LGBTİ+ haklarına ve çeşitliliğe olan desteklerini sembolize etmek için gökkuşağı bayrakları kullanılmıştır. Eylemciler, bayraklara birçok sembol, slogan veya siyasal mesaj yazmışlardır. LGBTİ+ haklarına destek amacı taşıyan bu bayraklar ve mesajlar, toplumda ahlaki eleştirilere yol açmış ve bazı tepkilere neden olmuştur. Aynı zamanda Boğaziçi eylemleri sırasında birçok 'başörtülü' öğrencinin eylem içerisinde yer alması gündeme gelmiştir. Bu dönemde başörtülü bir öğrencinin polisler tarafından sürüklenerek gözaltına alındığı ve başörtüsünün açıldığı yönündeki iddialar (teyit.org, 2021) hem bir propaganda hem de başörtüsüyle bir sembolik harekettir. Toplum tarafından LGBTİ+ hakları savunuculuğu ile muhafazakarlık arasında bir denge kurulamayacağı şeklinde bir düşünce bu dönemde hâkim olmuştur (Şen M. 2021: 49). Boğaziçi Üniversitesinin geçmişinde yaşanan birçok başörtü olayı, daha önceki rektörlerin başörtüsüne yönelik söylemleri (Yaman 2021: 57) eylemin gerçekleştiği dönemlerde Boğaziçi Üniversitesi akademisyeninin başörtülü öğrencilere yönelik "Türbanlılar üniversiteye giremeyecek" (haber7.com, 2021; memurlar.net, 2021) şeklindeki açıklamaları ve

Boğaziçi Üniversitesinde kadın öğretim elemanları arasında başörtülü akademisyen olmaması (indyturk.com, 2021) gibi konular bu hususun dikkatle ele alınması gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Bu nedenle, eylemlerde bazı başörtülü eylemcilerin ön plana çıkıp eylemin sembolü haline geldiğinin ifade edilmesi ve bu eylemcilerin görüşlerinin sembolik bir birliktelik olarak sunulmaya çalışılması siyasal bir araç olarak görülebilir.

İnsanların kendilerini nasıl sunmaya çalıştıklarına odaklanan Arendt, insanların imaj yaratmak amacıyla hareket etmesini “kendini-sunma ve kendini-sergileme” olarak ikiye ayırmaktadır (2018f: 54-56). Kendini-sergileme, bir kişinin sahip olduğu özellikleri göstermekten başka bir seçeneği olmadığı anlamına gelir ve daha doğal bir duruma tekabül eder. Kendini-sunma ise, bireylerin kendilerini başkalarına nasıl gösterdikleri ve nasıl algılanmak istedikleri ile ilgilidir. Bu, bir imajın yaratılması ve sürdürülmesi sürecini ifade eder. İnsanlar, çeşitli nedenlerle kendilerini belirli bir şekilde sunmaya çalışabilirler. İkiyüzlülük ve hile, kendini-sunmanın olumsuz yönüdür. Bu, tutarsız veya sahte bir imaj yaratma girişimlerini ifade eder. İkiyüzlülük ve hile, bir kişinin kendini olmayan bir şekilde sunmaya çalışması veya başkalarını yanıltmaya çalışması durumunda ortaya çıkabilir. Kendini-sunan birinde öz farkındalık olmalıdır. Bu, kişinin kendi imajını bilinçli bir şekilde seçmesi ve sunması için açısından önemlidir. İşte bu noktada kendinin farkında olan birey, izleyicisini ikna etme ve hileye düşürme olasılığını artırmış olacaktır. Arendt, ikiyüzlülüğün ve hilenin sadece kendini-sunmada mümkün olduğunu belirterek kişinin farklı bir imaj yaratmak için gerçeklikten sapmasını sağladığını ifade eder. Boğaziçi eylemlerinde de eylemcilerin izleyicilere kendini birçok yolla sunduğu görülmektedir. Bazı eylemciler, eşitlik, özgürlük ve demokrasi gibi değerleri ön plana çıkararak toplumda olumlu bir imaj yaratmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, muhafazakâr bir profil çizmek adına “başörtülü” öğrencilerin ön plana çıkarılması, sol ideolojilere yakın görünmek amacıyla LGBTİ+ savunuculuğu ve devrimci bir görünüm elde etmek amacıyla yapılan retorik mesajlar gibi çeşitli stratejiler dikkat çekmektedir. Yaşanan olaylara bakıldığında eylem içerisinde bulunan bazı kişilerin bu değerleri vurgulayarak kendini sunduğu söylenebilir. Ancak, bu sunma esnasında Arendt’in de bahsettiği hile ve yanıltma ile gerçeği gizleyerek veya başka şekilde sunarak hareket ettikleri ifade edilebilir.

Bu bağlamda, Arendt'in vurguladığı gibi, aktörlerin gerçeği gizleyerek veya başka şekillerde sunarak hareket ettikleri öne çıkabilir. Arendt (2018a: 263), bireyin kamusal alanda nasıl şekillendiğini ve toplumsal etkileşimlerin bireyin kimliğini nasıl etkileyebileceğini incelediği eserinde bu konulara odaklanmaktadır. Bu perspektiften hareketle, eylemcilerin hile ve yanıltma kullanarak gerçeği çeşitli şekillerde manipüle etme eğiliminde olabilecekleri ifade edilebilir. Arendt'e göre, insanlar eylem yoluyla birbirleriyle etkileşime geçerler ve bu etkileşimlerde insanın politik varlık olarak ortaya çıkmasını sağlar. Bu insanların kimliklerini ortaya koymasının bir aracıdır. Boğaziçi eylemlerinde, kendini sunan yanıltıcı kimliklerin yanı sıra farklı grupların ve öğrencilerin kimlikleri ile toplumsal etkileşimleri de vardır. Arendt, demokrasinin çoğulculuğa dayandığını ve farklı görüşlerin bir arada var olabilmemesinin önemli olduğunu belirtir. Arendt'e göre, farklılık, bireylerin bir araya gelerek ortak bir dünya oluşturdukları bir süreci ifade eder. Bu süreçte, cinsel kimlik, siyasi kimlik, dini inanç veya ahlaki değerler gibi farklı özelliklere sahip bireylerin varlığı önemlidir. Boğaziçi eylemleri sırasında, eşcinsel kimliklere yönelik savunmanın tutarlılığı sağlanmış, ancak dini ve siyasi kimlik üzerinde aynı tutarlılık eylemciler tarafından sağlanamamıştır.

Siyasal eylemlerin uzun vadeli etkilerini değerlendirmenin önemini vurgulayan Arendt (2018ç: 97-98), bu hususun dikkate alınmadığında eylemlerin anlık tepkilerle sınırlı kalacağını ve uzun vadeli bir strateji olmadığında ise, toplumsal değişim yerine geçici bir rahatlama sağlayacağını söyler. Eylemlerin temelinde, atanan rektörün üniversite içinden olmasını isteyen eylemcilerin talepleri yerine getirilmiş olsa da bu kararları destekleyen stratejiler belirsizlik yaratmış ve eylemcilerin beklentileriyle çelişmiştir. Bu durum, eylemcilerin taleplerini ve stratejilerini değerlendirmede bir zorluk yaratmıştır. Eylemciler, atanan rektörün üniversite içinden seçilmesini istemiş olsalar da bu talepleri yerine getirildiğinde bile, eylemlerin özünde vurgulanan seçim sistemine dair beklentiler gerçekleşmemiştir. Talepler ile stratejiler arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkmış ve eylemcilerin beklediği değişim sürecini sürdürülebilir kılmak için bir çerçeve oluşturulamamıştır. Bu durum, eylemlerin başlangıcındaki amacın zaman içinde netliğini yitirmesine ve hedeflere ulaşmada güçlük yaşanmasına neden olmuştur. Sürdürülebilir değişim için, taleplerin ve stratejilerin uyum içinde olması, ortak bir vizyonun oluşturulması ve bu

vizyona ulaşmak için uzun vadeli planların yapılması önemlidir. Boğaziçi eylemleri, anlık taleplerin ötesine geçemeyerek uzun vadeli etkileri sınırlamış ve değişim sürecindeki zorlukları ortaya koymuştur.

Devletin temel görevlerinden birinin kamusal alanı korumak yani kamu düzenini sağlamak olduğunu savunan Arendt'in fikirlerinden hareketle, eylemler sırasında şiddet veya kamu düzenini bozma eğilimlerinin, toplumsal huzursuzluğa ve demokratik normların aşınmasına neden olduğu söylenebilir. Arendt'in vurguladığı gibi, şiddetin totalitarizme giden yolu açabileceği riski vardır (2009: 566; 2022: 266-267). Bu nedenle iktidar otoritesini şiddetsiz bir şekilde iyi sağlamalıdır. Arendt'e göre, otorite iktidarın önemli bir koruyucusudur ve otorite, iktidara sorgusuz sualsiz itaat etmeyi içerir. Ancak, Arendt, bir baba örneği üzerinden, otorite figürünü, çocuğunu döverek veya tartışarak, yani ona bir Tiran gibi yaklaşarak kaybedebilir şeklinde açıklamıştır (2018ç: 55-56). Otoriteye duyulan saygıyı sürdürmek, otoritenin korunması için önemlidir. Boğaziçi Üniversitesi eylemleri sürecinde, iktidarın öğrencilerin taleplerine dair bir resmî açıklama yapmamış olması ve öğrencilerle diyaloga geçme çabalarında bulunmayacağını açıklamış olması, olayların büyümesine katkıda bulunmuş olabilir; bu husus, iktidarın otoritesi gereği uzlaşma yollarını tercih etmeme ve eylemde ifade edilen taleplerin geçerliliğini sorgulamama eğiliminde olduğu gibi bir yanılgıya sebep olmuştur. Uzlaşma yollarının ve eylemde ifade edilen taleplerin geçerliliğinin değerlendirilebileceği bir karşılıklı görüş alışverişi için uygun bir ortamın hazırlanması, demokratik yöntemlerin daha etkin şekilde kullanılmasını sağlayabileceği ileri sürülebilir. Bu durum, taraflar arasındaki iletişimi geliştirerek, çözüm odaklı bir yaklaşımın benimsenmesine olanak tanır.

Arendt'in "otorite" kavramına yönelik açıklamaları, genellikle kötüye kullanılması ve toplumu baskı altına almasıyla alakalıdır. O, otoritenin iktidarla karıştırılmaması gerektiğini savunur. Özgür iradeyle kabul edilen otorite yerine geçen iktidar baskıya dayalı zor mekanizmasını kullanarak insanlar üzerinde kontrol sağlamaya çalışır. Örneğin, Berkeley'de başlatılan eylem hareketine yönelik Arendt, her kampüsün iktidarının hem sayıca üstün hem de üniversiteyi oluşturan en önemli unsur olmasından kaynaklı "öğrenciler" olduğunu söyler (2018ç: 56). Bu nedenle Arendt'in deyimiyile üniversitelerin iktidarı öğrencilerdir. Bazı otoritelerin şiddete

başvurmasının amacı, bu öğrenci iktidarının yıkılmasıyla alakalıdır. Arendt, aynı zamanda *Geçmişle Gelecek Arasında* kitabında “Otorite Nedir?” bölümünde eğitimdeki krizlerin otorite kaybından kaynaklandığını belirtir. Anne ve baba otoritesinin “serbest bırakma” zihniyeti adı altında öğretmen otoritesini zayıflattığını düşünür ve bu durumu eleştirir. Ona göre, otoriteden yoksun olan öğrenciler hem boyun eğme hem de suçluluk psikolojisini aynı anda taşıyacaktır (2019a: 136-138). Bu da bir nevi zorlama yoluyla şiddettir. Zorlamanın olduğu her yerde otorite yok olacaktır. Arendt, daha çok öğrencilerin üzerinde baskıya dayalı zor sistemlerinin üniversite bürokrasisinin kontrolü altında olduğu durumları eleştirmiştir. Ona göre, bu tür baskıcı sistemler öğrencilerin özgür düşünce ve ifade haklarını kısıtlayarak üniversitelerin asli amacını yerine getirmesini engelleyebilir. Ancak Türkiye’de olduğu gibi öğrenci odaklı hizmetlerin sunulması bu konuda önemli bir adımdır. Bu hizmetler, öğrencilerin eğitim ve gelişimlerine katkıda bulunmak amacıyla yürütülür. Boğaziçi eylemleriyle ilgili olarak, iktidarın öğrenci odaklı bakmama eleştirisi, farklı perspektiflere dayanabilir. Bu eylemlere katılan bazı destekçiler, iktidarın bu tür eylemleri öğrenci iktidarını yıkmak amacıyla değil, üniversite yönetimine daha fazla kontrol sağlamak veya istikrarı korumak amacıyla ele alabileceğini ileri sürmüştür (youtube.com/Boğaziçi Direnişi, 2021). Ancak, yine de demokratik bir toplumda, öğrencilerin taleplerine ve düşüncelerine saygı duyan ve bu talepleri ciddiye alan bir yaklaşımın tercih edilmesi genellikle daha sağlıklı bir yol olarak kabul edilir. Bürokrasinin bir yoksunluk durumu olması neticesinde kişiyi siyasal özgürlükten ve eyleme kabiliyetinden mahrum bıraktığını belirten Arendt, bu nedenle de ortaya çıkan öğrenci eylemlerinin asıl sebebinin egemen bürokrasiye karşı bir isyan hareketi olduğunu söyler (2018ç: 95). Bürokrasi, genellikle kurumsal faaliyetlerin karmaşık ilişkilerini ifade eden bir terimdir. Öğrenci eylemleri bağlamında, bürokrasinin etkisi genellikle üniversite veya okul yönetimlerinde görülebilir. Bu durum öğrencilerin taleplerini, önerilerini veya endişelerini etkili bir şekilde iletmelerini zorlaştırabilir. Bu nedenle Arendt, öğrenci eylemlerine yönelik bürokratik engellerin eylemleri artırdığını düşünür. Boğaziçi eylemlerinde de ortaya çıkma amacına göre öğrenciler, taleplerinin bu yönde olduğunu sıkça ifade etmişlerdir.

Bürokrasiye karşı, öğrencilerin eylemde bulunabilme hakkının olduğunu düşünen Arendt, eylemler konusunda düşüncesinin yanlış anlaşılması amacıyla bir

ayrıma gider. O, öğrenci eylemleri üzerine yaptığı açıklamalarında öğrenci eylemlerini iki kategoriye böler: şiddet içeren eylemler ve şiddet içermeyen eylemler. Arendt, şiddet içeren bir siyasal eylemi desteklemez. Öğrenci eylemleri ile ilgili olarak öğrencilerin üniversiteyi işgal edip tahrip etmesini eleştirir. Çünkü, ona göre, üniversite öğrencilerindir ve kendilerinin olan bir mekânı tahrip ettiklerinde tek zarar kendilerine olacaktır. Bu konu üzerine Arendt, öğrencilerin eylem başlatmasını ve hatta üniversiteyi bu nedenlerle tahrip etmesini desteklemediğini söyler (Reif 2009: 88). Boğaziçi eylemlerine bu husus üzerinden bakıldığında, bu eylemlerde üniversiteye ve üniversite yöneticilerine yönelik zararlar şiddet içeren protesto yöntemlerine örnek olarak verilebilir. Arendt, şiddet içermeyen protesto yöntemlerini aykırı görmemekte bunu siyasal eyleme harekete geçirmek için ve kamusal alanda görünür olabilmek için etkili bir yol olarak görmektedir (Fry 2019: 114). Çünkü, ona göre:

“Zira kampüsler onların yalnızca gerçek temelini değil, aynı zamanda tek temelini oluşturuyor. ‘Üniversite olmaksızın hiçbir öğrenci olmaz’. Ama üniversiteler, ancak, toplumda iktidarın son sözü söylemediği yer olarak kaldığı sürece (tüm sapmalar ve iki yüzlülükler bir yana) öğrenciler için bir temel olarak kalmaya devam edecek.” (Arendt 2018ç: 26)

Berkeley’deki “halk parkı” olayı incelemesinden hareketle Arendt, polislerin öğrencilere yönelik müdahaleleri karşısında öğrencilerin sadece sloganlarla karşılık verdiklerini belirtmiştir (2018ç: 40). Bu durumu, öğrencilerin güçsüzlüklerini ve mevcut siyasi düzene karşı çaresizliklerini vurgulamak için kullanır. Arendt, otoriter bir rejimin gücünün, toplumdaki bireyleri etkisizleştirmek ve susturmak için şiddet kullanabileceğini savunur (2019a: 137). Ancak, Boğaziçi eylemlerinde öğrencilerin müdahalelere yönelik sadece sloganla tepki verdiğini söylemek mümkün olmayabilir. Boğaziçi eylemlerinde müdahalelere yönelik sloganlar dışında saldırı ve şiddet örnekleri mevcuttur. Bu, Arendt’in bahsettiği şiddetsiz protesto eylemleri ile ters düşmektedir.

Arendt, insan özgürlüğünün öznel ve kolektif bir deneyim olduğunu vurgular. Ancak eylemlerin yoğunluğu ve radikal doğası, bazen diğer öğrencilerin veya topluluk üyelerinin özgürlüklerini sınırlayabilir. Bu durum, eşitlik ve özgürlük arasındaki dengeyi zayıflatır. Boğaziçi eylemlerinde, derslerin aksaması, yolların

kapatılması gibi olaylar eylem hareketi içerisinde olmayan diğer öğrencileri etkilemiştir. Arendt, demokrasinin temelinde toplumsal iletişim ve diyalogun yattığını belirtir. Ancak aşırı kutuplaşma ve radikal tavırlar, sağlıklı tartışma ve iletişimi engelleyebilir. Boğaziçi eylemleri sırasında, farklı görüşler arasında iletişim köprülerinin yıkılması durumu buna bir örnektir. Arendt'in eserlerinden elde edilen genel sonuçlar, bireylerin aklını kullanma yeteneği ve farklı perspektifleri değerlendirme kapasitesiyle özgür bir onay sürecine işaret eder. Bu bağlamda, bireyler en ideali gerçekleştirmek adına akıllarını kullanır ve en iyi argümanlarla ikna edilebilirler. Ancak, Arendt aynı zamanda duygusal manipülasyonun, özellikle otoriter rejimlerin etkisi altında, bireyleri kendi çıkarlarına zarar verecek şekilde irrasyonel davranmaya sürükleyebileceğini eleştirir. Propaganda ve yanlış bilgi, Arendt'e göre, bireylerin rasyonel seçimler yapma yeteneğini engeller ve toplumu yanıltarak onay kazanmanın bir aracı haline getirir. Ayrıca, otoriter yönetimlerin baskı ve sindirme yöntemleriyle bireyleri tehdit edebileceği konusunda uyarır. Fiziksel şiddet ve zorlama ise Arendt'in en keskin eleştirdiği durumlardan biridir, çünkü bu durum bireylerin onaylarına bakılmaksızın fiziksel olarak zorlanması veya öldürülmesi anlamına gelir. Günümüzde, fiziksel şiddet tehditlerinin etkisinin diğer etkileme yöntemlerine göre daha sınırlı olduğu, ancak propaganda, manipülasyon ve ideolojik etkileme türlerinin daha güçlü ve etkili olduğu söylenebilir.

3.4.2. Boğaziçi Eylemleri ve Sivil İtaatsizlik

Boğaziçi eylemleri, öğrenci topluluğu tarafından desteklenen ve üniversite yönetimine karşı çeşitli talepleri dile getiren bir platform olmuştur. Arendt'in sivil itaatsizlik kavramına dair düşünceleriyle paralellik taşımayıp taşımadığı da değerlendirilmesi gereken unsurlar arasındadır. Bu eylemler, içerdiği şiddet unsurları nedeniyle birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Arendt'in vurguladığı gibi, sivil itaatsizlik, barışçıl bir şekilde dile getirilen özgürlük ve adalet taleplerini içerirken, Boğaziçi eylemleri zaman zaman şiddetin gölgesinde kalmıştır.

Bir eylemin sivil itaatsizlik olarak ele alınabilmesi, şiddet içerip içermediği ile bağdaştırılabilir. Martin Luther King (2018: 198), şiddet içermeyen protesto yöntemlerinin 4 aşamasından bahseder: "Adaletsizliğin varlığının tespiti için materyalin toplanması, görüşmeler, öz arınma ve doğrudan eylem". King,

Birmingham’da yaşanan ırk ayrımcılığına yönelik yaptığı bu açıklamalarda ilk olarak adaletsizliğin, haksızlığın ve polis şiddetinin belgelenmesini anlatır. İkinci aşama, şehir yöneticileriyle yapılan görüşmeleri içerir ve bunun ardından üçüncü aşama olan öz arınma sürecinde verilen sözlerin tutulup tutulmaması alınan kararlarda durulup durulmadığı incelenir. Son aşama ise istenen sonuçların elde edilmemesinin ardından eylemin yapılmasının öngörüldüğü zamanda doğrudan eyleme geçmeyi ifade eder. Boğaziçi eylemleri, atama kararının alındığı andan itibaren 3 Ocak 2021 tarihinde üniversite hocalarından bazılarının ortak bir bildiri yayımlaması ile, ardından ertesi gün okul içinde öğrencilerinde katılımı bir eylem olarak devam etmiştir. Şiddetsiz protesto eylemlerinde öncelik olarak, adaletsizlik belirlenmeli ardından bu yetkili kurumlar ile görüşülmelidir. Boğaziçi eylemleri örgütlenmesi bakımından bu şartları taşımamaktadır. Atama kararının hemen ardından bu karara tepki verilmiştir. Arendt üniversitelerin belirli bir şekilde politize olmasını eleştirmektedir. Öğrenci hareketlerinin belirli bir kısmını desteklediğini, bazılarını ise yansız ve karşı durduğunu söyleyen Arendt, üniversitelerin amaç ve işlevlerinden saptırılmasını eleştirir. Yaşadığı dönemdeki birçok öğrenci eylemleri üzerinden desteklediği konuların daha çok yasal ve politik sorunlarla alakalı olduğundan bahsetmiş ve öğrencilerin bunlar için mücadelesinden hemen hemen çoğunun başarıya ulaştığını belirtmiştir. Arendt’e göre öğrencilerin hakları için mücadele etmesi yeni bir siyasal harekete kapı aralamıştır. Öğrenci eylemlerin bu etkisinin olumlu bir durumu olduğunu söyleyen Arendt, ortaya çıkması meselesinden ayrı bir şekilde eylemin gelişiminin fanatizm, çeşitli ideolojiler ve şiddet içeren yıkıcılık faaliyetlerine ev sahipliği yapıp yapmadığını da ayrı bir konu olarak değerlendirir. Çünkü Arendt’e göre, tarih boyunca iyi şeyler genellikle kısa sürmüştür, bu olumlu şeylerin ardından ise uzun soluklu ciddi etki yaratan birçok olay gerçekleşmiştir (Reif 2009: 87-91).

“Bir konuda bilimsel olarak uzlaşamama tehlikesinin sürekli mevcudiyeti gibi, ayrımın ortaya çıkması tehlikesi de her zaman mevcuttur.” (Rawls 2018: 78). Dolayısıyla talep çağrısında bulunanların taleplerinin değerlendirilmemesi olayın büyümesine yol açabilir. Boğaziçi Üniversitesinde başlayan eylemlerde de uzlaşmanın sağlanamaması olayın etkisinin büyümesine sebep olmuştur. Olayın içerisine dahil olan grupların çeşitlenmesiyle farklı gruplar da bu olaya destek vermiş ve bu eylemdeki eylemciler arasında başkasının haklarına, inancına ve değerlerine

yönelik zararları da görülmüştür. Örneğin, LGBTİ+ eylemcilerinin Kâbe fotoğrafı üzerinden yürüttükleri protestolarla, dini hassasiyetlere yönelik bir provokatif yaklaşım olmuştur. Bu tür eylemler, toplumsal değişimi teşvik etmeyi amaçlayan bireyler veya gruplar arasında farklı tepkileri tetiklemiştir. Kimi insanlar bu tür eylemleri ifade özgürlüğü ve toplumsal eşitlik mücadelesi bağlamında destekleyebilirken, diğerleri ise bu eylemleri kutsal değerlere saldırı olarak görmüştür. Arendt'in sivil itaatsizlik kavramına vurgu yaparak, mücadeleyi yasanın verdiği haklara karşı bir çıkış olarak değerlendirmesi, Boğaziçi Üniversitesindeki protesto eylemleri bağlamında önemli bir perspektif sunmaktadır. Ancak, bu eylemlerle ilgili eleştiriler, özellikle rektör ataması konusundaki hukuki mekanizmanın kullanılmasına yönelik olmuştur. Bu noktada, eylemcilerin Arendt'in öne çıkardığı sivil itaatsizlik anlayışından saparak belirgin bir tutarsızlık ortaya çıkmıştır. Boğaziçi eylemlerindeki bu tutarsızlık, rektör atamasının sadece Boğaziçi Üniversitesi özelinde değil, genel olarak Türkiye'deki üniversiteleri kapsayan bir mesele olarak ele alınmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de rektör atamaları, yasal olarak cumhurbaşkanının yetkisinde bulunmaktadır ve bu süreç 1982 yılından itibaren Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak, Boğaziçi Üniversitesi mensuplarının tepkileri, sadece kendi üniversitelerine yapılan atama kararına odaklanmıştır. Bu durum, eylemcilerin, genel demokratik süreçlere karşı bir duyarsızlık içinde oldukları eleştirisini doğurmaktadır. Diğer üniversitelerdeki rektör atamalarına karşı benzer bir tepki verilmemesi, Boğaziçi Üniversitesi mensuplarının meseleyi sadece kendi kurumları bağlamında ele almalarına işaret etmektedir. Arendt'in vurguladığı gibi, sivil itaatsizlik anlayışında birlik olunması gerektiğinde, bu tutarsız davranış eylemcileri sivil itaatsizlik eylemcileri olmaktan ziyade vicdani retçilere dönüştürebilir.

Bir sivil itaatsizlik eyleminde öncelikle ortak akıl olmalıdır (Arendt 2018b: 83). Eylemi organize eden ve katılan bireyler arasında sağlanan bu anlayış birliği, eylemin temelini oluşturur. Toplumun geniş bir kesimini temsil eden ve destekleyen bu birlik, eylemin amacının daha güçlü ve etkili bir şekilde ifade edilmesini sağlar. Ortak akıl, eylemin stratejisinin belirlenmesinde ve kararların alınmasında kilit bir rol oynar. Katılımcılar arasındaki fikir birliği, eylemin sivil, barışçıl ve etkili bir şekilde gerçekleşmesine olanak tanır. Boğaziçi eylemlerinde ülkenin hiçbir yararını

gözetmeyecek olan terör yandaşı kişilerin bulunması, eylemin barışçıl olarak sürdürülmüş olmasını ifade edemez. Bu durum, eylemcilerin öncelikle kendi aralarında bir ortak akıl oluşturarak bu sorunla başa çıkma sorumluluğunu taşımalarını gerektirir. Siyasal eylemlerin irrasyonel şekilde açıklanamayacağını Arendt, defalarca belirtmiştir. Bu eylem içerisinde yer alan eylemcilerin, terör örgütü ile ilişkilendirilen bireylerle aynı çizgide olmasının rasyonel bir açıklamasının yapılması önemlidir. Bir sivil itaatsizlik eylemi için hareket etmenin öncesinde hedefler, talepler ve olası sonuçlar değerlendirilmelidir. Boğaziçi eyleminde bu husus böyle olmamıştır.

Ortaya çıkış amacına göre, radikalleşen eyleme desteğin büyümesi amaca ulaşma ihtimalini dahada artırabilir. Boğaziçi eylemlerinde, öğrencilere yönelik müdahaleler onlara olan desteği dahada büyütüştür. Bu noktada Boğaziçi eylemlerinin muhalif partilerce ve taraflarca desteklenmesi eylemciler açısından büyük önem taşır. Sokrates'e göre filozof, kamusal alanın yöneticisi olarak hareket etmez. Kamusal alana yönelik doğrudan bir yönetim veya liderlik rolü üstlenmez. Fakat, kamusal alana karşı "at sineği" gibi rahatsızlık vermelidir (Doğanay 2018: 215). "At sineği" benzetmesi ile filozof kamusal alana karşı rahatsızlık veren ve sorgulayıcı bir figürdür. Bu yönüyle filozofta bir nevi muhalefettir. Bu nedenle filozof, kamusal alanda mevcut düzeni, inançları ve değerleri sorgulayarak, çelişkileri ortaya çıkararak ve düşünmeye teşvik ederek rahatsızlık verir. Bu düşüncelerden yola çıkarak, muhalefetin yönetimin bir parçası olduğu ve yönetimin doğru ve adil olabilmesi için eleştiriye, sorgulamaya ve çelişkilere açık olması gerektiği sonucuna varabilir. Muhalefet, mevcut düzeni sorgulayarak, hataları ve yanlışları ortaya çıkararak kamusal alanda gerçeği aramayı hedefler. Bu yolla, yönetimin gelişmesi, iyileştirilmesi ve toplumun ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi sağlanır. Ancak, muhalefetin de yapıcı, eleştirel ve adil olması önemlidir. Sadece karşı çıkmak veya eleştirmek yerine, alternatif çözümler sunarak, tartışmalara katkıda bulunarak ve demokratik değerleri koruyarak gerçeğe ulaşma sürecine katkıda bulunmalıdır. Bir sivil itaatsizlik eyleminde muhalefet eden kesimin, haklı ve geçerli sebeplerle eyleme başlaması arasında bir denge kurulması önemlidir. Boğaziçi eylemlerinde muhalefet, daha çok siyasal amaçlarla hükümete karşı tutumlar sergilemiş, anlık taleplerle açıklamalarda bulunmuş; ancak, eylemin

ötesinde neler yapılması gerektiği konusunda yeni çözüm arayışlarında pek fazla bulunmamış olduğu gözlemlenmiştir.

Sivil itaatsizlik eylemleri, genellikle barışçıl şekilde ilerler ve şiddet içermezler. Arendt'e göre, itaatsizliğin ve otoriteye karşı durmanın günümüzde yaygın bir eğilim haline gelmesi, sivil itaatsizliğin aslında özel bir türü olduğunu düşündürmektedir. Hukukçuların bakış açısına göre, temel önem taşıyan husus yasalara olan uygunsuzluktur. Bununla birlikte, bu ihlalin sivil itaatsizlik eylemiyle gerçekleşmesi, ihlalin ciddiyetini azaltmaz. Bu sebeple, Arendt'e göre, birçok kişi, özellikle avukatlar, sivil itaatsizlik eylemlerini, özellikle kamusal alanda gerçekleştirildiği için, işlenen suçların tamamının kaynağı olarak görmektedir. Ancak, ona göre, bir eylem sivil itaatsizlik eyleminin özelliklerini yerine getirerek ortaya çıktıysa suç teşkil etmez. Elbette ki radikal hareketler ve devrimci eylemler kriminal unsurları çekebilir, ancak bu, sivil itaatsizliği kriminal eylemlerle eşdeğer görmek anlamına gelmez. Arendt sivil itaatsizliği, şiddet içeren eylemlere karşı bir konuma koymaktadır. Bir sivil itaatsizlik eylemcisinin davasında "isyancı" olarak ifade edilmesinin araçlarından birisi Arendt'e göre, şiddettir. Sivil itaatsizlik eylemi şiddeti dışlar ve bu nedenle de devrim değildir. Sivil itaatsizlik eylemcisi mevcut otoritenin genel çerçevesini ve hukuk düzeninin meşruiyetini tanır. Ancak, devrimci ise otoriteyi reddeder ve bunun yıkılması için elinden geleni yapar. Arendt'e göre modern demokrasiler sivil itaatsizliğin önemini artırmıştır; ancak, burada sivil itaatsizliğin meşruiyeti ve özgürlük kurumlarının devrim ya da iç savaşa neden olup olmaması eleştirilebilir bir durumdur (2018b: 97,100,104).

Arendt'e göre, yaşam iktidar ve halk arasında giden bir süreç olarak varsayıldığında iktidarın "yaratıcılık" adı altında giriştiği eylemler onu haklılaştırması için dayandığı bir kapıdır. Bu durumda da şiddeti bu yaratıcılık uğruna haklılaştırabilir (2018ç: 89). Şiddet, meşrulaştırmaya ihtiyaç duyar (Yılmaz 2015: 204). Dolayısıyla kullanılan şiddetlerin bir gerekçeye dayanılması gerekir. Öğrenci eylemleri esnasında yaşanan şiddet olayları ele alındığında Arendt, bu konu üzerine şiddetin meşrulaştırmayacağı ve politik olayları çözmek yerine daha karmaşık hale getireceği düşünceleri önem kazanır (2018ç: 45-46). Türkiye'de de tarihi olaylardan anlaşıldığı üzere bazı gruplar şiddet içeren eylemleri meşrulaştırmaya çalışmış ve şiddetin değişim sağlama aracı olarak kullanılmasını

savunmuştur. Ancak, Arendt'e göre, politik sorunları çözmeye şiddet asla meşrulaşamaz. Bu nedenle Boğaziçi eylemleri içerisinde yer alan şiddet olayları eleştirilebilecek konular arasındadır.

Sivil itaatsizlik tüm yasal yollar tıkanıldığında, hükümetin anayasaya ve yasaya uygunluğu konusunda ciddi şüphelerin var olduğu durumlarda birçok yurttaş tarafından çıkarılan bir tepki biçimidir. Sivil itaatsizlik eylemlerinde yasanın meşruluğu eylemciler tarafından kabul edilir (Arendt 2018b: 98). Sivil itaatsizlik eylemleri hükümetin ortaya attığı bir politikanın özellikle anayasaya uygunluğu konusunda bir çatışma olduğu durumlarda ortaya çıkar. Boğaziçi eylemlerine Arendt'in bu düşüncelerinden hareketle bakıldığında, bu eylemler, iktidarın yasanın uygulanmasında şüpheli bir duruma karşı değil, daha çok yasanın Boğaziçi Üniversitesinin taleplerine uygun olarak uygulanmamasına karşı başlatılmış olduğu söylenebilir. Bir eylem hareketinde eylemcilerin gözaltına alınmaları, eylemcilerin meşru bir şey yaptığı durumda yasaya aykırıdır. Toplumda yankı uyandırmak adına meşru zeminde hareket eden bir sivil itaatsizlik eylemi, tarihte yerini alabilecek niteliktedir (Coşar 2018: 28). Bu nedenle Boğaziçi eylemleri Arendt'in sivil itaatsizlik eylemleri ile bağdaştırılması mümkün olmayan bir eylem olduğu söylenebilir. İçerisinde şiddet olayları içermesi, tüm yasal yollar yollar denendikten sonra son çare olarak ortaya çıkmaması ve tüm toplumun çıkarlarına denk düşmemesi bakımından bu konuda değerlendirilmeyebilir.

3.4.3. Boğaziçi Eylemleri: Medya ve Propagandanın Şiddete Teşviki

Öğrenci eylemleri, tarihsel açıdan neredeyse her dönemde görülebilecek değişimlerin tetikleyicisi olmuştur. Öğrencilerin son yıllarda çevre, öğrenim ücretleri, değişim, farkındalık ve ayrımcılık gibi konularda eylem yapmaları yeni bir olgu değildir. Tarih boyunca öğrenci seferberliğini kapsayan insan hakları savunuculuğu gibi birçok protesto hareketleri olmuştur. Dünyanın her yerinde öğrenciler tarihte yerlerini almışlardır. Kolektif sessizlik ve ideolojik uygunlukla tanımlanan bir çağda öğrenciler hükümetin sansürünü açıkça eleştirebilme potansiyeline sahiptirler. Gençlerin siyasal alandaki etkileri ve toplumsal dönüşümdeki rolü, günümüz açısından önemlidir. Öğrenci eylemlerinin, günümüze olan etkisi daha fazla duyarlılığın artmasından kaynaklıdır. Hannah Arendt de bu

durumu “teknolojik ilerlemelere” bağlamaktadır (2018ç: 24). Birçok ülkede, öğrenci eylemleri politik kararlara etki etme ve toplumda değişim yaratma potansiyeline sahiptir. Teknolojinin de etkisiyle yaşanan dönüşüm ortamı, iletişim araçlarının yaygın kullanımını beraberinde getirmiş ve öğrencilere bir araya daha hızlı bir şekilde gelebilme fırsatı sunmuştur.

Sosyal medyanın aktif kullanıcılarını genelde gençler oluşturur. Bu nedenle Boğaziçi eylemleri örneğinde de görüldüğü üzere, eylem en hızlı şekilde gençler arasında duyurulma fırsatı bulmuştur. Şiddet olaylarına ilişkin videoların hızlı bir şekilde yayılması tepkileri ve beraberinde karşı eylem hareketlerini kolay hale getirmiştir. Arendt’in vurguladığı “görünürlük” konusu günümüzde sosyal medya araçlarıyla hızlı bir şekilde sağlanabilmektedir. Bazı sosyal medya platformları ile hızla politikaya dahil olunabilmektedir. Zaman ve mekân kısıtı olmadan masrafsız bir şekilde eylem hareketi duyurulabilmekte ve etkisini ülkenin her kesiminde bulunan kişiler hissedebilmektedir (Aldemir 2018: 652-653). Dolayısıyla sosyal medya platformlarının siyasi katılım üzerinde önemli etkileri vardır. Öncelikle sosyal medya platformları mağdur kesimin seslerini duyurmasına önemli imkân sağlar. Bu medyalar aracılığıyla organizasyon, haberleşme ve fikir alışverişinde kolaylık sağlanabilir. Toplu eylem hareketlerinin mesajının ilgililere hızlı bir şekilde ulaşması, böylelikle mobilizasyonun etkili olmasına neden olur. Aynı zamanda bu hareketlerle başta öğrenciler olmak üzere tüm kullanıcıların siyasi açıdan bilincini kolay bir şekilde artırabilir ve onları toplumsal konularda daha fazla ilgili olmaya teşvik edebilir.

Ancak, sosyal medya platformlarının siyasi katılım üzerinde etkileri olumsuz şekillerde de kullanılabilir. Bir fikri yaymak için medyada reklam amacıyla sunulan içerikler, bilgi çarpışmasına ve kutuplaşmaya sebep olabilir. Bir olayın önü ve arkası araştırılmadan hızlı bir şekilde yayılabilir. Arendt, reklam ve propagandanın benzerliklerine dikkat çeker. Gazete reklamlarının, bir üreticinin kendi ürününü “dünyadaki en iyi” olarak tanıtarak “bilimsellik” vurgusuyla karşılaştırdığı bir olgu olduğunu belirten Arendt, Hitler’in “Mein Kampf (Savaş Propagandası)” adlı eserindeki savaş propagandasının incelenmesiyle, propaganda ve ticaret arasındaki benzerliklere dikkat çekmektedir. Yaptığı Hitler analiziyle, reklamcılığın abartılı iddialarında şiddet unsurunun bulunduğunu ortaya koymaktadır. Propaganda

“psikolojik savaşın” önemli bir yönüdür (2018e: 97, 99-100). Günümüzde, internet üzerinden sağlanan yönlendirici reklam ve haber verileri, toplumsal olaylara dair algıyı etkileyebilecek önemli bir faktör haline gelmiştir. Boğaziçi eylemleri, birçok haber sitesi ve kaynağı tarafından, genellikle reklam amacıyla başlıkların öne çıkarılması yoluyla olayın çarpıtılmasına maruz kalmıştır. Bu olayların medya tarafından sunulma şekli, haber kaynaklarının genellikle dikkat çekici, duygusal ve çoğu zaman olayın karmaşıklığını basitleştirici başlıkları tercih etmeleriyle belirginleşmektedir. Bu durum, gerçekleri yeterince yansıtmayan ve olayları daha dramatik bir hale getiren bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Haberlerde kullanılan reklamlanmış dil, okuyucunun dikkatini çekmeyi amaçlasa da bu sırada gerçekleri çarpıtma riskini de taşımaktadır (Karadağ 2022: 83-85). Aynı zamanda, bir reklamın parçası olan sosyal medya kullanıcıları, düşünce yoksunluğuna ve yargı yetisinin kaybına doğru yol alabilir (Aldemir 2018: 655).

Arendt’e göre demokrasi, bilgiye dayalı tartışma ve karar alma süreçlerine dayanan, çoğunluğun çıkarını gözeten bir yönetim şeklidir (2012: 361-362). Ancak Boğaziçi eylemleri sırasında medya manipülasyonu veya yetersiz bilgi yönetimi nedeniyle gerçekler birçok kez çarpıtılmıştır. Bu durum, kamusal bilincin zayıflamasına ve demokratik katılımın etkilenmesine yol açar. Arendt’in döneminde olmadığı gibi, günümüzde sosyal medya toplumsal olayların hızla yayılmasını sağlar. Boğaziçi eylemleri gibi olaylar, sosyal medya üzerinden hızla yayıldığında, yanlış anlaşılmalara veya aşırı radikal tepkilerin artmasına neden olmuştur. Bu anlamda, sosyal medya platformları bireyleri gerçek kimliklerinden ziyade sanal kimlikleriyle birer araç haline getirir. Bireyler kendi yaşam hikayelerini, görüşlerini ve beğenilerini paylaşarak platformlara birer reklam verisi sağlarlar. Aslında bu durum kişilerin kendini ifade etmesi gibi görünürken bu platformlar ile kendi düşünceleri üzerinde bilinçli ve gizli bir baskı kurularak fikirleri yönetilebilmektir. Bu durumda empati kurma eylemini ortadan kaldırabilir. Türkiye’de ve dünyanın her yerinde çıkan olaylara yönelik her tepki internet aracılığıyla kolay bir şekilde yayılmaktadır. Boğaziçi eylemlerinde de yanlış bilgi ve dezenformasyon olayları sosyal medya aracılığı ile dünyanın her yerine ulaşmıştır. Ülkelerin böylesine hızlı şekilde manipüle edilebilecek bir araca sahip olmaları dünyanın aynı zamanda teknolojik savaş içinde olduğunu gösterir. Bunun neticesinde de her çıkan karışıklığı kendi

çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışanlarla karşılaşılabilir. Bu nedenle sosyal medya kullanıcılarının empati becerilerini geliştirmek için büyük çabaya gerek vardır.

Arendt'e göre, düşünemeyen insan empati yapmaktan yoksundur. Siyasal eylem için en önemli olan şeylerden biri başkalarının perspektifini anlamak ve empati yapmaktır. Arendt, (2019a: 326) "Siyasi düşünce temsilidir. Belli bir meseleye farklı bakış açılarından bakarak; o sırada orada bulunmayan kimselerin bakış açılarını kafamda canlandırarak bir görüş oluştururum; yani onları temsil ederim." diyerek aslında kendi görüşünü açıklarken empati yapmaya dikkat çekmiştir. Arendt'in vurguladığı siyasal eylem alanı, farklı bakış açılarının bir arada olduğu gerçek dünyadır. Bu anlamda insan zihnini ele geçiren her uygulama aslında insanı baskı altına alan totaliter sistemlerden farksızdır. Arendt, siyasal eylemin aynı zamanda "dünya işlerine müdahale" anlamına geldiğini savunur. Bu nedenle dünya işlerine kapılmak ona göre etkin yaşamı yani *vita activa*'yı zedelemektedir (2018a: 44). Öğrenci eylemleri de bu anlamda, mevcut sosyal, ekonomik veya politik düzeni değiştirmek amacıyla eleştirmesi "dünya işlerine müdahaleyi" temsil eder. Böylece, adaletsizliğe karşı konuşan öğrenciler, toplumun ve devletin eylemlerini sorgulayan ve alternatif bir vizyon ortaya koyan bir rol üstlenirler. Günümüzde önemli eylemleri sıklıkla siyasal alana da güçlü birer oyuncu haline gelirken, Arendt'in siyaset teorisinde medyanın ve propagandanın bu eylemlerin üzerinde etkisi oldukça fazladır. Siyasal eylem insanları bir araya getirerek düşüncelerini ve taleplerini paylaştığı bir süreci ifade eder. Ancak günümüzde Boğaziçi eylemlerinde olduğu gibi birçok eylemde medya aracılığıyla iletilen bilgiler ve propaganda bu siyasal eylemleri etkileyen güçlü araçlara dönüşmüştür. Medyanın hızlı bir şekilde geniş kitlelere ulaşması, birçok eylemi manipüle etme potansiyelini taşımaktadır.

Üniversiteler, birçok öğrenciyi bir araya getirerek rejim karşıtı öğrencilerin toplanma ve tartışmaya hazır organize ve politize olmuş öğrencilere erişim sağlar. Dolayısıyla üniversiteler öğrencilerin görüş ve tercihlerini şekillendirecek önemli kurumlardır (Silva 2020: 98). Ancak, Arendt, üniversitelerin politize olmasını eleştirir. Üniversitenin kamusal alan içinde bulunması ve bu alanda sahip olduğu siyasal görüşü o üniversiteye mensup öğrencileri de etkileyecektir. Ülkenin her yerindeki öğrenci eylemlerinin işleyişinin farklılığı bu açıdan değerlendirilebilir.

Kuruluşu uzun tarihe dayanan üniversitelerin ideolojisi kalıplaşmıştır. Birçok üniversite kendi vizyonu ve kadrosuyla öğrencileri yetiştirmeyi hedefler. Bu durumda da ülke içerisinde kendilerine aykırı gördükleri durumlara kolayca tepki gösterebilirler. Örneğin, Boğaziçi eylemlerinde, Prof. Dr. Melih Bulu'nun ardından eylemcilerin vurguladığı üzere üniversite içerisinde gösterilen adaylardan biri olan Prof. Dr. Naci İnci'nin atanması eylemin amacına ulaşmasını gerektirirken bu durum böyle olmamıştır. Boğaziçi eylemlerinin başlangıcında yaşanan protestolar aynı şekilde devam etmiş ve bu atama da eylemciler ile bazı üniversite mensupları tarafından “kayyumluk” olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan eylem hareketinin demokratik değerleri vurgulaması eylemcilerin kendi isteklerinin olması yönünde olabilmektedir. Üniversiteler kendi fikir kalıplarına uygun yönetim kurulu kurmak içinde protesto yapabilmektedirler. Ancak, üniversitelerde öğrencilerin genellikle çoğunluğun ideolojisine uygun bir şekilde yetiştirilmesi, demokratik bir ortamın kurulmasında beklenen alternatif görüşleri kabul etme eğilimini zedeleme potansiyeline sahiptir. Kutuplaşma, eleştirel düşüncenin yeteneklerini olumsuz yönde etkiler. Bu durumda gelecekte büyük sıkıntılar doğurabilir.

“Siyasal toplumsallaşmanın temel amacı sistemin devamını sağlayacak nitelikte davranışları gösterecek “eylemci” bireyler yetiştirmektir.” (Şahinbaş 2016: 10). Öğrencilerde bu toplumsallaşmasının birer parçasıdır ve eylemcilerdir. Öğrenci eylemlerinin günümüze siyasi, toplumsal ve ekonomik anlamda birçok etkisi vardır. Öğrenciler hükümetin politikalarını veya siyasi liderlerin yapmış olduğu eylemleri protesto edebilir ve kitlesel hareket başlatabilirler. Aynı zamanda reform talebiyle insan hakları, eşitlik, ırkçılık veya cinsiyet eşitliği gibi konularda farkındalık oluşturmak amacıyla mücadele edebilirler. Bu durumda öğrenciler Arendt'e göre siyasi eylemde bulunmuş olurlar. Siyasal eylem gereğince özgürce bir araya gelebilir ve seslerini duyurmak için kamusal alanda taleplerini dile getirebilirler. Daha çok eğitim sistemi üzerinde değişim taleplerini ortaya koyan öğrenciler, öğrenim koşullarının iyileştirilmesini isteyebilirler. İşte bu sebeplerle eylem başlatan öğrenciler toplumda bir duyarlılık oluşturabilir ve politikaya aktif katılabilirler. Sonuç olarak, Arendt'in perspektifinden öğrenci eylemlerinin günümüzdeki siyasi etkisini değerlendirdiğimizde, siyasi eylemin özgürlük, kolektif güç gösterisi ve dünya işlerine müdahale gibi kavramları göz önünde bulundurulabilir. Öğrenci

eylemleri, genç neslin toplumun ve devletin politikalarını etkileme arzusunu yansıtan bir siyasi eylem biçimidir. Ancak, uzun vadeli etki için sürdürülebilir bir örgütlenme ve strateji gerektirir. Kararlarında sabit kalan öğrenciler toplumda ve siyasal yapılarda görünebilir olarak sorunlarına çözüm bulabilirler.

Özetle, Boğaziçi eylemleri boyunca medya ve propagandanın etkisi eylemlerin seyrini belirlemede önemli bir faktör olmuştur. Haber kaynaklarının olayları nasıl aktardığı, toplumun algısını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bazı medya organları, eylemlere destek veren bir perspektifle yaklaşırken, diğerleri protestocuları eleştirerek haber yapma eğiliminde olmuştur. Günümüzde haberlere daha kolay ulaşma imkanlarının artmasıyla birlikte, propaganda ve dezenformasyonun şiddet içeren etkileri daha belirgin hale gelmiştir. Bu açıdan Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerinin eylemleri, medyanın olayları nasıl yansıttığının toplumsal gerilimi nasıl etkilediğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir.

2021 yılında başlayan Boğaziçi eylemleri, Arendt'in perspektifinden incelendiğinde, bu protesto hareketinde öne çıkan unsurlar arasında şiddet, propaganda amacı taşıyan semboller, imajlar, sahte ve yanlış bilgiler önemli bir yer tutmaktadır. Boğaziçi eylemlerinin, Arendt'in düşüncelerine göre, şiddetsiz protesto yöntemlerine dayanmadığı ve sivil itaatsizlik eylemi olarak ortaya çıkmadığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, Arendt'in vurguladığı gibi, kamusal alanda görünürlük elde etme amacıyla gerçekleştirilen siyasal eylemlerde ortaya çıkan şiddet olayları, hareketin amacına zarar vermiştir. Boğaziçi eylemlerindeki şiddet, sadece fiziksel bir güç kullanımı olarak değil, aynı zamanda sözlü saldırılar ve ideolojik çatışmalar şeklinde de kendini göstermiştir. Ayrıca, propaganda sembollerinin ve imajların eylemlerde kullanılması, toplumun duygusal tepkilerini etkileyerek manipülasyona yol açmış ve gerçeklikle bağdaşmayan bir algı oluşturmuştur. Bu durum, Arendt'in demokrasinin temel prensiplerine vurgu yaptığı bir bağlamda, toplumun özgürce düşüncelerini ifade etme ve çatışma yoluyla ortak bir anlam oluşturma potansiyelini zayıflatmıştır.

SONUÇ

Bu tez çalışması, Türkiye'deki siyasal şiddet olaylarının etkilerini anlamak amacıyla, toplumsal eylemlerin siyasal eylemlere dönüşümünü ve siyasal şiddeti Arendt'in perspektifinden ele alarak incelemeyi hedeflemiştir. Bu konuyu incelemek adına spesifik olarak, 2021 yılında yaşanan Boğaziçi eylemleri ele alınmıştır. Bunun nedeni ise, günümüze yakın bir eylem hareketi olması ve siyasal şiddet örneklerini eylem içerisinde barındırmasıdır. Günümüz siyasal şiddet olaylarının kavrayışı özgün içerikler üretmek adına önemlidir. Tez boyunca gösterilmeye çalışılan izlenim, Arendt'in şiddet düşüncelerinin, günümüzde yaşanan olaylara yönelik fikir alışverişi sağlamasıdır. Yapılan analizden çıkarılabilecek genel sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir:

Şiddet; cana, mala, zihne, fikirlere, düşüncelere dolayısıyla insani yaşamın yürütülmesinde kullanılan her unsura uygulanabilen bir baskı sistemidir. Bu baskı sistemi, etkilediği alan üzerinde zarar verici bir etki oluşturarak sistemik zayıflama ve çöküş meydana getirmektedir. Ülkelerin en büyük düşmanı olan şiddet, demokratik sayılabilecek ülkelerde bile varlığını hissettirmektedir. Şiddetin varlığı, demokratik değerlere sahip bir toplumun huzurunu tehdit edebilir, sosyal dokusunu zayıflatabilir ve toplumsal güveni sarsabilir. Bu nedenle, şiddetle mücadele etmek, sadece otoriter rejimlerde değil, aynı zamanda demokratik ülkelerde de büyük bir görev ve sorumluluk gerektirir. Demokratik sistemlerde, bireylerin haklarına saygı, adil yargılama, eğitim ve toplumsal bilincin artırılması gibi önlemlerle şiddetle etkili bir şekilde mücadele edilmesi amaçlanır. Ayrıca, bu mücadelede sivil toplum kuruluşları, medya ve hükümetin iş birliği önemli rol oynar. Şiddetin nedenleri anlaşılacak, toplumsal seviyede etkili stratejiler geliştirilmesi ve uygulanması, demokratik değerlere sahip bir toplumun sürdürülebilir güvenliğini sağlamak için önemli bir unsurdur.

Bir devletin temel güvenliğini tehdit eden unsurlardan en önemlisi şiddettir. Bunun ana nedeni, şiddetin, toplumsal istikrar ve huzuru bozmasının yanı sıra devletin içsel ve dışsal düzenini de zayıflatmasıdır. Bu bağlamda, şiddetin varlığı potansiyel bir tehdit oluşturarak hem devletin hem de halkın varlığını sona erdirebilecek bir noktaya ulaşabilir. Özellikle siyasal şiddet, bu tehdidin belirgin bir

şekilde ortaya çıktığı bir şiddet türünü temsil eder; zira bu tür şiddet olayları, devletin kurumlarına ve toplumsal düzenine doğrudan müdahale ederek hem devletin hem de halkın güvenliğini ciddi şekilde riske atabilir. Siyasal şiddet, çoğunlukla iktidar şiddeti, iktidara karşı şiddet, terör ve savaş olarak ele alınır. Bu tür şiddet biçimleri, sadece siyasal alanı değil, aynı zamanda toplumun genel yapısını da etkiler. İktidarın şiddet kullanımını genelde siyasi, sosyal ya da psikolojik boyutları ile incelenen karmaşık bir olgudur. Akademik literatürde, iktidarın şiddet kullanması güç ilişkileri, hegemonya, baskı, zorlama ve egemenlik gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılır. İktidar sahipleri kendi çıkarlarını korumak amacıyla toplumu kontrol altına almak ve bu yolla da meşruiyetlerini sürdürmek için şiddet kullanabilmektedir. İktidar, şiddeti bir araç olarak kullanarak toplumsal yapıyı ve normları kendince belirlemeye çalışır ve egemenliğini bu yolla da pekiştirir. Toplumunu medya manipülasyonları, keyfi tutuklamalar, işkenceler vb. gibi birçok otoriter uygulamalarla kontrol altına almaya çalışır. Ancak, iktidarın şiddet kullanımının sonuçları da uyguladığı politikalar kadar ağır etkiler bırakır. İktidar sahipleri, şiddeti konumunu korumak için kendi çıkarları uğruna kullandığında aynı zamanda kendini de yok edecektir.

Aynı şekilde siyasal şiddetin diğer bir yansımasını iktidara karşı şiddet oluşturur. Bu şiddet türü genellikle iktidardan memnun olmama, adaletsizlik ve baskı gibi faktörlerden kaynaklanabilmektedir. Halkın devlete yönelik şiddeti, genellikle devrimler, ayaklanmalar, isyanlar, protestolar veya direniş hareketleriyle ortaya çıkabilmektedir. İktidara yönelik şiddeti değerlendirirken, bu şiddetin toplumsal dinamiklerinin dikkate alınması siyasi bağlam açısından önemlidir. Burada yalnızca şiddetin üzerine yoğunlaşmak yanlış olacaktır. Çünkü, şiddet eylemleri genellikle çeşitli faktörlerin sonucunda ortaya çıkar. Burada yeni bir yanlış ortaya çıkmamalıdır; şiddet faaliyetlerinin altında yatan nedenler şiddeti meşrulaştırmaz ancak, dikkate alınması gereken önemli noktaları oluşturur.

Kamusal alanda gerçekleşen toplumsal eylemler, siyasal eylemlere dönüşebilir ve bu dönüşüm sürecinde siyasal şiddet kendini gösterebilir. Günümüzde, siyasal eylem anlayışını gözden geçirmek için, Arendt'in siyaset tanımını iyi anlamak gereklidir. Arendt, siyasetin yöneten ve yönetilen arasındaki ayrıma bağlı olmadığını belirterek siyaseti, herkesin yapabileceği ve kolayca da ulaşabileceği bir iş olarak görmüştür. O, iktidar ve şiddeti ayrı ayrı ele alırken birinin olduğu yerde

diğerinin barınamayacağı gerçeğini savunur. Ona göre ne iktidar ne kuvvet ne güç ne de otorite şiddeti ifade eden kavramlardır. Şiddet, tamimiyle insanı düşünmekten ve eylemekten alıkoyan yegâne faaliyettir. Bu nedenle Arendt, önce insanın yaşamı nasıl sürdürmesi gerektiği üzerinde durmuş ve ardından betimlediği ideal yaşamı nelerin tahrip ettiğini açıklamaya çalışmıştır.

Arendt'in perspektifi, siyasal şiddetin demokratik süreçleri bir yıkıma uğrattığı yönündedir. Bu yıkım da kamusal alanda var olmayı sağlayan siyasal eylemleri engellemektedir. Arendt, bu yıkımı modernizm çağına ve en temelde totaliter yönetim sistemlerine bağlar. Totaliter sistemler, şiddeti iktidarlarını ayakta tutmak amacıyla kullanırlar. Böylece şiddet onlar için, toplumun tamamen itaat etmesini sağlayan önemli bir araçtır. Totaliter rejimlerin toplumu iktidarın şiddet kullanımı yoluyla nasıl etkilediğini ve manipüle ettiğini analiz eden Arendt, insanların özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi değerlere olan bağlılığını ve bunlara uygulanan baskıya karşı çıkmanın önemini vurgulamaktadır. Toplum, otoriteye boyun eğme eğilimindedir. Arendt'e göre, bu baskı sistemlerine ancak, iş birliği ve kolektif eylemlerle karşı çıkılabilir. Bu sebeple, şiddet içermeyen toplu eylemlerle düşünceleri ifade etme biçimleri, mevcut düzenin adaletsizliklerine karşı aktif olarak yürütülen bir süreçtir.

Öğrencilerin çıkarları için mücadele etmesini destekleyen ve öğrenci eylemlerinin gerekliliğini vurgulayan Arendt, bu gibi eylemleri sivil itaatsizlik eylemi olarak ele alır. Öğrenci eylemleri, siyasi atmosfer içerisinde etkisini hissettiren önemli bir faktörü oluşturur. Dolayısıyla bu eylemler toplumdaki genç neslin fikirlerini dile getirme ve taleplerini duyurma platformlarıyla daha ideal yaşam sağlanmasına kolaylık sağlar. Öğrenciler, böylece demokratik sistemin yürütülmesinde aktif rol alarak politikaları şekillendirme ve karar alma süreçlerine katılmada önemli role sahip olurlar. Bu durum da öğrenciler, toplumsal farkındalıklarıyla toplumsal meselelere dikkat çekme gibi genel duyarlılıklar konusunda toplumun bilinçli olmasına fayda sağlar.

Türkiye'nin otoriter temelli tarihi olaylarının aksine gençlerin, kendileri açısından riskli politikalara karşı eylem hareketi içerisinde bulunmaları büyük önem taşımaktadır. Savundukları fikirlerin peşinden gitmeleri, bunlar için mücadele

etmeleri, arkadaşları için anında örgütlenme ve iş birliği içinde olmaları onların gücünün karşı konulamazlığını ifade eder. Arendt de bunun önemini vurgular. Ona göre, iş birliği bir grubun istikrarını gösterir. Ancak, olayların şiddete yönelmesi derecesi ne olursa olsun sonunda hep yıkıma sebep olur. 2021 yılında başlayan Boğaziçi eylemlerinde de eylemciler sıklıkla öğrenci olarak tanımlanmıştır. Ancak, yapılan araştırmalar ve açıklamalar neticesinde öğrenci olmayan eylemcilerinde bu eylem içerisinde yer aldığını göstermiştir. Arendt'in vurguladığı gibi, kamusal alanda elde edilen hedeflere ulaşmak için tercih edilen eylem türü genellikle şiddet içermeyen sivil itaatsizlik eylemleri olarak nitelendirilir. Sivil itaatsizlik eylemleri, tüm yasal yollar denedikten sonra son çare olarak gerçekleştirilen bir eylemdir. Ancak, Boğaziçi eylemlerine dair yapılan gözlemler, eylemin kamusal alanın gerektiği gibi kullanılmasının önüne geçen birçok yanıltıcı ifadelere, propaganda amacı taşıyan yanlış bilgilere ve imaj oluşturmak için kullanılan şiddet teşvik edici unsurlara işaret etmektedir.

Bu noktadan bakıldığında, Türkiye'deki Boğaziçi eylemleri, siyasal şiddetin bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu eylemlerde demokrasi vurgusunun nerede ve nasıl kullanıldığı, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına yönelik eleştirilerin geçerliliği ve güvenlik güçlerinin müdahalesi gibi faktörler incelenmiştir. Boğaziçi eylemlerinde siyasal şiddetin sonuçları ve etkilerine bakıldığında, eylem sürecinde kullanılan dil ve açıklamaların yanı sıra terör örgütleriyle olan ilişkiler, yanlış bilgi ve manipülasyonun yaygın kullanımı, başkalarının dini değerlerine saygısızlık, kamu mal ve mülklerine zarar verme gibi bir dizi şiddet eylemine rastlanmıştır.

Siyasal şiddetin demokratik süreçleri olan güveni sarsması ve siyasal katılımı zorlaştırması söz konusudur. Boğaziçi eylemleri sırasında ortaya çıkan şiddet olaylarına bakıldığında, korku, güvensizlik ve hoşgörüsüzlük ortamının arttığı söylenebilir. Bu durum protesto yapılmadan önce ve sonra demokratik müzakere yollarının kullanılmadığını ve farklı siyasal aktörler arasındaki uzlaşmanın sağlanamadığını gösterir. Boğaziçi eylemlerinde görülen siyasal şiddet olayları Arendt'in bir hayli önemle üzerinde durduğu kamusal alanda, siyasal katılımı olumsuz yönde etkilemiştir. Kamusal alan, toplumun devlet ile etkileşime geçtiği ve devleti oluşturduğu önemli bir alandır. Kamusal alanda görünürlük elde etme amacı güden eylemlerin yanı sıra Boğaziçi eylemleri, özellikle üniversitenin yapısal ve

işlevsel kimliği üzerinde hâkimiyetlerini kaybetmek istemeyen belirli bir grup tarafından, bu durumun kontrol edilmesinin değişmesini engellemek adına gerçekleştirilen bir eylem olarak değerlendirilebilir. Bu hususta Boğaziçi eylemlerinde öne çıkan taleplerin, siyasal bir amaç taşıdığını göstermektedir.

Siyasal şiddetin toplumsal kutuplaşmayı artırma potansiyeli vardır. Bu nedenle Boğaziçi eylemlerinde de görüldüğü gibi eylem içerisindeki şiddet olayları toplumun farklı kesimleri arasında fikir ayrılıklarının olduğu bir ayrışmayı tetiklemiştir. Toplumun farklı kesimleri arasındaki bu ayrışma, eylemler sırasında ortaya çıkan şiddet olaylarını arttırmıştır. Toplumsal barışın ve uzlaşmanın zayıflaması, sorunun halledilmesini geciktirebilir ve sürekli devam eden bir çatışmaya yol açabilir.

Türkiye'deki siyasal şiddetin Arendt'çi perspektiften analizinin yapıldığı bu tez çalışması demokratik süreçlerin güçlendirilmesi ve siyasal katılımın teşvik edilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu olay, şiddetin yerine demokratik müzakere yöntemlerinin öncelikli olarak benimsenmesi ve toplumun farklı kesimleri arasında bir anlayış ortamının oluşturulması gerektiğini öne çıkarmaktadır. Şiddet ortamını düzeltmek iktidarın görevidir. Bir olayın karmaşıklığında, devletin etkili bir şekilde iktidarını kullanarak diyalog ve müzakere yöntemlerine başvurması gereklidir. Protestoların şiddetsiz ve demokratik kanallarla yönetilmesi, devlete düşen bir sorumluluktur. Bu sürecin güvenliğini sağlamak amacıyla devlete düşen meşru görevlerden biri de eylemlerin barışçıl niteliğini tehlikeye sokabilecek unsurları etkisiz hale getirmektir. Devlete düşen sorumlulukların yanı sıra, eylemcilerin de toplumsal düzeni koruma ve sorumlu bir şekilde eylemde bulunma yükümlülüğü bulunmaktadır. Eylemcilerin sorumlulukları arasında, demokratik değerlere saygı gösterme, şiddet ve yasa dışı faaliyetlerden kaçınma, diyalog ve müzakere süreçlerine katkıda bulunma gibi unsurlar bulunmaktadır. Aynı zamanda, eylemcilerin taleplerini açık ve demokratik bir biçimde iletmeleri, toplumun geniş bir kesimini kapsayan görüşleri dikkate alma çabaları da önemlidir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin demokratik yapısını ve ulusal birliğini koruma çabalarında uzlaşma ve diyalog, hayati bir öneme sahiptir. Bu süreçte, devletin uyguladığı her adımda adalet prensiplerine olan güvenin sarsılmaması kritik bir

unsurdur. Müzakere yöntemlerinin sürdürülmesi, ifade özgürlüğünün engellenmemesi, keyfi tutuklamaların önlendiği bir ortamın sağlanması ve kışkırtma faaliyetlerine karşı önlemler alınması gibi unsurlar, Türkiye'nin siyasal şiddetten arınmış bir geleceğe doğru ilerlemesine ve ulusun birlik ve beraberliğini pekiştirmesine katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede, demokratik değerlerin korunması için adalet sisteminin tarafsızlığının ve etkinliğinin güçlendirilmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve vatandaşların adil bir yargı sürecine güvenmelerini temin etmek önemlidir. Ayrıca, sosyal ve siyasal katılımı artırıcı reformlar, çeşitli toplumsal grupların görüşlerini dikkate alan politika oluşturma süreçleri, eleştirilen konuların iletilebilmesi için uygun platformların hazırlanması demokratikleşme sürecini destekleyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu çabalar, Türkiye'nin daha güvenilir, adil ve demokratik bir ortamda yaşamasına olanak tanıyarak ulusal birliğin ve demokratik değerlerin güçlenmesine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar Hasan ve Karaağaç Yunus (2020). Siyasal Şiddet, Terör ve Terörizm Kavramları. Hasan Acar ve Serkan Yenal (Ed.) içinde, *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri* (s. 1-20). Ankara: Nobel Yayınları.
- Akalın Şükrü Haluk (Ed.) (2011). *Türkçe Sözlük* (11 b.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Akyüz, Selman Selim (2021). Yeni Toplumsal Hareketlerde Sosyal Medya ve Manipülatif Haberlerin Etkisi: Boğaziçi Protestoları Örneği. S. S. Akyüz (Ed.) içinde, *Dezenformasyon Çağı* (s. 25-54). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aldemir, Ayşe (2018). “Sosyal Medya Şiddet Dili Sorununa Karşı Hannah Arendt’in Düşünceleri ve Bir Çözüm Yolu Olarak Amor Mundi Felsefesi”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 645-665.
- Alperen Abdullah ve Salur Hüseyin (2008). “Hannah Arendt’te Şiddet ve Şiddetin Kaynağı Üzerine Din Sosyolojik Bir İnceleme”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 65-95.
- Arendt, Hannah (2009). *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs’te*. (Çev: Özge Çelik) İstanbul: Metis Yayınları.
- Arendt, Hannah (2012). *Devrim Üzerine*. (Çev: Onur Eylül Kaya) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2018a). *İnsanlık Durumu*. (Çev: Bahadır Sina Şener) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2018b). Sivil İtaatsizlik. *Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik* (Çev: Yakup Coşar, s. 79-121). içinde İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Arendt, Hannah (2018c). *Siyasette Yalan: Pentagon Belgeleri Üzerine Düşünceler*. (Çev: İmge Oranlı ve Berfu Şeker) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Arendt, Hannah (2018ç). *Şiddet Üzerine*. (Çev: Bülent Peker) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Arendt, Hannah (2018d). *Totalitarizmin Kaynakları-2*. (Çev: Bahadır Sina Şener) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2018e). *Totalitarizmin Kaynakları-3*. (Çev: İsmail Serin) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2018f). *Zihnin Yaşamı*. (Çev: İsmail Ilgar) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2019a). *Geçmişle Gelecek Arasında*. (Çev: Bahadır Sina Şener ve Onur Eylül Kara) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2019b). *Kant'ın Siyaset Felsefesi Üzerine Dersler*. (Ed: Ronald Beiner, Çev: Devrim Sezer ve İsmail Ilgar) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2022). *Karanlık Zamanlarda İnsanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2023). *Politikanın Vaadi*. (Çev: Müge Serin) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Artuk Mehmet Emin ve Alşahin Mehmet Emin (2014). "Dini Değerleri Aşağılama Suçu (TCK m.216/3)". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 898-1012.
- Avcı, Mustafa (2004). *Türkiye'de Siyasal Şiddet ve Polis (1977-1980)*. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baehr Peter (Ed.) (2000). *The portable Hannah Arendt*. USA: Penguin Books.
- Bayhan, Vehbi (2014). "Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 23-58.
- Berktaş, Fatmagül (2012). *Dünyayı Bugünde Sevmek: Hannah Arendt'in Politika Anlayışı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bodur Ün Marella ve Timur Kasım (2016). "Kolektif Siyasal Şiddet Analizine Toplumsal Hareketler Teorisi Yaklaşımı". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 523-551.

- Bosi Lorenzo ve Malthaner Stefan (2015, Temmuz 17). *Political Violence. Oxford Handbook of Social Movements*, s. 439-451.
- Coşar, Yakup (2018). *Sivil İtaatsizlik Olgusunun Temel Unsurları*. H. Arendt, R. Dworkin, J. Habermas, J. Galtung, M. L. King, J. Rawls, . . . H. D. Thoreau içinde, *Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik* (Çev: Yakup Coşar, s. 9-28). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çakırtaş, Mehmet (2007). *Emevîler Döneminde Şiddet Hareketleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiçek, Hasan (2021). *Hannah Arendt: Şiddet Karşıtı Söylem*. Van: 2b Yayınları.
- Çınar, Meral Uğur (2016, Ekim). “Marx, Arendt, Modernite, Yabancılaşma ve Siyaset: ya da, Modern Çağ’da İnsanca Bir Yaşam Mümkün mü?”. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, IX(2)*, s. 140-167.
- Dağ, Ahmet (2011). *Ölümcül Şiddet: Baudrillard’ın Düşüncesi*. İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Dinçer, Esin Hamdi (2015). *Hannah Arendt’in Düşüncesinde ‘Siyasal Olan’*. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Doğan Adem ve Batar Hasan (2019). “Siyasal Kimlik, Hayat Tarzı ve Siyasal Tercih:Malatya Seçmeni”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22(2)*, 931-949.
- Doğanay, Gümelek (2018). “Siyaset Alanını Arındırma: Hannah Arendt’i Yeniden Düşünmek”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(2)*, s. 211-231.
- Ekinci, Bezar Eylem (2019, Mart 30). “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı Bakımından Bildirim Usûlünün Kapsamı”. *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 68(4)*, s. 753-794.
- Ercins, Gülay (2012). “Türkiye’nin Demokratikleşmesinde Toplumsal Sorun Alanları”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1)*, s. 79-102.

- Ergil, Dođu (1980). *Türkiye’de Terör ve Şiddet*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ertugay, Fatih (2005). *Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidar Üzerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ertugay, Fatih (2012). Siyaset. H. Çetin (Ed.) içinde, *Siyaset Bilimi* (s. 3-28). Ankara: Orion Kitabevi.
- Eyit, İrem (2021, Mayıs 9). “Boğaziçi Üniversitesi Eylemleri ve İktidar”. *Versus - Alternatif Araştırma Dergisi*(1), s. 27-32.
- Fanon, Frantz (2007). *Yeryüzünün Lanetlileri*. (Çev: Şen Süer) İstanbul: Versus Kitap.
- Foucault, Michel (2014). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fromm, Erich (1990). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fry, Karin A. (2019). *Kafası Karışmışlar İçin Arendt*. (Çev: Arif Geniş) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Giddens, Anthony (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. (Çev: Cumhuriyet Atay) Kalkedon Yayıncılık.
- Gökçe, Orhan (2018). *Siyaset Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Gözler, Kemal (2001). “Cumhurbaşkanı - YÖK Çatışması”. *Ankara Barosu Dergisi*, 37-57.
- Gurr, Ted Robert (1970). *Why Men Rebel*. Princeton: Princeton University Press.
- Günel, Hüseyin. (2017). *Hannah Arendt ve İnsanlığa Karşı Suçlar*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gürbüz, Cengiz (2019, Kasım). “Demokrasi Açısından Türkiye’de Kayyum Uygulaması”. *Gaziantep Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), s. 36-52.
- Güven Ahmet ve Dülger Battal (2017). “Siyasal Şiddet Nedeniyle Kente Göç Eden Ailelerde Sosyal Yapısı ve Kentsel Bütünleşme Sorunsalı”. *Enderun Dergisi*, 1(2), 17-26.

- Hazır, Hayati (2001). *Siyasal Şiddet ve Terörizm*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Heywood, Andrew (2000). *Siyaset*. (Ed: Buğra Kalkan, Çev: Bekir Berat Özipek vd.) Liberte Yayınları.
- Hobbes, Thomas (2007). *Leviathan*. (Çev: Semih Lim) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ibrahimy, Babrak (2016). *Conceptions of the Political Between Schmitt and Arendt*. Doctoral Thesis, University of East Anglia, Norwich.
- Jacobson, Rebecca Seté. (2012). *Born Again: Natality, Normativity and Narrative in Hannah Arendt's The Human Condition*. Doctoral Thesis, Hertfordshire University, England.
- Johnson, Patricia Altenbernd (2013). *Arendt Üzerine*. (Çev: Derya Aybakan Saliya) Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Kahraman, Gülten (2023). *Değişen Türkiye'de Öğrenci Eylemleri: Boğaziçi Direnişi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Karadağ, Esra (2022). *Post Truth Çağda İdeolojik Farklılıkların Medya İçeriklerine Yansıması: Boğaziçi Üniversitesi Protestoları Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karagöz Yerdelen, Betül (2016). “‘Siyasal Alan’ Sorunsalı Bağlamında Kültür-Politik Şiddet”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(14), s. 21-37.
- Karan, Ulaş (2018). *İfade Özgürlüğü: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 2*. Ankara: Avrupa Konseyi.
- Kartal, Cemile Burcu (2021). Cumhuriyet Döneminde Bir Sembol ve Mekân Olarak Tiyatro: Yeni Zevkler-Yeni Yönelişler. F. Ertugay (Ed.) içinde, *Türk Modernleşmesi Nesnelere ve Semboller* (s. 155-179). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Keane, John (2010). *Şiddet ve Demokrasi*. (Çev: Meral Üst) Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş Ruşen, ve Unsal Artun. (1982). *Kent ve Siyasal Şiddet*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- King, Martin Luther (2018). Birmingham Cezaevi'nden Mektuplar. *Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik* (Çev: Yakup Coşar, s. 195-2015). içinde İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1974). *Öğrenci Ayaklanmaları*. Ankara: Bilgi Basımevi.
- Kışlalı, Ahmet Taner (2018). *Siyasal Sistemler - Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Koçöz, Remz (2011). “‘Şiddet’ Üzerine”. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 245-254.
- KONDA. (2021). *Boğaziçi Üniversitesi Olaylarına Bakış*. İstanbul. <https://konda.com.tr/uploads/konda-bogaziciunivolaylari-mart2021-673397e0b2308025bea66694ea0fdee6ee90868fcf0503319f708dff5991ed7.pdf> adresinden alındı.
- Köse, Talha (2021, Şubat). “Boğaziçi Meselesi ve Üniversitelerde Radikalleşme”. *Kriter Dergi*(54). <https://kriterdergi.com/siyaset/bogazici-meselesi-ve-universitelerde-radikallesme> adresinden alındı.
- Kristeva, Julia (2012). *Kadın Dehası: Hannah Arendt* (Cilt 1). (Çev: Zeynep Mertoğlu Oğur) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Lefebvre, Henri (2019). *Marksizm*. (Çev: Vedat Günyol) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mahakul, B. (2014). Political Violence: A Study of Naxal Movement in India. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 4(11), s. 1-10.
- Michaud, Yves (1991). *Şiddet*. (Çev: Cem Muhtaroglu) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moruzzi, Norma Claire (2009). *Maskenin Ardından Konuşmak: Hannah Arendt ve Toplumsal Kimlik Siyaseti*. (Çev: Müjgan Ergül Yılmaz) Ankara: De Ki Yayınları.
- Ngarmkham, Nathiy (2020). *Arendt's Theory of Judgement*. Doctoral Thesis, University of Kent at Canterbury, England.
- Ökçesiz, Hayrettin (1994). *Sivil İtaatsizlik*. İstanbul: Afa Yayıncılık.

- Özdemir Fatih, Tekeş Burcu ve Öner-Özkan Bengi (2019, Aralık). “Birey Düzeyinde Görelî Yoksunluk ve Özel Esenlik Arasındaki”. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34(84), s. 37-49.
- Özerkmen Necmettin ve Gölbaşı Haydar. (2010) “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(15), 23-37.
- Özsöz, Cihad (2009). Şiddetin Tanımlanması ve Simgesel Şiddet. *Sosyoloji Notları*(7), 23-29.
- Öztürk, Armağan (2019, Aralık). Arendt’in Siyaset Felsefesi Üzerine İki Eleştiri Odağı. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 2(2), s. 81-88.
- Pehlivan, Berrin (2011). *Hannah Arendt’in Temel Kavramları ve Kötülüğün Sıradanlaşması*. Yüksek Lisans Tezi, SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Rawls, John (2018). Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı. *Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik* (Çev: Yakup Coşar, s. 55-78). içinde İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Reif, Adelbert (2009). “Politika ve Devrim Üzerine Düşünceler/Adelbert Reif’in 1970 yazında Hannah Arendt ile Yaptığı Söyleşi”. *Baykuş: Felsefe Dergisi*, 87-109.
- Ruggiero, Vincenzo (2006). *Understanding Political Violence*. Newyork: Open University Press.
- Saner, Hans (2018). Demokrasilerde Direnme Sorumluluğu Üzerine. *Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik* (Çev: Yakup Coşar, s. 165-181). içinde İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saraç, Hakan (2022). Türk Siyaset Dilinin Sembolleri: Renkler (Kültürel, Semantik ve Tarihsel Bakış). *Mavi Atlas*, 10(2), 374-389.
- Sasnal, Patrycja (2020). *Arendt, Fanon and Political Violence in Islam*. Newyork: Routledge.

- Silva, Raquel De (2020). *Siyasal Şiddet Anlatıları*. (Ed: Çınar Özen, Çev: Ömer Faruk Sarı) Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sivil Alan Araştırmaları Derneği (2021). *Sivil Alan Olarak Kampüsler: Türkiye'deki Üniversitelerde 3 Temel Hak ve Özgürlük*. (Destekleyen) European Endowment for Democracy (EED), İstanbul.
- Solak, Adem (2017). *Küresel Şiddet Siyaseti ve Terör*. Ankara: Nobel.
- Swift, Simon (2009). *Hannah Arendt*. London and Newyork: Routledge.
- Şahinbaş, Yeliz (2016). *Gençliğin Siyaset Algısı ve Yönelimleri: Trakya Üniversitesi Öğrencileri*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Şen, Mustafa (2021, Mart). "Boğaziçi Üniversitesi: Bir Anti-Türk Gettosu". *Kriter Dergi*(55), 46-57.
- Şen, Y. Furkan (2018). *Demokratik Toplumlarda Siyasal Şiddet ve Terörizm Nedenlere ve Sonuçlara İlişkin Kavramsal Bir Çözümleme*. Ankara: Kilit Yayınları.
- Taşçier, Feysel (2008). *Siyasal Alanın Belirlenmesinde Şiddetin Rolü Üzerine Üç Görüş: Hannah Arendt, Michel Foucault ve Giorgio Agamben*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekin, Emre (2021). *70'li ve 90'lı Yıllar Türkiye'sinde Siyasi ve Toplumsal Bir Olgu Olarak Politik Şiddet*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Thoreau, Henry David (2013). *Sivil İtaatsizlik*. (Çev: Melis Ölçüm) İstanbul: Kafekültür Yayıncılık.
- Thoreau, Henry David (2018). *Devlete Karşı İtaatsizlik Üzerine. Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik* (Çev: Yakup Coşar, s. 29-54). içinde İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tilly, Charles (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. (Çev: Kudret Emiroğlu) Ankara: İmge Kitabevi.

- Tilly, Charles (2009). *Kolektif Şiddet Siyaseti*. (Çev: Seda Özel) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Türkdoğan, Orhan (2016). *Günümüzde Toplumsal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Türköne, Mümtaz'er (2014). *Siyaset*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Uğurlu, Sinem (2021, Nisan 13). *Boğaziçi Direnişi'nin 100. günü | İlk günden bu yana gün gün neler yaşandı?* Nisan 15, 2023 tarihinde evrensel.net Web sitesi: <https://www.evrensel.net/haber/430468/bogazici-direnisinin-100-gunu-ilk-gunden-bu-yana-gun-gun-neler-yasandi> adresinden alındı.
- United Nations (1993). *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women> adresinden alındı.
- Varlı Gürer Zeynep ve Gürer Mert. (2013). "Siyasal İletişimde Sembolik İletişim Aracı Olarak Siyasal İçerikli Giyim Kodları". *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*(11), 55-81.
- Weber, Max (2012). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt I). İstanbul: Yarın Yayınları.
- West, David (2020). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş; Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*. (Çev: Ahmet Cevizci) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Wolin, Richard (2012). *Heidegger'in Çocukları: Hannah Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas ve Herbert Marcuse*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- World Health Organization (2002). *World report on violence and health*. Geneva: WHO Library.
- Yağanak, Eray (2016). Otoritenin Şiddet Kullanma Hakkından Söz Edilebilir mi? *Beytulhikme an International Journal of Philosophy*, 6(2), 143-168.
- Yaman, Zeynel (2021, Mart). "Boğaziçi Eylemleri Küresel Çağrının İşaret Fişeği miydi?". *Kriter Dergi*(55), 54-57.
- Yayla, Atilla (2017). *Siyaset ve Siyaset Bilimi*. Ankara: Adres Yayınları.

Yiğit, Mustafa (2013). *Gezi Parkı Eylemlerinin Görünen Yüzü*. TASAV (Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı).

Yılmaz, Zafer. (2015). “Hannah Arendt’te İktidar ve Şiddet İlişkisi”. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I(1), 199-207.

Young-Bruehl, Elisabeth (1982). *Hannah Arendt, For Love of the World*. New Haven and London: Yale University Press.

İNTERNET KAYNAKLARI

aa.com.tr. (2021, Şubat 2). *CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu’ndan Boğaziçi Üniversitesindeki gösterilere ilişkin açıklama*. Haziran 15, 2023 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/chp-genel-baskani-kilicdaroglundan-bogazici-universitesindeki-gosterilere-iliskin-aciklama/2131862> adresinden alındı.

aa.com.tr. (2021, Şubat 4). *Kadıköy’de polis aracına zarar veren ve güvenlik güçlerine saldırılarda bulunan 5 zanlı yakalandı*. Kasım 5, 2023 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kadikoyde-polis-aracina-zarar-veren-ve-guvenlik-guclerine-saldirilarda-bulunan-5-zanli-yakalandi/2133242> adresinden alındı.

ahvalnews.com. (2022, Şubat 19). *Boğaziçi eylemcilerine “İnsan Hakları, Demokrasi, Barış ve Dayanışma Ödülü”*. Kasım 20, 2023 tarihinde <https://ahvalnews.com/tr/bogazici-protestolari/bogazici-eylemcilerine-insan-haklari-demokrasi-baris-ve-dayanisma-odulu> adresinden alındı.

ajanshaber.com.tr. (2021, Ocak 5). *Boğaziçi eylemcileri ‘Katil Polis’ sloganları atıp böyle saldırdılar*. Ağustos 15, 2023 tarihinde Ajans Haber: <https://www.ajanshaber.com.tr/bogazici-eylemcileri-katil-polis-sloganlari-atip-boyle-saldirilar-haber-467469> adresinden alındı.

archive.is/twitter.com-@YolTv. (2021, Şubat 1). Ekim 13, 2023 tarihinde <https://archive.is/KMtNb> adresinden alındı.

aykiri.com.tr. (2021, Şubat 2). *Kemal Kılıçdaroğlu: "Türkiye'nin evlatlarını serbest bırakın"*. Ekim 20, 2023 tarihinde Aykırı: <https://www.aykiri.com.tr/kemal-kilicdaroglu-turkiye-nin-evlatlarini-serbest-birakin/9208/> adresinden alındı.

bbc.com/turkce. (2021, Ocak 8). *Boğaziçi protestoları: Erdoğan, Soylu ve Kaftancıoğlu, gösteriler ve suçlamalar için ne dedi?* Haziran 23, 2023 tarihinde BBC: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55588367> adresinden alındı.

birgun.net. (2021, Ocak 4). *Boğaziçi Üniversitesi'ne kelepçe takılması tepki çekti.* Kasım 4, 2023 tarihinde BirGün: <https://www.birgun.net/haber/bogazici-universitesi-ne-kelepce-takilmasi-tepki-cekti-329106> adresinden alındı.

birgun.net. (2021, Ocak 6). *Bahçeli, Boğaziçi eylemlerini hedef aldı: Başlı ezilmesi gereken bir komplo!* Mayıs 22, 2023 tarihinde Bir Gün: <https://web.archive.org/web/20210106095220/https://www.birgun.net/haber/bahceli-bogazici-eylemlerini-hedef-aldi-basi-ezilmesi-gereken-bir-komplo-329323> adresinden alındı.

boun.edu.tr. (2023). *Öğrenci Hak ve Sorumlulukları.* Mayıs 1, 2023 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi: https://www.boun.edu.tr/tr-TR/Content/Genel/Ogrenci_Hak_ve_Sorumluluklari adresinden alındı.

cumhuriyet.com. (2021, Ekim 5). *Erdoğan, Boğazicili öğrencileri terörist ilan etti.* Haziran 25, 2023 tarihinde Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/son-dakika-erdogan-bogazicili-ogrencileri-terorist-ilan-etti-1874456> adresinden alındı.

cumhuriyet.com. (2021, Şubat 2). *Boğaziçi'li akademisyenler yine sırtını döndü.* Ekim 10, 2023 tarihinde Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bogazicili-akademisyenler-yine-sirtini-dondu-1810746> adresinden alındı.

cumhuriyet.com. (2021, Şubat 3). *İYİ Parti'den Boğaziçi açıklaması: Soylu'ya tepki.* Haziran 21, 2023 tarihinde Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iyi-partiden-bogazici-aciklamasi-soyluya-tepki->

<https://www.evrensel.net/haber/425035/turkiyenin-dort-bir-yanindan-bogazici-ogrencilerine-destek-geldi> adresinden alındı.

evrensel.net. (2021, Temmuz 28). *Boğaziçi Üniversitesi rektör seçimlerine adaylığını açıklayan isimler*. Mayıs 10, 2023 tarihinde Evrensel: <https://www.evrensel.net/haber/438927/bogazici-universitesi-rector-secimlerine-adayligini-aciklayan-isimler> adresinden alındı.

gazeteduvar.com.tr. (2021, Ocak 5). *Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrencilere polis saldırdı*. Mayıs 28, 2023 tarihinde Duvar Gazete: <https://www.gazeteduvar.com.tr/bogazici-universitesinde-ogrencilere-polis-saldir-di-video-1509218> adresinden alındı.

haber7.com. (2021, Temmuz 9). *Boğaziçili akademisyenin nefretinin dışı vurumu: Gericilik yasaklanacak*. Kasım 8, 2023 tarihinde Haber7: <https://www.haber7.com/guncel/haber/3118642-bogazicili-akademisyenin-nefretinin-disa-vurumu-gericilik-yasaklanacak> adresinden alındı.

haberturk.com. (2021, Ocak 5). *Boğaziçi Üniversitesi hocalarından rektör atamasına protesto*. Ekim 10, 2023 tarihinde Habertürk: <https://www.haberturk.com/bogazici-universitesi-hocalarindan-rector-atamasina-protesto-2926948> adresinden alındı.

haberturk.com. (2021, Ocak 9). *Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Boğaziçi eylemleri açıklaması*. Mayıs 20, 2023 tarihinde Habertürk: <https://www.haberturk.com/son-dakika-erdogan-dan-bogazici-eylemleri-aciklamasi-haberler-2931593-ekonomi> adresinden alındı.

hurriyet.com.tr. (2021, Şubat 14). *PKK'nın sözde yöneticisi Kalkan'dan Boğaziçi eylemlerine destek açıklaması*. Haziran 5, 2023 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/pkknin-sozde-yoneticisi-kalkandan-bogazici-eylemlerine-destek-aciklamasi-41740096> adresinden alındı.

ihavideo.com. (2023, Haziran 7). *Boğaziçi Üniversitesi rektörlük binasına boya fırlatan 4 sanığa hapis cezası*. Kasım 5, 2023 tarihinde İHA Video Arşiv Sitesi: <https://www.ihavideo.com.tr/Video/Detay/1654095-bogazici->

universitesi-rektorluk-binasina-boya-firlatan-4-saniga-hapis-cezasi
adresinden alındı.

indyturk.com. (2021, Aralık 26). *Boğaziçi Üniversitesi Rektörü Naci İnci: Kadın öğretim üyeleri arasında neden bir tane dahi başörtülü akademisyen yok?* Kasım 8, 2023 tarihinde İndependent Türkçe: <https://www.indyturk.com/node/591736/r%C3%B6portaj/bo%C4%9Fazi%C3%A7i-%C3%BCniversitesi-rekt%C3%B6r%C3%BC-naci-i%C3%BCn-naci-kad%C4%B1n-%C3%B6%C4%9Fretim-%C3%BCyeleri-aras%C4%B1nda-neden> adresinden alındı.

islamianaliz.com/Gültekin, Mücahit. (2021, Şubat 6). *Boğaziçi Protestoları Üzerine.* Ekim 28, 2023 tarihinde İslami Analiz: <https://islamianaliz.com/makale/7433076/mucahit-gultekin/bogazici-protestolari-uzerine> adresinden alındı.

kozgazetesi5.org. (2021, Ocak 8). *Boğaziçi Üniversitesi'nde Emekçilerle Buluşma Arayışı Ete Kemiğe Bürünüyor.* Ekim 14, 2023 tarihinde Köz Gazetesi: <https://kozgazetesi5.org/bogazici-universitesinde-emekcilerle-bulusma-arayisi-ete-kemige-burunuyor/> adresinden alındı.

memurlar.net. (2021, Temmuz 9). *Boğaziçi'li akademisyenden başörtülü öğrencilere skandal tehdit.* Kasım 8, 2023 tarihinde <https://www.memurlar.net/haber/980235/bogazici-li-akademisyenden-basortulu-ogrencilere-skandal-tehdit.html> adresinden alındı.

mevzuat.gov.tr. (1981, Kasım 4). *Yükseköğretim Kanunu - 2547.* <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf> adresinden alındı.

mevzuat.gov.tr. (1983, Ekim 8). *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu/2911.* Ekim 10, 2023 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2911&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=Kanuna%20ayk%C4%B1r%C4%B1%20toplant%C4%B1%20veya%20g%C3%B6steri,kadar%20hapis%20cezas%C4%B1%20ile%20cezaland%C4%B1r%C4%B1%20ile> adresinden alındı.

nethaberajansi.com. (2021, Aralık 25). *Boğaziçi öğrencileri: “4 Ocak’ta direnişin birinci yılında görüşmek üzere”*. Kasım 4, 2023 tarihinde Net Haber Ajansı: <https://www.nethaberajansi.com/bogazici-ogrencileri-4-ocak-ta-direnisin-birinci-yilinda-gorusmek-uzere-h12577.html> adresinden alındı.

ntv.com.tr. (2021, Ocak 6). *Boğaziçi Üniversitesi’nin kapısına takılan kelepçeyle ilgili inceleme*. Haziran 23, 2023 tarihinde NTV: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bogazici-universitesinin-kapisina-takilan-kelepceyle-ilgili-inceleme,ipAo1r4I7UORGSeqh1PFNg> adresinden alındı.

resmigazete.gov.tr. (2021a, Ocak 1). *Atama Kararları-Karar No: 2021/16*. Nisan 25, 2023 tarihinde Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/01/20210102-7.pdf> adresinden alındı.

resmigazete.gov.tr. (2021c, Ağustos 21). *Atama Kararları-Karar No: 2021/413*. Nisan 25, 2023 tarihinde Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/08/20210821-7.pdf> adresinden alındı.

resmigazete.org. (2021b, Temmuz 15). *Atama Kararları-Karar No: 2021/360*. Eylül 10, 2023 tarihinde Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210715M1-2.pdf> adresinden alındı.

sessizkalma.org. (2023, Haziran 7). *Boğaziçi Dayanışması*. Temmuz 1, 2023 tarihinde Sessiz Kalma: <https://www.sessizkalma.org/tr/savunucu/bogazici-dayanismasi> adresinden alındı.

sivilalanarastirmalari.org.tr. (2023). *Sivil Alan Araştırmaları Derneği*. Nisan 10, 2023 tarihinde Boğaziçi Direnişi Kronolojisi: <https://sivilalanarastirmalari.org.tr/kronoloji/> adresinden alındı.

star.com.tr. (2021, Ocak 5). *Boğaziçi Üniversitesi’nde terör propagandası: Darbe imaları sonrası sokak provokasyonu*. Kasım 6, 2023 tarihinde <https://www.star.com.tr/guncel/gozaltina-alinan-16-kisinin-bogazici-universitesi-ogrencisi-olmadigi-belirlendi-haber-1599373/> adresinden alındı.

- T. C. İstanbul Valiliği. (2021-1, Ocak 5). *Basın Açıklaması (2021-1)*. Ekim 14, 2023 tarihinde <http://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi1> adresinden alındı.
- T. C. İstanbul Valiliği. (2021-12, Ocak 30). *Basın Açıklaması (2021-12)*. Ekim 16, 2023 tarihinde <http://www.istanbul.gov.tr/bogazici-universitesi-guney-kampuste-yasanan-olaya-iliskin-basin-aciklamasi> adresinden alındı.
- T. C. İstanbul Valiliği. (2021-19, Şubat 2). *Basın Açıklaması (2021-19)*. Ekim 4, 2023 tarihinde <http://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi19> adresinden alındı.
- T. C. İstanbul Valiliği. (2021-2, Ocak 6). *Basın Açıklaması (2021-2)*. Ekim 15, 2023 tarihinde <http://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi2> adresinden alındı.
- T. C. İstanbul Valiliği. (2021-25, Şubat 10). *Basın Açıklaması (2021-25)*. Ekim 10, 2023 tarihinde <http://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi25> adresinden alındı.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, Şubat 4). *Açıklamalar: Yurtdışındaki Bazı Çevrelerin Boğaziçi Üniversitesi'nde Yaşanan Olaylara İlişkin Yaptıkları Açıklamalar Hk.* Haziran 20, 2023 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/no_-46_-yurtdisindaki-bazi-cevrelerin-bogazici-universitesi-nde-yasanan-olaylara-iliskin-yaptiklari-aciklamalar-hk.tr.mfa adresinden alındı.
- t24.com.tr. (2021, Ocak 8). *34 baro başkanından Boğaziçi Üniversitesi açıklaması: Öğrencilere yönelik hukuk dışı uygulamaları kınıyoruz.* Ekim 12, 2023 tarihinde T24: <https://t24.com.tr/haber/34-baro-baskanindan-bogazici-universitesi-aciklamasi-ogrencilere-yonelik-hukuk-disi-uygulamalari-kiniyoruz,925362> adresinden alındı.
- t24.com.tr. (2021, Şubat 5). *Erdoğan'dan Boğaziçi eylemleri açıklaması: Olayların öğrencilerle ilgisi yok; işin başını muhalefet çekiyor.* Haziran 23, 2023 tarihinde T24: <https://t24.com.tr/haber/erdogan-dan-yeni-bogazici-aciklamasi,931234> adresinden alındı.
- teyit.org. (2021, Şubat 8). *Videonun Boğaziçili Şeyma Altundal'ın gözaltına alındığı anları gösterdiği iddiası.* Kasım 8, 2023 tarihinde Teyit:

[https://teyit.org/analiz/videonun-bogazicili-seyma-altundalin-gozaltina-alindigi-anlari-gosterdigi-iddiasi-adresinden alindi.](https://teyit.org/analiz/videonun-bogazicili-seyma-altundalin-gozaltina-alindigi-anlari-gosterdigi-iddiasi-adresinden-alindi)

teyit.org. (2021a, Ocak 14). *Melih Bulu'nun doktora tezinde intihal yaptığı iddiası*. Ekim 15, 2023 tarihinde [https://teyit.org/analiz/bogazici-universitesi-rektoru-melih-bulunun-doktora-tezinde-intihal-yaptigi-iddiasi-adresinden alindi.](https://teyit.org/analiz/bogazici-universitesi-rektoru-melih-bulunun-doktora-tezinde-intihal-yaptigi-iddiasi-adresinden-alindi)

teyit.org. (2021b, Şubat 3). *'Aşağıdan' ya da 'aşağı bak'ın ötesinde: Arka planlarıyla Boğaziçi iddiaları*. Ağustos 10, 2023 tarihinde [https://teyit.org/dosya/asagidan-ya-da-asagi-bakin-otesinde-arka-planlariyla-bogazici-iddialari-adresinden alindi.](https://teyit.org/dosya/asagidan-ya-da-asagi-bakin-otesinde-arka-planlariyla-bogazici-iddialari-adresinden-alindi)

turkiyegazetesi.com.tr. (2021, Şubat 14). *PKK'nın sözde yöneticisi Kalkan'dan Boğaziçi eylemlerine destek açıklaması*. Haziran 5, 2023 tarihinde Türkiye Gazetesi: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/pkknin-sozde-yoneticisi-kalkandan-bogazici-eylemlerine-destek-aciklamasi-767516> adresinden alındı.

tr.euronews.com. (2021, Ocak 5). *Boğaziçi Üniversitesi'ne rektör atanan Bulu: Siyasete CHP'de başladım*. Kasım 25, 2023 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2021/01/05/bogazici-universitesi-ne-rector-atanan-bulu-siyasete-chp-de-baslad-m> adresinden alındı.

tr.euronews.com. (2021, Şubat 18). *İnsan Hakları İzleme Örgütü: Boğaziçi protestocuları insan hakları ihlallerine maruz kaldı*. Kasım 20, 2023 tarihinde <https://tr.euronews.com/2021/02/18/insan-haklar-izleme-orgutu-bogazici-protestocular-insan-haklar-ihlallerine-maruz-kald> adresinden alındı.

twitter.com/@EmniyetGm. (2021, Şubat 2). *Türk Polis Teşkilatı*. Ağustos 15, 2023 tarihinde <https://twitter.com/EmniyetGM/status/1356490646807339009?s=20> adresinden alındı.

yenisafak.com. (2021, Şubat 13). *PKK'lı terörist: Boğaziçi eylemlerini destekliyoruz mesele rektör değil aralarında üyelerimiz var*. Mayıs 10, 2023 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/video-galeri/gundem/pkkli-terorist-bogazici-eylemlerini-destekliyoruz-mesele-rector-degil-aralarinda-uyelerimiz-var-2216297> adresinden alındı.

yenisafak.com. (2021, Şubat 27). *28 Şubat'ın yasakçı rektörleri Boğaziçi kliğine arka çıktı: Özgürlük diyene bak!* Kasım 11, 2023 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/gundem/28-subatin-yasakci-rektorleri-bogazici-kligine-arka-cikti-ozgurluk-diyene-bak-3601238> adresinden alındı.

yenisafak.com. (2021, Şubat 3). *Boğaziçi Üniversitesi Rektörü Melih Bulu: Asla istifa etmeyi düşünmüyorum.* Mayıs 20, 2023 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/gundem/bogazici-universitesi-rektoru-melih-bulu-asla-istifa-etmeyi-dusunmuyorum-3597319> adresinden alındı.

yenisafak.com. (2021, Şubat 4). *Kılıçdaroğlu'ndan Boğaziçi eylemleri açıklaması: Öğrenciler ne yaptılar cam çerçeve mi kırdılar?* Mayıs 15, 2023 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/gundem/kilicdaroglundan-bogazici-eylemleri-aciklamasi-ogrenciler-ne-yaptilar-cam-cerceve-mi-kirdilar-3597529> adresinden alındı.

yenisafak.com. (2021, Şubat 6). *Fransa'da terör örgütü PKK yandaşlarından Boğaziçi'ne destek eylemi.* Mayıs 21, 2023 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/dunya/fransada-terror-orgutu-pkk-yandaslarindan-bogazicine-destek-eylemi-3597880> adresinden alındı.

yenisafak.com. (2021, Şubat 9). *Boğaziçi'nde neler oluyor?* Mayıs 28, 2023 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/video-galeri/gundem/bogazicinde-neler-oluyor-2216157> adresinden alındı.

yeniyasamgazetesi5.com. (2021, Ocak 7). *Boğaziçi eylemleri sürüyor: Demokratik üniversite istiyoruz.* Ekim 25, 2023 tarihinde Yeni Yaşam Gazetesi: <https://yeniyasamgazetesi5.com/bogazici-eylemleri-suruyor-demokratik-universite-istiyoruz/> adresinden alındı.

youtube.com/32. Gün Arşivi. (2023, Ocak 2). *Bir Direnişin Öyküsü: Boğaziçi | Akademik Kadro Direnişi Anlatıyor.* Mayıs 20, 2023 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=LNAXVNcLV0s> adresinden alındı.

youtube.com/Boğaziçi Direnişi. (2022, Ocak 9). *Direnışte Dört Gün: 2-5 Ocak / Four Days in the Resistance: 2-5 January.* Mayıs 10, 2023 tarihinde

Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=ZodLhlaUxao> adresinden alındı.

youtube.com/Boğaziçi Direnişi. (2021, Ekim 12). *Alaimisema | Gökkuşığı Gözaltıları Belgeseli*. Nisan 10, 2023 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=7ZNoMaapU-A&t=1566s> adresinden alındı.

youtube.com/CNN Türk. (2021, Ekim 7). *Boğaziçi Üniversitesi'nde gözaltına alınan öğrencilerden 2'si tutuklandı*. Kasım 4, 2023 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=kTMqFFcFsZc> adresinden alındı.

youtube.com/Philosophy Overdose. (2021, Ağustos 21). *Hannah Arendt (1964) - What Remains?* Mart 8, 2022 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=dVSRJC4KAiE&t=123s> adresinden alındı.

youtube.com/Takvim. (2021, Ocak 5). *Boğaziçi Üniversitesi'nde olay çıkaran organize öğrenciler DHKP-C marşı okuyup halay çektik!* Mayıs 28, 2023 tarihinde Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=Fj5SnC_WVc4 adresinden alındı.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Habibe EKER

Uyruğu : T.C.

